

Studenti Rossi
Antonina Schückovi
v Praze
Vráz
1900

Z CEST * *

E. ST. VRÁZE

K TISKU UPRAVIL

PROF. B. BAUŠE.

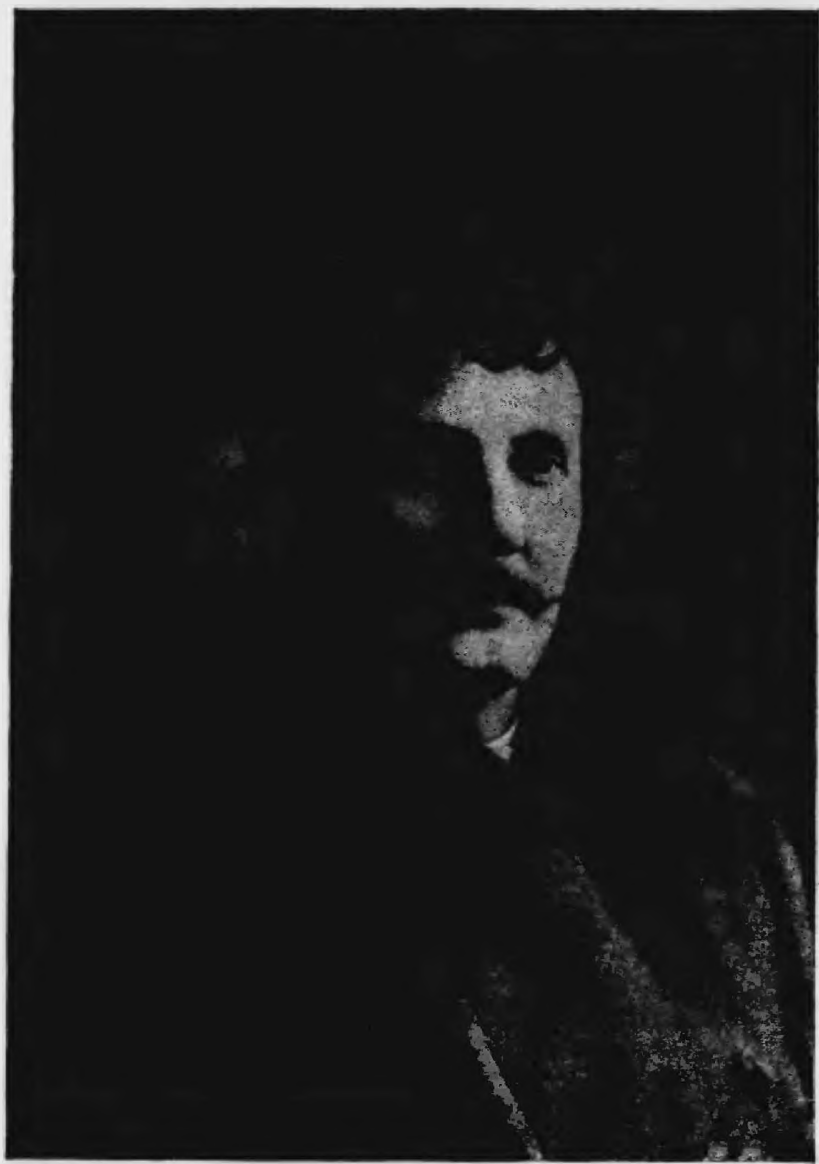

V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT

knihkupci c. k. české university Karlo-Ferdinandovi a České Akademie císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

1898.

E. ST. VRÁZ.

E. ST. VRÁZ

V OBLEKU »HAUSSA«, OBYVATEL SENEGAMBIE.

Vydávám tuto knihu hlavně z dvou důvodů, jichž oprávněnost nezdála se mně zcela nemístnou. Obsahuje kniha snůšku různých črt cestopisných, dopisů a pojednání, které uveřejňovány byly dobou posledních šesti let laskavostí rozličných českých listů, v Čechách, na Moravě a v severní Americe vycházejících, listů denních, odborných i ilustrovaných. I slýchal jsem častěji od svých přátel vysloveno přání, míti pohromadě, co tak roztroušeno po různých časopisech a v různé době. Moment zajistě povzbuzující pro začátečníka na trnitě a neobvyklé jemu dráze spisovatelské; zkušebným kamenem zároveň, jakou přízní přijalo by as obecnstvo jednou větší jeho cestopis.

Druhý důvod jest nepřístupnost mnohých těch časopisů, zvláště na venkově, neb studentstvu českému, takže mnohému čtenáři budou črty ty novinkou. — Snad i vítanou?! — Nikoli snad k vůli autorovi a jeho podivnému slohu — ale pro látku a pozadí. Kdo jsa mlád nerozohnil by se pro daleký šířý svět, kdo nezáviděl volnost ptáku bouřliváku, — jenž tolik moří přelétl? Kolika bouřemi as tento proletěl, kolik trpkostí zakusil, kdo stará se o to? Obrazotvornost zůstává neúporná v malbě barvitých vzdušných vidin.

Bedlivý čtenář mých črt nechť laskavě již promine, nena-
lezne-li zde snad nic nového. Mysl i čas můj zaujaty jsou dosud
úplně mou poslední cestou Asii, malajským souostrovím a Novou
Guineou.

Věnuji nyní veškerou svou bedlivost studium a přípravám
k nové cestě po Mexiku. V době příštích dvou let doufám pak
podati české veřejnosti souvislý obraz svých cest a zkušeností,
sbíraných po šestnáct let ve čtyřech dílech světa.

*

Probíraje listy tyto, prodávám znova různé ty dojmy krajin,
tak od sebe vzdálených. Jak rozličné jsou tyto, tak rozmanitá
byla i duševní nálada, za které byly psány. Nemohu při tom
nežli s povděkem vzpomenouti kroužku přátel, kteří poslední
léta v Praze svým vřelým účastenstvím ve všem co jsem pod-
nikal, spříjemňovali mně mnohý trudný moment, ochabujícího
ve vytrvalosti pobádali, a radou účinnou mě podporovali. Není
zde místa uváděti jména; jen prof. Bohumilu Baušemu
cítím se povinna vzdáti srdečný dík: Svými populárními články
přírodovědeckými byl mně ode dávna učitelem, jemuž za mnohý
pokyn a radu jsem zavázán; on též převzal »last but not least«
ochotně redigování tohoto spisu.

Kuba, Habana dne 6. srpna 1897.

E. St. Vráz.

Uvazujíce se ve vydání roztroušených črt cestovatele, dosud v cizině dlícího, připojujeme toliko několik dat a poznámek k orientování laskavého čtenáře. Půvab líčení krajin a zemí vzdálených u Vráze záleží v bohaté jeho zkušenosti, v mysli vnímavé a vřelém způsobu, plném barev a tepla, jakým dovede živým slovem i písmem věc obecnstvu podati. Již jako dvacetiletý mladík vydal se, pobádán neukojitelnou touhou po vzdálených zemích, vyštván též poměry rodinnými, — následkem jichž přijal jméno E. St. Vráze — na cestu: přes Španělsko do Marokka. Pobyť zde, jenž spadá do let 1879—1883 byl pln útrap a strastí pro mladíka beze vší podpory mravní i hmotné; pernou školou, v níž však utužily se síly, jež na pozdějších cestách někdy ochabovaly, nikdy však nepodlomily energii cestovatele sebe více strádajícího.

V letech 1883—1885 tráví jako sběratel přírodnin v západní Africe v Gambii, končinách s vražedným ponebím; na to v letech 1885—1889 na Zlatém pobřeží, krajíně podnes pro přírodozpytce nejzajímavější. Podryté své zdraví našel opět na rozkošných ostrovech Kanárských, kdež osvojil si tak španělský jazyk, že i do časopisů španělských přispíval.

Po roce odebral se pak do Venezuely, kdež usadil se s přítelem svým Jar. Brázdou v Maturinu, a sbíraje zde orchideje a balatu, ušetřil si z výtěžku na velikou cestu napříč jižní Amerikou, kterou vykonal v letech 1892 a 1893. V červnu 1894 zavítal z nenadání do Prahy, a získal si šmahem svými přednáškami, výstavami i osobním stykem ve spolcích i společnosti české vřelé sympathie. Dne 4. listopadu 1895 vypravil se opět na světovou cestu přes severní Ameriku do Žaponska, Číny

na Borneo, malajské ostrovy, Novou Guineu a do Siamu. Nyní dle Vráz na Kubě a chystá se ještě na ukončení jistých srovnávacích studií do Mexika. V březnu roku příštího navrátí se, jak doufá, do středu našeho a nalezne opět, jak lze očekávat, vřelého přijetí v Čechách i na Moravě. Črty jeho nepodáváme přesně pořadem chronologickým. Řídili jsme se spíše způsobem, jakým sám veřejnost s cestami svými seznamoval; od bezprostředních dojmů k vytříbenějším upomínkám. Poněkud též úprava typografická rozhodovala. — Vráz na všech cestách svých zachoval vřelé srdce české. Tím se též vysvětluje, že ač dlouhá léta z vlasti vzdálen, v krajích polocivilisovaných neb úplně »divokých«¹ vládne dokonale jazykem spisovným. Nedávno došla do Prahy zásilka rájek a jiných přírodnin z Nové Guinei, Vrázem zasláná. Vše páchlo ještě tropickou plísní i starý ročník Květů, jenž zásluce byl přibalen.

Jak přicházejí Květy na Novou Guineu? Vráz sám záhadu nám vysvětlil. Štědrý večer r. 1896 trávil v bídě chatě mezi divokými Hatamci. S údy zkřehlémi promočen, ohrožen neurvalými nepřátelskými průvodci, kteří každou nehodu, dešť, zemětřesení, úmrtí, přičítali na vrub vetřelého cizince, krčil se cestovatel při bídě svíče a četl a četl — v české knize. Tať byla jeho jedinou útěchou štědrovečerní.

Nechť čtenářstvo v šťastnějších poměrech a blahé náladě útulného domova probírá listy z trpké zkušenosti vyšlé, jež v úhledné knize klade mu nakladatelství na stolek vánoční.

B. B.

V MATURINĚ NA ŘECE GUARAPICHI VE VÝCH. VENEZUELE
dne 28. července 1891.*)

I.

... Kdo jsem? Dle společenského mravu mám čest se Vám představit. Jsem E. St. Vráz, sběratel přírodnin, anebo dovolíte-li, raději přírodopyszec, jenž nepostrádá akademického vzdělání, vzdělává se i na dále a přírodovědeckými výzkumy se obíráje. Studoval jsem drobet lékařství a rozumím také trochu zoologii. Mluví více nebo méně plyně asi desaterý jazyky, mezi nimiž jest několik nekřesťanských.

Věk: okolo třiceti let. Národnost, náboženství ...?

Homo physicus: Vysoký, štíhlý, saharským a tropickým sluncem opálený, pleti nažloutlé. Malé nehezské oči, málo vousů. Ač ne zrovna ošklivý, přece zcela všední zjev. Neveliké tělesné síly sice, ale za to dosti otužilý, nepohodám vzdorující. Dobrý chodec, lovec ze řemesla. Špatný plavec, ale znamenitý jezdec, jenž i u zdejších indianských kentaurů sobě uznání vydobyl.

O duševních vlastnostech raději pomlčím. Těch při pouhém představení jakž takž viděti nelze.

Zvláštních talentů jsem na sobě dosud neshledal.

Ctnosti: Vytrvalost, střídmost a láska k přírodě.

---

*) Z prvních privátních dopisů neznámého tehdy u nás cestovatele.

Nectnosti: Misanthropismus, přespřílišná citlivost, strach před ženským pohlavím, vášeň pro koně, neukojitelná touha po stále změně atd.

Před jedenácti lety opustil jsem Evropu. Dal jí s bohem pro rodinné drama a od té doby jsem jí nespatriřil a málo mám naděje, že ji opět uzřím. Nemám rodiny ani přátel a tak pouze své drahé vlasti často s bolem vzpomínám.

Nechtěje mluvit o svých dřívějších menších a nepatrných cestách, zmíním se o těch nejzajímavějších. Avšak hned napřed prosím, abyste to, co následovati bude, neoceňovali snad jako chlubitost. Vše, co jsem vykonal, jest výsledkem věcí, jež se přirozeně nahodily. Mé vlastní »já« nemá při tom mnoho zásluh. Nuž tedy mě trpělivě vyslechněte!

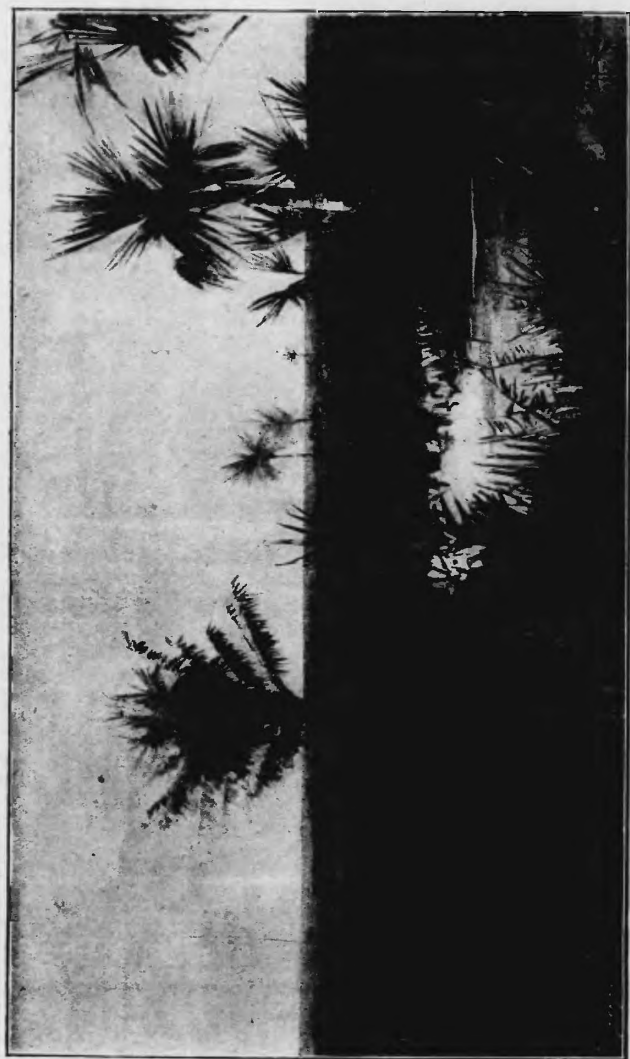
Švýcarskem, Francií a Španělskem přibyl jsem do Gibraltaru, pěšky, koňmo a jinak. Z Gibraltaru plavil jsem se do Marokka. Skoro plná tři léta cestoval jsem v Marokku a po severní Sahaře, často do Alžírsku vnikaje. Cestoval jsem brzy co žid, brzy co mahomedán v orientální šat přestrojen. Nejednou, ale několikrát vypravil jsem se do Timbaktu a opět byl jsem nucen konati po Sahaře strastiplnou cestu zpáteční a k Atlasu se vraceti.

Konečně nemocen a rozmrzen po mnohých přestálých dobrodružstvích vrátil jsem se z poslední výpravy do Mogadoru, odkudž zaměřil jsem k Tenerifě, k nejkrásnější z Atlantid. Tam plavil jsem se ve společnosti dvou maurských šerifů lodí francouzskou.

Po osmidenácti pobytu na Tenerifě přijala mě loď anglická, po níž nastoupil jsem plavbu do Senegambie. Zde prožil jsem dvě léta, pobýváje zvláště při řece Gambii, ale také dosti hluboko do nitra území podnikal jsem cesty. Trampot, kterých bylo mi snášeti, vzpomínám si živě až po dnes. Zhusta sužovala mě dysenterie, zimnice a jiné choroby, jež mě na smrt vysílily. Jindy byl jsem v nebezpečnství se strany domorodců a skoro beze všech hmotných prostředků, a beze vši naděje v lepší bu-

OBYDLÍ MAJITELE STÁD V PAMPĚ (VENEZUELA).

V pampě Venezuelské.

doucnost bloudil jsem v šlépějích slavného Munga Parka, proslulého cestovatele skotského, jenž tu také svou smrt nalezl.

Mým jediným průvodčím a spolehlivým druhem byla puška, s níž ani ve spaní jsem se neloučil.

Trýzněn cestami vykonanými pěšky tam, kudy zřídka noha bělochova šlape, přetrpěl jsem hrozná muka: z bosých noh slezla mi kůže a rána vedle rány zvyšovaly bolesti ode dne ke dni. Dva přátelé moji, francouzští missonáři, zahynuli na této společné cestě zážehem slunečním. Jeden dokonce před smrtí zšlel. Polonahý toulal jsem se v neznámých končinách a žebral jsem u pastýřských fellahů o sousto chleba, unikaje smrti.

Z Gambie odebral jsem se na Zlaté pobřeží, navštíviv předtím, ovšem jenom letmo, Sierru Leonu a republiku Liberii.

V území Zlatého pobřeží sbíral jsem dvě leta přírodniny a nejvhodnější z nich zasílal jsem do přírodovědeckého závodu pana Václava Friče. Zásilkami těmi posloužil jsem dobrému jmenu tohoto závodu znamenitě. Pochybují, že také jiný naturalista na zeměkouli může se pochlubit takovými vývoji některých živočichů, jako právě firma V. Friče v Praze.

Těžké choroby, které mě v tom kraji stihaly, oslabily mě velice. Jisté záhubě jsem sice unikl, ale tělesně i duševně trpěl jsem mnoho. Proto odjel jsem na zotavenou na Kanárské ostrovy. Tam našel jsem mnoho známých a ještě více jich přibývalo, když počal jsem uveřejňovati své přírodovědecké články v tamějších listech španělských.

Za tři měsíce zotavil jsem se tak dalece, že jsem se mohl opět navrátiti na Zlaté pobřeží. Po celý rok cestoval jsem mnoho mezi Ašanty a mezi Dahomejci. Myslím, že kromě missonáře Ramseyera nikdo z Evropanů v těch odlehlých končinách ani nebyl.

Opět na Kanárské ostrovy se navrátil prodlel jsem v luzných krajích jejich celý rok. Tam přidružil se ke mně pan Jaroslav Brázda z Prahy, jemuž jsem do Čech psal a místo assistenta

a společníka na cesty po Americe nabídl. Pan Brázda skutečně přijel a nabídnutí mé po přátelském dopisování také přijal.

Pan Brázda cestoval před tím po Španělsku a zajel také do Marokka, kteréž však za krátko opustil a domů se navrátil. Na této cestě seznámil jsem se s panem Brázdou náhodou. Když jsem totiž v jedné maurské kavárně v Tangeru odpočíval a se svými moslimskými soudruhy kávu popíjel, zahlédl jsem cizince, jenž prozrazoval Evropana. Cizinec prohlížel udiveným zrakem arabskou společnost, načež pokračoval ve čtení svých novin. Poznal jsem, že čte »Národní Listy«, které z kapsy vytáhl, neboť maurští kavárníci nepředplácejí se až posud také na české listy. Z obavy před fanatickými Maročany měl jsem co dělati, abych se neprozradil, že jsem křesťan. I nehlásil jsem se ke svému krajanu. Ale když jsem se za městem na silnici se svým krajanem opět setkal, nemohl jsem se více překonati a promluvil jsem k němu: »Umíte česky?« Tak seznámil jsem se s panem Jaroslavem Brázdou.

II.

Nabaživ se divokých pronárodů afrických a nehostinných končin temné pevniny, smluvil jsem se s panem Brázdou, že se vydáme do jižní Ameriky. Odjeli jsme z Tenerify přes Antilly do Venezuely, nejdříve do Caracasu a potom do Maturinu poblíž delt lákavého Orinoka. Účel naší cesty byl dostati se Orinokem, Casiquiarem a Rio Negrem až k veletoku Amazonskému a po něm k řece Ucayali. V těch krajinách pátrati jsme chtěli po velevzácné rybě řečené bahňák obecný (*Lepidosiren paradoxa*), kterýž podobaje se tělem úhoří může dýchati jednak plícemi, jednak také žabrami. Podivuhodný ten tvor jest tedy z polovice ryba, z polovice obojživelník, kam vlastně náleží. Od té doby, co několik těch zvířat bylo objeveno a nasbíráno, marně se nyní pátrá po jejich nalezišti.

Šťastnější nežli ve vyhledávání *Lepidosirena* byl jsem v Africe, kdež podařilo se mi nasbíratí větší množství podobné ryby dvojdyšné, zvané bahník africký (*Protopterus annectens*).

Plán můj nasbíratí co nejvíce *lepidosirenů* v jižní Americe až posud se mi nevydařil. Pro mnohé obtíže, zvláště pro překážky peněžité, zatím jsem jej odložil na dobu příhodnější.

Ve Venezuele cestuji již po dvě léta. Podnikám cesty pěšky, koňmo a ve člunech. Zde více hledím si orchidejí nežli jiných přírodnin. Již hezké množství překrásných *Laelií*, *Cattleyí*, *Cypripedií*, *Oncidií* a jiných rodů zaslal jsem do Evropy na světová tržiště.

Poznáváte, že jsem v cizině již mnoho zkoušel, a že jsem dost krajin procestoval. Osm let v Africe a přes dvě leta v Americe. Za tu dobu nasbíral jsem hodně zkušeností. Na těch cestách jsem jenom nespál, ale stídal jsem pozorování a pilně zaznamenával jsem zjevy v končinách těch poznané.

A přece kromě několika málo lidí, především obchodníků, nikdo o mně a mých výzkumních cestách skoro ničeho neví, a nikdo z cest mých užitku nemá.

Proč vám to píš?

Abyste poznali, že po slavném jméně netoužím. A přece bych mohl býti aspoň trochu ješitný a pochlubiti se svým krajanům, co jsem kde zkusil a kde všude jsem bloudil. Bez šatu, polonahý a rozedraný potloukal jsem se mezi Berbery, pěšky cestoval jsem s karavanami, s hordami *Mandingů* táhl jsem dobrodružně proti jejich nepřátelům, lovil jsem koňmo pomocí *assagajů* antilopy, řídil kanoe proti *peřejům* *Gambie*, byl jsem svědkem hrozného obětování lidí mezi *Ašantci*, utíkal jsem vesnicemi *Dahomejci* zapalovanými a pleněnými. V Americe drápal jsem se ve slujích divočinách *Cordiller* sbíraje orchideje, prolézal jsem podzemní chodby proslulé jeskyně, v níž noční laštovky (*guácharo*, čti *guáčaro*) svůj denní úkryt mají, projížděl jsem

jako divoch prerie maje v rukou lasso a jsa za dobře s rudochy, od nichž jen málo se liším.

Odpusťte mé samolibosti! Snad se vám zdám býti chlubitvým.

Chtěl jsem počítí menšími pracemi cestopisnými, vycvičiti se v pěknějším slohu. Teprve později odhodlal bych se větší a cennější cestopis na světlo vydati. Mám dobře vedený denník o všech svých významnějších cestách. Ani nevědeckost nebude se mi moci vyčítati. Na cestách opatřen jsem nyní strojem fotografickým a mám slušnou zásobu negativů.

Předem hned připomínám, že se budou zdáti mé cestopisné zprávy dobrodružné a snad pravdě nepodobné pro útrapy, kteréž v nich budu vyličovati. Těch výčitek bych ovšem nesnesl. A přece, co já zkusil v končinách afrických, chci vylíčiti v pravdě objektivně, ačkoli se subjektivnosti těžko vyhnouti, vždyť se týkati budou udaje také mé osoby.

Některé články četli jste snad již ve »Vesmíru«. Občas rád redakci něco zasílám. Nezapomínám také na české museum, jehož sbírky rád bych co nejvíce rozhojnil.

Nemohl-li jsem posud pro české museum více učiniti, není vinou mé dobré vůle, ale vinou skrovných prostředků. Nemám rodiny a rád bych přispěl alespoň něčím k oslavě českého národa. Myslíte-li, že bych tedy skutečně mohl se státi užitečnějším, rád přijmu Vaši radu a nějaký cestopis bych vydal, ale nikoli pro větší spotřebu knihtiskařské černi.

Byl bych velmi povděčen, kdybyste mi zprostředkovali styk s českými učiteli a literáty, kterým jsem k službám. Pro české museum rád bych přírodniny sbíral, třeba mi jen instrukci.

Bývá to pro mě slavnou udalostí, dostane-li se mi do ruky české psaní nebo český časopis.

Jest poledne. Od rána sedím v malé chatrči na březích řeky Guarapiche a píši Vám list do krásné české země. Vůkol klid jako v hlubokém pralese. Za takového žáru slunečního jenom

kolibřici mihotají se plaše ve vzduchu. Pán přírody houpá se zatím ve visutém lůžku a vedrem usíná před korunami košatých palm kokosových a ve stínu opěvovaných moriche (Mauritia). Já zatím konám přípravy na cestu na ostrov Trinidad.

Venezuelou.

Llanos. *)

Ze západní Afriky přes ostrovy Kanarské, odcestoval jsem přes některé z ostrovů Antillských do hlavního města Venezuelánské republiky, Caracasu, (čti Karakasu), města ladně položeného a dosti civilisovaného. Odtud zpět přes anglický ostrov »Svaté Trojice« nejdříve parníkem a pak najatou plachetní »goletkou«, ve společnosti dvou Slovanů odcestoval jsem na řeku Guarapiche, pronásledován jako pirát několika vládními plachetními loděmi, které v nás věřily podloudník. Celá naše lodní posádka záležela z míšence kapitána, dvou černochoů, jednoho poloindiana a dvou kluků, v jejichž žilách kolovala krev nejméně tří kontinentů. Musili jsme zakusiti důkladné prohlídky, která díky našim lodním papírům v pořádku se nalézajícím, našim doporučením a rychlému vhození dvou závadných beden do poloslané vody ústí řeky Guarapiche, dobře dopadla.

Mizerné, úplně v nezdravých bahnech ležící hnízdo, Caño Colorado, celní stanice, bylo naším cílem, kterého jsme dosáhli po třídenní zdoluhavé a veledeštivé plavbě. Nepříznivá zajisté již od počátku nad mou výpravou vládla hvězda — zeměděle mi zde hned na zejtkř po příchodu můj milý přítel, polský kníže W. Na břehu jednoho z přítoků řeky Guarapiche, ve stínu palem, po boku jakéhosi indiana zatím odpočívá ušlechtilý a všude milovaný potomek jedné z polských rodin známé z dob obležení

---

*) Llanos ze španělského: roviny, čti ljanos.

Vidně Turky, až okolnosti tomu dovolí, by do vlasti a rodinné své hrobky byl převezen.

Třídenní, pro mne tak smutná plavba v indianské piragui proti toku řeky dopravila nás i se zavazadly do města Maturinu,

Indiáni Caribové.

hlavního místa sekce Maturinu, státu Bermudez, této jihoamerické konfедераční ve všem po severních, amerických státech se opičící republice. Bude snad na místě zmíniti se, až velmi povrchně, o této po Brasílii a Mexiku největší republice jižní Ameriky.

ULICE V MATURÍNĚ VÝCHODNÍ (VENEZUELA).

Rančo, přibytky v okolí Maturinu.

Venezuela odkryta byla Hojedou a Vespuccim r. 1499 a děkuje své jméno »malé Benátky«*) vodním, na Benátky upomínajícím stavbám dosud polodivých Indianů v krásném zálivu »Maracaibo«. Zemi tuto zastavil Augsburskému domu Welserů roku 1528

Indiánka Caribka.

Karel V. Až do roku 1811 patřila Španělům, jichž »Capitano general« sádlil v Caracasu. Tohoto roku 5. července pod osvoboditelem i jiných, jihoamerických republik, vlastencem Bolivarem, po dlouholeté krvavé válce Venezuela prohlášena byla samostatnou republikou, spojivši se pozdě s jinými sousedními republikami v jeden federativní celek, kterýž ale neměl dlouhého trvání. Časté občanské války nemohly přispěti ovšem k velkému rozkvětu; nejlepších časů Venezuela zažila pod presidentstvím

Generala Paeze (1831—1835, 1839 až 1843, 1861—1863).

Venezuela má 1,137.615 čtv. km. a prý přes 2 miliony obyvatel, poněvčí mšencův, vývoz kávy a čokolády (kakao). V posledních letech objeveny bohaté, zlaté doly; též na stříbro, měď a asfalt se doluje. Průmysl skoro žádný — o ostatních poměrech Venezuely lépe pomlčeti, podobajíť se v tom mnohým

*) Venecia diminutiv Venezuela.

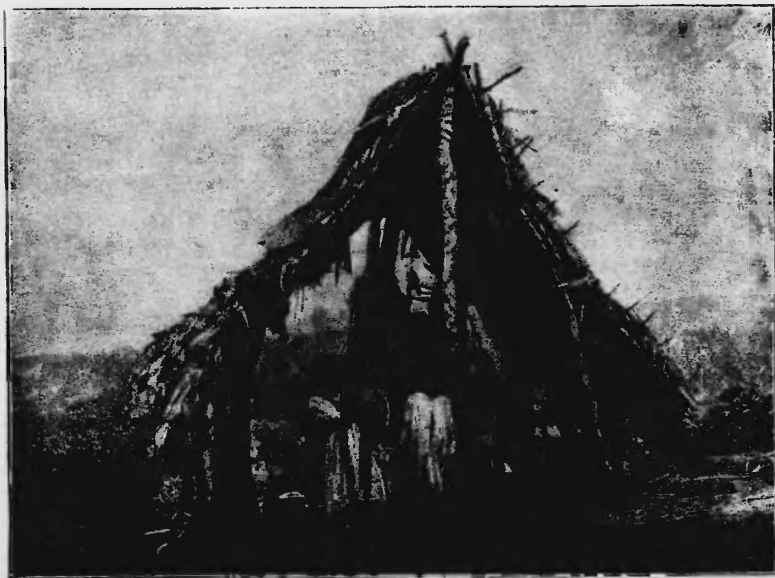
jihooamerickým republikám. Řek jest přes jeden tisíc pět set, o malých ani nemluvě. Úrodné půdy velké množství. Ponebí na výšinách a v Kordillerách (čti Kordiljerách, nejvyšší bod Pico Sierra Nevada, Mérida 4580 metrů, s věčným sněhem) dosti zdravé; ale v nížinách, hlavně v počtčí veletoku Orinoca, Rio Tigre, Meta atd. nezdravé, tropické. Obyvatelé většinou míšenci všech stupňů, černoši a Indiani. Těchto ještě mnoho kmenův, úplně divokých, bydlících v nepřístupných pralesích. Běloši, mezi nimi mnoho přistěhovalých, bydlí na pobřeží a v zdravých Kordillerách. Vládoucí řeč španělská.

Ale nyní k Maturinu! Před 30 lety ještě indianská vesnice Maturin dnes jest »město« asi s 8000 obyvateli — až na několik tuctů čistých, nepomíšených bělochů sami to míšenci a černoši. Neuvádím Indianů, poněvadž jich zde, co by na prstech spočítal. Indian nerad bydlí u velkých společnostech a raději zalézá do odlehlých krajů a lesů, kde si robí své rancho (rančo, chatrč) z větví a listů. Uživí se tam též snáze beze vší práce (která jest mu solí v očích), nepohrdaje, od žáby počítaje žádnou potravou. Domky jsou zde (až asi na šest) o přímě, ladně i neladně vedle roztrhaných chatrčí, polo nebo zcela zbořených domků směstnány — ulice sice široké, bez dlažby, hrbolaté, porostlé travou a křovím.

Všude pasoucí se dobytek, koně, osli neb mezci vedle hubených vepřů, kteří veškeré »policejní« rozkazy ignorujíce, nemálo přispívají k oživení zdejších ulic.

Vodovody, kanalisace, osvětlení jsou zde dosud neznámou věcí. Neradno za tmavých večerů se procházeti. Za severoamerické občanské války město Maturin kvetlo vývozem bavlny, která zde znamenitě se dařila. Pak přišlo v úplný úpadek. Nyní pouze tabák, škrob z yuky, něco kávy a dobytek vyváží se odtud u nevelké míře. V okolí též se sází mnoho cukrové třtiny k výrobě papelonu (nečistěného, tmavého cukru) a špatného rumu — jediné to útěchy a tužby Indianů, míšenců a bohu-

žel i mnohých bělochů, ale vše jen pro vlastní spotřebu. Cizinců zde, mimo několik Korsů, kteří jsou úplně naturalisováni, skoro žádných není. Obyvatelstvo, jak samo aspoň o sobě tvrdí, liší se na svůj prospěch od obyvatelstva jiných měst větší

Rančo, indianská chatrč Indiana Chaime-a.

mravností a klidným charakterem. Bohužel vidím já zde tutéž mravní zpoustu a tytéž neřesti jako v jiných místech Venezuely.

O skandální, pikantní historie není nikdy nouze — též časté vraždy, ačkoliv, ku chvále řečeno, skoro nikdy loupežné. Mnohoženství, nedostatek spravedlnosti s podplatným soudnictvím, vše zde věci, nad kterými se ani nepokřčí rameny. Protekce a peníze lze ve Venezuele dosáhnout všeho. Mladíci, kteří v evropské společnosti by se byli učinili úplně nemožnými, jsou zde v největší

části »representables«. Velká porušenost jest v úřednictvu. Cla, která jsou na zboží z Evropy tak nerozumně veliká, — jako v severní Americe — činí při malém platu a krátké hodnotě úředníků, kteří na vůli panujících právě presidentů závisí, podplatnost a nepoctivost jejich pochopitelnou. Dnes, kdokoli ani srozumitelně čísti a psátí neumí a celý život pouze chovu dobytka věnoval, jest však přivržencem neb příbuzným té neb oné osoby, která právě vystoupila na obzoru Venezuelské vlády, stane se soudcem, celním ředitelem, inspektorem škol a pod. Jediným přáním a účelem všeho povyku zdejších politických křiklounů jest: aby Caracasský občan president nějakým tučným soustem jim zacpal ústa, což též obyčejně se stává. O vlastenectví, politice na prospěch země až na skrovné výjimky není ani pojmu — vše směřuje k dosažení nějakého úřadu a obohacení se na účet národa. Že za takých poměrů s Venezuelou to vypadá bledě, že lid kvapným krokem spěchá k úplné demoralisaci, že emigrace z Evropy sem jest skrovná — leží na snadě. Kdyby stateční osvoboditelé Venezuely od španělské nadvlády vstali z hrobu, zaplakali by nad plodem svých prací. Mnoho neřestí tu vyrostlo na poli, krvi »patriotů«*) tak hojně skropeném.

V málo zemích jest svobody tak po skrovnu, jako v jihoamerických »svobodných« republikách. Lid bývá zde mámen frásí často až odpornými, směšnými a skutečnosti odporujícími. Celá svoboda záleží v úplné volnosti těch, kteří právě nalézají se u vesel. Nyní poněkud sice zlepšuje se stav tento — ale na jak dlouho?

Neslýchaně okrádán byl národ po mnoho let vládnoucím tyranem, »generálem« Guzmanem Blancem; odporným, všech špatností schopným charakterem, jenž sám sobě na útraty státu v hlavních městech dal stavěti pomníky, paláce, divadla atd. — při kterých podnikcích opět sám měl od podnikatelů svá procenta,

*) »Los patriotas« jmenovali se stoupenci Bolívara.

— a který za několikaletého svého panování »vydělal a uspořil« přes osmdesát milionů franků, jichž nyní v Paříži odpočívaje »na svých vavřínech« pohodlně užívá. On hlavně demoralisací Venezuelského lidu nejvíce jest vinen.

Zambo, míšenec černocha s Indianem.

Venezuelské vojsko a policie jest horda pochytaných Indianův a něco mšenců, kteří poloroztrhaní v plátěných uniformách, pod vedením podobných »důstojníků«, v uniformách pro divadlo opičí vhodných, reprezentují sílu a čest národa.

Zdejší znamenitostí jest, že Venezuela má několik tisíc generálův a pouze asi dva tisíce stálých vojáků. Kdo zde nemá titulu »generál«, toho směle možno oslovit colonelem (plukovník) neb aspoň doktorem. Jest Venezuela v mnohém ohledu ráj, kdyby zde nebylo takých Adamů. O Evách raději pomlčím, jsem v tom ohledu pravým

nevinňátkem. Neschází zde ovšem též pravá intelligence, která sama nad národem svým pláče, ale ta mizí v poměru k většině. — A přece lid v rukou vzdělaných a nezištných vlastenců dobrým byl by materialem. Povahou dost klidný, nikoliv bez statečnosti, pohostinný, svou vlast milující, pouze velkým přimícháním indolentní krve indianské a panující demoralisací stal se, čím jest! Náchylnost k rumu, malý smysl pro pravý život rodinný,

toť druhou rakovinou zdejší společnosti. Většina lidu umírá mladá.

Obyvatelstvo v Maturinu v porovnání s jiným, přece jest mírnější, též jest zde několik intelligentních, příjemných rodin, s kterými pouze s milými vzpomínkami se loučiti mohu.

Exklusivní, pokud možno, činí se zdejší aristokracie čistých bělochů od pomšenců; mnohý bohatý mulat zambo neb mestiz atd. dal by část svého jmění, kdyby pleť jeho rovnala se pleti přistěhovalého chudého Itala neb Korsy, který po ulicích prodává své zboží. Opuště, laskavý čtenáři, teprve nyní upozoruji, že dostal jsem se do vod zcela jiných; nebylo mým úmyslem, rozhovíti se jen o obyvatelstvu, nýbrž chci pověděti též něco o svých cestovních dobrodružstvích.

Země v okolí Maturinu hlavně k pohoří jest nejvýše úrodná; uživila by tisíce zemědělců, kteří na mnohých místech Evropy pro malou žerň po celý rok plahočiti se musí, kdežto zde roste vše polodivo, bez velké práce, a tím zdejší lid jest veden při malých svých potřebách k velké lenosti.

Přece bych neradil žádnému krajanu českému k vystěhování se sem; mnoha zkušeností a vytrvalosti bylo by k tomu potřeba. A vlastně nahraditi se nedá, ví to pisatel těchto řádků sám nejlépe. —

Cestovatele očekává zde mnoho nesnází. Já jich zde měl poměrně více než mnohdy v Africe. Ani za dobrý plat nemohl jsem potřebný lid sehnati. Na pomoc domorodců při svých zoologických sbírkách, jak druhdy v Africe, jsem vůbec spolehnutí se nemohl. Buď k práci vůbec nemají chuti neb nevědí, jak neslýchané odměny by žádali. Nač také — když drobet práce na celý rok je i s celou rodinou užítí?

Hlavní potravou mimo laciné maso, hojnou drůbež, zvěřinu a ryby jsou kukuřice, yuca (*Manihot utilis*), platany, banány, físole, patata (brambory) a mnoho jiných, bez mnoha práce se dařících plodin. Mnoha šatstva potřeba není, a děti často již

vyrostlé, obojího pohlaví, běhají z pola neb zcela nahé a pouze k spánku nějakým hadrem se přikrývají, pokud chladné noci toho vyžadují.

Nejhlavnějším zaměstnáním lidu, v okolních krajinách, jako vůbec v celých venezuelských »llanech«, jest mimo orbu chov dobytka. Pěkná kráva i s teletem nestojí zde více než 45 zl., i když jest drahá. Maso jest tudíž velmi laciné.

Účelem mého pobytu v Maturinu byly přípravné studie pro cestu na hořejší Orinoko, Rio Negro a veletok Amazonas. Nakoupiv všeho potřebného, koňů i oslů, odcestoval jsem konečně z Maturinu ku prozkoumání krajin mezi Guarapichem a řekou Orinokem. Použiv několik dnů panujícího sucha, opustil jsem Maturin. Hned z města jde cesta na velkou, pouze z dvou stran lesy ohraničenou savanu (step). Bylo ještě za tmy, když v čele karavany, vedle dvou spolucestujících ubírali jsme se tak zvanou silnicí (camino real), kde koně naše před četnými hlubokými děrami se vzpínali a plašili.

Úchvatný jest pohled, když první ohnivé, s tmou bojující paprsky slunce, právě vycházejícího, zjeví se na obzoru. Jaká to skvostnost barev, jaká stupnice všech odstínů, kde štětec, který by se odvážil na plátno přenést tyto barvy, tyto nuance ohnivé ozářeného nebe, paprsky odrážené z močálů a mokra trávy, s tmavým posud lesem a stíny košatých palm! Kus spálené savany, ozážené sluncem právě vyšedším, připomínal mi některé východy slunce v Sahaře. Jak často byly také přírodní krásy mou jedinou útechou a odměnou přestálých svízeľův! — Kamkoli oko pohledne travná rovina, pouze sem a tam porostlá křovím a stromem; chaparro, pasoucí se skot a několik bujných hřebců oživují ráz krajiny. Sem a tam malý močál, obklopený krásnými v bahnech si libujícími palmami »morighe« (Mauritia flexuosa), z jichž listů (vláken) zdejší Indiani pletou trvanlivé provazy, visutá lůžka a podobné. V pověstech a písních zdejšího lidu hrají »morighe« a »chaparro«

úlohu slovanské lípy a to vším právem. Nemožno si větší část Venezuely bez charakteristických stromů těchto ani představit. Celé území od Maturinu až na druhý břeh Orinoka záleží ze savan, střídajících se s pralesy, močály a »caños« (přítoky). Nikoliv tak pohodlný jest přechod přes ně, neb není příjemno uváznouti v bahnech. Ještě horším a nebezpečnějším bývá přechod za počasí deštivého, kdy řeky rozvodněny zaplavují celé krajiny. O převozech ani památky, a jen kde více obydleno, nějaké poloshnilé, rozbité canoe lze dostat. Nezbyvá než s koni, zde tomu zvyklými a tudíž dobrými plavci, do řeky se vrhnouti. Proud-li nesilen, dostačí sednout na osedlaného koně, sedlo, šaty, zbraně na hlavě, a Bohu poručeno! Jinak jest ozbrojit se trpělivostí a čekati celé hodiny — dny, až řeka opadne a lepší přechod možným učiní. Dělky ještě, že právě tyto řeky, kterými s počátku jsem se měl brodit, nemají velkých druhů krokodilův a aligátorův. Jinak bývá v jiných řekách, ačkoli v mnohých cestopisech mnoho přehnaného, přece přiházejí se neštěstí a ztráty lidských životův. Nejprůjemnější a všude v »Llanos« hojněji se vyskytující jest již Humboldttem pověstná ryba »caribe«,*) pravý to loupežník řek, i lidem nebezpečný. Nepatří k žádným příjemnostem ani vzácnostem, býti rybou touto pokousán. Některé brody a řeky jsou jimi tak pověstny, že cestovatel raději s velkou ztrátou obchází a jiných brodů sobě vyhledává, než aby své koně a osly do nebezpečí vydal. Běda poraněnému zvířeti, hlavně ubohým, těžkými náklady udřeným oslům — útrpnost se zvířetem není Venezuelskou ctností — mají-li se přebrodit nebo přeplavati takými místy, kde »caribe« vyskytuje se v hojnosti. Stáváť se, že ubohé zvíře ani druhého břehu nedosáhlo anebo potom ihned zcepenělo.

Po několikahodinné jízdě dosáhli jsme prvního »Hata«. »El hato« nazývá se osada pro chov dobytka se vším příslušenstvím.

*) Caribe nazývá se též jeden z nejhlavnějších indianských kmenů jižní a střední Ameriky.

Mestiz, míšenec bělocha a Indiana.

arasů, vepřů a koz, mimo několik hubených, více šakalům než svým evropským příbuzným se podobajících psů činí posádku živou.

*) Compadre = kmotr, ale též přítel.

Aby čtenář měl jakýsi pojem, podávám zde popis jedné z hat mého »compadre«,*) Juana José N. Na břehu potoka uprostřed velké pampy, pouze s jedné strany lesem ohraničené, kůlovým plotem ohrazený nalézá se z upěchované hlíny domek, k jehož střеше blízké vějířovité palmy obětovaly své sličné koruny. Dvěře a okna jsou z hrubě řezaných prken, domek sám o dvou jizbách a dvou »galeriích«. Malé očištěné místo slouží za dvůr, na němž se prohání všeliký kur. Ochočený »pahui«, krásný lesní pták, větší našeho tetřeva hlušce, několik s krocany se peroucích

Vzadu, dobře proti zvířatům plotem ohraničen, nalézá se »el conuco« — sad a pole dohromady, kde se pěstuje vše pro kuchyň potřebné. Polorozbořená chatrč slouží za kuchyň, jiná větší za příbytek »peonů« (nádenníků). Naproti v savaně nalezá se velká ohrada pro krávy, zde »el corral« zvaná, kam část (krávy s telaty) vždy volně pasoucího se dobytka na noc se uchyluje. Hrubě sbitý stůl, několik kraví koží potažených židlí, kusy na koryta vydlabaných kmenů, několik na nádoby upravených tykví a visací lůžko — to jest celé zařízení.

K cestování velmi praktická jsou tato »chinchorra«, visací lůžka, zhotovená z vláken palmy »morríche«; nevážící ani pět liber a jsou tudíž lehce přenosná a všude upotřebitelná.

Po sedmihodinné cestě, přeplaviv dvě řek, rozbil jsem své sběratelské ležení v hatě jednoho z mých známých, pro mé záměry dobře položené. Konaje odtud každodenní delší vycházky, zdržel jsem se zde asi 14 dní. Právě za mého příchodu velkou zde tropili neplechu jaguari, jihoameričtí zástupci tygra, činíce z blízkých lesů časté loupežné vpády do savany, sežravše v posledním čase dvě kobyly, jedno hříbě, několik oslův a telat. Usilovnému pátrání a dobrým našim puškám — prosím, by nepokládalo se za reklamu, chvalnou-li zmínku činím o dobrotě pušky vyšlé z Pražské dílny pana Novotného — podařilo se dva z těch škůdcův učiniti neškodnými. Ačkoli jaguar zde hojně se vyskytuje, přece řídké jsou případy, že by napadal člověka, a není mimo drobet chladné krve a dobrou zbraň potřebí žádného hrdinství k jeho lovu.

Bohata byla krajina tato na »venados«, malé jihoamerické jeleny, kteří vítanou se nám stávali kořistí. Vůbec nedostatkem potravy jsem netrpěl, mléka a sýra bylo vždy hojnost, as půl hodiny vzdálená, dosti mohutná řeka Guanipe byla bohatá na ryby. Večerní pomocí vycvičených psů pořádané lovy na malé pasovce, zvané zde »cachicamos«, byly zřídka bez výsledku. Jich maso, dobře upravené, chutností nezádá nejlepší drůbeží. Sehnal malou sbírku

ssavcův a dravých ptákův, marně však pátraje po hmyzu interessantních druhův, změnil jsem své sídlo za jiné, několik hodin cesty vzdálené na hranici lesů. Ačkoliv i zde očekávání mě zklamalo, podařilo se mi přece uloviti více zajímavých zvířat a vypraeparovati: tak dva mravenečnický, několik královských supův, druhu, který pro svou barvitost jest papouškem supův, několik ocelotův a j. Za to mnoho jsme zde trpěli »moskity«, kteří od páté hodiny odpolední až do rána nesnesitelnými se stávali a mně pobyt můj na březích řeky Gambie v západní Africe nemile připomínali. Společník můj, pán B., musil zde přestáti první svou zkoušku ohněm. Pouze velké ohně, ve kterých jsme pálili kraví trus, zjednávaly nám trochu úlevy. Přes visací naše lůžka pověšené ochranné sítě mnoho nepomáhaly; byloť tolik moskitů, že i při nejpozornějším a nejrychlejším vklouznutí pod síť v dostatečném množství pro naši trýzeň do vnitra vniklo. Mimo to užili v noci všelikých cest a prostředků, aby nám »zabávu« připravili. Následek špatných nocí, opětovaných ztrát krve a špatné pitné vody byly střídavé zimnice. Též koně a osli strašně trpěli ve dne vyskytujícími se ovady a jinou mouchou, zde zvanou »golofa«, v noci pak moskity. Musil jsem je odvázat a pustit. Zaběhli ihned do savan. Když pak mi jich bylo třeba, musil jsem je pomocí jiného koně shánět a často lassem je chytati.

Jinou nepřijemností zdejšího mého pobytu byly hojné a pověstné blechy »niguas«, drobet větší než evropské. Samička se zavrtává do masa lidí i zvířat, hlavně do nohou, vajíčka do nich položí a zhyne. Jitření, bolestné otoky jsou následkem této její přílišné péče o potomstvo. Tím dostalo se prohlížení nohou a operace na denní pořádek.

Jeden z koňů pokousán byl upírem, a ztráta krve byla tak značná, že po několika dnů k osedlání se nehodil. My sítí jsouce kryti z upírů jsme si mnoho nedělali, a koně hleděl jsem poněkud petrolejovým nátěrem proti nim uchrániti. Za to jedné noci, asi

200 kroků od našich lůžek, zabit a ožrán byl jaguarem mezek majitele hata, na noc tam uvázaný. Že jsme příští noc byli opatrnější a rozdělali větší oheň, jest pochopitelné. Že by jaguar koho samovolně přepadl a sežral, stalo se zde za třicet let pouze dvakrát. Postřelen jsa skoro vždy se staví na odpor, a lovec vždy nějaké poranění odnese. Já ještě vždy šťastně vyvázl. Známa zde statečného, zavalitého mulata, jenž na večer z nenadání se potkav s jaguarem, nejsa k tomu nucen, ssedl s koně a pouze kopím (národní poboční zbraň) ozbrojen, sedla jako štítu užívaje, na dravce se vrhl a tuhý boj s ním počal. Poštěstilo se mu jej skoliti, ačkoli utrpěl nejednu ránu jeho drápy. K otázce, proč tak špatně ozbrojen se vydal v zápas, chladně odvětil: »Už jsem měl těch škod na dobytku mi způsobených dost, a když jsem jej tak klidně po mé savaně procházejícího spatřil, vstoupila mi krev do hlavy.« Když po kolik dní nemohli jsme ničeho uloviti, byli jsme přinuceni pomocí vržné sítě a jedovaté rostliny »barbasco«, již roztlučené, kterou do stojatých nádržek zdejších řček jsme házeli, lovit ryby. Asi dva koše ryb byly odměnou naší práce a opatřily nám potravu na několik dní.

Spojiv se s několika Venezuelany hodlal jsem učiniti výzkumnou cestu na východ k Deltu Orinoka, sleduje od našeho stanoviště počínající »Calle del Merey«. Calle (ulice) nazývají se již od pradávných dob vyschlé řeky, neb řečiště řek, během času jinam se obrátivších. Písečnaté řečiště ovšem může býti jen chudě travou a křovím porostlé, kdežto břehy jsou zbytky mohutných lesů, kterým na vlhkých kdysi březích dobře se dařilo; tím odůvodněn název »ulicí«. Jsouť »calles« často mnoho mil dlouhé a jako řeky opět do jiných ústí. Někdy část přerývána vyrostlým lesem a jest tu hledati a vysekati nových cest. Pustili jsme se po »Calle del Merey« (zvanou tak pro množství svých stromů Merey, jichž plod jedlý, upečený připomíná chuť mandlí) doufajíce dostati se tudy snad do jednoho z ramen Orinoka, na př. »Rio Pedernales«. — Má výprava

záležela z pěti »bělochů« (s cikánskou pletí) a šesti Indianů a mestizů, onino [koňmo a dobře ozbrojeni, ostatní s osly o nepatrném nákladu, poněvadž pouze nejnutnější asi na 14denní cestu s sebou jsme vzali.

Mestiz.

Na místě by bylo zmíniti se o nejobyčejnějším šatu Venezuelanů, kterého zde na cestách se užívá a který nemá nic typického ani malebného. Plátěné kalhoty, plátěná halena s mnoha švy a knoflíky, zvaná »guariconga«, sandály, řemen s kopím a revolverem, široký klobouk ze slámy nebo z palmových listů, toť vše. Jedině charakteristická jest »la covija« (kovicha), jinde v jižní Americe zvaná »Poncho«: velký z dvou kusů, modrého na líci, červeného na rubu sešitý kus vlněné látky ve čtverci

o jediném otvoru pro krk. Slouží proti dešťům a při spaní za přikrývkou a jest s visacím lůžkem nerozlučitelným průvodcem zdejšího cestovatele.

Vhodnou kořistí, hned na začátku naší cesty, byly nám »morrocoy«, velké zemní želvy, jichž obvyklým zde způsobem jsme se zmocnili. Zapálivše totiž za příznivého větru »calle«, — úchvatný to pohled daleko se prostírající, před námi pomalu ustupující požár, doprovázený křikem poděšených všešťanů — hledali jsme později na chladných, vlhkých místech, na březích »caños« želvy tam se skrývající. Bez velké práce pochyťáno bylo asi 50—60 kusů, některé až přes 20 liber těžké. Část nasolena a upečena na cestu, ostatek živý na třech oslích dvěma Indiány byl poslán do Maturinu, kde kus se prodává po 2 až 3 francích.

Požár nám usnadnil postup, ale třetího dne třeba nám bylo vysekati si cestu hustým lesem a křovím jiným směrem. Bohužel byl chřestýšem uštknut při tom do nohy jeden Indián; mé rychlé zakročení, vypálení rány a vnitřní i vnější hojení čpavkem zachránilo chudáka před smrtí. Ošetřující nemocného, kterému celá noha otekla, přinuceni jsme byli zde dva dny zůstat. Konečně poněkud se zotaviv, vrátil se na oslu a v průvodu jednoho mestize do hata. Též jeden z bělochů odhodlal se k návratu. Šestáho dne mnoho jsme trpěli horkem a žízní, poněvadž mimo smrdutá bahna jiné vody naléztí jsme nemohli. Též zásoba potravin zmenšila se nám a mimo jednoho starého, vousatého všešťana nic nebylo lze zastřeliti. Za to viděli jsme mnoho svěžích stop tapířů a jaguarů.

Unaveni ještě před večerem ustali jsme v další cestě; ubohá zvířata, žízní trápena, ožvykovala vlhkou trávou na březích bahen. — Od páté hodiny odpolední dostavili se »golofy« a ovadi v takovém množství, že koně se počali plašit, a třeba bylo kol nich udělat kruh ohňův, s vlhkými pohrabky. Vzdor tomu naše koně utrpěli mnoho ztrátou krve, která z mnoha míst, kde ovadi sedli, se prýštila. Nazejtří konečně byli jsme nuceni ponechavše si jen

dva osly zvlášť zpět poslat, poněvadž další cesta koňmo stala se nemožnou. Pracně se probíraje hustým, bahnitým lesem, našli jsme opět malou »calle«, kde možný byl rychlejší postup. Zde poněkud na rozpaky uvedl nás patrně před nedávnem opuštěný tábor několika Indiánů Guaraunů, obyvatelů delt a přítoků Orinoka. Ačkoliv nepokládám tyto za nebezpečné, radili moji soudruzi k opatrnosti, které třeba nebylo, poněvadž rychlonozí tito synové lesů zajisté již daleko od místa na některé říčky dolů veslovali.

Sledující pak stále tok jakési malé říčky, netrpěli jsme už nedostatkem vody. Pokřtil jsem ji: Caño de Iguanas, »řeka iguan« pro velké množství těchto ještěrek, kterých ale zde nikterak nebylo lze uloviti. Procházejíce se po větvích, přes vodu, visutých vrhaly se při nejmenším šramotu ihned do vody. Samičky vyhledávají suchá místa, a tu Indiáni je chytají pro chutná vejce, jichž sám jsem okusil. Jedna taková iguana, vrhnuvši se do vody padla do chřtánu aligatora, jehož jsem dobře mříenou ranou zabil. Na břeh vytažen objevil se menším než jsem očekával — měl pouze 2 1/2 metru. Rozsekán a upečen octnul se na našem stole. Dostí dobrou chuť, rybímu masu podobnou, má ohon. Ovšem třeba mítí dobrý žaludek, poněvadž zvíře páchne pižmem.

Sledující k vůli rybolovu malý »caño« vyrušili jsme (dle hřmotu a stop) obrovský exemplář jaguara, jenž ve vyschlém chobotu svými pazoury lovil na mělčině se třepetající ryby a, jak zbytky nasvědčovaly, zde již po delší čas hodoval. Pronásledoval jsem krále zdejších lesů, ale brzy jsem se dostal do takových bahen, že jsem vzdával díky nebesům, když unaven odtud jsem vyváznu. Podobně to dopadlo s naší výpravou, která po třídenním ještě bloudění nastoupila zpáteční cestu. Po třináctidenním pobytu v lesích mohli jsme si zase v hatu odpočinout a hlavně mléka a sýra dosyta se najísti. — Na zpáteční cestě pozornost naši poutalo množství papoušků, táhnoucích přes hlavy naše, jakož i velké »zamury« (hejna supů).

Ukončiv své sbírky v okolí »Elabra«, opustil jsem toto místo se zavazadly na čtyrech oslích s dvěma »arrieros« (pohonci) a odebral jsem se na řeku »Tigre«, abych mimo jiné přírodniny v tamějších přítocích nacytal elektrických úhořů. Jeden den trvající cesta velkými savanami neposkytla mi nic nového ani překvapujícího. Ráz krajiny vždy týž, pouze zbraně své jsem dříve dobře prohledl. Asi měsíc před mým příchodem zavražděn a oloupen zde byl jakýsi »Yankee«, cestující do Barrancas na Orinoku. Slavná spravedlnost Maturinská spokojila se pouhým pokrčením ramen. Jestliž zde každému spoléhati se jen na vlastní sílu.

Od poříčí řeky Tigre na západ, jižně Orinokem ohraničeno, nalézá se pro chov dobytka

nejvhodnější území, pravé »Llanos«. Opravdových bělochů jest zde po skrovnu a chovatelé dobytka jsou většinou mestizové, mulati a zambové. Před třiceti lety byl počet skoro zdivočilého již dobytka tak úžasný, že bohatým nazýval se teprve ten, kdo měl více než 30—40 tisíc kusů — mimo několik set koňů. Některé rodiny měly až přes 300.000 kusů dobytka. Maso nemělo žádné ceny, a každému bylo volno porážeti, co se mu zlíbilo,

Mulatka, mišenka Indiana a černocho.

jen když připravenou kůži a tuk, které se vyvážely, odevzdal na příslušné místo. Pětiletá revoluce zničila tento blahobyt a nyní bohat nazývá se teprv ten, kdo má více než 2000 kusů. Skot všude volně se pase, často na oblasti velké jako půl Slezska, a majitelé mají mnoho koňů a k nim tak zvané »peones«, kteří po celé dny projíždějí, zdraví dobytka opatrují, dospělejším telatům znamení svých pánů vpalují a podobné potřebné práce vykonávají.

Jsou tito »llaneros« (obyvatelé rovin) výborní jezdci, silný a otužilý lid, jenž, zvyklý svízelem, za 20 franků měsíčně za skrovnou stravu a kus hadru skoro každodenně vydává život svůj četným nebezpečím.

Tu zahyne kůň i s jezdcem v rozvodněné řece neb pod rohy zuřivých býků, tam polodivokým koněm jezdec svržen se zabijí. Jámy často hluboké, jen travou porostlé, zde v savanách pro jezdce jsou velmi nebezpečny. Též aligatorům statečný llanero při přechodech řek ne vždy unikne.

Syn stepi jest synem volného bloudění a raději snáší veškeré svízele, než by trávil pohodlný, ale pro něho otrocký život v pobřežních městech. Zde v pampách z tohoto lidu zrodil se národní hrdina, general Paez. Kdysi chudý pastýř, stal se v čas povstání proti Španělům vůdcem několika tisíc jezdců »llanerů« a často s hrstkou mužů proti královskému vojsku vítězně bojoval. Zmínky hoden jest jeho útok se 150 vybranými jezdci na celý tábor 7000 vojákův španělského generala Morilla v »Las Queseras«. Později stav se presidentem a teprve uče se psátí, vládl tak moudře, spravedlivě a poctivě, jako dříve vládl kopím a koněm. Byla to jediná, krásná doba pro Venezuelu. Bohužel »nastolením« generala Guzmána Blanca zmizely dobré časy.

Charakteristickou u llanera jest skromnost požadavků, rovnající se jeho nevzdělanosti a surovosti: prostý šat, chudíček pšibytěk a skrovný pokrm, záležející z mléka, tvarohu, sýra, sušeného masa s fasolemi, jest vše co potřebuje. Pouze na sedlo,

Rybolov na Orinoku.

na koně a na ženu, na tuto až poslední, »llanero« věnuje více nádhery. Velice miluje zpěv, ačkoli nemá mnoho hudebního sluchu, a tanec sprovází drnkáním na čtyřstrunné kytáře »el cuatro«. Nejmilejším jeho druhem jest »laso«, jímž umí vládnout výborně.

Na řece Tigru zdržel jsem se několik dní. Bohužel vody dosud neopadly a můj lov elektrických úhořů dopadl velmi skrovně. Též po zajímavé zábě pipě zde marně jsem pátral — až konečně v Morichalu jsem ji našel. — Elektrický úhoř jest ve Venezuele dosti rozšířen a lidé bojí se ho. Případy, že by plavce elektrickým úderem tak ománil, aby se utopil, jsou vzácné. Sám jsem chytil krásný, skoro 5 stop dlouhý a asi 20 liber těžký exemplář na udici. Obyčejný jeho lov jest v mělkých vodách, kde na udici chycen, klacky bývá utlučen. — V řece Tigru poprvé spatřil jsem jihoamerické aligatory, zde ještě nikoli ve velkém množství. Za to blíže Orinoka, v »Morichal largo«, nebyla o ně nouze. Navštívil jsem »generala« R., pověstného svou statečností a rychlou justicí nad Indiány neb mestizy. Jest to přívětivý a spravedlivý člověk, který s vrahy a zloději koní neb dobytka mnoho okolků nedělal; však ačkoliv sám nad přčinami úpadku Venezuely se mnou filosofoval a nad svými krajaný nařkal, sám jest pouze sedmkrát za týden opilý. Dva dni sledovali jsme stopu jihoamerického zástupce slonů starého světa, tlustokožce tapíra; smrtelně byv konečně postřelen, vrhnul se do řeky a unikl. Nabáživ se společnosti Indiánů v »Caño Santa Rita«, přeplavil jsem se přes řeku Tigre a sledoval jsem směr ku Orinoku, hodlaje na řece Morichal largo učiniti delší zastávku. Ale brzo upozoroval jsem onemocnění svých koní suchým morem. Ztratil jsem tři koně a dva osly a byl jsem přinucen vrátiti se pěšky na řeku Tigre. Velké přivaly, horka a bažiny byly příčinou zimnice, s kterou i se svým průvodčím několik dnů jsem si poležel. Odtud na vypůjčených koních vracel jsem se do Maturinu. Řeka »Guanipe« rozvodněná nedovolila přechod prvního dne. Nazejtří

pomocí malé, špatné canoe o to se pokusiv, draze jsem to zaplatil. Proud řeky strhl nás; narazivše na velký plovoucí kmen, překlopili jsme se. Vše, až na pušku a sedla, která zůstala na druhém břehu, utonula. Velká část mých sbírek vzala za své. Zase na břeh se dostavše, skoro bez šatů, bez potravin musili jsme čekati na odpadnutí řeky, abychom mohli převésti osly. V nepěkné náladě, s malými výsledky, ale s velkými ztrátami vrátil jsem se do Maturina a jal se konati přípravy na novou výpravu, tentokráte do Kordiller.

Do Caripe.

Bylo již za soumraku. Slunce právě zašlo za jižní svahy Kordiller, pralesy porostlé, a pouze nejvyšší hrot »La silla de Punceres« zbyla ozávena slabým světlem, kdežto my dleli ve stínu vysokých hor. Ve větvích obrovské ceiby několikrát ozval se skvostný turupial, drozd zdejších lesů, kterému z blízkého houští odpovídal prerijní kulíšek — den se loučil, noc nás pozdravovala. Úprkem jízdní peonové sháněli do ohrady na noc dobytek, oslové puštění na pastvu do savan, a brzo vše vůkol nás ztichlo. Jen časem některý z oslů oslavoval hlasem »melodickým« shledání se s družkou, nebo žárlivý býk volal soupeře k zápasu.

Seděli jsme před velkým »rančo« zámožného přítele mého, smíšence Dona Pabla R. — Těžký, vůní kvetoucích mastrantů nasycený vzduch, jakoby věstil blízkou bouří; občas pouze zavál ze savany slabý větérek, pohrávaje si s hustolistými korunami bananového sadu. Nesčetné množství malých světlušek poletovalo přes blízkou bažinu; skvostně zářící kukujo v letu naraziv na zeď, stal se kořistí dítek.

Pan D. Pablo R. jest »selfmademan«, jenž kdysi za skvělých poměrův spatřil svět na horkých březích Orinoka. Jeho otec měl mezi řekami Orinokem a Tigrem ohromná stáda hovězího

dobytka, koňův a oslův; páčilať se až na 50—60 tisíc kusů. Ale pět let revoluce zničilo všecken tento majetek a učinila ze synův žebráky. Namahavou, vytrvalou prací pan P. opět domohl se slušného jmění; jeho kávová »hacienda« má přes 50.000 stromků. Takto dobrák, pracovitý a počestný, má pouze jedinou chybu: jest přivržencem zásad Mahomedových a Mormonských. Žije v poměrech patriarchálních; má více než čtyřicet dětí a jest tedy se vším okolím více méně krevně spřízněn.

Několik set pravých i smíšených Indiánů má ho za svého kazika.

Na čtyřstrunném »cuatru« doprovází svůj zpěv mladý, přihloupý synek, jemuž bych milerád tuto hudbu odpustil — jen kdyby přestal zpívat, co zatím já s černookými, hezkými dcerami žertuju neb jim o dalekém severu cosi vypravuju. Jejich krásné, dlouhé, husté, černé vlasy nejlépe dokazují přimíšení indiánské krve. Nejmladší dívce vplétal jsem do vlasů květ, však pozor! netoliko mužové zde dobře vládnou »sogou« a koně i v úprku chytají do »lasa«, též dcery Eviny dlouhými vlasy snadno zmocňují se ubohých Adamů. Zdejší přísloví praví o ženách: Enlazan con su propia »cerda« (chytají do lasa svých vlastních žíní).

Zufivý štěkot smečky hafanů brzo nás vyrušil z idylly; po svahu jednoho odbočí horského právě sestoupili dva polonazi Indiáni kmene Chaima (Čajme), a zubům okřiknutých psů šťastně uniknuvše, přáli nám »Buenas noches«.

K nemalému překvapení uslyšel jsem, že přišli z dalekého, 803 metry vysoko ležícího Caripe, novou cestou, velikými pralesy přes troje pohoří se prodírajíce, často po kolmých skalách pomocí křoví a lian se spouštějíce. Nebezpečnou sice, ale k poměrné vzdálenosti krátkou cestou.

Vypravováním Indiánů o rostlinném bohatství jižních svahů Caripských hor rozjařen a hlavně po nových orchideích touže, přemluvil jsem lovce, aby za dobrou odměnu se mnou touž cestou se vrátili. Nazejtří učinil jsem malé přípravy, a abych

přítštho dne mohl odcestovati časně z rána, večer rozloučil jsem se s hostiteli. Odporučen hlavně sličným pohlavím do ochrany »de la santísima virgen«, již prý mi při nebezpečné cestě velice bude třeba, a obdařen maličkostmi na cestu, ulehl jsem do visutého svého lůžka, přikázav Indiánům, aby časně ráno vstali.

Se sluncem jsem ulehl — se sluncem jsem vstal. Tedy zde v horkém pásmu dosti pozdě. Po svých průvodcích marně jsem se ale sháněl; za hlučného výsměchu brzy probudil se celý dům. Konečně nalezeni byli na dobro zpiti v jedné sousední chatrči. Pomáhali jedné indiánské rodině celou noc slaviti »el velorio«, t. j. slavnost na počtu zemřelých a potěchu pozůstalých.

Čekal jsem tedy opět celý den. Koně musil jsem obvyklou cestou poslati do Caripe.

Konečně šťastně jsem odcestoval. Jeden z Indiánův nesl mou pušku, visuté lože a národní, zdejší plášť »la cobija«; druhý něco šatstva, své vlastní zbraně a něco potravin.

Brzy jsme zmizeli v hluboké rokli lesní, příjemný život a vzpomínky za námi, hluboký, tichý prales se svými nepřijemnostmi před námi.

Jaká to rozmanitost dřev, od vonného a krásně zbarveného »cagui« až ke smrdutému »yaque«, od »ovo«, »purvio«, svým ovocem příjemných, až k aromatickým, za koření sloužícím »fabalonga«; od štíhlých, hladkých, jak by je mýdlem natřel »vara blanca«, až k trnitým »ceibas« atd.

Nízkým porostem bylo nám prosekávati si cestu, vždy směrem severozápadním. S počátku jenom husté křoví, obrovských stromů poměrně málo, za to množství visutých »pitahaya« (kaktusův), ale překročivše malou »savanetu« vstoupili jsme do hlubokého pralesa. Obrovské stromoví, mezi tím mnoho kaučukovitých; tisíce lian nejbizarnějších tvarův a úpletův s bodlavými křovinami a dobře proti útokům divokých vepřův ozbrojených corrozopalem bránily v cestě. Bylo nám často potřebí opíci hbitosti, a dlouhé naše nože skoro ani nepřišly do pochev. Po

dvouhodinném vstoupání octli jsme se na úpatí vápencové, skoro úplně kolmé, asi 150 m. vysoké skály, kterou jsme slezli pomocí lian v rozpuklínách rostoucích křův a agav, druh druhu pomáhaje. Vysoko nad našimi hlavami kroužil královský sup.

Pracná to byla úloha, abychom i zavazadla svá dostali nahoru. Dlouhé, z lian na rychlo upletené provazy byly výtečnou pomůckou — a nejen pro zavazadla. Jsemť já věru špatný lezec i ačkoli na rovině v chůzi Indianům neb černochům se vyrovnám, nejmenším vstoupáním do hor se unavuju.

Malou úžabinou proti vodopádu jakéhosi solného pramene dostali jsme se opět na místo méně vislé. Hřebenu prvního horstva dosáhnuvše, musili jsme opět několik set metrů sestoupnout do údolí.

Několikráte našli jsme stopy divokých vepřů a na velkém skáceném kmeni drápy pumy. Živých tvorů poměrně málo bylo viděti neb slyšeti, jen občas ozval se lesní kur neb opodál lomozil vrčšťan. Za to hučely hojné vodopády. Rukou jedné liany se zadržuje, byl jsem kousnut pověstným mravencem »cumana gota«; ruka ihned mi opuchla. Bolest byla tak prudká, že jsem musil obvázati ruku léčivým listím, které Indiani ihned vyhledali. Brzo pocítil jsem úlevu. Pak bylo nám sléztí druhé vysoké pohorí. Teprve večer, ovšem pomalu lezouce a častěji odpočívajíce, dostali jsme se na nejvyšší jeho hřeben. Zde vegetace jest velmi chudá, několik zakrnělých stromů, křoví, kapradiny, mnoho hrubé trávy a množství rozličných druhův agav, a »cocus«. Ostrý a studený vítr přinutil nás vyhledati úkryt v malé oase stromků; zde rozdělavše velký oheň, do pláště dobře zaobaleni ke spánku jsme ulehli.

Nepamatuji se, že bych byl kdy více mrzl — snad pouze v horách Atlasu.

Výšku páčil jsem na 1200—1300 metrů nad mořem, teplota byla $+6^{\circ}$ až $+8^{\circ}$ C. A při této teplotě v plášť zahalen při samém ohni zuby jsem drkotal. Ještě dobře, že jsem

měl s sebou láhvičku starého rumu. Ráno kus ohřáté »carne seca« (sušené maso) a štipec utlučené kávy ke žvýkání byla naše chudá snídaně.

Poprvé uslyšel jsem zde hlas »campanera«, ptáka zvonáře, bílé barvy, s masitým výrůstkem nad zobákem, ale jeho nápadný hlas více se podobá kovadlině nežli čistému zvuku zvonů. Orchideí mnoho jsem zde viděl; až na jednu velkou, bílokvětou, která na mnoho kroků se prozrazovala silnou vůní hyacintovou, samé mně již známé druhy.

Naše další, poměrně krátké, ale obtížné lezení přivedlo nás do obydleného a schůdnějšími cestami opatřeného údolí »Teresen«, kde mnoho Indianův i mšencův má své malé kávové plantáže. Po několikahodinné, ale u porovnání s předešlou znamenité cestě byli jsme u cíle, v Caripe.

Jedno z nejhorších, mně ve Venezuele známých hnízd. Obyvatelstvo pro množství kávy zde pěstované jest velmi zámožné; jednotlivci mají 30.000 až 40.000 zl. jmění, ale žijí zde hůře než nejchudší český chalupník. Přítelští nalezl jsem u známého mi již přednosty, tedy nejhlavnější osoby. Sám sice byl dosti slušně oděn, se zlatými ozdobami; za to přibytěk pravá díra, děti skoro zcela nahé, bez ohledu na věk nebo pohlaví; »paní přednostová« v roztrhaných, zašpiněných šatech, které jakživy nespátřily mýdla. Prsa obnažena, poněvadž knoflíky upadaly. Přece uznala za hodno omlouvati se, že po tři neděle marně hledá pradelnu; k tomu podotýkám, že říčka jest patnáct krokův od domu a mýdlo v každé chatrči z tuku se vyrábí. Nábytek jeden rozbitý, zašpiněný stůl, několik rozviklaných stolic a roztrhaná visutá lůžka neurčité barvy. Půl čtvrtá talíře, vidličky sice čtyři, ale již jen historické ceny, lžice každá jiného útvaru, podobně nože. Sklenici, zdá se mi, že měli jednu. A pan přednosta každého večera hází v herně zlatými onzami (asi 42 zl. rak. č.) po »zeleném« stole. Mimo to kupuje pěkné koně a nová,

pěkná sedla a vydržuje sobě několik krasavic — a podobně v celém Caripe.

S nebesy nejsem nikdy příliš za dobré. Sotva jsem přišel, počaly deště, trvající bez přestání několik dnův a nocí. Zima dosti citelna. Cesty učiněná bahna a já k nečinnosti odsouzen.

Ne tak páni Caripané. Ti vždy mají své zábavy. Ve dne v noci opilí a v hernách (nazývám tak místo, kde právě se usdílí, neboť stálých heren není), kde, jak sám jsem se přesvědčil, často několik set zlaťáků na stole vysázeno.

Konečně po několikadenním lijáku zasvitlo nám opět slunko. Též můj fotografický strojek přišel v dobrém stavu. Užil jsem tedy pohody k některým snímkům okolí. Ale nepočítal jsem na slavné pány obyvatele, kteří novinku tu přivítali s velkým provoláváním slávy. Brzy celá »honorace« města, umyta a slušně oděna s drahými svými polovicemi, většinou nelegálními, putovala k mému stánku. Marny mé omluvy, že fotografem pro obecnstvo nejsem a že pouze několik pro krajiny určených desek jsem vzal. Uraženo, že takové pány jsem neobsloužil, slavné obecnstvo odešlo. Musil jsem býti ještě vděčen, že to tak dopadlo. Za to svému hostiteli jsem fotografie odepřítí nemohl. Měl jsem aspoň zadostučinění, spatřit celou rodinu umytou a oblečenou, »dámu« domu dokonce v hedvábný šat se zlatým řetězem kol bílé šije.

Na dvoře na poházených špalcích malebně se rozsadili, a stálo mě přemlouvání a lichocení, než jsem všem dal drobet postavy. Napotil jsem se dost, než jsem je zvěčnil, bohužel v okamžiku expozice postavilo se několik vepřů, zajisté zvyklých počítati se k rodině, před můj aparát, následkem čehož velká honba — a to vše při otevřeném již objektivu.

Představ si, laskavý čtenáři, jenž sám jsi »amateurem«, ten negativ! Škoda, že později se rozbil.

Ujistiv celou rodinu o znamenitém výsledku, měl jsem potěšení spatřit »právě zvěčněné« v týchž špinavých hadrech jako dříve.

Zhčeniný kláštera a kostela v Caripe.

Co zatím já krásného času užil k dalším vycházkám, páni Caripané bavili se svým způsobem. Více méně opilý projížděli se na koních »ulicemi«, jichž má Caripé tři, a cvičili se ve střelbě revolverem, při čemž měli neštěstí, že zastřelili jednoho vepře a postřelili jednoho Indianu. Onoho zaplatili, ale ubohému Indiánu namlátili — poněvadž prý se drze choval. Pak v herně jeden »generál« zastřelil svého kamaráda, asi rok ženatého — ubohá žena v pozhnaném stavu brzo na to umřela. Kopími pobodali se dva hráči a dostavivši se justici (čtyři indiánští vojínové s třemi puškami, jedna bez kohoutku) rozbili stoličky o jejich hlavy, poněvadž hlavy zůstaly celé.

Sotva jsme z těch vzpomínek se vzpamatovali, zabil jeden mladík svého soupeře právě v domě samého přednosta. Zbaběle a úkladně — jak pouze zde ve zvyku. Byv nespoután k vrchnímu soudu do Barcelony poslán v průvodu tří vojáků (jsou to vesměs Indiani, kteří k vojně zde se chytají), utekl cestou.

Za to spoutati dal a do Barcelony poslal politického svého nepřítele zdejší pan přednosta s tajným rozkazem, aby cestou ho zastřelil pod záminkou, že chtěl uprchnouti. Rozkazu tomu také vyhověno za drobet kořalky a několik dolarů. To konečně Maturinské a Barcelonské velitele přinutilo, že zakročili. Můj milý přítel a hostitel svržen a zvolen jiný starosta. Ale historie neskončena. Pan exstarosta svolal několik přátel a asi dvě stě Indiánů z okolí, a celá tlupa táhla na Caripe, aby ty »tyrany« pobila a při tom drobet loupila. Zatím Caripe a vládní strana též se ozbrojila. Poněvadž nemohl jsem zůstatí nestranný (v duchu jsem si přál, aby se to vzájemně pobilo), zmizel jsem jednoho večera a brzo opět hustý nade mnou se zavřel prales.

Byl jasný večer, kdy s hřebene jedné hory jsem se díval dolů na Caripe. Kdo četl Humboldtův cestopis po Venezuele, místo toto by nepoznal. Dole na úpatí lesa běhají se velké zříceniny starého kostela, kláštera a jiných staveb. Vše z dob

španělské správy, práce několika inteligentních mnichů. Všude pozůstatky evropské inteligence a pšle, staré cesty, staré sady, sem a tam nádržky na vodu. A vedle toho hnusné, špinavé baráky, spíše pro zvířata než pro lidi. Jedna chatrč kostelem. Hřbitov bez ohrazení, kde vepři v noci vyhrabávají mrtvé.

V pampách.

Ještě za tmy vzbudili jsme se, ne tak následkem kokrhání sebevědomého kohouta, posledního vítěze v kohoutích zápasech předešlého dne v našem »hatu« pořádaných, jako spíše pro vřavu dobytky jízdními hlídači z ohrady vypuštěného.

Stará černoška s polouhaslou loučí v jedné a černou kávou v druhé ruce obcházela nás, odpočívající dosud ve visutých lůžkách. Dobrá duše! Tak po tmě nemusil jsem alespoň nad nečistou »kalabasou«, zdejší šálkem, zavřít oči: srdnatě vyprázdnil jsem nádobku, nelámaje si hlavu, co všechno obsahovala. Mimochodem: ona černá Hebe byla jedinou zástupkyní slabšího (»krásného« netroufám si přece říci při vzpomínce na tu černou čarodějnici) pohlaví v naší pustině, uprostřed savan, pět hodin cesty od nejbližšího »hatu«.

Teprve když nám tělem koloval vřelý mok, mezinárodní ten odvar, o jehož kolébku dlouho se přely Asie s Afrikou a který sobě získal po širším světě více proselytů než kterékoli učení náboženské, začalo se ležení naše oživovati. Rozžehnut kus stoučeného a kokosovým olejem smáčeného hadru. Avšak primitivní ten kahanec, zablikav několikrát, shasl ihned zase navzdor všemu hromování starého černocha Juana. Kdo nohy z visutého lůžka již byl vystrčil, ten opět v něm pohodlně se natáhl, čekaje klidně, co bude dále. Bylo slyšeti jen všestranné zívání, tu a tam plácnutí po dotěrném moskytu a na konec jadrné domluvy majitele »hatu«, burcujícího lenochy ze vzdušných loží. Ale přes to ví

bůh, kdy bychom byli vstali, kdyby naše černoška nebyla se přibátolila s doutnajícími dřevy a nebyla veškerým úsilím svých sešlých plic rozdmýchala oheň, který naše okolí ztopil v polo-světlo.

Nuže, a nyní můžeme si prohlédnouti obydlí venezuelského »statkáře«: Dvanáct do země zaražených, hrubě otesaných kmenů, nahoře příční trámův, poměrně nízko položené, střecha ze suché trávy a palmových listů, materiál »stěn« z obyčejného, díky laskavé přírodě laciného vzduchu, okna tedy všude tam, kde si jich obyvatel v okamžiku zrovna přeje — zde nikoho ze dveří nevyhazují, aniž kdo leze za milenkou oknem. K tomu ještě na přič od trámu k trámu zavěšená lůžka, na zemi pod každým sedlo s lasem, šat a zbraně — toť na čtyřech asi čtver. metrech s koněm venku přivázaným celý majetek pravého snědého syna jihoamerických pamp.

Nastal tedy konečně čilejší ruch, nocleháři jeden po druhém slezali s kolébavých loží, pobízejíce ospalé dosud neb liknavé soudruhy rázným slovem neb citelným napomenutím, a brzy naplnil se malý prostor temnými, v houně zahalenými postavami. Jeden druhému překáží mezi nakupenými sedly, shledával každý opatrně svůj majetek, a poněvadž mnozí včerejší kohoutí zápasy důkladně zapili, vyžadoval — i jindy nejasný — pojem o tvém a mém delších, místy dosti hlučných vysvětlení. Proti té vřavě dole protestovalo s žerďí nahoře asi půl tuctu ochočených mladých papoušků a jeden starý vmísil do toho k nemalé naší veselosti své naučené: »Buenos dias« (dobrý den)! Z hlubiny uschlých kůží, na zemi naházených, vylezlo několik psů — pardon! kůží potažených psích koster. Nevím, má-li pravdu citát: »Řekněte mi, mnoho-li mýdla ten neb onen národ spotřebuje, a já vám řeknu kulturní jeho výši«; ale to dle svých zkušeností vím, že by pravdu mluvila variace: »Řekněte mi, jací kde jsou psi a jak chováni, a já vám atd.« — Z jednoho přepažení pod střešou slezlo konečně dolů cos malého, tmavého,

co jsem z počátku považoval za opiči vřešťana. Na zemi a při bližším ohledání vyklubalo se z toho malé indianské klouče. Ale úplnou totožnost s druhem »homo sapiens« potvrdil mi teprve zapálený odpadek doutníku ve čtyřletých ústech. Byli jsme tedy všichni obyvatelé hatu »La Soledad« vzhůru!

Koně osediani. Stálo to více práce než napsání těchto dvou slov. Nastalo opět vyměňování laskavosti mezi majetníky spletených sedel, uzd a všeho toho, co pořádný »llanero« s sebou na koni vleče. Koně, většinou zbujní a málo ochočení, vzpružovali své odpočinkem ztuhlé údy všelikým cirkusovým cvičením, svědčícím nedobře lidským hnátům. Ale to jsou maličkosti, nad nimiž »llanero« se nepozastaví. Horší bylo, že dva z koňů, nejspíše poděšení jaguarem kolem »hatu« se loudajícím, provaz přetrhli a do savan uprchli. Na štěstí v druhém »corralu«, odkud dobytek ještě nebyl vypuštěn, několik koňů volně pobíhalo. Odebrala se tam tedy většina z nás chytat koně, což za tmy dosud panující bylo nesnadným úkolem i pro nejzručnější vrhatele lasa.

Zatím co dva z peonů nadojili mléka, naši jednoduchou, ale dobrou snídani, obklíčili jsme, tmě již poněkud uvyklí, nepokojně pobíhající koně a oddělili je zvolna od skotu. Několikrát již zasvištělo vzduchem laso, ale pokaždé nadarmo, až konečně na mne štěstěna se usmála. Zvíře v mém lasu darmo se vzpouzelo; pomalu, s lasem stále napjatým a chycenému oří konejšivě domlouvaje, blížil jsem se k němu. Ale jaké bylo mé překvapení, když jsem seznal, že v té prozluklé tmě moje laso místo koně ulovilo za rohy starou krávu! Za posměšného halasu soudruhů vyprostil jsem z lasa dobytče, které mne z uznalosti ke všemu ještě trklo.

Konečně byli potřební dva koně indiánskými peony chyceni a osedláni.

Osm nás tedy sedělo v sedlech a tmou klusalo ven do širé savany. Můj kůň, na kterého jsem se mohl vyšvihnouti jen tím způsobem, že jsem mu dřívě širokým pruhem kůže zakryl oči,

nepěkně se mnou zacházel, ale konečně odevzdal se přece ve svůj osud.

Prvním naším cílem byl »chaparral« (lesík zakrslých, roz-

Lovec v pampě.

sochatých stromků či lépe keřů, »chapparro«), ležící uprostřed malé, lesem ohraničené savany. Zde majitel našeho hatu, smíšenec don Pedro, rozdával »maňanu« (ranní doušek) rumu. Chvilí ozývalo se kolem spokojené srkání, pak upravil si každý

kousek tabáku ke žvýkání (já ovšem posud nejsem dokonalý »llanero« a přestávám na pouhém kouření cigarety) a celá společnost rozjařena vyjela z malé mýtiny na hlavní pampu.

Padá rosa. Každý z nás halí se zimomřivě — při osmnácti stupních tepla — ve svou »cobiju« (čti »kovichu«, veliký čtyřhranný kus dvojité vlněné látky, barvy modré a červené, poslednější do vnitř, s jediným otvorem pro krk) — a kdo se choulil nejvíce, byl syn chladného severu, pisatel těchto řádků. Ticho. Slyšeti pouze dusot kopyt a i tento zvuk je ztlumen vlhkou po dešti půdou. Časem jen některý kůň, vztýčiv uši, vezele zařetá — bystrý jeho sluch postřehl v dáli tlupu volných druhů, před námi prchajících. Někdy přelétne cosi přes cestu, snad malý sýček; chvillemi ozve se prerijní cvrček, tak zvonivě jako velké o třemen cinkající ostruhy. Tu zase klopýtne některý kůň, zděšen se vzepne, padne polo na znak, leč již opět je na nohou a hbitý jezdec sedí znovu v sedle jakoby nic. Vše to je dílem okamžiku a způsobí leda jen krátké přidržení uzd.

Na východě pozvolna jakoby se tma stávala méně hustou. Viděti tam na obzoru úzký šedý pruh. Tento pomalu se šířící proužek polosvětla je naším vodítkem, určujícím směr naší cesty. Všude jinde vůkol čírá, lidským okem sotva proniknutelná tma. Nevysoko nad hlavou ozval se šustot mnoha křídel — zajisté to divoké kachny, »pato güire«, věštící brzké jitra.

Uplynulo sotva několik minut, mnu si oči a hle! rozeznávám zřetelně již alespoň hlavu svého koně. Dvě minuty více — a již vidím zřetelně i své druhy. A pojednou, jakoby někdo poodhrnul velké stínidlo lampy, zasvitl obzor pološerem — co pravím — již světlem — růžovým — ne, ohnivě červeným — — ach, mé ubohé péro mamě by se pokoušelo vylíčit rychlé to střídání se různých sličných barev, v nichž se tu vynořuje tvůrce života, zdroj světla, v nichž tu v plné své ohnivosti a kráse vychází slunce tropů!

Ubohá tmo! Zde nejsi na severu a darmo ještě v pozadí o husté se opíráš lesy — jeden, dva tři výstřely boha světla, pak celá záplava různě zářících jeho šípů kmitne obzorem — a tma rázem pokořena prchá, kochajícím se očím v celé velebnosti své zjevuje se ohnivá koule a vše kolem náhle potopeno v moře duhového jasu . . . Černými jsou již toliko hustý prales v pozadí, hroživě nad ním visící mraky a některé tváře i duše mých soudruhů . . .

Celá ta proměna z čiré tmy k oslňujícímu světlu je dílem sotva desíti minut.

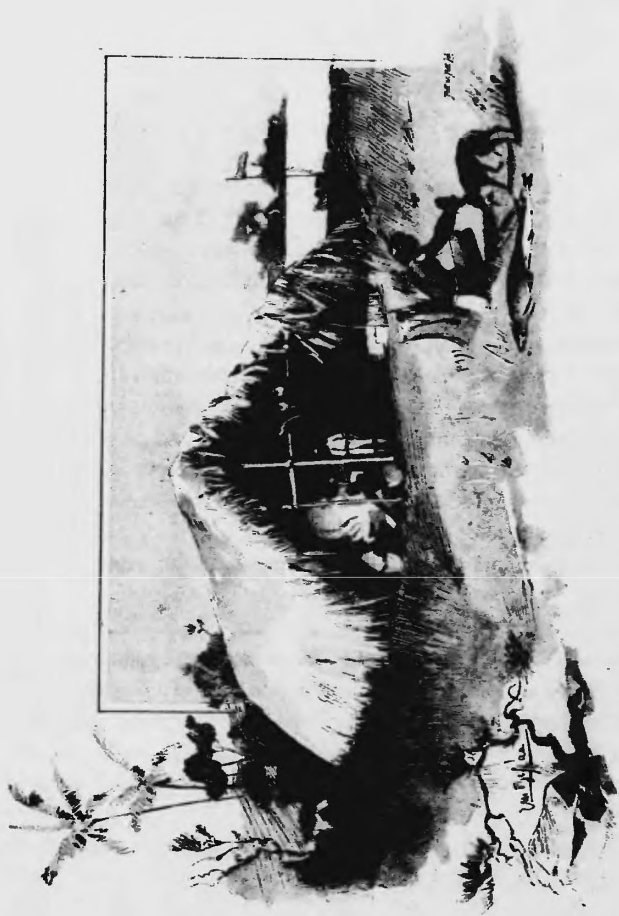
V levo od nás prostírá se krásný velký močál, porostlý velkolistým ozdobným »vijaem«, nad nímž se velebně vypíná několik palem druhu »moriče« (čti »moriče«) s lahodnými, pyšnými korunami.

Arrá! Arrá!

To párek žlutomodrých arasů skřehotaje těžkým letem před námi prchá; za to s vrcholu jedné tamarindy klidně a pohrdavě prohlíží si nás veliký orlovitý dravec, rozestíraje vlhká křídla v dobročinném teple slunečním. Poplašeny zvedají se z temné zeleni močálu jedna za druhou sněhobílé volavky a brzy vysoko ve vzduchu v klínovitém šiku tiše na jiné příhodné místo uletují ty »oživené bílé růže močálu«, jak praví proslulý jeden básník horkého pásma.

S klidnou hladinou močálu o závod típyti se zarosená, nyní nízká travina; před námi, kam oko sahá, táhne se nepřehledná, řídkým zakrnělým »chapparrem« porostlá rovina pamp — širé, ve slunci zářící moře trávy. Za námi však je oblast řek a pralesa, v jehož nitro ukrývá se vše, co před světlem pampy mrzoutsky prchá neb co jen ve tmě může loupit.

Ó ty velebný oceáne trav! Ty brzo tichá, brzo jak moře bouřící, ve svých barvách tak sytá pampo! Ty moje pampo! Říkají o tobě, že prý jsi jednotvárná a omrzující — ó jak málo znají tvou skromnou, ale k duši mluvící poesii!

Přípravy k noclehu na březích Orinoka v indiánské chatrči.

Dle rodinných podání byl jsem v prvním čase svého života hrozným křiklounem; zajisté jsem protestoval proti úzkým stěnám toho světa, jehož práh jsem byl právě přestoupil. Měl jsem také spravedlivou příčinu k nespokojenosti; položil mne osud do nepravé kolébky na nepravém místě. Cítím v sobě krev syna stepi a jen omylem přírody nenarodil jsem se v kubitce kočovného Tatařa.

V horách žítí nemohu. Můj obzor musí býti volný a jen uprostřed širé roviny, sedě v sedle nebo maje pod nohama palubu lodi, cítím se úplně šťasten. Žil jsem zde arci delší dobu v lesích, ale tu jen bohatost zvířeny učila mne zapomínati na milenou pampy.

Rozkoš je pro mne život v té neobsáhlé rovině. Nestarám se, kde noc mě zastihne, kde hlavu svou ku spánku uložím, kdo mi pokrm připraví. Mé sedlo, v něm lehké, z listů palmy »moriche« utkané visuté lůžko, »cobija«, sloužící mi za plášť i pokrývku, za lože i zástitu proti deštům, puška, laso, drobet soli, křesadlo — to mi stačí úplně. Kamkoli se uložím, budu dobře spát, a kdekoli k bohatému stolu přírody usednu, nebudu hladovět. A jsem při tom volný jako ve vzduchu kroužící káně. Mám jen dvě nepřátele, na něž pomýšlím s respektem: zimnici a moskyty; žen se báti nemusím — těch vídám zde příliš málo... Za to mám přitele, s nímž se mazlím a laskám: svého koně, a dokud ten mi věren, vesele a bezstarostně mohu se toulati dalekým, širokým »llanem« (čti »ljanem« = planinou).

* * *

Představím vám svoje průvodčí. Jsou to vybraní hoši.

Předně don Pedro Zamora de Talavera, mulat, majitel »hatu«, silné, zavalité postavy a širokého chytráckého obličejce, s jehož bezmála černou pleť pěkně kontrastuje prošedivělý hustý vous. Umí čísti a psáti. V pětileté »modré válce« byl generálem jednoho

oddílu federační guerilly a pobijel »gody« *) po tuctech — aspoň se na to při každé příležitosti dušuje. Dva jeho synové, José a Pedro, ze dvou matek, jeden z černošky, druhý z Indiánky, mají po otci pouze příjmení, ač i to neprávem — při zdejších sňatcích bývá obyčejně jen Pán Bůh přítomen; kněz je tu bílou vranou. Oba synové jsou stateční »coleadores« (coleador, kdo umí chytati prchajícího býka tím způsobem, že jej na koni dohoní, v trysku za ocas uchopí a převrátí) a »enlazadores« (enlazador chytá koně a skot do lasa).

Dále jedou s námi: Starý černoš Juan, major domus dona Pedra, výborný krotitel koní a býků, ne tak své drahé polovice, prve již dotčené černošky, kterou v paměti zachovávám jen pode jménem »la bruja« (čarodějnice). Pak mestic Manuel, přfbuzný (nevím v jakém stupni) dona Pedra, ze všech nejbělejší — ač o bělosti v našem smyslu ani při něm nelze mluvit — honosící se po matce krásným černým, dlouhým vlasem — takto příjemný chlapík. Konečně tři Indiani kmene Caribe, podobní druh druhu jako trojčata, apatičtí, líně v sedle se kolébající a tupým zrakem neustále po zemi — snad po kořisti v četných děrách savanních králíků a luskounů — slídící. Jeden z nich má kus tváře, krk a rameno strašně zohaveny ostrými drápy jaguara, s nímž asi před rokem pouze »machetem« (dlouhým nožem) ozbrojen, podnikl tuhý boj.

Naši koňové, mustangové, malí, hubení, neladných hřív, ale s ohněm tropů v žilách, hryžou svá nepoměrně veliká udidla. Primitivní sedla, t. zv. »bridones« a vaqueras« jsou vlastnoruční výrobek jejich pánů. V zadu v každém sedle je nyní složena a připevněna »cobija«, s ostatními potřebami, totiž dlouhým koženým lasem, »taparou« (tykvovou lahví), obsahující syrovátku, a potravou, zabalenou v kus hadru.

*) Godové jsou jediná slušná a vlastenecká strana venezuelská, stojící proti vyssávačům země, banditům a padouchům všeho druhu, která po oné válce tak zvaným »liberálním federalům« ustoupiti musila.

Oděv mých společníků skládá se z úzkých režných na kolena vyhrnutých kalhot, bluzy, košile přes kalhoty spuštěné a širokého slaměného či lépe řečeno palmového klobouku. Poněvadž barva oděvů, po delší dobu (abych neřekl nikdy) nepraných, s barvou těla se shoduje, jsou četné díry, trhliny a spáry jen z nejbližší blízkosti znatelný. Za pasy vězí dlouhý nůž neb kopí neb obojí; k tomu v ruce násada z divoké třtiny »caña brava« zhotovená, as tři lokte dlouhá, na jejíž špici se kopí naráží. Kopím umí každý pravý llanero výborně metati a to nejen rukou, nýbrž i nohou: v trysku položí si konec kopí na špičku nohy a obratným pohybem této vymrští svou zbraň na slušnou vzdálenost k vyhlédnutému cíli, jehož i takto zřídka se chybuje. Černoch Juan nesl malou brokovnici svého pána; tento a já byli jsme ozbrojeni revolverem. Jinak lišil se pisatel těchto řádků od svých soudruhů v zevnější stránce pouze lepším sedlem a větší bělostí tváře a šatu.

Vyjímaje málomluvné Indiany rozpřel se mezi námi brzy cílý hovor o nastávající denní práci. Vždy veselý mestic Manuel v popředí, bujný a hravý jako černý jeho koník, prozpěvoval si:

Ve stínu chaparra,
na břehu potoka
v náručí své zamby*)
snívám nejráděj —,

k čemuž z houští jiný, okřídlený zpěvák, žlutoprský »pecho amarillo«, z plna hrdélka posměšně přizvukoval svým: »Bien te veo, bien te veo« (dobře tě vidím).

Chudák malá stepní liška, zastižena na útěku kopyty koní, na nichž se jezdci pro zábavu za ní pustili, úpěnlivě kvílíc, polo-rozdeptána, byla by bývala zůstavena zdlouhavé smrti, kdyby můj revolver rázem její útrapy nebyl ukončil.

*) Zamba = smíšenka, ze spojení černocha s Indiánkou, mestickou neb mulatku, neb naopak Indiána atd. s černoškou.

Llanero má srdce tvrdé. Vyrostlý v divoké přírodě, v níž denně sám nebezpečí je vydán — a ovšem toto často i vyhledává — nezná útrpnosti a soucitu. Jest to úkaz smutný, ale vysvětlitelný, že tam, kde nevzdělaný člověk stále zakouší zlobu přírody, za to na jejich členech krutě se mstí, při čemž arci obyčejně nevinný platí řád. Kolik llanerů zhyne v Orinoku, Apuře a jiných řekách v tlamě alligatorů, mnoho-li jich zemře zimnicí a dysenterií, kolik uštknutím hadů, kolik pod rohy zuřivých býků nebo pod kopyty divokých ořů a splašených, zrádných mezků!

Za jitra llanero vesel vyjede, pohrává si s lasem, o závod s »gavilanem« (malým sokolem) vyráží z plných plic do vzduchu radostný křik, chvílemi snad si zapěje nějakou zádumčivou píseň — snad i na okamžik oře pozastaví a zamyslí se, vzpomíná s povzdechem na hustý, kučeravý vlas některé tvrdohlávky ze sousedství. A sotva několik hodin uplynulo, rozšlapán, rohem býka probodnut, poděšeným koněm opuštěn, svíjí se na zemi ubohý snědý hoch. Slunce bezstarostně sesílá své palčivé paprsky na zsinanou tvář, vzduch i země sálají žár, vůkol příšerné ticho polední a on tu opuštěn, sám a sám v neobsáhlé pampě. Ani mráčku na nebi, ni krůpěje vody na blízku. Kéž by aspoň větřík ochladil rozpálený obličej! Smrtný pot kryje tvář a horké rty práhnuou nesnesitelnou žízni. Ale nikde pomoci. Kde tvůj soucit, přírodo, s tvým tak zvaným pánem? I to polouschlé, téměř bezlisté křovisko »chapparra« jakoby mu naschvál stínu odpíralo. — Řada mravenců na blízku smrtelně raněného tahá se s mrtvou kobylkou, šedá stepní holubice sbírá tu zrna, neúmorná cikáda křičí své »crrcrrcrr...«, dva švitořiví »azulejos« perou se o samičku, stádo žíznivých koní uhání kolem k vodě. Na chvíli z pozvzdálí zastavují se nad neobyčejným zjevem bezbranného, na zemi ležícího člověka — a pádí opět dále. A jeho pomalu se kalící oko hledí za těmi šťastnými, jemu tak milými tvory, kteří brzo uhasí svou žízeň. Přírodo, smiluj se: Jen krůpěj

vody! Co po životě? Ale tak bídně umírat, tak bídně! — Večer se blíží a odnikud nekyne naděje v pomoc. Dotěrné mouchy pokrývají tvář, rány a ruce, mravenci obkličují a ohledávají bezvládné tělo, z děr vystrkují hlavu hadové a lišky čekající na noc. Ve výši shromažďují se supové a pomalu níže a níže se spouštějí nad příští svou potravou . . . Nyní, kdy slunce již na sklonu, doma v jeho »ranchu« (čti rančo) matka ob čas v pampu vyhlédá, není-li viděti na obzoru jezdce syna a konečně chlácholí své starosti myšlénkou, že zůstal jinde na noc a že ráno zdrav domů se vrátí, načež připravuje mu k občerstvení z vonných platanů »merengue«, které do rána nezksýsá; jeho bratři a soudruzi zasedají k plným »calabasám« a v strunách milného jeho »cuatra« probírá se cizí ruka — — — A zatím tam daleko v pampě, sténaje, s kletbou na rtech krvi zbrocených umírá nešťastný syn llana. Kde tvůj soucit, přírodo? — Ona poslední kletba zemřelého klestí si cestu k srdcím jeho druhů, kteří den, dva dni později horečně po něm pátrají, až konečně najdou příšerné jeho pozůstatky a vyrvou je hejnu hoduujících supů. Takto srdce llanerovo tvrdne, neznajíc soucitu s žádným dítkem ukrutné přírody. Nevím, který bláhovec tvrdil, že na světě jsou špatnými pouze lidé; pravda jest, že si v tom ohledu s přírodou pranic nezadáme. Po matce zdaření jsme synové . . .

Jsmě na místě, kde můžeme začítí svou dnešní práci: prohlídku Pedrova volně se toulajícího, polozdivočilého dobytka. Před námi pásal se takový houfec. Obklíčili jsme jej a neshledavše na žádném kuse nijakého poranění ani boláku, klusali jsme dále.

Manuel dal se do zpěvu:

Nežeň ty se, kamaráde,
znalec ti to radí;
s ženou není jako s koněm,
bys moh' špatnou prodat.

Hlučný smích odměnil jej za tuto improvisaci.

Ale José zastínil ho ještě neurvalejší poesíí:

Kůň i žena v stejnou
zemřeli mně dobu —
Ženu měj si ďábel!
Pro koně já truchlím.

Nastaly právě závody pěvecké, v nichž jsem se i já účastnil, jak jsem uměl.

Strom posetý hejnem supů vzbudil naši pozornost. Po bedlivějším pátrání našli jsme tele, udávané jaguarem; dle čerstvých stop byla to obrovská samice, provázená mládětem. Sledovali jsme krátký čas stopu nenáviděného čtvernožce, vedle letních such a larev muších největšího nepřítele llanerů; ale musili jsme se úmyslu svého vzdáti, neboť stopa vedla k dalekým lesům a naše práce volala nás v opačný směr.

Prohlíželi jsme dále stáda volně se pasoucího polodivokého dobytka a na kterých kusech jsme shledali hnisající rány, ty chytili jsme do lasa, povalili k zemi a podrobili radikálnímu léčení.

Slunce stálo již vysoko v zenitu a vzduch byl jako v peci. Zpocení koňové těžce oddychovali a my zatoužili po tělesném posílnění. Opět v klusu dostihli jsme malého lesíka, odsedlali koně a přivázali je na dlouhé provazy tam, kde tráva ve stínu byla zelenější a hustší. Na zem hozeny cobijy a z »valijas« (čti: »valicha« = plátěný pytlík na potravu) vytaženy zásoby: sýr, »casabe« místo chleba, hnědý třtinový cukr »papelón« a kus na slunci sušeného a pak ovařeného masa. Bratrsky o vše se rozdělivše, zapíjeli jsme hody syrovátkou, která v tykvích podávána kolem.

Po skončeném obědě otřeny ruce suchým listím a každý z mých soudruhů rozložil své údy ve stínu křoví, vstrčiv dříve do úst kus tabáku. Jen já neulehl a slídl v lesíku. Našel jsem neočekávanou lahůdku: několik set v hromadě rostoucích divo-

kých ananasů. Uřízli jsme notný počet nejlepších a co nepadlo hned za oběť našim laskominám, uschováno do balij (čti valich).*)

Jeden z přivázaných koňů pojednou sebou trhl a poděšen uskočil stranou. Juan, který pátral po příčině jeho zděšení, zvolal náhle: »Una cascabel« (chřestýš)! Byl jsem ihned na místě, kde plazil se jeden z nejnebezpečnějších hadů Nového světa. Zočiv nás, zlobně se povztýčil. Usekl jsem větviči nejbližšího chaparra a touto opatrně hada jsem zabil. Pak uschoval jsem ten pěkný, ač neveliký exemplář do váčku; nevím, ve které české škole neb sbírce nyní v úhledném skleněném váci se stkví.

Na to, úplně spokojen s prací svou, uvelebil jsem se v křoví, složiv pohodlně ruce pod hlavou. Nade mnou skrze listí prozařuje jasné nebe; vzduch přímo hoří žárem. Vonné tyčinky »mastrantu« dotýkají se mé hlavy, maličký kolibřík s moudrýma očkama, zraku se mne nespouštíje, obletuje mlsně květy, několik dovádivých, rozpustilých křídlečích malých papoušků uletuje k »mori-chalům«, aby se napili vody — jinak málo života vůkol: všechno tvorstvo odbývá svou polední siestu. Vůně »mastrantu« mne omamuje, víčka bezděky se zavírají, a již slyším pouze bzučení křídélek maličkého třpytného tvora, který hříčkou kapriciosní přírody spojuje tvar ptáka s velikostí a skvělými barvami hmyzu. Sním. Mysl má dlf za mořem, v jiném kraji, mezi jinými lidmi, kterým jsem se dávno odcizil . . . v prsou probouzí se bol vzpomínek . . . »V sedla!« rozlehá se tu v čas volání — rychle vyhoupl jsem se opět na koně a nechal nepotřebnou přítěž vzpomínek mezi ananasy a stepní mateřídouškou, kde skvostnobarevný »turipial« pěje o závod s »paraulatou«. Nejsem přítelem sentimentálnosti.

Cváláme znovu pampou pro postrach několika v dáli se pasoucích jelínků. José již dlouho dobrá si mestice Manuela pro mladou Indianku, s kterou tento žije. Několik mračných

*) Příruční pytlík na potraviny, jenž umisťuje se za sedlem.

pohledů, pak padne jedno, druhé ostré slovo a již sahají po kopířích. S těží zažehnali jsme hrozící bouři. Na štěstí zapomněli oba též brzy na svůj hněv při tuhé práci, která nám nastala se spurným býkem.

Konečně byla větší část dobytka přehlédnuta a tím naše denní práce u konce. Já kromě toho, nevím ani jak, pomocí předpotopní brokovnice dona Pedra ukořistil tři kachny. Spokojení, v nejlepším rozmaru vraceli jsme se domů.

Tři »divoci« (t. j. nepokřtení) Indiáni Karibové, luky ozbrojeni, uprchli před námi do houštin tak rychle, že nám nezbylo ani času sáhnout po zbraní. Nejspíše byli námi překvapeni na loupežné výpravě za dobyt看.

Bohužel neskončil den dobře. Manuel, vždy hotov zkoušeti svoji zručnost a rychlost koně, pustil se »colear« (colear značí dostihnouti býka kořím a uchopením za ocas rázem jej strhnouti na zem) za jedním býkem. Ale v největším trysku kůň, bezpochyby uvážnův nohou v některé z četných děr savanny, vši prudkostí a tíhou svou na jezdce se převálil. Vytáhli jsme ubohého, bolestí řvoucího mestice z pod koně s rozdrčenou nohou; též na prsou byl poraněn rohem sedla. Ubohý Manuel! Jak žalostně vypadal ten veselý, vždy sobě prozpěvující miláček Indianek a mesticek!

Useknuta dlouhá, silná a rovná větev, na tuto zavěšena primitivní nosítka a do nich, jak možno nejlépe, uložen ubohý, na smrt bleďý, brzo bolestně sténající, brzo proklínající Manuel. Indiáni Pedro a José střídali se v nešení. Na ty dvě hodiny zdlouhavé zpáteční cesty brzo nezapomenu. V »hatu« stará černoška a já vzali jsme Manuela do ošetřování. Koření, listy, pruty, kůže, sádlo hadí a tygří a jiné podobné věci byly hned po ruce a černoška chtěla strašně oteklou nohu zařikávat. Jen že já položil své veto a léčil sám dle své možnosti ubožáka.

O půlnoci unaven jsem trochu uleh, ale na spánek nebylo pomyšlení. Vedle mne časem sténá poloomdlelý Manuel, Pedro

a José připsjeří sobě na zdraví svých zamb, černocho Juan se hašteří se svým pánem i se svou polovicí. Indiáni bezstarostně chrápají a psi z hladu i dlouhé chvíle okusují staré kůže. Venku poprchává. V celém »hatu« úplná lhostejnost s osudem člověka uprostřed nás ležícího, který buď zemře neb do smrti bude mrzákem. — Ubohý lid!

Nebylo pouze vinou krvelačného »upfra«, kolem nás poletujícího, že nijak nemohl jsem usnouti . . .

Jak sbírám ve Venezuele.*)

Píši tyto řádky ve východní části Venezuelské republiky, v poříčí řek Guanipe a Tigre, asi tři dny cesty od delty vele-toku Orinoka, tam kde velké zdejší stepi, »llany« nebo »savany« ohraničuje částečně neproniknutelný, hustý prales, v jehož vnitru pouze stáda vepřů pižmových, pekarů, samotářský tapír a král zdejších lesů »el tigre« (jaguar) dobře se vyznaří. Lesy ty sem a tam přerušeny bývají tak zvanými »calles« (ulicemi), jež nejsou než vyschlá řečiště tak mnohých, časem jinam se obrátivších řek a nyní pouze travou a nízkým křovím jsou porostlá. V čase periodických dešťů, tedy skoro po celý rok kromě měsíců února, března a dubna, pralesy ty jakož i hlavní části savan pro každého právě jsou »noli me tangere« neb alespoň jezdcí velmi nepřístupnými. Pro lovecké a sběratelské vycházky hodí se pouze měsíce březen a duben.

Krajiny ty (ovšem pouze savany) obydleny jsou jen velmi pořídku a sice něco málo Indiany z kmene karaibského, hlavně však míšenci všech barev, kteří se zde obírají chovem, či lépe řečeno opatrováním dobytka. Tak na každých 6—8 hodin cesty (koňmo) nalezne se jedno »hato«, hrubý to barák, obydlený několika málo osobami, s ohraženým místem pro dobytek (často

*) Vyřato z Vesmíra roč. XIX.

Kanoe »Praha« na Orinoku.

mnoho set kusů čtájců), zvaným »El corral«. Čím blíže však přicházíme k této lesní, či lépe řečeno pralesní hranici, neboť též savany mají své lesy, ovšem poměrně jen malé, jež jsou jak ostrovy v tomto travném moři, tím řidčími stávají se tato »hata« a malé, vegetací poloukryté chýše Indianů, zaměstnávaných se lovem a jen tu a tam i poněkud orbou. Kmenové ti vesměs mluví jazykem španělským, jako všichni ostatní obyvatelé této »svobodné« země a nazývají se křesťany. Mnoho-li toho křesťanství na nich lpí, při jejich ostatně ještě dosti pohanských zvycích, lze si snadno pomyslit. Řídkými dosti jsou Indiani, kteří dosud užívají svého původního jazyka. Není však mým úkolem, abych podrobněji se zmiňoval o praobyvatelích těchto, pomalu vymizujících. Posledním, skoro na okraji samotných pralesů ležícím »hatem« jest ono, které je nyní mým zatímním střediskem pro všechny sběratelské a lovecké vycházky.

Se mnou, mým společníkem a dvěma lovci, Indiany karaiskými, bydlí tu ještě několik pastýřův, míšencův. K dispozici mám pět oslův a tři koně, kteří volně sem a tam pobíhají a teprve, když jest jich třeba, pomocí lasa se chytají. Že při takovém volném způsobu žití nejsou příliš krotcí a že není tak snadno jich se opět zmocnit, rozumí se samo sebou. Tak hlavně naši oslové jsou příliš svéhlaví, a nakládající na ně zavazadla, překonati musíme často mnohé nepříjemnosti. Chýše, v níž obývám, nemá sice žádného architektonického slohu, jest však za to jak pro zdejší ponebí tak i pro možné zemětřesení nebo požár velmi prakticky zařízena. Záleží ze šesti do země zaražených kolů, na nichž prostírá se střecha z téhož materialu, pokrytá travou, zde »carriso« zvanou, a listím palmovým; po stěnách, dveřích, oknech tudíž není žádné památky. Ventilace je tedy vzorná, bohužel že při velkých deštích poznáváme teprve všeliké ty nepříjemnosti, jaké jeví jen ledabyly zbudovaná chatrč. Dvě sedadel, ze zbitých dřev a potažených hovězí koží, jen přibližně podobá se selským stolicím, stůl, dovoleno-li jej tak

jménovati, podobné jest konstrukce. K spánku nebo vůbec též za sedadla slouží mezi koly zavěšené visací »chinchorros«, to jest visutá rohože z trvanlivých vláken listů palmových, upletená zdejšími Indiany. Proti vždy krvelačným moskytům kryty jsou rohože ty sítěmi z jemné gazeové látky, která až těsně k zemi přiléhá a zde kameny se obtěžkává. Za kuchyni slouží nám menší chatrč, v níž je ohniště, složené ze tří kamenů na zemi, k tomu máme dvě jednoduchých železných hrnců, něco calabas (tykví), jež slouží za talíře, láhve a vůbec za všeliké jiné nádoby. Jedna větší, naší podobná chatrč slouží »peonům« (pracovníkům, zde vlastně pastýřům) za ochranu proti deštům a noční rose. Největším jest »corral«, ohrada pro dobytek, který sice ve dne volně se pase, a mnohdy též daleko, několik dnů

Indian Inakuši.

cesty se zabíhá, a jehož větší část z večera sem k přenocování se zahání, aby úplna nezdivočil, a hlavně k ochraně mladších kusů před jaguary, o něž tu není právě nouze.

Tak zde sedím, obklopen kolkolem panenskou dosud přírodou, a píši tyto řádky. Předě mnou prostírají se tam, kde

lesní ostrůvky pohled nezamezují, rozsáhlé savany, sem a tam na obzoru vznášejí se oblaky dýmu z hořících savan, z nichž vylétují zástupy kobylek, které vítanou poskytují kořist poštolkám, ostřížům a jiným dravcům je pronásledujícím. Po druhé straně bublá malý potok uprostřed malé traviny, ohraničené hustým lesem, a tím jest popis mé nynější residence dostatečně vyčerpán.

Skorem bych byl pozapomněl na zdejší pány republikány, kteří špinaví, roztrhaní dnes slaví jakýsi »carneval« při monotóních zvucích doprovázející kytary. Ti tak ještě patří k doplnění dekorace mého bydliště.

Ted' však chci již počítí s popisem svých denních vycházek. Časně z rána ještě za soumraku osedlám si koně; ozbrojen jsa puškou, revolverem a nožem a k sedlu připjatou máje torbu na lahve a podobné věci buď sám nebo ve společnosti jednoho ze svých Indianů lovců, který na oslu mě doprovází, vyjždím do lesů, daleko pokud možno od zdejšího »hata«. Tam odsedláme a na příhodné k pastvě místo přivážeme svá zvířata a pěšky podnikáme výlety do vnitra pralesů, na pokraje močálů nebo do ulic (calles), již shora podotčených, dle toho, jaký jest účel lovu naší výpravy. Pušky majíce pohotově, tiše kráčíme tak v před — tiše jako ta velebná příroda vůkol nás. Jsou-li pokraje lesů, savanové lesky oživeny štěbetem tak mnohých ptáků, zde panuje ticho, jehož jednotvárnost přerušuje pouze ono podivuhodné silné vřeštění samotářského zde vřešťana, křik lesních kurů nebo krákoravé »kakao, kakao« vyplašeného černobílého, mně dosud jménem neznámého dravce. Sem a tam, ještě na pokrajích savan, společnost supův, odpočívajících, oživuje ráz zajímavé ale něco jednotvárné krajiny. Avšak brzo kus po kuse počne se vznášeti do oné orlí výše, s níž přebystrý jich zrak pátrá po zdechlinách, které ovšem zde, kde jaguar hojně páše škody jak na dobytku, tak na divokých zvířatech, vždy v dostatečném počtu se vyskytují. Postupovati stále v před, není tak snadno, neboť

brzo vysoká tráva na pokraji lesů, sahající až přes hlavy naše, brzo neproniknutelné houštiny pralesní velké obtíže staví v cestu. Požehnaný zajisté jsou zdejší ostré trávy i jiné rostliny na trny, bodliny, ostny, vnikající často až do masa, a tak často celé kousky oděvů, ba i několik kapek krve zanechatí nám jest cestou, jakožto tribut, ježž vyžaduje příroda od zvědavcův. A což teprve cestou, naskytnou-li se celé osady zde hojně, divoce rostoucích ananasův, a nemožno-li jich ostrotrným listům se vyhnouti. Nejhorším však nepřítelem lovcovým jsou myriady krvelačných moskytů, kteří s pravou ďábelskou zuřivostí člověka napadají. Může-li laskavý čtenář, snad sám též poněkud lovec, představit si sobě podobných útrap? Ó moskyti, kolikráte přivedli jste mne vysíleného nebo zimnicí zchváceného bezmála v zoufalství!

Napjatému a bystrému sluchu lovcovu neušly blízký hlas nějakého kurovitého ptáka nebo tiché opatrné kroky blížící se srny, snad i jiného vzácnějšího ssavce, nebo polohlasité chrochtání pekaria a vodních vepřů, plavounů velikých (*Hydrocherus Capybara*), a překřčen a všemi v cestu se mu stavicími překážkami opatrně se proplétaje, lovec tiše blíží se k místu, brzkou kořist snad mu prozrazující. Běda, způsobil-li neopatrným šlápnutím nebo jiným způsobem jen sebe menší šramot, pak nechť se rozloučí s kořistí. Jest tedy lovcí každý sebe menší, zbytečný pohyb těla nemožným, a to zrovna výborně se hodí moskytům. Celé zástupy těchto malých trýznitelů pobodají ho v tvář, na ruku, vůbec po všem těle, ano svým podivuhodně sestrojeným sosákem i šat propichují, a závodíce takto vespolek, naplňují svá vyhublá tělíčka krví tou měrou, až téměř pukají, a lovcí jest zatífti pevně zuby a chrániti alespoň tvář proti nejdrzejším útočníkům, jimž nic není svatého. Tak lehce, jsouce ještě hladoví, odehnati se nedají, a v drzosti pouze jen ještě některé mouchy se jim vyrovnají. Neznám horšího nepřítel pro sběratele a lovce v tropech, nehledě k těžkým, klimatickým nemocem, nad nepatrné a přece tak udatné a drzé moskyty.

Ujišťuji laskavého čtenáře, že číhaje na jaguara v noci, nemohl jsem vydržeti déle než hodinu, a pak všecek zoufalý, posílaje jaguara i s moskyty k ďasu, pádil jsem k svému příbytku a vrhl se pod ochranu své bohužel nedostatečně veliké sítě, probodán jsa skrz na skrz, a ačkoli i zde bylo mi ještě hodně zápasiti proti všelikým útokům jejich, zdálo se mi přece, jako bych byl v nebi. Tělo Evropana, útokům moskytů dosud ne navyklé, oteče; každé píchnutí tvoří malou oteklinu, a celé tělo vypadá jako při začátku neštovic, nebo jako by bylo postiženo jakousi kožní nemocí. Zimnice bývají často následkem špatně prospalých nocí a podrážděné kůže. Na pozoru jest se mítí před upíry, kteří, ačkoliv zde nejsou právě hojní, přece velké škody koňům aneb i neopatrně spícím osobám způsobiti mohou. Jeden z mých koňů byl kousnut a ztráta krve byla tak značná, že po dvě neděle churavěl. Druhou »noční« nepříjemností jsou hadi, o něž zde není žádná nouze, a kteří sem v noci přicházejí buď za slepicemi nebo za ohněm. Tak pod svou bednou nedaleko svého ložiště (chinchorra) našel jsem ráno svinutou »mapanares«.

Nyní však vraťme se opět k loveckým vycházkám. Obvyčejnou, ale vítanou kořistí pro výborné maso bývají mně kůrovití ptáci jakury (Penelope) nebo krásný veliký hokko pospolitý (Crax alector), zde »pahui« zvaný, sem a tam, ovšem řídčeji, i zdejší srny, jejichž lov jest velmi zajímavým. Lovec proti větru blíží se k pasoucí se srně, v ruce třímaje červený kus látky, obyčejně svoji houni, která, jsouc sešitá ze dvou kusů látek barvy modré a červené a v sedle připevněna vždy s sebou se nosí. Když zvěř spatří lovce pomalu se blížícího, prohlíží, pozvolna k němu přicházejíc, zvědavě tvora sobě dosud neznámého, a teď jest lovcovi nepohnutě stanouti, až když upokožená zvěř opět počne se pásti. Pomalu, vždy zrovna, lovec blíží se, až dostane se na dostřel, načež rychle namířiv, ránu vypálí. Má puška, od p. Novotného v Praze, prokázala mně již mnohých dobrých služeb.

Výbornou kořist tvoří, je-li lovci štěstěna přízniva, stádo »pekariů« (zde »váquiras« zvaných), divokých vepřů, jichž snadno zabiti lze dostatečný počet kusův a jejichž nasolené a na slunci sušené maso slouží po několik neděl k ukojení hladu vždy dostatečně lačných lovcův. Často při svých vycházkách našel jsem čerstvé stopy jaguarů, jednou i zdejšího zástupce lvů, pumy, a hluboké, do bahna zapadlé šlépěje jihoamerického tlustokožce tapíra, ale pro bahnité a dosud zavodněné lesy nebylo mně možno stopy jich dále sledovati. Za to ulovil jsem dva veliké exempláře plavouna velikého (*Hydrocherus Capybara*), jichž maso však, zapáchajíc poněkud rybím tukem, není žádnou lahůdkou. Dva pěkné exempláře vřešťanů musel jsem zahoditi, an zabloudiv, celé dva dny lesy a savannou jsem se potuloval, a ulovené opice zatím k praeparaci úplně nepotřebnými se staly. Pěknou sbírku dravých ptáků učinil jsem v zdejších lesích, asi šestnácte druhů, též tři druhy tukanů, něco vodního ptactva a jiné méně zajímavé ptáky ulovil a praeparoval jsem zde během jednoho měsíce. Milým mně byl jeden druh malého, skvostně barevného trogona. Největší však radost jsem měl, ukořistiv krásného supa královského, jež jsem zastřelil poblíže svého obydlí. Jaguar, který zde již po delší čas v nejbližším okolí našeho obydlí se plouží, zadával jedné noci větší již krávu, a na mrtvole její zabil jsem já a můj indianský lovec Isidro dva kusy. Byli to dva vyrostlé, krásně zbarvené exempláře, jejichž podrobný popis ctěný čtenář najde ve výborném díle Brehmově »Život zvířat«. Kolibříků, těchto poletujících skvostů mezi ptáky, neulovil jsem zde tolik jako v horách. Poprvé živého spatřil jsem tu nádherného »*Chlophornis ornata*«, zde »králem kolibříků« zvaného. Nevím, zdaž v českém museu nalézá se nějaký dobrý exemplář.

Pomocí psů, projížděje koňmo zdejší savanny, ulovil jsem několik tučných pásovců, dobré exempláře jsem preparoval, a ostatní sloužili jako veliká lahůdka k obohacení našeho jaks

taks chudého stolu. Co do jakosti maso pásovců lahodou a jemností rovná se masu nejlepší evropské slepice. Zvíře to obyvatelé zdejší proto velmi pronásledují a poměrně draho je patří. Též ulovil jsem zdejší stepní lišku, několik králíkův a podobné maličkosti. Co ryb se týče, jsou prý některé zdejší říčky dosti bohaty na elektrické úhoře, avšak čas jich lovu jest teprve v březnu a dubnu.

Zmíniti se chci o jiné rybě, již mám v dostatečné vážnosti a účtě a pro niž často jest mně vyhnouti se chladící lázni, která při zdejší teplotě tak jest potřebnou. Jest to »Caribe« (Serrasalmo rhombeus), ryba známá ve všech zdejších řekách, a vypravuje-li se sem a tam cosi přehnaného o dravosti a loupeživosti její, jest mi přece doznati, že v základech jest vše pravda. Běda poraněnému zvířeti nebo člověku, kterému jest přeplavati řeku, kde ryba tato v hojnosti se nalézá. Já sám viděl jsem na vlastní oči, že v malé říčce, sotva 6 metrů široké, ale hluboké, kterou při svých vycházkách denně musím přebrodit, pokousání byli rybou touto při koupání dva ze zdejších lidí a jeden osel, jenž měl tělo poraněné a několik hnisajících ran (zachází se zde totiž velmi nelidsky se zvířaty a hlavně osly), byl na některých místech jako by ožrán, když musel širší jednu řeku přebrodit. Moje nechť koupati se v místech takových je tím zajisté dostatečně odůvodněna.

Na hady místa zdejší dosti jsou bohata, hlavně chřestýš jest zde obávaným. V počtí řeky Tigre, asi den cesty koňmo odtud, často se objevuje anakonda (Boa anaconda), já však dosud žádné neulovil, doufám však brzo na řece této větší lovecké výpravy učiniti. Aligatoři čili kaimani v řece Tigru nejsou právě žádnou vzácností, ale na blízkou mého bydliště nepřicházejí, leda malý *Gavilus punctatus*.

Brzy počne příhodný čas k lovu leguanů, které zdejší Indiani jedí. Na hmyz zdejší okolí velmi jest chudé, ale více ještě vinou jest nepříznivý čas, že jsem skoro docela ničeho neulovil. Z krás-

ných motýlů *Papilio*, *Morpho* a *Caligo*, již v počtci řeky Guara-piche tak jsou hojní, za deštivého počasí nespátřil jsem zde než dva exempláře, a o větších nebo vzácnějších broucích není ani slechu. Velmi zajímaví za to jsou zdejší mravenci a termiti, kteří ovšem počtem, velikostí, stavbami daleko zůstávají za druhy africkými, jež jsem sbíral na západním pobřeží Afriky.

Nyní vrátím se ku svým denním vycházkám. Uloví-li se nějaká větší kořisť, z vnitra lesa dopraví se tam, kde uvázána jsou zvířata, a obyčejně naloží se na osly, a tak odpoledne ne-li večer vracím se v humoru dobrém nebo špatném, dle toho, jaká byla kořisť a lovecké štěstí, ale vždy pořádně zemdlen a vyhladověn k »domácímu svému krbu«. Byl-li časně z rána výjezd můj příjemnou procházkou, není takým návrat můj domů. Tropické slunce nezdvoloile pálí, kůň znaven pracně sobě dere cestu travou někdy zvýši člověka, voda všude jest bahnitá, smrdutá a nejsouc nižádným skoro stínem chráněna, má skoro touž teplotu jako vzduch.

Přijda »domů«, naleznu svoje jednoduché jídlo, záležející obyčejně z trochu mléka, »kasavy« a »carne seca«, již připraveno. Kasava, zdejší chléb, podobá se více tvrdému, bílému kartonu, který teprve před jídlem močiti se musí, jest připraven z mouky »youcy« (*Manihot utilissima*) a peče se na zvláštních k tomu účelu železných, velkých, kulatých plotnách. »Carne seca« jest nasolené, na slunci sušené hovězí maso. Nějaký na ohni pečený banán anebo sladká batata jsou sem a tam bohatým přídatkem mého stolu. Jinak ovšem jest, když zabil jsem cosi pořádného nebo když chycena byla nějaká želva, které mají velmi chutné maso a které jsou právě nyní, kdy počínají se zapalovati savanny, obyčejnější kořistí zdejších pastýřův. Po jídle nastává mi nová práce, totiž praeparace ukořistěných přírodnin. Na odpočinek zřídka kdy lze pomysli, za největšího vedra jest mně usednouti a stahovati tu některého čtvernožce, tu opět ptáka — práce, ku které jest ponejvíce potřebí hodně mnoho trpělivosti.

Sotva že k práci zasednu, jsem často v pravém smyslu slova poset mouchami, přivábenými zápachem masa, které v drzosti závodí pouze s obletujícími moskyty, zde bohu díky měrou řídící se vyskytujícími než v lese. Sběratelská činnost tato bývá mně též tím méně příjemnou, poněvadž kolem páté hodiny objeví se roj malíčkových sotva pouhým okem viditelných mušek plísečných, řečených nhen-nhen, které zahalujíce mi ruce, obličej, palčivé bolesti způsobují. A což teprve, když věc jest praeparována a běží o její další zachování, o transport do města Maturinu a odtud do přístavního místa »Caño colorado«, odkud teprve na anglický ostrov Trinidad ku další dopravě do Evropy se zašle. Nesnadno jest vpraviti se v postavení sběratele přírodnin v pásmu tropickém. Opatřen jsa prostředky pouze nejprimitivnějšími, a nemaje často i toho nejnevyhnutelnějšího jako beden, skříněk, lahví, zápasiti musí kromě toho i s mnohými jinými překážkami a obtížemi, s indolencí zdejších Indiánův a míšenců, kteří často i tam, kde dobrý jim kyne plat a odměna za nalezené zajímavé přírodniny, ze své pohodlnosti nikterak nedají se vyrušiti. Často celé dny ba neděle prší, vzduch nasycen jest vlhkostí tak, že prach, sůl během několika hodin se rozplyne — tu pak má cestovatel sušiti hmyz nebo vycpané ptáky. A jak zápasiti musím proti mouchám, kožojedům, hlavně však mravecům, arsenik jich neodstraší, a vše podlehá jejich rušivé moci, ovšem že pak posléze i oni zahynou, ač teprve potom, když již vše zpustošili.

Příroda ne tak snadno dá si odejmouti, co dle zákonů přírodních jí patří, a tak každý kus mých sbírek jest kus boje člověka s jeho stvořitelkou. — Tím se stává, že často při vši opatrnosti a práci mnohý cenný exemplář se mi zkaží, nebo že to, co jsem obtížným lovem a namáhavou praeparací pro radost si uchystal, nemilou náhodou, na př. upadne-li osel při přebrodu zde tak četných říček, úplně se zničí. Tak před několika dny, když plavili jsme se v malé loďce přes rozvodněnou řeku »Gua-

nipu«, překotila se tato s námi, a já ztratil sedlo, vak s prádlem a dvě sbírky přírodnin. A že jsem se sám, obtížen jsa puškou, neutopil, jest mně dosud pravým zázrakem. Podobným způsobem přišel jsem též o mnoho věcí při svých výpravách v Africe. Tak leží pochovány na dně řeky »Guanipa« též tři dary, které jsem měl určeny pro české museum a to královského supa, trpa-sličího mravenečníka a velké hnízdo vlhovce chocholatého — *Ostinops cristata*.

Ustávám od dalšího líčení těchto tmavých stránek činnosti sběratelské a počnu opět tam, kde popis denního svého života jsem byl přerušil.

Okolo šesté hodiny večerní veškerá další práce stává se úplně nemožnou, ba ani seděti nelze, neboť přečetná hejna mo-skytů, této pravé trýzně krajín tropických, kteří zatím se dosta-vili, činí všechnu další práci nemožnou. Nadarmo se halím do houně, nadarmo oblékám gumový svůj plášť, všude proniknou, všade bodají — pouze uchýliv se mezi dobytek k rozžhatým tam ohňům, nalézám trochu úlevy. Nevím, kterak bylo možným, že bych byl málem pozapomněl jiného, zde tak nevyhnutelného denního zaměstnání, jež jest nejméně dvakráte až třikráte denně opakovati. Mním totiž prohlídku noh a vyřezávání do nich za-žralých — blech, *Pulex penetrans*. Druhou, nebo kolikátou nepříjemností jsou zdejší štěnice. Samička blechy řecené jest o něco menší blechy evropské a barvy narezavělé; starajíc se mateřsky o své pokolení a zachování rodu svého (k blahobytu zdejšího lidu zajisté tak potřebného), zavrtává se hlavně do noh (avšak často i jinam do těla, tak i do čela) a to hlavně pod prsty a zde dobře jsouc zavrtaná klade vajíčka. Prvního dne necítíme skoro žádného pocitu, leda svrbění na místě, kam se zavrtala, brzo však počne místo to hnisati a boleti, i jest nej-vyšší čas, abychom si matkn i s celou nastávající rodinou vy-operovali, což není vždy bez bolestí. Jak jsem se zmínil již dříve, není ji při zavrtávání ani dobře cítiti ani viděti, takže teprve

potom se zpozoruje, když rostoucí bolesti a bílé místo s černým bodem tohoto nepřijemného a nepovolaného hostě označují. Laskavý čtenář sotva uvěří, že já často denně až i 20 kusů zavrtaných a zavrtávajících se blech jsem si vyoperoval, a že jeden z mých lidí, zanedbav jednoho dne obvyklého prohlížení svých noh, druhého dne dokonce až přes 40 kusů si vytáhl? Kromě tohoto nemilého zvířátka jsou i rozliční jiní tvorové, náležející k čeledi roztočů, svrabův atd., nepřijemným přídatkem pobytu zdejšího. Pitím zdejší vody povstávají též některé kožní nemoci, i byl jsem též po delší čas podobnou nemocí trápen a při tom nohy mé, poseté blechami, byly v takém stavu, že bolestí jsem ani nespál a jen s obtíží v sedlo se vyšinouti mohl. Jiný ovšem mnohem nebezpečnější nepřítel, který trápí a sužuje Evropana sem zavítavšího a dosud neaklimatisovaného, jsou různé klimatické nemoci, jako dysenterie (červenka), zimnice a jiné. — Od šesté hodiny počínaje se rychle stmívá, neboť tu není onoho zdoluhavého, krásného přechodu od světla ku tmě našich severnějších zemí. Vysoko nad hlavami našimi, za ohlušujícího křiku táhne několik set papoušků, hledajících svého oblíbeného místa ku přenocování, aby pak časně zrána touž cestou vrátili se opět tam, kde rozsáhlé sady stromové s uzralými plody na celý den je zaměstnávaly. Sem a tam některý opozděný dravec spěchá, by před západem slunce našel obvyklý svůj strom nebo čekajícího již druha svého. Vzdálí na savaně přibližuje se stádo dobytka s pohanějíci je »peony« a slyšeti již jich monotónní zpěv, pobízející skot do »corralu«. K zápasu volá býk soupeře, a prudký často utkává se boj, až některému na krk hozené laso ochlazuje bojovnou tuto náladu. Konečně vše utichne až na diskantní zpěv tolika tisíců moskytů a jakéhosi jednotvárného popěvku do mol mého Indiána, doprovázeného čtyřstrunným »cuatro«, primitivního to druhu kytary. Pokud moskyti dovolují, sedíme mezi dobytkem při ohních, a já naslouchám vyprávějícím peonům, nebo se jich sám na zajímavé věci vyptávám.

Před osmou hodinou již obyčejně ulehám k spánku, což ovšem lehce se řekne, ale ne tak snadně provede, neboť tu jest potřeba opatrnosti i rychlosti, chci-li mít alespoň trochu pokojnou noc. Ochranná síť bývá totiž pokryta sty moskytů, kteří zdánlivě trpělivě čekají na svou příští oběť, o miliardech vzduchem poletujících ani nemluvě. Tu jest mně opatrně pozvednouti jeden cíp sítě, dosahující až k zemi a všude kameny obtěžkané a rychle vrhnouti se do vnitř. A přece do vnitra vniknou a celou noc mne bodají. Ráno nacházím uvnitř přece mnoho moskytů krví napitých, na nichž nekřesťansky se mstívám. Noční ticho ruší jen savanní kulíšek a vzdálené smutné, jednotvárné volání lenochoda nebo stromového mravenečníka, jinak ovšem jest, prochází-li se na blízku zamilovaný, po družce volající jaguar. Ačkoli tělem i duší lovec, jest mně přece řvání také nyní lhostejným, neboť podruhé nehodlám tělo své vydati na pospas moskytům. Tedy až v lepším čase, kdy těchto trýznitelů bude méně. Konečně víčka se mně zavřou a jen ještě nějaký lidumilný šváb americký, který má ve chvalném zvyku, že kůže na prstech u nohou okouše, nebo kolem sítě poletující uprý zdržují mne ještě od spánku, ale přes to, že moskyti sem tam k tělu přilehající sítí statně bodají, zemdlenost zvítězí, a já proto čtenáře s pozdravem až pro po druhé opouštím.

»Caño amarillo«, Venezuela 2./2. 1890

Z cest napříč jižní Amerikou.*)

Něco o Evách v tropech Ameriky.

V zemích, kde pod žhavým sluncem krajů rovníkových věčně střídá se s jarem léto, kde vzduch úplně prosycen vodními parami velkých vod a periodických, několikaměsíčních dešťů — příroda bují a rozvíjí svou svrchovanou krásu. A zdá se, že touží imponovati svou plodnou mocí: ze země vykouzliti vše do rozměrů obrovských, forem nejružnějších a barev zlatého, nádherného slunce tropů důstojných. Místo jedlé štihlá palma, trávy zde stromy, stromy pak velikány u nás netušených rozměrů. Ve svém rozmaru dala jas a barvu nebes motýlům, barvu

*) Statě: »Po Orinoku«, »u Indiánů Guahibů«, »v pralese«, »v Andech«, »Španělské chrámy v Peru« atd. jsou úryvky líčení veliké cesty E. St. Vráze, kterou vykonal v letech 1892 a 1893 napříč celou jižní Amerikou, prošel vzdálenost 7900 km: od ústí Orinoka vedla jej cesta nejprve civilisovanými, pak polocivilisovanými krajinami přes Bolívar k ústí řeky Apure. Pak následovala obtížná cesta přes pefeje a vodopády krajinami obývanými »divokými« neb aspoň nespolehlivými Indiány. Neméně nežli 33 nebezpečných pefejů bylo mu přebrodití na Orinoku a přítocích jeho. Přes Caicarua na Atures, odtud na Fernando; po Rio Negro pak na Manaos. Odtud na západ po veletoku Amazonském. V říjnu 1893 octl se pak cestovatel na úpatí nebetýchých And, a změniv tropické ponebí za mrazivé pusté končiny horské, přestoupil, dosáhnuv výše až 4114 m kráčeje po půdě slavné zašlé říše Indů na Peruanské pobřeží. Dne 29. listopadu 1893 spatřil hladinu Tichého oceánu. Tím byly svízele cesty ukončeny; po moři užínu Panamskou zpět na Trinidad a opět do sídla Maturinu cestovalo se již příjemně a bez obtíží.

B.

květů ptactvu, drahokamům propůjčila křídélka a dala tak život kolibříku, květům orchidejí tvar hmyzu a některému z těchto opět podobu rostlin. Vše závodí v krásě, matkou přírodou štědře udělené. Leč hle, člověk, mistrovský »prý« kus matky země, pán přírody, jak sami sebe v sebechloubě nazýváme — ten se v tropech, aspoň afrických a amerických, nepovedl. Pouze obyvatelé Indie a některých sundaiských ostrovů činí výjimku — snad proto, že bližší jsou prakolébce lidstva? V tropech Afriky i Ameriky ještě spíše muž než žena, snědý neb černý syn pralesa a stepí svou postavou otuženou v boji a na lovech, bohatě okrášlen »cizím peřím« hodí se do rámce bohatého okolí.

Leč žena — darmo hledali bychom ve skutečnosti pouze v cestopisech a novelkách některých lehce zápalných cestovatelů opěvovanou krásu Indiánek neb dokonce — černošek! Jsouť ovšem některé kmeny, kde žena, pokud ještě v dětských letech, nepostrádá souladu forem a příjemnosti tváře, případy ty však jsou velmi osamoceny a i tu krátkého trvání. Jinak tomu, kde krev nás Evropanů smísila se s krví domorodců, keť roubením kde zušlechtěn. Hlavně krvi španělské-li přimícháno několik kapek indiánské neb černošské. Této však musí býti co nejméně. Pohlédněte, velectěná, na ilustrované zde krásy tropů. Drobet exotické, nelíbí se Vám mnoho, připouštím, měl jsem malý výběr a jen špatných fotografií. Podruhé lépe posloužím. Pak schází tu život! Žár černých očí, lesklého ebenového vlasu, bělost malých perel zoubků a aksamitovou hebkost pleti, buď světle čokoládové neb skořicové barvy až do mléka pouze lžičkou černé kávy zahnědlého, fotografií nelze podati.

Předvedu Vám své krásy po řadě. Kulisky jsou krasavice z dálného Orientu do jižní Ameriky zavezené. »Kulisky« nazývají se totiž manželky pracovníků z Východní Indie na Antilský ostrov Sv. Trojice majiteli plantáží zavezené. Jsou malebně zahaleny v několikabarevné světlé, u bohatších hedbávné látky, jichž pestrost na každém jiném než krásně rostlém

bronzové barvy těle Indky byla by křiklavou. Nohy, ruce, štíhlý krček, uši, ba i provrtaný nosíček okrášleny jsou menšími a většími, stříbrnými i zlatými kroužky. Na prsou pak na zlatém řetízku mívají množství okras a provrtaných mincí, z nichž dukáty nejčteněji zastoupeny. V Port of Spainu zvážil jsem celý šperk. Vážil sedmáct a půl libry a z větší části byl zlatý. Vše, co muž i žena vydělají, pracují oba pilně a skromně žijí při talíři rýže omaštěné kokosovým olejem, jde na okrasu ženy, na stříbrné i zlaté skvosty a hlavně mince. Neradujte se, velectěná! — nebežte vítězoslavně k manželi, který Vám snad právě odepřel nový klobouček — nebežte mne za svědka, jak povolní jsou jinde i polobarbaři vůči svým ženám! Sklamala Jste se! »Kuliska« jest svému muži pouze pokladnou (u nás bývá to naopak), a nosí takto zabezpečený majetek na důkaz mužova bohatství.

Při návratu do vlasti, neb když manžel zařídí si samostatný podnik aneb vůbec při kterékoli potřebě, putuje jeden skvost, jeden peníz za druhým do rukou krajana obchodníka.

Třeba byla bosou, kráčí Bengálka neb Hindostanka rovná a přece pružně ohebná — jako palma její vlasti. Něžně a přece samolibě. Šněrovačky nenosí, a přece záviděly byste jí soulad oněch tvarů, na které Vy, ženy, takovou kladete váhu.

Přijemněji vypadá mulatka, potomkyně francouzských kolonizátorů a gabuňských otrokyň. Šťihlejší matky, zdědila po ní krásně jiskrné oko a slonoviny bělejší zuby. Vlas sice dosud černý, krátký, ale ne více vlnatý jak u černošek. Kůže aksamitové hebkosti a právě proto, že asi jako světlý kaštan do temna zbarvena, leskne se a úplně hodí k barvě vlasů i očí — jinak kontrast byl by velikým. Pouze kolébavá a polo prozpěvovaná mluva černoškám domácí ruší celkový dojem interessantní mulatky. Ještě jiný stín má tato exotická kráska. Oplývá-li z pravidla »kuliska« ctnostmi počestné ženy — mulatka i černoška hlavně francouzských Antill klesly v nehlubší bahno.

Nejlepší ponechal jsem si naposled — dvě sester mestizek, (míšenek krve ponejvíce bílé a indiánské; zde však též několik kapek černošské jest přimíseno), krasavic panamských. Lola a Pepita, dcerušky Dona Pedra J. de N., majitele malé kávové

Mestizky Lola a Pepita.

plantáže a občana svobodné republiky Kolombie, který v panamském švindlu také dovedl pozřít leckteré tučné sousto. Jak se Vám líbí, přísná moje čtenářko — smím je nazvat krásnými? Musila byste je vidět živé. Obě jsou vzrůstu spíše subtilního od koketní, minimální nožky, chlouby Španělek, až ku hlavě vše

něžné a přece zdály by se Vám postavičky většími. Kouzlo to spočívá v přímé, hrdé chůzi — dědictví španělských hidalgů. Však o chůzi později. Pravou ozdobou kreolky a mestizky jest dlouhý, více méně černý vlas a hluboké, a jak za tropických bouřných nocí černé oko. Zde leží demonická moc mestizky neb kreolky. Běda tomu, kdo se do té hloubky příliš zadívá. Utone! Jsou to oči neklidné, brzo něžné jak jižní hemisféry hvězdnatá noc, kdy v bohaté záři měsíce koupají se koruny palem a květ »Ave Maria«, brzo zase žhavé jak tropů slunečný den. Běda, blíží-li se »tornado«, bouřný víchř rovníkových krajů, v síle jeho blesků, vášní, zlost, nenávisť šlehá z očí horkrevné potomkyně španělských »conquistadorů«, indiánské aristokracie a divokých černochů pobřeží guinejského. Ty oči dovedou spálit. Husté, dlouhé brvy zvětšují dojem hlubokého oka. Rty jsou sensuální, polootevřené, jak by žhavý vzduch sálající. Nad nimi pod rozkošným symetrickým nosíčkem — slabounké, jemné chmýří. Zoubky u našich dvou krasavic jsou též dědictvím spíše po černošském plemenu — ne sice malé, ale bělosti a lesku perletě. Pleť jemností a slabým chmýřím připomíná dozrávající broskev, jest mdlého lesku a barvy mléka, kterému svévolně namícháno bylo něco kávy. Jest to barva interessantní, lepší než mnohá, do žluta přecházející bílá barva chudokrevných, Kreolka, ale hlavně mestizka stydí se za mimovolné toto svědectví smíchání různých plemen. Ne tedy jen k vůli ochraně jemnosti pleti, proti horkému vzduchu, hraje rýžová moučka »poudre de riz« nejhlavnější úlohu vedle červeně na rty, v životě jihoamerických dam. Kdykoli vyjde neb přijímá návštěvu i ta nejnížších tříd žena — hledí jeviti se v alabastrové úběli — oné, o které tolik krátkozrakých zpravodajů se napsalo jako o typické barvě kreolek. Sotva je kdy jindy než na odiv stavěné viděli. Kdo chce ztratit illuse, musí z nenadání ráno zbožňovanou navštívit. Také ne vždy . . . prádlo a nepořádek v domácnosti smělece dorazí. Nenapodobitelnou jest jen Španělkám a jich potomkyním

vrozená chůze. To není prkenná chůze Angličanek, tančivá Francouzek atd., chůze i pološpanělky jest rytmus, jest melodie kroků. Krásně-li kráčí, ještě lépe tančí; nenuceně s vrozenou elegancí vznáší se na špičkách při šoupavém (ne poskakujícím) taktu jihoamerických, speciálních valčíků. Život našich dvou krasavic jest jednotvárný a velmi málo oduševněný. Jest to rostlina ve skleněné skruzi. Málo se pohybuje a celý skoro den ztráví doma, horko nedovoluje, by před nocí vycházela. A i pak daleko nejde, návštěv činí se po skrovnu, zábav, plesů »bailes de etiqueta« také mnoho do roka není. Domácí práce obstarává z větší části četné služebnictvo, černošky a mulatky, a dobře situovaná kreolka ztráví půl dne v houpavé lenošce, zabrnká na piano a v hamaku položena, cigaretku kouří, sní. O čem asi? Doma užívá zcela bílého kroje aneb aspoň domácí živůtek jest bílý, rannímu oděvu našich dam nenepodobný. Večer teprve strojí se buď modou španělskou (částečně »à la manola«, aspoň klade »mantillu« na hlavu), aneb dle nejprvnějších vzorů pařížských. Má velmi vyvinutý vkus a vlnavě se strojí. Květin do vlasu mnoho používá. Mistrní jest v zacházení s vějířem: »El Abanico« nesmí nikdy a nikde scházeti. Jím osvěžuje horkem rozpálenou líč, jím skrývá nudu i bol, úžas i nenávisť, nejvíce ale dovede jím koketovat. »El Abanico« má u zamilovaných celou svou abecedu lásky. Co se vnitřní hodnoty kreolky neb mestizky týče, jest jich výchování ovšem velmi zanedbáno. Obě bývají dosti dobrou chotí, lepší ale ještě matkou — však jen pro muže všední, muže svého okolí. Ne každý Evropan byl by s ní šťasten. —

Po Orinoku.

Širším vrstvám čtenářstva po veletoku Amazonu a La Platě nejznámější řekou jihoamerickou zajisté bude Orinoko. Kdo nečetl ve svém životě aspoň úryvky z Humboldtových cestopisův aequinoctiální Amerikou, jeho krásné, někdy skoro příliš poetické, mladistvým nadšením nováčka sice v obrazech, ale s bystrým zrakem a porozuměním tehdy tak málo čtené knihy přírody, cestujícího odvážného přírodozpytce, razitele nových názorů, nových směrů? A jedním z jeho nejúchvatnějších, v Evropě nejpobulárnějších líčení jest jeho znamenitá, tehdy za mnohem příznivějších okolností šťastně provedená cesta po Orinoku, Atahapu, Riu Negru a Casiquiareu a opět zpět k východišti výpravy, která přinesla tolik obohacení přírodním vědám. — Nuž, a bylo to ono jeho líčení úchvatně krásné přírody podle břehu Orinoka, které mě pobádalo, abych v týchž stopách krácel a krok za krokem tutouž cestu vykonal.

Jednou z nejkrásnějších, nejimposantnějších partií, kterou také Humboldt s nadšením v »Pohledech na přírodu« vylíčil, jsou Orinocké strže, vodopády, víry atd., pro které Španělé i Francouzové mají jméno »los raudales« = les rapides. Ačkoli jest jich od Urhany přes 33, přece mluví se jen o dvojích, totiž o Aturských, kde před 150 lety mniši misionáři založili místo: Sv. Jan Nepomucký v Atures, dle jména tehdy tam žijících, již za Humboldta vymřelých Indianů »Aturů«, a dále na jih ležících, neméně veliké »Maypures«. Zde čekala mě největší protivenství a útrapy.

Aby krajané zvěděli, jak jsem cestoval, a dobré si vzali z toho poučení, že často nevděčně pomlouvají dobrodiní železnicemi a parníky jim poskytované, vylíčím krátce několik mnou prožitých dnů v »raudalech« Humboldtových.

Do »Perica« přišel jsem šťastně, vzdor malým nehodám v peřejích Caribenu a nočnímu útěku před Indiány Guahiby

Život Indiánů Orinockých (Guaraunů) při Hekách.

v ústí řeky Meta, dne 28. prosince 1892. Měl jsem pěknou loď »Pragu« a menší loďku, majetek doprovázejících mě Indiánův Urbánských, z kterých polovina lámala španělštinu. Vesele vlála nad »Pragou« červenobílá vlajka, když vjížděli a kotvili jsme pod vrškem »Pericem«. Spokojeně přistal jsem, netuše, co zlý osud na jitro mi chystal. Opět tedy o jeden tuhý kus práce méně a blíže k cíli. V Pericu všechn můj objemný náklad, asi 30 beden a bedniček a 16 malých pytlů soli, měl se vyložit z lodi a přenést asi čtyři hodiny cesty po zemi na místo zvané »Salvajito«.

K této práci mimo na své Indiány počítal jsem, že naleznu v Pericu dvě nebo tři rodiny Indiánů, sbírajících vonnou sarrapiu (tonku). Ale jaké zklamání!

V Pericu žila opuštěná, rybolovem se živící Indiánka, a v »Atures«, tři hodiny vzdáleném, pouze jeden Zambo. Dvě tato místa dříve asi 12—15 rodin čítající nyní úplně zpusťla, vše prchlo před Orinockými piráty Manuela Fernandez, kterýž sem před několika měsíci asi se šedesáti Indiány vpadl, vysoko na hořejší Orinoko, ba i do Brasilie.

Co počítí?

S těžkou hlavou ulehl jsem na břeh do chatrče, v jejímž hořejším přepažení ze strachu před četnými zde jaguáry spala ona ubohá, stará opuštěná Indiánka. Svě Indiány nechal jsem na neštěstí spát na řece v loďkách.

Jaké bylo mé zděšení druhého dne ráno, když spatřil jsem, že Indiáni mi uprchli, uživše k tomu své piraguy (lodice) a nezapomenuvše opatřití se na cestu z mých zásob potravinami. Kolik trpkých dnů na mne čekalo, daleko široko samotného ve společnosti tvora, který ve své opuštěnosti klesal na zvíře!

Svou těžkou loď nemohl jsem ani hnouti, a tak za pomoci Indiánky spravili jsme kus rozbité její loďky, spíše skořápky, a přeplavili se nikoliv bez nebezpečí na protější břeh Orinoka. Opatrně loďku pod hustou vegetací uschovavše, pustili jsme se

po zemi, vyhledati zde kočující Indiány Guahiby kmenů Vichadských, méně divokých než jejich soukmenovci ze řeky Mety, pověstní pro své loupežné řemeslo.

Nebudu čtenáře nuditi delším popisem strastí a obtíží, než jsem se setkal s malým kmenem Indiánův od posvátného Guahibům vrchu Uñiana a než tyto jsem přiměl, aby mi pomohli aspoň na přechodu přes první raudaly Aturské.

Nejdříve odnášeli jsme kus za kusem, těžká zavazadla přebalivše na menší, z Perica vypálenou pobřežní savanou až k řídce Catañapo, kde hrozně trpěli jsme moskyty i slunečním žářem. Na slunci teploměr ukazoval 44, ve stínu 34 až 35° C. A tu bylo mi též nositi zavazadla až 60 liber těžká déle než hodinu cesty; byla to většinou zavazadla, jako fotografické přístroje a podobné, které nechtěl jsem světi nedbalosti svých Indiánů. Velikého bylo mi třeba taktu, abych s divokými syny pamp Orinockých se srovnal, aby neumdleli anebo nepřišli na myšlénku, zmocniti se velkých pokladů, které v četných bedničkách nikoli neprávem tušili. Proto nikdy nerozbaloval jsem, co by indiánské chtíče mohlo roznítit, a hlavně rozbaloval jsem před nimi takové věci, které naplňovaly pověřivé Indiány úžasem! Neocenitelná byla mi při tom má společnice, Indiánka Manuela kmene Baniva. Mluvila dosti dobře španělsky, a ještě ve květu svého mládí žila nějaký čas s venezulánskými mestizy, sběrateli kaučuku, a tak při své znalosti guahibské řeči prokázala mi neocenitelné služby. Tak na př. náčelníkovi mých pomocníků Guahibů vypravovala mnoho o mé čarodějné »Bro« moci, a nejprvnější podmínkou naší smlouvy s Indiány bylo podarování přemocnými amulety — skleněnými zátkami z mých láhví na preparáty.

Každý Indián zavěsil si jednu na krk a byl přesvědčen o úplné zátítě proti zlému duchu, přebývajcímu v blesku.

V Catañapo z lian a dřev zrobili jsme prám a vše šťastně na protější břeh přeplavili. Opět nositi nám bylo zavazadla skoro dvě hodiny cesty, dvakrát denně. Já nošení břemen dávno od-

vyklý únavou často jsem klesal a bohužel častěji než třeba sáhal po láhvi rumu. Konečně měli jsme vše v Salvajitu, na protější straně zlověstných aturských raudalů. Zde složili jsme vše v hromadu a přikryli velikou plachtou »Pragy«. Asi krok od svých pokladův, které musil jsem zde na několik dnův o samotě nechat, zatknul jsem tyč s vlajkou a nahoru narazil — svůj starý anglický klobouk korkový. A jsem si tím podnes jist, kdy v oné liduprázdné končině náhodou byli táhli směšně bojácni a pověrčiví obyvatelé pravého břehu Orinoka, Indiáni Pia-roa, že ani jeden nebyl by se dotknul velké, v písku ležící bílé stvůry, nýbrž hrozným děsem jat byl by spěchal opět do svých pralesův, a celá pokolení vyprávěla by o onom zjevení. Nebyloť ani mým jinak velmi drzým Guahibům volno, když vybaloval a stavěl jsem všeliké ty netvory, jako fotografické aparáty a podobné věci.

Vrátili jsme se zpět na »Pragu«, kde zůstalo jen nejnnutnější, a zařídili jsme vše k obtížnému a neméně nebezpečnému přechodu s lodí přes »raudaly Aturské«. Dne 25. ledna, ve společnosti Guahibů, opustil jsem Perico a vrhl jsem se na druhou stranu Orinoka. Již za hodinu zápasili jsme proti peřejům, smrštím a malým vodopádům zde tak příšerně krásného Orinoka.

Humboldt měl to pohodlnější. Před sto lety břehy i těchto vzdálených míst na Orinoku byly obydleny misionáři a Humboldt šel ve společnosti jejich po zemi, jeho pak lodi byly převezeny a přeneseny tlupou statných, této práci zvyklých Aturských obyvatelů. Leč mně bylo souzeno jinak. Já musil v opuštěných těchto krajích, s nespolehlivými Indiány, uchopiti kormidlo lodi a účastniti se vši práce i všeho nebezpečí přechodů. Nelituji toho. Aspoň co jiní pouze s břehu, já viděl z blízka. Žel, nebo vlastně dobře pro tebe, čtenáři, že není mým účelem, popsati zápas nás hrstky, mne a 12 Indiánův, proti zlobám veletoku,

Indián Orinochť na lovu.

Ale tolik se ti přiznávám, nikde nezkusil jsem více strachu a rozechvění, jako v obojích raudalech.

Snad ani tak o svou vlastní osobu, jako o svou loď. S ní má několikaletá práce byla by bývala ztracena i návrat na pobřeží na dlouhou dobu byl by mi býval zatarasen. Jak často neodolavše sile proudu, stržení jsme byli proti žulovým skaliskům, mezi kterými marně jsme pátrali po východu, a často vírem otáčení, dostali jsme se na několik metrů před smř zející na nás. Prošli jsme šestnácti obtížnými peřejemi, proudy a vodopády. V Siniquaně dle výroků mých průvodců již často utopili se Indiáni. Dvě noci přenocovali jsme bez ohňů na ostrůvcích, a dne 28. ledna zakotvila má Praga, jen málo poškozená, v Salvajitu, kde jsem našel své věci v úplném pořádku.

Jen můj klobouk byl zlomyslnými, zajisté nepověřivými papoušky ožrán.

S jakým pocitem ulehl jsem do kyprého písku, šťasten, že vše tak dobře dopadlo, své Indiány tabákem a rumem štědře, ale opatrně poděliv, spal jsem mezi nimi spánkem spravedlivého. Na štěstí na Orinoku moskyti trápí pouze ve dne.

Moji Guahibové zahrabali se částečně do písku, tak že ne-jednomu pouze hlavu bylo viděti, což při plápolavém svitu našich ohňů zajisté skýtalo zvláštní pohled.

Bude na místě, zmíním-li se o svých průvodcích. Indiáni kmenův guahibských obývají levý břeh řeky Orinoka mezi řekami Metou a Vichadou a dělí se na několik menších i větších kmenů. Metaští Guahibové již za Humboldta měli špatnou pověst, a pokud možno, jsou ještě horší.

Řeka Meta, u svém vtoku do Orinoka úplně necivilisovaná, má na hořejší své části několik pomalu vzkvétajících osad, založených jak obyvateli republiky Kolombie, tak některými v době revoluce sem uprchlými Venezuelany. Však poněvadž dovoz zboží z pobřeží Kolumbijského skoro nemožný jest, několik velkých, na plachtu i vesla zařízených lodí vykonává as dva-

kráte ročně z »Ciudadu Bolívaru« na Orinoku obtížnou, často až tříměsíční cestou po řece Metě. Tu stává se, že neopatrností mužstva, ač vždy dobře ozbrojeného, zdaří se Guahibům noční útok. Běda každému, ženě i dítěti.

Několik dnů před mým příjezdem k ústí Mety zavražděn byl z Colombie prchající politický provinilec i se svou ženou, s dvěma dětmi a s několika veslaři.

Pouze jeden Yaruro Indián, který hned vrhl se do vody, nepozorovaně na ostrůvek doplaval a odtud svědkem byl ohryznutého vraždění, přinesl trudnou zprávu do Urbany. Ubohé ženě Guahibové kyji rozbili hlavu, pak vyrazili zuby, kterých ihned kolem krku si navěsili. Náhodou jmenoval se ubohý osadník též »Don Enrique«, jako mě v oné části Venezuely nazývali, a tím až k deltu Orinoka roznesla se zpráva o mém zavraždění.

Méně hrozná, ač též zrádná a lstivá povahy, jsou Guahibové Vichadští, kteří pomáhají sběratelům kaučuku při převážení a přenášení loděk v atursko-maypurských raudalech.

Guahibové jsou statného, zavalitého těla, širokých tváří s tupým výrazem, nosy ploské, pleť tmavší než jakou mají pobřežní Indiáni; vůbec jest to jeden z nejošklivějších indiánských kmenů na řece Orinoku.

Vlasy do čela přistříhnuty, uši rákosem propichnuté, tváře černou barvou »manacaiem« tetované a červenou, v želvím oleji rozpuštěnou barvou »Bignonie« symetricky pomalované, pohled potměšilý — to vše dělá Guahiba zjevem málo sympatickým. Kolem bokův mužové nosí širší pruh modré neb bílé bavlněné látky, vlastní výroby, přes prsa okrasy ze semen aneb zubů a při slavnostních příležitostech na hlavě korunky z ptáčích per, někdy dosti ozdobné. Zbraně jsou podobné zbraním všech ostatních Indiánův, totiž luky a šípy na větší zvířata a »foukačky« s malými, »kurarem« otrávenými šípky na lov menší zvěře. Mimo to harpuny k rybolovu a velké, z těžkých dřev zhotovené indiánské palčáty.

Indián, dobrý pozorovatel přírody, vyhrazuje si nejlepší ozdoby pro samečka, tak že Indiánka ani žádným peřím se nezdobí, ani tak se nemaluje jako její muž.

Ba i ten kousek hadru kolem boků jest u ní menší a chudší než u egoisty manžela. Ovšem u jiných kmenův, hlavně v Peru, Indiáni chodí zcela nazí, a ženě zbyl malý, z hadru, kůže nebo podobného materiálu »Evin list«. Z lýčl stromu »marima« Guahib tlucením a vymáčením dělá si velký kus látky téhož jména; ten slouží mu jako plášť i přikryvka v deštivém počasí.

Katechisace Indiánů na Rio Negro.

Mimo zbraň a psy nerozlučným společníkem Guahibům jest zakoufené, červeně pomalované »bú«, visuté lůžko, uměle pletené z vláken palmy »Mauritia«. Pokud není zaměstnán lovem, Guahib provaluje se v něm největší část svého života. Kdyby nebylo hrozných moskitův, kteří v této části jižní Ameriky přicházejí v neobvyklém množství a proti kterým jen s malým výsledkem Indián brání se stálým, vedle »bú« udržovaným ohněm a potíráním se smrdutým želvím olejem a barvou »onota«, byl by úplně šťasten. Má vše, čeho mu třeba. Řeky-li opadly, třeba mu pouze jedné hodiny, aby nachytal ryb v přebytkném množství. Jsou-li rozvodněny, skýtá mu les, pampa množství zvěře, a po-

něvadž Guahib pojídá vše, co leze, plazí se, skáče neb létá, ať to žába, ještěrka neb tlustý, olejovitý okřídlený mravenec, z kterých si do zásoby nadělá pečených kuliček, nemluvě o zásobě želv, leguanův a jejich i našemu jazyku chutnajících vajec, má zajisté život závidění hodný.

Více k vůli opojnému nápoji než pro chléb Guahib sází »yucu«. Porazí totiž kus lesa a v suchém počasí zapálí kmeny a podrost — ženám pak zůstane sázení a jednou, dvakrát za rok vyčištění a konečně za 7—9 měsícův bohatá žeň. Kořeny manihotu zatím nabyly velikosti dvou až tří stop, a není řídkým zjevem, že v té šťastné, úrodné zemi každá rostlina dá až 30 liber těžký plod, který jako brambory se vykopává a též asi podobně chutná. Ale poněvadž obsahuje velmi jedovatou šťávu, třeba ho nastrohat, vymáčet a zvláštním indiánským dlouhým sítem silně promáčkat, až jedovatá šťáva »yare« úplně vyteče a pouze velmi škrobovitá hmota zbude. Tato peče se na plochých kamenech jako placky aneb slouží k přípravě velmi opojného »yaraque«. — Starší, tedy zkušenější Indiánky zasednou kolem necek, vydlabaných z měkkého dřeva, a kousek po kousku žvýkají »yucu«, dobře užvykanou plijí na jednu hromádku; je-li jí dostatečné množství, smísí se s velkým množstvím rozdrobené »yucy« a vše asi po osm až patnáct dnů nechá se vykvasit.

Při velkých pitkách Indiánky nosí »atay atay«, mísu s »yarakem« a ve zvláštní nádobě ve vodě vyždímají plnou hrst masy až vypadá jako husté mléko, a v této podobě se pije.

Chuť odporně nakyslá a účinky silně omamující.

I já na svých cestách jižní Amerikou musil jsem požití nápoj tento. Jest společný všem mnou navštíveným Indiánům tropického pásma, a byl bych býval vydán nemilým následkům, kdybych nebyl šetřil zvykův indiánských.

Mimo to Guahibové připravují si jiné opojné nápoje z jedovatých rostlin, jako »pukaua«.

Charakteristický jest jejich »ňopo«, nebezpečný, opojný, silné kýchání a bolení hlavy způsobující, šňupavý prášek, ze semen mně neznámé mimosy a z vápna.

Pomocí slepených brků neb dvou kostí vdechují s naružeností tento, zajisté nezdravý výrobek indiánské vášně ku všemu, co jest opojné, a následkem toho Guahibové stále vypadají jako děti, které doma zapomněly kapesní šátek. Guahib jest vůbec z nejnečistších Indiánů, vlastnost i jiným Indiánům společná, pojidati své vlastní parasity jest u něho přivedeno na výši dokonalosti.

Guahib též rád kouří a proto sází blíže svého visutého lože několik tabákových rostlin. Aneb v nejhorším případě, na cestách, žvýká kůru stromů »kapi«. Rozumí se, že Guahib holduje mnohoženství, čím více žen má, tím více otrokyň, tím lépe jí a pije. Děti ledajak se přiživí a chodí až do dospělosti úplně nahé.

Děvče v jedenáctém, dvanáctém roce se prodá ucházejícímu se o ni Indiánu, hoch pak uznává se za plnoletého, zabil-li prvního tapíra a podrobil se zkoušce mužnosti.

Chýše Guahib staví si dvě, jednu velkou, vzdušnou pro den, druhou originelní, všude ucpanou, jen s malým vchodem, která na noc zastírá se »čurnatu«. Majíť krajiny, obývané Guahiby, na rozdíl od větší části Orinoka, i v noci moskity. Kdyby nebylo strachu, jež Guahib má před zlými duchy a nemocemi jež mezi Indiány občas hrozně rádí, ještě byl by zpupnější a brzo by vyhladil jiné menší sousedské kmeny, na př. slabší a mírumilovné Piaroa Indiány v oblasti řeky »Sipapa«. Ale příroda moudře klade meze přechmatům.

V Salvajito Guahibové přinutili mě, abych zůstal až do 3. února, užil jsem toho času k fotografování a ku výletu na »horu mrtvých«.

Piaroa Indiáni, kteří dle stop a ohňů nebyli daleko, nejspíše zpraveni o naší přítomnosti, zalezli do hor k Sipapu a tím zmařili náš úmysl nakoupiti »yucy«.

Mým Indiánům došel jich oblíbený »yaraque« a tím všechna chuť k další práci. Ani lovit ryby nechtěli, tak že jsem byl nucen denně chodit na lov »hokků« a konečně sáhnout po zásobě svého sušeného masa. Abych své Indiány, kteří dle všeho již se radí, jak by mě opustili, přiměl, aby zůstali, dávám jim mimo plat malé dárky a místo těžce pohřešovaného »yaraque« rum, který v několika velkých nádobách s sebou vezu.

Murura (vřešťan), náčelník mých Indiánů, jest stále drzejší, sám již nalévá a jednou zpozoroval jsem ho, když kopím si otvřel bednu. Pak překvapil jsem ho, jak naléval si rumu do jedné z mých prázdných láhví, kterou jsem mu beze všech okolků z ruky vyrazil, že i s obsahem o blízký kmen se roztrátila.

Zdalo se mi, jako by jeden z přítomných byl na mne zvedl kopí, nelenil jsem a sáhl jsem po karabině. Mé postavení bylo kritické a já v noci nemohl oka zamhouřit, poslední den vůbec jen jsem tak dělal, jako bych se ukládal pod svou síť nad visutým lůžkem, v pravdě vykradl jsem se a zalezl mezi žulová skaliska, připraven, že v nebezpečí draze prodám život.

Dne 1. února dostal jsem silnou horečku a zalezl jsem mezi svá zavazadla pod plachtu své lodi. To bylo znamením pro mé Indiány. Naložili své zbraně, své skrovné nářadí na svou loďku, zmocnili se některých mých věcí, noží, seker a rumu a než jsem mohl vztyčiti se na loži, viděl jsem je u prostřed dvou ostrůvků po Orinoku se plavit. Bylo to k večeru. Slunce právě líbalo nízké vršky na levém břehu. As dvacet kroků uvázána byla má »Praga« a občas kolem ní zvědavě vyrazil z vody sladkovodní delfín.

Mnou ale zmítala zimnice a zuby jektaje, díval jsem se za Indiány ujíždějícími před nákazou smrti. Co dále se mnou bude? Když slunce zapadlo, stín noci našel mě schouleného mezi kufry, vlnajko a plachtou, skoro bez vědomí.

Dne 9. prosince 1892 dostal jsem se do Caicary, posledního bodu polocivilisace na dolním Orinoku. Až sem cestování malými, špinavými parníčky bylo poměrně snadné, však odtud vznikaly obtíže. Ubytoval jsem se i se svými zavazadly, kterých jsem měl přes třicet kusů, do staré, rozpadlé chatrče, poslední povodní částečně poražené. Pomocí svých plášťů a houní zbudoval jsem si čtvrtou, scházející stěnu. Přede mnou hučelo mohutné, nyní za nejnižší vody přece asi 6000 stop široké Orinoko. Dvě nebo tři malé indiánské kanoe pluly po proudu řeky — jinak všude klid málo obydlené krajiny.

Caicara po přestálé revoluci byla skoro neobydlena, v celé vesnici sotva bylo dvacet mužů. Co pomohl mi poruční list samého presidenta k přednostovi Caicarskému, k černochovi který na štěstí uměl číst a psát, aby mi ku zduhu výpravy všemožně pomáhali Indiáni (ovšem za dobré zaplacení), když v okolí Caicarském zbyli pouze neduživí, starci, ženy a děti? V Caicaře pak jen »Caballeros« (panstvo), které při vši špině a polonahotě své samo se čítalo mezi »hidalgos«! Nejméně polovina z nich titulovala se: Coroneles, Generales (plukovníci a generálové).

V nejbližším mém sousedství hráli celé noci v karty, ještě o zbytky peněz z loupeží, páchaných za revoluce; já, maje lože udělané na přič zavazadel, ani dobře vyspati jsem se nemohl z obavy — aby některý ten »coronel« nebo »generál« nedostal v noci laskominy přesvědčiti se, jakého asi obsahu jsou některé z mých beden nebo kufrů.

Účelem mého zdejšího pobytu byla naděje, že koupím loď, hodící se k další plavbě [po Orinoku, pokud možno až přes peřeje atursko-maypurské k řece Atabapu, kde doufal jsem získati jiné Indiány.

Poštětilo se mi najmouti několik Indiánův a mšencův z protějšího břehu Orinoka; hůře bylo s lodí. V celé Caicaře bylo sotva šest dřevých kocábek, jen jedno větší »bongo« (loď

Kanoe „Praha“ na Orinoku.

na únos 100 centů) a jedna pěkná »curiara« kanoe (Indiány z jednoho kmene vydlabaná loď).

Tato zamlouvala se mi velice svou prostranností, štíhlejším tvarem a při solidní pevnosti svou poměrnou lehkostí. Její majitel mestiz (mššenec) chtěl využítkovati mých nesnází a teprve když jsem se tvářil, že upouštím od svého úmyslu, dále cestovati, prodal mi ji za cenu dosti vysokou asi 400 zl. r. č. Jeho stála kdysi jen drobet prachu a olova — střeleného do bývalých majitelů.

Caicarští mestizové a Zambové podnikají každého roku větší, dobře ozbrojené výpravy na řeky Cuchivero, Cauru, kde v lese sbírají v dubnu dozrávající vonný plod sarrapie, tonky (*Dipteryx odorata*), čtenářům, milovníkům rapé, zajisté dobře známou.

Na hořejším toku Caury bydlí divocí kmenové Indiánů: tak kmen Guagnugnómů. S těmi Caicarští svedli bitku a krví zbrocená padla kanoe náčelníka do rukou mestizů, ohnivou zbraní lépe ozbrojených. Z bývalé válečné kanoe za dva dni udělali jsme dobré »bongo«; kanoe byla 10·5 metrů délky, 1·69 metrů šířky a 0·77 metrů hloubky. Dali jsme jí nová vesla, stožár, opravili velkou, tak zvanou »římskou« čtvercovou plachtu, z palmových listů pletenou stříšku, »el toldo«, a na stěžeň upevnili prapor českých barev.

Přivětivá, snědá jedna černovláska Caicarská mi jej sešila. Nemaje po ruce lepšího materiálu, rozpustil jsem v želvím oleji domorodé, šafrán zastupující červené barvivo »Bixy Orellany« a tímto na kanoi zhotovil nápis »Praha«.

Křest odbyl se málo slavnostně. Slunce mne páliło, moskyti píchali a indiánská mládež válela se na břehu v písku, dívč se mé trpělivosti.

Kanoe »Praha« hotova byla na cestu, ale všechna zavazadla unésti nemohla; nezbyvalo než najmouti ještě jednu kanoe pro 12 pytlů soli, kterou jsem výše na řece, na levém břehu u lla-

nerů (gauchů) vyměnil za peníze, tabák a sušené maso. Za střelby z ručnic i revolverů, zevlujícího malého obecenstva Cai-carského, vděčného, že mým příchodem a dobrodružným plánem dána jim byla látka k hovoru a naděje ke škodolibosti, až se nepořízenou se vrátím od peřejí Orinoka, má kanoe »Praha« opustila svou druhou vlast. Plachta napjata, prapor vytažen a za dobrého silného větru, vlny hbitě rozrážejíc, kanoe pyšnila se ve svém novém hávu, svou rychlostí a lehkou fíditelností.

Zajisté poprvé nad vodami tropické Ameriky vlály české barvy!

Svou velikostí Orinoko jest třetí řeka horké Ameriky. Délka jeho 380 zeměpisných mil, šířka delty 26. Ještě 100 mil od ústí jsou místa, kde Orinoko v době periodických dešťů jest přes deset tisíc stop široké.

V oblast Orinoka padá 436 řek, z nichž 5 velikosti Dunaje a 30 větších Vltavy. Řečiště Orinoka jest aluviální, jen první jeho třetina toku běře se ložiskem žuly a syenitu. V tropech jihoamerických, severně od rovníka, počínají veliké periodické deště počátkem května a končí říjnem, mimo menší pozdní, v čas sucha padající deště. Orinoko rychle se rozvodní, zaplaví břehy a tvoří na levém břehu až přes 200 km. široká jezera: Laguny. Při změně sucha a dešťů vznikají na Orinoku nebezpečné bouřky, zvané »Chubascos«. Na obzoru náhle zjeví se úzký, jako noc černý, s úchvatnou rychlostí se blížící mrak. Za krátko, někdy v několika minutách, černá mračna pokryjí celou oblohu a utvoří večerní pološero. Dosud panuje bezvětrí. V přírodě, až na poděšené Guanaguanare, Gavioty (Sternae) a nafkající papoušky panuje příšerné ticho. Tu zaduní první úder větru, koruny stromů zašumí, slabé a choré se kácí, ohebná palma rychle skloní svou královskou korunu před mocným vichrem a řeka se rozčeří. Údery vichru opakují se rychlostí stále větší a konečně rozružen, zlobu a zkázu vůkol metaje, »el chubasco« burácí nad hladinami vod i lesů. Orinoko se rozvlín jako moře, a běda ne-

připravenému plavci, nalézajícímu se daleko od břehu, na písčině neb na pobřeží před větrem nechráněném. Buď překotí jeho loďku víchr neb vysoko jdoucí vlny Orinoka naplní nízkých okrajů kanoe.

»Chubasco« tvoří i víry — není plavce na dolním Orinoku, který by neměl o tom smutné zkušenosti. Mimo tento víchr dosti potměšilé, plavbu stěžující jsou »fugas« a »bolimas«, větry náhle přicházející se strany opačné, trestající neopatrnost kormidelníkovu překocněním kanoe.

Jiná nebezpečí jsou na Orinoku písčiny, velké, plovoucí z břehu vyvrácené stromoví, skaliska, imposantní peřeje a vodopády horního toku, konečně loupeživí Indiáni Metští, kteří ale jen ob čas rádi dělají piraty.

Visí tedy majetek a snad i život cestovatele mnohdy na nitce — na velké opatrnosti a interese indiánských divochů.

Pobřežní vegetace na dvou třetinách Orinoka jest poměrně chudá; teprv za peřejemi počíná bohatý prales. Břehy horního toku jsou již skoro úplně neobydleny; — pravý, ve svéraznosti neporušený Indián raději bydlí hluboko v nitru na menších přítocích. Taková jest řeka, kterou kanoe »Praha« se plavila. Celá »Prahau« vykonaná cesta byla šesti řekami přes 1500 kilometrů. Přišel na civilisovanější, střední tok řeky »Negra«, prodal jsem ji za třetinu ceny brasílskému mlšenci, sběrateli kaučuku. Slíbil mi, že jméno »Praha« mé věrné družce i na dále zachová. Odevzdáváje ji cizím rukám, loučil jsem se s ní jako s drahou mi osobou. Svému jménu činila čest, všechny naděje mé splnila. Mnohdy jen svou pevností a lehkostí zachránila před zkázou můj majetek, mé sbírky. Kde asi nyní se plaví? — — —

Můj denní život na kanoi »Praze« s počátku mě zajímal, později stával se nesnesitelný svou jednotvárností, melancholií břehu a mou churavostí. Pokud vál dobrý pasát, bylo nám dobře. Málo práce, teplota snesitelnější a rozkoš všech rozkoší ubohého cestovatele — žádní moskyti a komáři. Ale běda,

panovalo-li bezvětrí, nebo pluli-li jsme od peřejíův nahoru, kam pasát nesáhá! Tu bylo nám opouštětí střed řeky, jítí těsně k břehům a pomocí vesel a žerdí bráti se pracně proti toku. Někde prudkost toku byla taková, že jen »à la espia« mohli jsme se plaviti. Děje se to takto. Dlouhé, lehké, na vodě plavoucí lano z »vousů« palmy »Chiquichique«, jehož jeden konec na přídě »Prahy« byl přivázán, neseno napřed v malé kanoi, pokud stačila jeho délka, a konečně přivázáno na nějakou vyčnívající větev neb kořen. Po tomto lanu kanoe tažena nahoru, zde na strom zavěšena a tatáž operace opakována.

Tímto způsobem někdy za den namáhavé práce neurazili jsme více než 6—8 kilometru. Obrovské množství moskytů trá pilo nás od šesti hodin ráno přesně do šesti hodin večer, že často i mé Indiány opouštěla chuť k další práci.

Jinde zavadili jsme o hnízdo divokých vos neb do kanoe spadli nám nebezpeční, bolestný zánět a horečku působící mra venci »de siete fuegos« (sedmihňoví). Spas se, kdo může! Já zabalil se houněmi »tolda« a zalezl mezi zavazadla, Indiáni vy skakovali do lesa, nebo vzdor všem kajmanům vrhli se do řeky.

Každý den ráno někdo z nás v malé kanoi plavil se na před, aby po březích lovil neb chytal ryby, jichž Orinoko má hojnost. Na písčinách vyhrabávali jsme vejce želv — někdy 120 v jednom hnízdě — neb chytali jsme harpunami želvy. Potrava i její příprava vždy tatáž.

Jedenáctkrát změnil jsem své Indiány, třikrát mi uprchli, zůstavivše mě osudu. Nejhorší partii celé cesty »Prahy« byly obtížné a nebezpečné peřeje Atursko-Maypurské na Orinoku, a proudy »cachoiéras« sv. Gabriely v Brasílii na Rio Negru. Tři a třicet peřejí, strží, proudů bylo »Praze« projítí. Čtyřikrát tažena byla po suché zemi, přes žulová skaliska, obcházejíc velké peřeje, a to s hrstkou nespolehlivých, někdy úplně divokých Indiánů. Dnes se mnou statečně pracovali, nazejtří z kterékoli přičiny,

polekáni mou nemocí a ze strachu před nákazou, mi uprchli. Několikrát má kanoe stržena vírem narazila na jedno z tisíc skalisek v mohutných peřejích Orinoka. Ale jako by byla z korku, statečně vydržela — má nezapomenutelná »Praha«.

— — — — —
 Obvyčejně o páté hodině odpolední utábořili jsme se, pokud možno, na ostrůvcích neb písčitých výběžcích břehu. Kanoe posunuta na písčinu, pevně přivázaná, hojnost suchého dříví naneseno a brzo zapraskal veselý oheň, kde mimo nás daleko široko nebylo jiného lidského tvora. Některý z Indiánů šel šipy neb harpunou lovit ryby, já s puškou do pralesa, sbíraje přirodiny a čekaje, až zapadající slunce přinutí kurovité ptactvo, aby vyhledávalo si na noc příhodné místo. Tlumeným, jako druhým hlasem volaje svou družku nejeden hokko, když vedle ní usedl netušil, že na ně oba čeká smrt, že týž večer vařiti se budou ve společném našem hrnci. —

✓ V tropech přechod dne v noc nastává tím rychleji, čím blíže rovníku. Na horním Orinoku asi v 15 minutách. Pár volavek, mrzutých arasů neb hejno papoušků nepokojně poletuje se stromu na strom, až najdou místočko, slibující pokojnou noc. Moskyti přestali poletovat. Noční jich zástupcové na štěstí v této části Orinoka a za suchého počasí nepřicházejí. Tma sklání se nad mohutnou řekou, hluboké černé stíny vrhá obrovské stromové pobřežního pralesa. Vůkol vládne hluboké ticho. Nikdy neslyšel jsem na Orinoku onen noční koncert zvířat. Jež Humboldt tak mistrně líčil. Snad od té doby zvířena se zmmodernisovala.

Jen žabka neb cvrček ob čas se ozvou. V řece pak, přivábeni leskem ohňů blíže kanoe, hlomozí sladkovodní delfíni, dávajíce častým vyražením vzduchu na jevo svou nelibost. Kajman, lépe řečeno Orinocký krokodil, také přiblíží se k břehu, vztyčuje hlavu a udiveně prohlíží si divný zjev na písčině, kde ve dne se slunil.

Po večeri blíže ohňův každý uléhá do písku. Indiáni dlouho do noci vypravují si lovecké příběhy a báje o zlých démonech, Já kouřím, piju kávu a na znaku leže dívám se kráse jižních hvězd. Konečně usínáme.

A jaguar, tygr jihoamerických lesů — ptáš se, laskavý čtenáři? Snad právě na pokraji lesa opatrně si vyšlapuje. Čenichá a nedůvěřiv, polekán — kluše zpět. Jen tam jest nebezpečný, kde zjev člověka již mu zevšedněl neb když stárí ho nutí, opatřovati si kořist nejsnadněji lovitelnou — člověka. Nám více než jaguari písečné blechy a krvelační upýři působili starosti. Uprostřed kajmanů a jaguarů spávali jsme zcela dobře — straší tato roztomilá zvířátka více ve vybájených cestopisech než ve skutečnosti.

U Indiánů Guahibů.

Dne 30. ledna 1893. Salvajito, u peřejů Orinoka. Moji tři Indiáni vzali včera odpoledne své luky a šipy a pod záminkou, že jdou lovit ryby, uprchli. Zůstal jsem zde se smíšenci Pedrem a Aceitunem opět sám. Ač mám již Áturské »raudales« (vodopády, peřeje) za sebou, očekávají mne ještě 3—4 dny plavby k úpatí druhých pověstných raudalů, Maypurských, a neméně než v Átures obtížný i nebezpečný přechod přes ně.

Vydal jsem se hned ráno ve společnosti obou svých veslařů (mestizů, kteří — jeden pro vraždu, druhý pro četné krádeže — z pobřeží uprchli a zde již po leta mezi Indiány přebývají) na levý břeh Orinoka, opět přes šumící jeho vody. Svou loďku »Curiaara Praga« a svá zavazadla zanechal jsem pod dozorem ženy Aceitunovy, Indiánky Yavitanky, jediné mimo nás zde meškající osoby. Dostavše se šťastně na druhý břeh, vytáhli jsme svoji malou indiánskou kocábku na sucho a skryli ji do houští. Šli jsme přes neveliké pahrbky, pak širou rovinou, brzo přes

suché traviny a čerstvá spáleniště, brzo přes bažinaté »morchaly« a hluboké potoky; ale vždy směrem k viditelnému, z širé roviny pojednou až k výši 1700 stop se zvedajícímu, Indiánům »Guahibům« posvátnému Vrchu měsíce, »Uñiana«. Účelem cesty bylo: pomocí Aceitunova přítele, náčelníka jednoho z obou menších větví jmenovaného indianského kmene, bydlících na blízku Uñiany, mřumilovnějších, nežli jich zlopověstní soukmenovci kolem řeky Mety, získati šest až osm statných Indiánů za průvodce k další cestě po Orinoku, pokud možno až za poslední raudal.

Noc nás zastihla v malé, skoro stromů prosté planině, kde jsme ihned rozdělali oheň k ohřátí kousku tapířského stehna a pro ochranu před jaguary. Na delší své cestě po Orinoku byl jsem ostatně někdy nucen spát i bez těchto ve všech cestopisech obligátních »ochranných ohňů«, a přece žádný jaguar neuznal za dobré přepadnouti naše noční ležení. —

Dne 1. února 1893 k poledni došli jsme malého »morchalu«, u něhož na blízku spatřil jsem asi šest »tamar« (chýš). Aceituno již z povzdálí napodobil guahibský skřek — znamená to, že blíží se cizinci. Vyžadujeť toho indiánská etiketa, by před příchodem cizinců mohli býti zlí psi přivázáni. Jest to velmi nutné a praktické zařízení; jinak sotva lze se totiž ubrániti smečce zuřivých psů a v sebeobraně psa usmrtit mělo by velmi špatné následky.

V chýších Indiánů nastal čilý ruch, mnozí vybíhali se zbraněmi v rukou na cestu a ne právě přívětivě na nás pohlíželi. K tomu pomyslete si asi půl tuctu zuřivých hafanů. Když poznali Aceituna, šli nám vstříc, přikázavše ženám, aby upokojily a uvázaly psy. My je nepohnutě očekávali. Byli to samí statní chlápíci, s dlouhým černým, volně na záda splývajícím, v půl čela scísnutým a rovně v polooblouku až k uším přistřiženým vlasem. Za oděv jim sloužil kus »marimy« (lýč), kol boků pleťcem z vlasů připevněný; kolem krku, na rukou i na nohou měli černé a bílé perly evropského původu. Všichni byli slav-

nostně okrášleni slaměnými korunkami, zdobenými peřím tukanů a posměváčků. Uši měli propíchané a v dírkách byly zastrčeny kusy rákosu neb péra arasů. K tomu tváře i prsa hustě čer-

»Čarodějník« kmene Guahibů na Orinoku.

venou a modrou barvou symmetricky vyčárkované, obočí nad úzkýma, potměšilýma očima načerněné, v rukou luky, hrst šípů neb těžké, dřevěné palice — opravdu ďábelský pohled! Nejvíce

byl zdoben náčelník. Jako nejhlavnější okrasa a znamení náčelnické moci visel mu na krku těžký řetěz z velkých jaguářích tesáků a — lidských stoliček.

Neméně nápadně okrášlen byl »čaroděj« Brukauiry. Celá hořejší část těla červenou barvou (ze stromu Bixa Orellana) natřena tvoří půdu, na níž tmavomodrou šťávou z kůry jakéhos mně neznámého stromu nanešena řada kapriciosních čar a teček. Na hlavě měl korunku okrášlenou drápy lenochoda a pěťm ku-rovitého »kuisí« (Crax alector).

Po krátkém okukování mé vzácné osoby a ohmatávání zbraně a klobouku uvedl nás náčelník do vnitra »tamary«, kde bylo shromážděno přes čtyřicet osob různého stáří i pohlaví. Guahibové, jako většina orinockých Indiánů, mají dva druhy příbytků. První, velký, vzdušný, kde může se i třicet osob směstnati, jest »tamara« pro denní pobyt. Chýše druhého způsobu, tak zvané »čurnaty«, jsou malé, nízké, klobouku neb okrouhlé kleci nenepodobné, všude dobře ucpané, s malým, dvojitou »marimou« zastřeným vchodem. Tyto slouží jen jedné rodině a sice na noc, kdy vchod dobře se ucpe a v nitru kouřící oheň se rozdělá. Dobrá to sice ochrana proti krvelačným moskytům, leč horko v »čurnatě« nezvyklého brzo ven vypudí, nechť i na pospas venku po potravě naříkajícím ďáblům z říše hmyzu.

Indiánky — až na pomalované tváře neokrášlené (Indián napodobí přírodu, která jen »samečkům« přiděluje ozdobu skvostných per atd.) a též až na malé zástěrky úplně nahé — konejšily děti, naším příchodem polekané, kdežto dorostlejší mladíci pískali na »zéby« (píšťaly z rákosy).

Poznal jsem ze slavnostního okrášení a četného shromáždění Indiánů, že se děje cosi zvláštního. Brzo bylo nám řečeno (Aceituno mluví dostatečně řečí Guahibů), že je dnes výroční den úmrtí bývalého náčelníka.

Musil jsem usednouti uprostřed do špinavého »bú« (visutého lůžka) a podrobit se důkladné ceremonii. Indiánský čaroděj

stočil ze suchého listu banánového a dvou listů tabákových doutníků obrovských rozměrů a namaloval mi do tváře několik červených čárek, kterážto okrasa učinila můj zevnějšek jistě sympatickým a způsobila mezi Indiánkami velké uspokojení — zvolalyť několikráte: »Hanépana!« (Velmi krásné.) Když byla moje toaleta skončena, obnažil mi čaroděj žaludek a prsa, proklepal mě jako na klinice a vyfoukl na obnaženou část celý oblak kouře. Pak tleskaje se jednou rukou do stehů, pobíhal kolem mne, ubohého mučenníka, napodobil sílu větru a foukal do všech úhlů světa. Konečně zase pouštěl mraky kouře na mne, soudruhy i přítomné soukmenovce obojího pohlaví a podal »bubohoto« (doutník) přítomným, z nichž každý po řadě jednou, dvakrát si baf. Tutěž lékařskou produkci opakoval s mými soudruhy a to vše — abychom nezanesli do »vesnice« žádné »cizí zlo«, tedy nakažlivé nemoci. Doporučuji tento system krajanům za mořem.

Konečně dán rozkaz, aby ženy přinesly »yaraké«. Opojný tento nápoj z kukuřice neb obyčejněji z »kasavy« připravuje se způsobem v celé jižní Americe obvyklým. Větší část materiálu dá se obyčejně starším, zkušenějším Indiánkám ku žvýkání, které pohromadě nad mísou sedíce, vážně pracují a sežvýkanou hmotu do mísy vyplivují. Znameníť kvasnice! Yarake podáván v malé, špinavé »kalabase«, z níž celá společnost statně pila; i já musil hostitelům připít.

Dvě »sličné« Indiánky přisedly ke mně a na zvláštní důkaz přátelství opatrně chytaly mi s tváře rukou moskyty, které pak, mou krví napité, s chutí — pojídaly. Guahibové, jeden z nejnečistějších kmenů, pojídají vše, co vůbec možno pozřít, a lahůdkou jsou jim všichni parazité lidského těla. Či tak činí z pomsty? »Jak ty mně, tak já tobě!« — Aceituno bez dalších okolků přisedl a laskal se se svou ženou Guahibkou, kterou má v tomto kmenu pro čas svých návštěv. Velmi praktické manželství!

Mužové zatím shromáždili se kolem čaroděje a pomoci »siripu«, zvláštního trubkovitého přístroje, zrobeného z volavčích kostí, šňupali opojné »ňopo«. — Brzy vypadaly jejich nosy jako nosy dětí, kterým maminka zapomněla dát kapesní šátek na cestu. Ověšivše se četnými »guanare«, (amulety) v plné výzbroji, za zvuků »jib«, rachotu »maraky« (duté tykve, kaménky na-

plněné) a při ztlumených zvucích malých bubnů obcházeli pak v taktu chatrče a konečně zamířili ven. Šlo se k pohřebišti. Já ovšem zvědav přidal jsem se k tlupě.

Guahiba Indián z okolí Raudalův.

Po půl hodině octlí jsme se na místě, pokrytém obrovskými balvany žulovými: bylo to místo pošmurné, skoro bez vegetace, k pohřebišti pověřčivých Indiánů jako stvořené. Z pod jedné šikmé, nakloněné stěny vyhrabána za různých ceremonií náčelníkova mrtvola, vybalena z »katumare« (indiánské nůše, upletené z listů palem) a položena na holou skálu. Za zvuků »jib« strčeno kostře šnupadlo, siripú, do nosního otvoru a pak přikročeno ku hlavní práci.

Pomocí špiček kopí, šípů, ostrých kaménků a skořápek říčních škeblí očištěna kostra od zbytků zaschlého masa. Bru-Kauiry rozdělal v oleji »seje« červenou barvu onota a pomaloval touto lebku a část žeber, žlutou hlinou pak vystínoval některá místa. Zajímavějšího obrazu jsem na celé své cestě neviděl.

Škoda, že pověra nepřipustila, bych pomýšlel na fotografování. Byl bych utržil několik šípů.

Konečně byla kostra hotova a se všemi zbraněmi bývalého svého pána a kusem nové »marimy« vložená do čerstvého »katumare«. Přivázána pak na dlouhou tyč a za monotonních zvuků výše jmenovaných nástrojů a popěvek nesena střídajícími se Indiány ve vážném kroku domů. Asi sto kroků před vchodem do »vesnice« průvod zastavil a všichni účastníci, mimo mne zatvrzelce, vypukli v hlasitý, ovšem pouze imitovaný pláč a nářek, k němuž hned z nitra hlavní chýše shromážděnými tam ženami a dětmi odpověděno stejným způsobem.

Byla to pekelná vřava. Pak vnesena kostra do chýše nového náčelníka a tam uprostřed, v přepažení visícím dolů z podkroví a sloužícím jinak pro potraviny, uložen bývalý pán kmene. Ženy (vdovy nemožno říci, poněvadž Indiánka hned po smrti muže vyprosí sobě u náčelníka manžela jiného), připravivše do misek potravy a nápoje, položily je kolem kostlivce a usedly na rohož, závodíce s ostatními v pláči a bolestném vzlykání. Na to zahájen chvalozpěv na zemřelého, uváděny veškeré jeho ctnosti, lovecká obratnost, kolik tapírů, jelenů a jaguarů ulovil. Chlapci přinesli lovecké a válečné jeho trofeje, kteréž vystaveny na odív po stěnách.

Slunce zatím již zapadlo, rozžehnuty velké pochodně z vonných pryskyřic a přikročeno ku hlavní slavnosti, tanci »Yarake«. Špinavý, odporne vypadající nápoj téhož jména přinešen v neckách a postaven do prostřed chýše, právě pod kostlivce. Bývalé »ova« (manželky) čile posluhovaly, a poptávka byla nemalá. Náčelník odzbrojil z opatrnosti větší část mužů a odnesl zbraně do vedlejší chatrče.

Několik mladíků přineslo lebky zvířat, jako jelenů, tapírů, divokých vepřů, jaguarů, připevněné na krátké kusy dutého bambusu a napodobili na zvláštních těchto nástrojích hlasy dotčených zvířat.

Za zvuků píšťal, panových fléten a bubnů počal tanec kolem necek. Zde byly to Indiánky, které volily si tanečnický. Obemknuvše se vzájemně jednou rukou kolem kříže, obskakovali tanečníci, párek za párkem, stejným rytmem kolem necek — tento monotonní tanec beze vší variace trval skoro nepřetržitě tak dlouho, až brečka »yarak«, hlavní pohnutka tance, byla vypita a většina obojího pohlaví zpita v koutech se válela. Zmínky hodno jest, že náčelník má z »curaguy« upletený bič, kterým občas tanečnický a tanečnice silně šlehá přes záda.

My pojedli zatím drobet pečených ryb a bananů. O vlastním účelu své cesty jsem ovšem s náčelníkem mnoho rozmlouvat nemohl, takže jsem si netrpělivě přál, aby již bylo druhého dne. Bru-Kauiry počal opět s vášnivými posunky na jaguarovu košť troubiti, kol chýše pobíhati a zlé duchy zařkati. Ruce od země vzhůru zvedaje, vyražel ze sebe vši silou (a byl v tom věru mistrem) vzduch na způsob kovářského měchu.

Bylo asi o půl noci, když velká část přítomných byla již nadobro zpita. Dvě starších krasavic přisedlo ke mně a dosti makavým způsobem nabízelo mi svá vroucí srdce. A to k vůli modré látce, které jsem několik loket s sebou přinesl. Ó ženy! Též náčelník kmotřil se se mnou a nabízel mi ženu — na čas pobytu u něho. A já? K neuvěření: já měl srdce jako led a zamítl jsem na všechny strany, ovšem s velkou diplomací. Já měl být Adamem — do dnes běhali bychom nazí a šťastni v ráji. Totiž, prosím, přijde na Evu.

Bru-Kauiry nalezal velké zalíbení ve svém kolegovi »Bruguaguay« (bílý čaroděj) a vyžadoval si celou řadu darů. Při tom stiskl mne bratrsky na svá pomalovaná prsa, takže jsem na své kazajce odnesl věrný jich otisk.

Nastal okamžik nebezpečí, neb i nejmírumilovější Indián, je-li zpít, stává se nebezpečným zvířetem — což teprve potměšilý, surový Guahib! Opustil jsem proto nepozorovaně ve společnosti Pedrově (Aceituna odvedla si žena), hýřící, výstřednostem nej-

horšího druhu se oddávající Indiány a společně zalezli jsme do malé čurnaty, o kterou dříve bylo nám svěsti tuhou šarvátku se — strážcem psem.

A teď, čtenáři, dobrou noc!

V pralese.

Hned po mém příchodu do Yavity předvedl mně náčelník Indiánů svou dceru. Ubytovala se v mé chatrči od Indiánů mně určené a počala vařit. Mou první snídani byly ryby dříve v kouři usušené a pak v opepřené manihotové polévce rozvařené. Neznal jsem zvyků yavitských a považoval jsem Yavičany za civilisovanější, nežli jakými ve skutečnosti byli. Na nehezku, neřku-li odpornou Indiánku pohlížel jsem jako starý evropský mládenec na svou hospodyni — jako na nezbytné zlo. Ještě téhož dne, ač jsem byl velmi churav a těžkými zimnicemi velmi sesláblý, pletl jsem se jí do jejího kuchařského umění, boje se, aby mně nevařila s rýží žáby; jinak jsem si jí valně nevšímal. Jednal jsem neobezřele! Nevěděl jsem totiž, že když mi uvařila první snídani, jsouc k tomu ke všemu ke mně přivedena vlastním otcem a náčelníkem — byla tím veškerá ku sňatku s cizincem nutná ceremonie vykonána a já byl takto vlastně již šťastným manželem. O hrůzo! Já, jenž jsem si dosud zachoval krásné upomínky na luzné květy slovanských luhů, španělských dehes a jihoamerických cordiller, kterého ani modrojasné oči krajanek, žárné, černé oči dcer conquistadorů nebo sličných Španělek nedovedly spoutati ač hebkými, přece jen pouty — já pojednou měl jsem se cítiti raněna par force majeure zákeřnickým šípem potměšilého bůžka. Mítí ženu není konečně nic hrozného, avšak dostati za ženu přistárlou, ošklivou Indiánku, to bych si vyprosil. Když moje Indiánka k svému největšímu

překvapení zpozorovala, že dalek jsem toho, snášeti dobrovolně manželská pouta, odešla uražena k otci. Z toho vzniklo ovšem v celém kmeni nemilé překvapení a zajisté nevalná o mně kritika. Upozorňuji na epizodu v Sudermannově znamenitém dramatu »Čest«. Mnozí kmenové indiánští jsou před cizinci velmi žárlivi na své ženy a dcery — u jiných kmenů musí ten, kdo chce, být jen krátký čas, pohodlně žít, vstoupiti ve stav manželský. Děti z takového manželství pošle někteří kmenové, jako na př. Piarové, vraždí. Několikrát na své cestě Jižní Amerikou octl jsem se v podobných rozpacích, avšak v Yavitě, ovšem trochu pozdě, připadl jsem na šťastnou myšlenku vysvětlovati svůj odpor proti manželství tvrzením, že mi čaroděj mého kmene zakázal, abych se někde na své cestě přes velké vody neženil a nestříhal si vlasů — sice že zahynu. Nu a poněvadž Indiánům běží více o dárky, které se obyčejně za ženu vyplácejí, nežli o čest mítí bělocha za zetě, dohodnul jsem se s nimi brzo a po dobrém. Jen za kuchařku nechtěla však žádná Indiánka ke mně jíti, ve své chatrči nebo v chatrči svých rodičů pro mne vařiti bylo jí úplně dovoleno.

Když jsem se alespoň částečně zotavil ze svých přestálých zimnic, podnikal jsem denní, několikahodinné sběratelské výlety do pralesa. Pralesů jest několik druhů, proto nelze o nich všeobecně mluvit, většina z nich svou imposantností a pološerem cestovatele jien tísni. Obrovské stromové splétá v jediný celek své koruny a tvoří pomocí lian jedinou stěnu, jedinou klenbu a zabráňuje tak paprskům slunečním přístup dovnitř. Marně hledáte skupiny květin, těm se ve věčném stínu špatně daří. Marně hledáte pestrý hmyz; jen termít, mravenec před světlem prchající, nebo některé druhy vos staví si na pních stromů svá hnízda. Též ptactvo, mimo některé druhy-samotáře, vyhýbá se takovému zasmušilému pralesu. Za to ve volnějším pralesech anebo tam, kde příroda, na př. řeka, cestu si razila, anebo ruka praobyvatele vysekala mytínu nebo cestu, anebo na

Ukázka vegetace na Orinoku.

březích řek, kam slunce může volně vniknouti, lze spatřiti všechny krásy, které bohužel mnohý obratný stylista tropů líčí občas v přesyťých barvách. Takovou krásnou partií vegetačního a částečně živočišného ráje jest 10—20' široká cesta, Indiány Javitanci od vesnice k řídce Pimichinu vysekaná, jediná to cesta v celém okolí orinockých a amazonských pralesů, rovnající se svou plochou asi 7 rakouským říším. Vstupuji s jedním Indiánem, který mně nese pušku mimo svou foukačku a jedovaté šipy, kdežto já sám mám v pasu zastrčený revolver a dlouhý nůž »machetu« a nesu obrovskou síť na motýly a torbu na přírodniny na tuto zajímavou cestu, která jest mimo to tím památná, že tvoří rozhraní dvou vodních oblastí.

Kráčíme mezi obry pralesa. Do výše trčí obrovské koruny Eriodendronů, Bombaxů, Fikusů a Castanheirů, a mezi těmito na vlhkých místech rostou Caroliněje, Melastomy nebo Hymenaneye a vonnou pryskyřici vydávající Icity atd. Též květnatý Morado, s něhož volně a tiše i v bezvětrí opadávají modré květy velikosti tulipánů a zdobí zelené koberce kryptogamy pokryté. Po kraji roztroušeně a nikoliv ve skupinách pnou se královny tropů, koketní palmy Temiche, 60—80 stop vysoké s rozkošnou korunkou v záři sluneční, kolébající se v bocích i při slabém větérku, v oněch bocích, o nichž píše zamilovaný Španěl, že je lze jedním loktem stuhý sedmkrát ovinouti. Na listech dolů svislých, až tři metry dlouhých, vystavěl si umělý stavitel — pták posměváček — své visuté, stále se houpající hnízdo, pravou to kolébkou pro štěbetavá mláďata. Staví je ve společnosti a zlostně debatují nad naším příchodem. Jaký tropí povyk, až najednou, jako rázem rozlétnou se na všechny strany anebo zalezou do hnízd. Pralesem letí, slídě po kořisti, hbitý, orlovitý »pišan«! Mezi obrovskými stromy, s kůrou ve všech možných barvách od zelené culebrilly až po bronzově nahnědlou »cuero del indio« pnou se obrovské, řetězům podobné liány: Cadenas, Begonie, pnoucí se do výše do korun stromů, aby

zde horkými polibky slunce rozkvetly v květy většinou velmi nádherné a překrásné. V tropech, hlavně v pralese, jeví se taková tvůrčí síla přírody, že půda rostlinstvu nestačí a proto jest každý strom, každá liána obalena Epiphity, krásnými Aroideemi a j., které šatí celé kmeny, divoká vanilka pne se po kůře stromů, a v záhybech větví anebo ve stočených liánách pyšní se královsky Orchideje bizarních forem, právě to dítě teplého vzduchu a světlých krajů rovníkových. Zde zdá se, jakoby příroda chtěla brániti proti vytknuté pohraniční čáře mezi rostlinstvem a živočištvem. Obdivujete na př. krásně zelenou, svislou liánu a již chcete po ní sáhnouti, avšak ona nabyla najednou života — vždyť jest to krásný zelený had, který vás, nováčka v tropech, oklamal. Pohleďte tam, jaké to krásné květy v koruně velkolistnaté Cecropie, — cože, sotva jste přikročili ke stromu, ulétá s mrzutým nářkem řada malých, skvostných papoušků »catanas«. Seděli proti svému zvyku nehybně na větvíčkách a pohlíželi dolů na cizí váš zjev, až jste jim svými pohyby a chůzí nahnali strachu. Ulétají do vnitra pralesa, kde dozrává sladý purvio, nebo palma »seje« obalená plody. Jinde hledíte na podivuhodný list, nebo zvláštní větvíčku podivné formy a nepospíšíte-li sobě — ulétne vám tento hmyz, vyzáblá to pakobylka nebo listnatka. A jinde považujete zase malý, něžný kvítek orchideje za mouchu, nebo včeličku. To vše ovšem platí jen u vás, nováčků, kteříž dnes se mnou letíte na křídlech fantasmie pralesem Atabapským, zkušený sběratel se však nezmýlí a dovede hlavně v dutinách stromů rozeznati kusy dřeva a kůry od stejně zbarvených jedovatých hadů.

Na vlhké cestě sedí krásně zbarvení motýlové: Helikonie těžkopádně poletující, Nymphalidy, které jakoby znaly větší svou cenu a krásu, odletují jako šipka — zkušený sběratel však ví, že se ony na totéž místo později zase vrátí. Než nejsvráznější ozdobou celé krajiny jest král jihoamerických motýlů »Morpho«, právě to dítě této oblasti, obrovských rozměrů, velikosti ruky

mužovy, jehož líc křidel jest vlastně zrcadlem okolní přírody. Jasný azur modrého nebe v době sucha, zeleň listů Ravenaly a lesk žhavého slunce, to jsou jeho barvy. Majestátní, zdoluhavý, skoro kolébavý jeho let dokazuje, že je dítětem tropů, kde jest upřílišený spěch všeho tvorstva tlumen neustálým horkem. Aby byl chráněn před četnými svými nepřáteli, jest spodní strana jeho křidel barvy tmavé, nepestré, znamenitě se hodící do rámce vlhkých větví, nahnílých listů a především hniјících bahen, na něž velmi rád usedá. Jest to věru podivné, že většina krásných motýlů — vyhledává nejméně květiny, nýbrž spíše látky v rozkladu nebo bahna a na nejvýše snad jest jim také šláva stromů vítána, a tak viděti i zde, že se mnohá »krása«, jako i v našem obyčejném životě, vlastně žijí hnojištém. Já — sběratel — zastavuji se za každým krokem, chytaje hned motýle, hned v dutých stromech hmyz, nebo pod kůrou konchilie hledaje, onde po orchidejích slídě, nebo koruny stromů prohlížíje, zdali v nich nesedí některý vzácný pták. *) Chvillemi kráčím po cestě, chvillemi zase pouštím se z cesty hloub do pralesa, vysekáváje si cestu, kde jest toho zapotřebí. Při tom opatrně vystřihám se potměšilého trní, na četné druhy Picapica horší našich kopřiv, nebo na nebezpečné a jedovaté mravence. Z pod listů žlutých a červených květů Strelitcií neb Heliconií vylétá obrovský motýl temnějších nicméně krásných barev, jmenem Caligo. Vysoko nad hlavou letí nám vzácný Morpho — avšak v takové výši a tak sebevědomě, jakoby tušil, že ho moje 4—5 metrů dlouhá tyč se sítí nezasáhne. Jaká to muka pro cestovatele, jenž snad léta cestoval, než měl příležitost spatřiti na př. vzácný exemplář Morpha Hekubu a nyní jej konečně vidí, avšak marně touží po

*) Vědecké výsledky sběratele spracoval odborně p. Napoleon M. Kheil, a uveřejnil ve Vesmíru, jakož i samo o sobě pod názvem: O hmyzu, jež nasbíral E. St. Vráz r. 1893 při řece Atabapu v jižní Americe.

křídlech sokolích, aby ho mohl dosáhnouti. Jak tu srdce sběrateli zatluče! Jen kdo sám pátral v lůně přebohaté přírody tropické po jejích skvostech, dovede pochopiti tento pocit. Vůni se vám dříve prozrazuje než objeví se vašemu zraku ve stínu velkolisté Aroidee nebo Bromeliacee na polovylvráceném kmeni »Cachicama« překrásná orchideje »Cattleya Eldorado« s velkými květy, bílé a žluté barvy a podoby jako motýl s roztaženými křídly. Zadíváte se na ni. Vaše nozdry vdýchují dychtivě její opojnou vůni. Tu zaslechnete ve vzduchu bleskurychlý, bzučivý let jakoby velkého brouka a ve zdánlivě spokojeném bzučení vznáší se pět kroků před vámi v květu, zápole s jeho krásou a něžně jej líbaje a třepetaje křídélky s úžasnou rychlostí spuštěného stroje, jako by byl ve vzduchu přišpendlen — čmž vzniká bzučení — quintisillu, tucusu, »besaflor« — »líbající květiny« u Španělů, anaitza — »papsrlek slunce«, dítě slunce u Indiánů — zlaté to ptáče, lesk a nádhera — náš kolibřík. Vzácný to druh, který vidím zde dnes poprvé. Stojím nehybně, boje se skoro dýchati a ztápím svůj zrak v rozkošném obrázku, opojen jsa jeho krásou. Kdybych byl básníkem, řekl bych, že tvůrčí víla jihoamerických pralesů chtěla jednou ve svém rozmaru okrášlit královskou svou šiji a vzala k tomu ze svých velehor topasy, ze Santa Fé de Bogota smaragdy, zlato z Guayany, zeleň Culebrilly, modř plodů turu, lesk a chmýří Ceiby a tak krásný utvořila něžný šperk. Že vlastní svou prací nadšená zapomínajíc, že její sladký dech tvůrčí v sobě choval sílu, přitiskla jej ke rtům a hle tu překvapené ulétlo z rukou půl ptáče, půl drahokam s onou pružnou, žhavou duší své stvořitelky v jediném celku. Kolibřík mne zpozoroval, přilétl o krok blíže k mé tváři, vznášel se ve vzduchu a prohlížel si podivný zjev bílé tváře v pralese. Kdybych byl dámou, lichotil bych si, že mne snad též za květ měl, k nehezkému ale patře pohlaví, snad jen pařez omšelý, tilandsiou porostlý v kolibříčích očích jsem představoval. Jediným pohybem hlavy zaplašil jsem kolibříka do houští a už

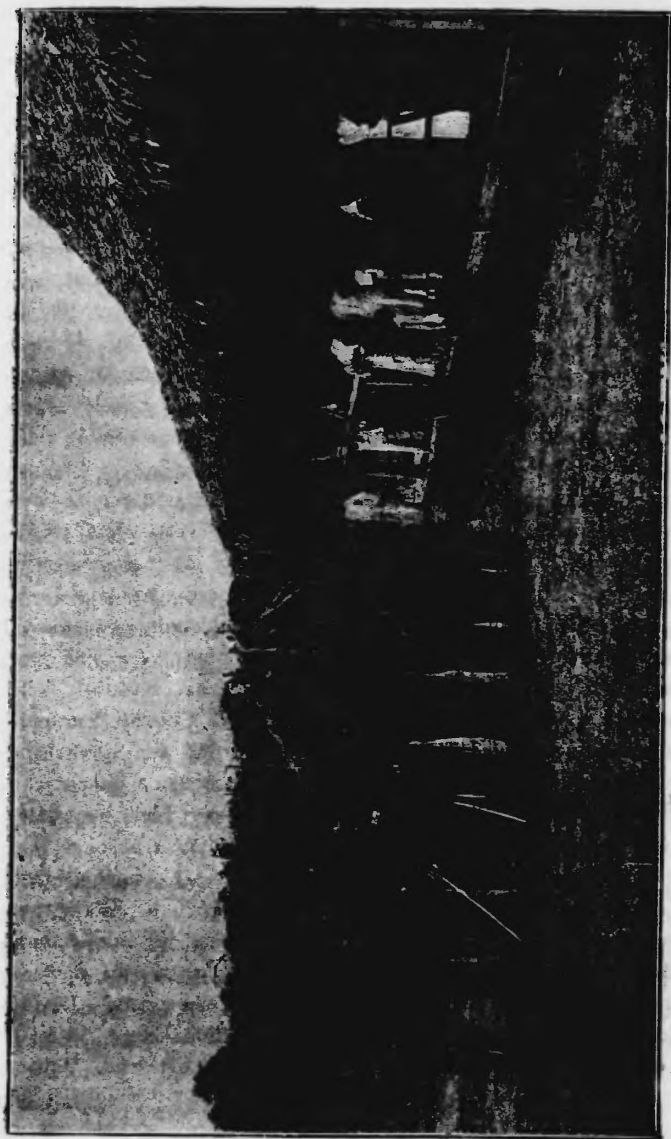

slyším odjinud nad květy bzučení jeho útlých avšak statných křídlek. Mé broky jsou příliš hrubé na takového něžného tvora, toho střílím jen malou foukačkou a kuličkami z hlíny. Jaká to ukrutnost, poznamenáte vy, spanilé dámy, nicméně milerády zdobíte své kloboučky vycpanou jejich koží.

Pozdrav české vlajce na brasílské hranici.

Z Yavity, indiánské vesnice na řece Tuamini v Atabapu, chtěl jsem své dvě kanoe (čluny) »Prahu« a »Tukusa« dopravit lesem po suchu do Pimichinu, říčky vzdálené 6 hodin, vtékající do Guainie. Tím byl bych sobě uspořil veliký oblouk Orinokem a Caciquiarem a dostal se o půldruhého měsíce dříve do oblasti vod amazonských. Nedostatečný počet Indiánův a jejich nechut k zdoluhavé a zajisté namáhavé práci, pralesem asi 3—4 dny po kulatých kmenech valit kanoe a přenášet četná zavazadla, zmařily můj záměr. Konečně byl jsem přece nucen poslati své čluny s vybranými Indiány po Orinoku. Sám jsa nemocen, nemohl jsem zároveň s nimi. Trochu se zotaviv po těžké zimnici, opustil jsem deset dnů po odchodu svých kanoí Yavitu a pralesem přešel do Pimichinu a tímto do Guainie. V San Carlu za Marou, vesnicí Indiánů Barré a Banivů, čekal jsem na příchod svých kanoí. Dvaadvacátý květen r. 1893 byl pro mne dnem velmi smutným. Kanoe »Praha« přijela toho dne i s nákladem sice v nejlepším stavu, leč přinesla zprávu, že se druhá lodice »Tukusa« potopila. Nenahraditelné sbírky, zavazadla, zboží na výměnu, kaučuk, vše pohltily proudy horního Orinoka. I jeden Indián utonul. Od vtoku Caciquiare, ramena to Orinoka, spojujícího dvě velké říční oblasti, orinockou s amazonskou, přijímá řeka Guainie jméno Rio Negro. Plavba po Riu Negru byla ovšem příjemnější, snadnější než dřívější mé plavby proti

Pozdrav české vlajce.

tokům řek Orinoka, Atabapa, Temi a Tuamini. Proud řeky rychle nás nesl dolů, aniž třeba bylo mnoho veslovati, a po moskytech a komárech ani památky. Jak již jméno samo praví, jest voda Ria Negra černá, to jest hlinou nezbarvená, čistá a v hloubkách úplně černě vypadající. Zvláštností jihoamerických černých vod jest, že není na nich moskytů buď žádných nebo leda velice poskrovnu. Též kajman bývá tu zjevem vzácným. Snad proto, že tu voda k loupežnému jeho řemeslu příliš průhledná, a že zde méně ryb než ve vodách tak zvaných bílých. Břehy Ria Negra — rovné, imposantní, tisíce ostrůvky přervané řeky — jsou v souhlase s barvou vod, porostlé temným, monotónním pralesem, nebohatým na ptactvo, hmyz i zvěř (aspoň u přirovnání k břehům Amazonu). Doleji u Amazonu ráz řeky ovšem se mění. V noci po odchodu ze San Carla stihla nás veliká bouře a zmítala námi mezi ostrůvky, až podařilo se nám zachytнути se velikých, z břehu vynikajících větví. Tak rychle jak počala, bouřka (tornado) opět ustala, a měsíc zase osvětlil rozvlněnou řeku. Jak obr z pohádky stál před námi a v černé vodě zrcadlil se opět mohutný balvan žuly Cocuhy (čti kokuy), asi 1000 stop vysoký a stojící osaměle v úplně širé rovině pralesů a řeky. Noční polosvětlo a stíny, jež vrhal, zvyšovaly jeho velikost a dodávaly obrysům jeho bizarnosti. Cocuhy jest mezníkem republik venezuelské a brasílské. Druhý den vpluli jsme pod skaliska malé pohraničné vojenské stanice téhož jména jako vrch. Vláda brasílská má zde uprostřed skoro zcela neobydlených pralesů posádku třiceti mužů, černochův a míšencův pod velením brasílského důstojníka, skoro bělocha, »Comandante 2do Tenente Barbosa«. Zpraven jsa o mém příchodu listem, jež jsem mu poslal po indiánské lodici, přichystal mi Comandante vřelé uvítání. Expedici a české vlajce vzdána vojenská pocta a mně popřáno několikadenního příjemného pohostinství. Ubohý Comandante i s rodinou obýval polo rozpadlou chatrč (viděti ji z části na vyobrazení), do které také já se musel vtěsnati. Vojsko

mělo asi 15 chatrčí, sto kroků za těmito rozkládal se hustý prales. Každé dva měsíce docházela kanoe s Indiány, přivážejíc potraviny, šatstvo a poštovní zásilky z dolní civilisovanější části Ria Negra a z Thamaru, kam ob čas z Manaosu dojíždí parník. V celku bylo v Cocuhy asi přes padesát osob, někteří z vojínů měli zde své ženy, ovšem ženy na výpověď. Lovení ryb a malé lovecké vycházky, sbírání kaučuku byly jedinou změnou v zálesáckém, závidění málo hodném životě obyvatelů hrozného toho hnízda, které na vyšňořených mapách paraduje jako: »Fortaleza«. Hostitel můj byl na poměry severobrasílské mužem dosti vzdělaným. Četl trochu francouzsky a měl s sebou několik knih, zjev to v okolí onom zajisté osamotnělý. I o české zemi ledacos věděl a také si pospíšil se tím pochlubiti. »Že to země velmi studená, země dobrých muzikantů a ještě lepšího skla, a že se tam mluví uhersky.« V čase války s Uruguayem bojovali v jeho oddělení též dva Čechové, pak Poláci a Uhři. Četl též něco o husitských válkách, o Valdštýnovi — nu, a to je na Brasi-liána, žijícího uprostřed pralesů černých vod Ria Negra, více než lze očekávati. Za to také při odchodu stiskl jsem mu srdečně ruku a naučil jsem jej říkat »Na zdar!«

V Andech.

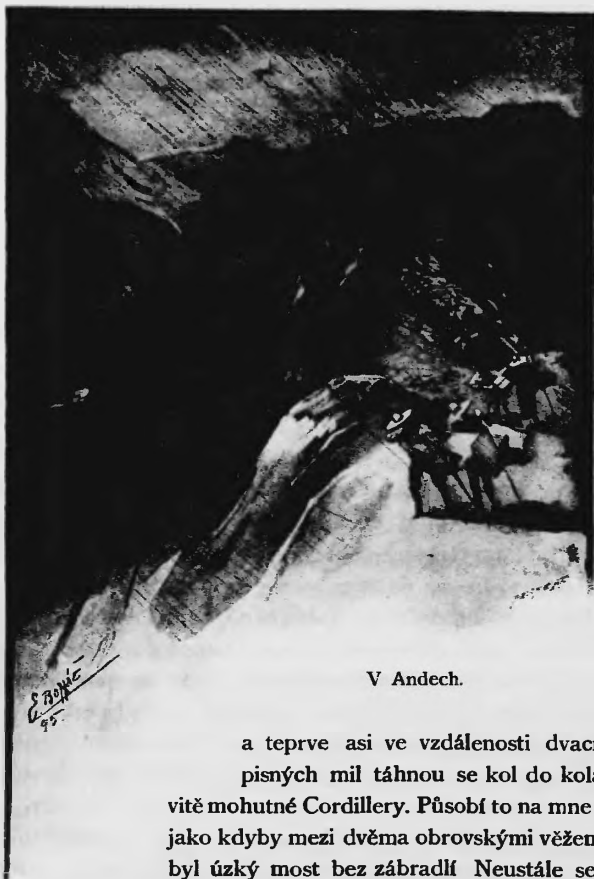
Jsmo ve výši devíti tisíc stop. Jest ráno v chatrči »tambu« zbudované z neotesaných kamenů a bláta, i její střecha jest kamenná, v celku dvacet čtverečních metrů velký, špinavý útulek před nočním chladem. Špína, suchá tráva a množství cizopasných garrapat (klíštat ixodid) a blech jest naším ložem. Uprostřed plane velký oheň a celá místnost jest přeplněna kouřem. Teplota měří 4—6 stupňů nad nullou, což znamená pro mne zvyklého 40⁰—50⁰ Celsia, hroznou zimu — proto mám na sobě

dvojí prádlo, silný oblek a jedno menší a druhé větší poncho (plášť), a mimo to v noci ještě dvě houně přes sebe. Naší snídaní jest černá káva a polévka z upražené kukuřičné mouky a bramborů s kouskem masa divokého vepře osoleného a na slunci a ohni usušeného — toť všečen výběr našich potravin, které jsou ráno a večer po dobu skoro tří týdnů mou stravou. Čekáme asi do 9 hodin, na to vyhlédne pohlavár mých polocivilisovaných Indiánů Zelendinců mluvících mimo řeč »kičva-serranero« také španělsky, ven, nejsou-li hřbety před námi ležícího horstva zahaleny mraky, neboť jinak nebylo by nám lze odvážit se na pochod dosti neschůdných pasů And, zde »Jalca« (čti: chalka) zvaných.

Mezci se osedlají, náklady na ně naloží a pak stoupáme pomalu stezkou často ani ne dva metry širokou, někdy jen vytesanou v úplně strmých bocích And nad nebo podél hlubokých propastí. Jediný chybný krok mezka zaplatil bych životem. Jsou zde místa, kde se nesmějí dvě karavany setkat. Na nebezpečných místech musím sestoupiti, jinde, totiž tam, kde mezci obtěžkaní dvěma centy zavazadel jen jako kozy s balvanu na balvan poskakují, musím jíti pěšky třeba několik hodin. Celý večer bych potřeboval na vylíčení statnosti, opatrnosti a jistoty chůze mezků andských, bez nichž bych si nemohl ani Andy představit, jako si nemohu představit Saharu bez velbloudů.

Stoupáme krajinou skoro beze vší vegetace — jen sem a tam objeví se zakrslé křovisko nebo trávička dosti poskrovnu rostoucí mezi skalisky — jsmeť již ve výši 10 tisíc stop. Konečně jsme nahoře, skoro na rovině 12—13 tisíc stop nad hladinou moře — na vlastní, pusté Jalce, skoro beze vší vegetace. Stojíme na samém hřbetě třetí Cordillery této části And.

Dosud jsme byli chráněni horstvem, avšak nyní octli jsme se v obrovské výši, jsouce obklopeni ze všech stran prázdnotou — vzduchem, s úzkým hřbetem horským pod nohami, někde až na minimum se zúžujícím. Dole pod námi jest nižší horstvo

V Andech.

a teprve asi ve vzdálenosti dvaceti zeměpisných mil táhnou se kol do kola terasovitě mohutné Cordillery. Působí to na mne dojmem, jako kdyby mezi dvěma obrovskými věžemi napnut byl úzký most bez zábradlí. Neustále se mi zdá, že vítr může mne každým okamžikem uchvátiti jako lístek papíru a smetnouti mne do modravé tůně vzduchové, anebo že mi narostou narostou křídla a že se vznesu k párku králů And, ke kondorům vznášejícím se nad námi ve výši 15—16 tisíc stop, největším těm létavým ptákům i lidi, ovšem že ve vzácných př-

padech, přepadajícím, kteříž však zde, na severu And, jen zřídka kdy se objevují.

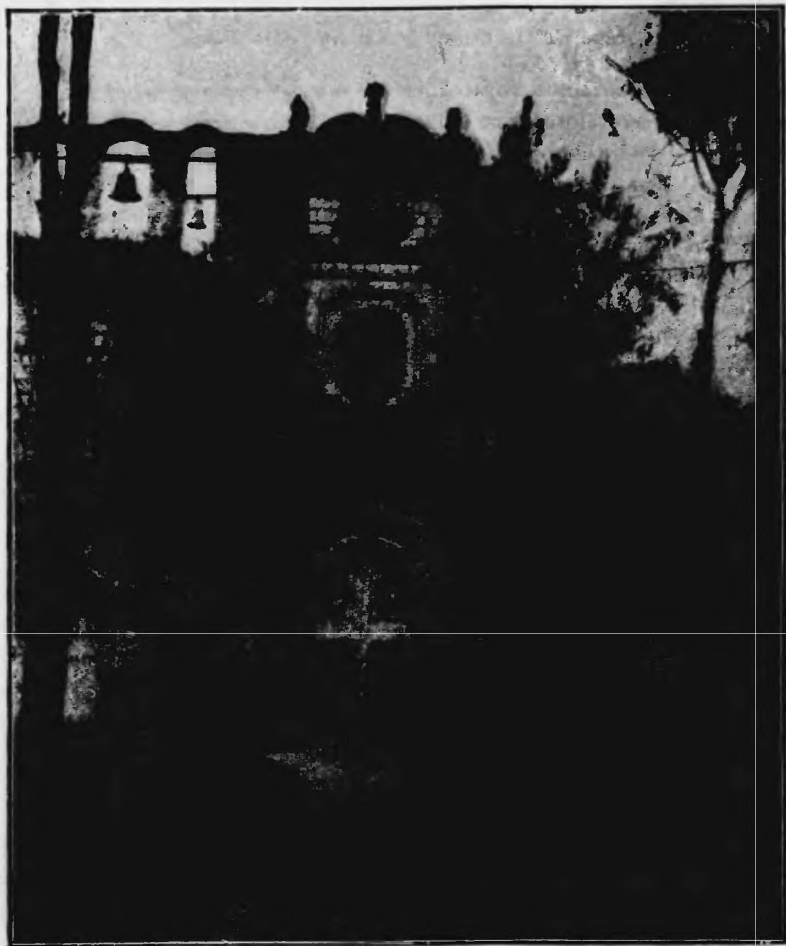
Na Jalce jsme úplně nechráněni. Ostrý a studený vítr vane zde ač jsou zde 2—3⁰ nad nullou, přece snáší zde cestovatel, jenž ještě před nedávnem potil se v horku tropů, nesnesitelnou zimu, asi jako severan při zimě 20—30⁰ pod nullou. Vítr proniká všechny mé ochranné pláště, nohy mne děsně zebou a ruce stěží drží otěže — ale což teprve mojí Zelendinci, jen malými ponchy, kusy hadrů a sandály proti zimě chránění! Musíme rychle klusat podle mezků, abychom se poněkud zahřáli. Okolí jest úplně mrtvé, vegetační život jen živoří a po živočišném není zde ani stopy: oblast andských medvědů jest pět tisíc stop pod námi. Jalca sv. Tomáše jest skoro dvě hodiny dlouhá a nechráněná její část skoro hodinu — musíme tedy běžeti v klusu. Také já jsem klusal statně pěšky. Než co jest zima, co únava a hlad po tak skrovné snídani vůči tak nezapomenutelnému velebnému panoramatu And, jaké jsem viděl všude před sebou s Jalky sv. Tomáše. Kolkolem zrovna jakobych sám stál uprostřed dioramatu, táhlo se mohutné, obrovské horstvo působící dojmem, jakoby bylo mistrným štětcem na blankytné plátno nebes živými barvami načrtáno. Všech forem, všech velikostí, pusté, lidskou nohou nezneuctěné, jasným ale studeným equatoriálním sluncem ozářené, všemi odstíny a barvami zářící horstvo, horstvo mohutných a velkolepých And. Jako by to byli staří kmetové, patriarchové této rodiny velhor, — vypínají se na jihu do 18—19 tisíc stop věčným sněhem pokryté tři vrcholy Cajamarquilly »Los tres picos«. Všude vládne mrtvý klid, neobyčejná svěžest a jasnost vzduchu — a já pohlížím jim na oblast horstva zaujímající plochu velikosti naší Moravy. Jen z východu ženou se směrem k nám hustá sněhobílá mračna. Nemohu jinak, nedbám zimy a zastavuji se. Velebné Andy, vznešená příroda, jak rád bych před tebou smekl nadšením svůj šírák! Historie tisíciletí, nikoliv však malicherného lidstva, nýbrž samé tvůrčí přírody vepsáno jest zde tajemným písmem — jak

šťastný by byl ten, kdo by je mohl rozluštit. Tys důstojné pohřebiště nešťastného národa slavných Inků! Nyní chápu, jak se mohli staří Peruánci, tvé výšiny obývající povznést kulturou nad ostatní jihoamerické národy, již chápu, proč se klaněli slunci. Přál jsem si vzlétnout, avšak sotva má mysl touto velebností nadšená se povznese, okamžitě klesala zdrcena jsouc mohutností této velkolepé přírody. Jak nepatrným připadal jsem sobě, zde uprostřed ní, já — holdující svému já, já malicherný, domýšlivý, já ješitný — nicotný stoje v tomto imposantním velechrámu přírody, kde člověk jen pískovým zrnkem v poušti, bublinou nafouknutou sebevědomím a přece jen z mýdla, v této přírodě, jejíž dimenze nemají mezí, — které tisíciletí jest tak krátkým jako vteřina našemu ubohému životu. Prsa se mi nadšením dmula, — chtěl jsem zaplesati, zakřičeti do tohoto bezměrného prázdna jásavé »Hurrá.« Buď pozdravena, vznešená přírodo, jsem šťasten, že jsem tě jednou spatřil, ty mohutná scenerie And. — Leč běda: moji Indiáni kárali mne hlasitě zděšením se křížující: Který zlý duch tě, viracocha (čti virakočo) — synu blýlých lidí — posedl? Což nevíš, že voláš na nás zlobu Jalky, což nevidíš, jak se sem valí mraky a vítr »viento de la jaica« a že nejsme ještě ani v polovici cesty? A měli pravdu, zkušení moji průvodci. Za čtvrt hodiny vanul a nás skoro k zemi porážel hrozný vítr »viento bravo«. Mezci jen stěží postupovali ku předu. S roztaženými nohama a svislýma ušima bránili se zlobě větru. Mraky nás rychle zahalily, sněh, kroupy a ploché kusy ledové tak zvané »rompe cara« bičovaly nás, až mnohý soumar krvácel. Na chůzi nebylo viděti a celé panorama jakoby saiským závojem zastřené odňal divoký orkán a valící se mraky našim zrakům. Každý náš krok hrozil nebezpečím. Kráčíme-li po rovině, kráčíme-li blízce strmé propasti, kdo z nás to nyní věděl? Našimi vůdci byli nyní jen ostražití a opatrní mezkové. Moje láhev s domorodým rumem kolovala tiše, nikdo neproněsl ani slova, také by ho nebylo ani slyšeti — jen podle pohybu-

jících rtů poznávali jsme, jak nám zimou cvakají zuby. Velké štěstí, že bouře brzo minula a že se za půl hodiny alespoň částečně objevilo čisté panorama, slunce zasvitlo a pod našimi nohama stál led a sněh. Zapálenou slámou vytaženou ze sedel — zahřál jsem poněkud polozmrzlé Indiány. Dobrá porce koky k tomu žvýkané dodala jim zase síly. Běda tomu, koho ráno nebo večer zastihne dlouho trvající bouře jalky. Kříže označují ona místa, kde byly nalezeny kostry takových ubožáků.

Konečně sestupujeme s Jalky. Asi 6—7 tisíc stop pod námi viděti lze cíl našeho dnešního putování, stříbrný pruh říčky Atumaya — a kol ní všude zeleň teplého pásma. Mezkové stříhají ušima, pohlížejí dolů a s radostným rykem vítají dole jim kynoucí odpočinek a dobrou pastvu. A tak sestupujeme ze studena zase do horkých údolí. — Zítra nebo pozejtří čeká nas opětne podobná náhlá změna. Tři čtyry dny musíme cestovati, než se potkáme s nějakou karavanou, nebo v údolí s »tambo«, přbytkem míšenců nebo Indiánů, anebo s malou vesnicí. Rád bych vám ještě předložil jako v kouzelné svítilně různé obrazy přerozmanitých a typických krajů andských, jako na př. starou pevnost Inků »Cuelap«, opuštěné zlaté a stříbrné doly, stará, historická a civilisovaná města Chachapoyas a Cajamarku, kde tak mnohý kámen mluví historii nešťastných Inků, — rád bych vám ukázal »cochas«, smutná a černá jezera vysoko v Andech, k nimž pojí se tak mnohá indiánská báje, horká vřídla, bývalé lázně krále Inků, Atahualpa, kde prý jest potopena jeho zahrada z ryzího zlata uměle zhotovená a konečně smutnou pobřežní poušť, kde po léta nepadne s rozpálené oblohy ani krůpěje vody, avšak bohužel ani vaše trpělivost, ani snad mé fysické síly by k tomu nestačily.

Chrám S. Francisca v Cajamarce.

Španělské chrámy v Cajamarce v Peru.

Z Chachapoyas ve střední Kordilleře severních peruánských And odcestoval jsem dne 6. listopadu r. 1893 směrem k Tichému oceanu v družině čtyř indiánských »arrierů« (pohunků mezkův) a několika mestizův. Indiáni byli »civilisovaní«, mluvili totiž kromě svou řečí »quichva serranero« též jazykem španělským. Mohl jsem si tedy aspoň pohovořit s nimi na rozdíl od prvé části cesty Andami, kterou konal jsem s Indiány balsapuertskými, kteří byli jazyka španělského neznali. Na sedmidenní cestě bylo nám zakoušeti dosti útrap, a bylo tedy třeba vésti hovor nejen na ukrácení chvíle, nýbrž i o věcech vážných. Slézali jsme šest Kordiller a dvakrátě změnili pásmo horké se studeným; z údolí tropického pásma byli jsme za půl druhého dne ve studené výši pun*) Jalk.

Dne 11. listopadu nalézali jsme se opět v horkém pásmu, ve 2 hodiny odpoledne pak stál jsem u břehu špinavého Maraňonu. Jaké sklamání! Ještě u vtoku řeky Huallagy v oblasti Indiánů Cocamů, když opouštěl jsem Maraňon (hořejší tok Amazonu, zván tak v Peru), byl jsem přesvědčen o královské vznešenosti Amazonu, po kterém jsem se od Rio Negra plavil. A nyní zde v Balsas hodil jsem opovržlivě kamenem s jednoho břehu na druhý. Jen divé hučení a pění tehdy poněkud rozvodněné řeky, obtížná přeplavba zvírat a nesnadný, místy i nebezpečný transport osob i zavazadel na primitivních vorech (jakých užívalo se snad za času Inkův) udržely mě v přesvědčení, že hledíme dosud v proud řeky rodu vznešeného, která na východ prorazivší Andy hrdě vládne veletokům světa.

Jiného sklamání jsem se dožil, když dne 14. listopadu, třesa se zimnicí (stihnulší mne snad za můj úsměšek), u břehu Maraňonu v Balsas vjížděl jsem na svém znaveném mezků, zablácen

*) Vysoko, obyčejně přes 9 tisíc stop ležící průsmyky v Andách.

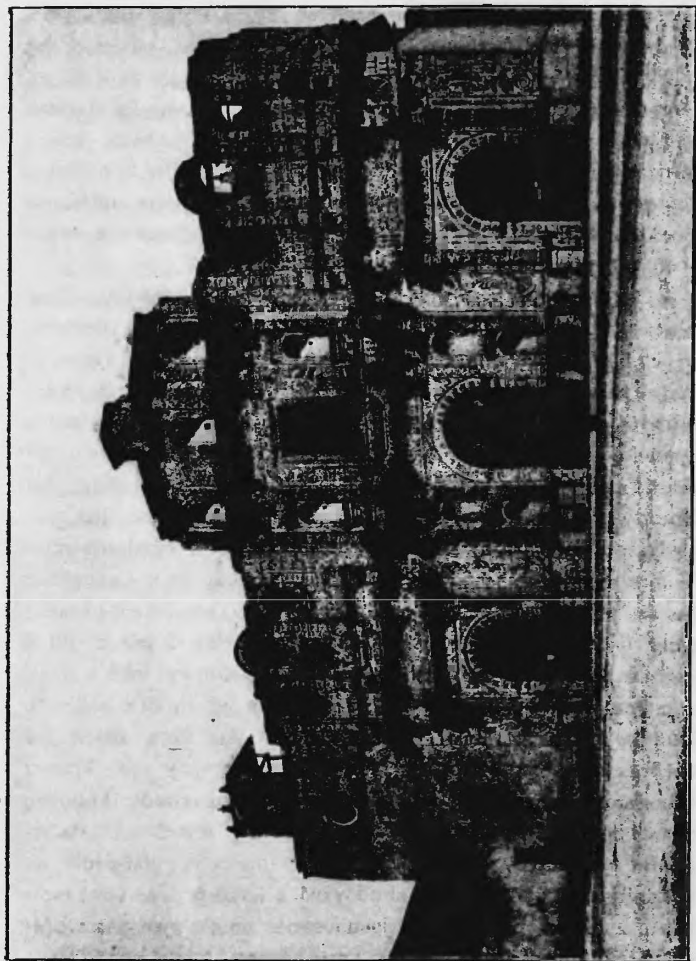

Starošpanělský chrám Belén v Cajamarce.

a roztrhán do Cajamarcy. Darmo jsem se rozhlížel v ulicích města, řekl bych skoro moderního (rozuměj, čtenáři: moderní ve smyslu peruanskoandském), kde že ty pozůstatky dávné slávy Inků, paláce vznešeného Atahualpy, syna slunce. V hospůdce jednoho Číňana (!) zimnicí na lůžku zmítán, opakoval jsem si jako žák úlohu: »Cajamarca (čti Kachamarca), či lépe Katsamarca, to jest v řeči Inků „město studených mlh“, bývalé sídlo mocného, ale nešťastného Inky Atahualpy, město bohaté skvostnými stavbami a zahradami, v nichž zlatem napodobeny Inkům svaté rostliny, město španělskými Conquistadory Pizarra vykořisťené, město chrámův a horkých lázní, silnic kamínky dlážděných . . .« Ptal jsem se, zdaž možno, že by ze všech oněch krás nic nebylo zůstalo.

Když mi chinin opět drobet pomohl na nohy, podnikl jsem cestu městem, čítajícím asi 8 tisíc obyvatelův a ležícím u výši 9400 stop. Chtěl jsem hledati aspoň ony zbytky staveb, o kterých Humboldt psal. Mestiz jeden zavedl mě do spustlé chatrče. V zašpiněných hadrech válelo se po zemi několik dětí a z dlouhé chvilky dřívkem vrtalo díry do země. Koku žvýkajíc, shrbená, špinou a stářím mumii připomínajíc, seděla na plochem kameni stařena a vískala ve vlasech svou dcerku, dozrávajíc krasavici černookou i černovlasou.

Když před dvěma zakopl jsem o veliký, ze země vyčnívající kámen, teprve řečeno mi bylo mestizem: »Hle, pane, zde jste v paláci Inky Atahualpy . . .« Tricet čtverečných metrů zdiva, podlaha chýše a několik obrovských otesaných kamenů, toť zbytkové skvostného sídla nešťastného Inky, jediní němí pamětníci smutného dramatu úpadku říše Inků. Zde vězněn byl Pizarrem ubohý Inka, zde prý v žaláři svém na stěně označil, kam až naplniti chtěl celý prostor zlatem, aby vykoupil svůj život. Přes to, že Španělé již za 4 miliony dukátů zlata naloupili, měl Atahualpa ještě veliké bohatství ve vnitrozemí ukryto. By ušel potupné smrti upálení, dal se Atahualpa pokřtiti svým úhlavním nepřítelem,

Starošpanělský chrám v Cajamarce.

fanatickým mnichem Valverdem. To ho však nezachránilo: 29. srpna 1533 zardousen byl na rozkaz Pizarrův. Po ukrytých jeho a jeho předků pokladech hrabající Španělé zničili pak vše, co ještě nezníčil fanatismus mnichů. Staletá kultura Inků sesula se v nic — kromě zmíněných zbytkův Atahualpova sídla, pak horkých lázní a ve skále vytesaných sedadel Inků nenalezl jsem žádných jiných památek. Svým klimatem, podobným ponebí severního Španělska, Cajamarca hodila se dobře novým vetřelcům, a nelze upřít, že i oni na ssutinách synů slunce vystavěli mnoho zajímavých, krásných staveb.

Osud však bývá někdy, pravím někdy! spravedliv. Jižní Amerikou zaburácela bouře povstání, nový dorost jiného plemene, ve kterém převládala krev indiánská, vztyčil prapor vzpoury. Padlo navždy panství Španělů, jichž krev skropila tutéž půdu, druhdy krví Inků napájenou. Po úplném vypuzení nenáviděných Španělů chátra vrhla se na vše, co jen zdaleka připomínalo tyranské panství »de los Españoles«. Krásné budovy, silnice, ba i mosty zničeny — jen proto, že Španělé je vystavěli. Tak pokryly španělské hroby jiné hroby, evropská kultura kulturu Inků — z dob Španělů — sotva 60 let po katastrofě v Cajamarce zůstalo jen několik chrámův a klášterů. Tyto, snad z náboženské piety uchráněné, vydávají nám však svědectví, s jakou pílí a uměním stavěno bylo mnichy a zručnými potomky Inků v zemi, kde dnes mizerný barák s chatrčí vévodí a lid chodí v hadrech. Jsou to hlavně chrámy sv. Františka, sv. Antonína, Belen (viz vyobrazení na str. 123 a 125), které mě překvapily svou krásou a bohatostí ornamentiky v průčelí nad hlavními vchody. Pobožní, umění holdující mniši řádu sv. Františka a j. stavěli v 17. století solidní tyto stavby slohu španělského s malou reminiscencí na slohu maurské. Průčelí, zbudovaná z kvádrů pískovce i mramoru, z daleka přivážených, jsou vesměs uměle vytesána a přetížena sochařskou ornamentikou, provedenou do nejmenších podrobností. Celé postavy svatých a světic, hlavičky andělů, rosetty

holubice a krásně proplétané ornamenty jsou rukou umělých mnichů v ladný celek vytesány po celé ploše průčelí. Ba někde táhne se ornamentika aspoň částečně podél celého chrámu. Vnitřek pak prací řezbářskou a starými obrazy některých mnichů, snad i lepších žáků Murillových závodí co do uměleckosti výzdoby se zevnějškem. Kde dříve pracovití a dovední španělští mniši pracovali, dnes nevzdělaný peruánský mnich, obyčejně míšenec, bezstarostně dřívě nebo žebrá. Jakoby na doklad, že postrádá všeho uměleckého smyslu, rozetřel bílou a červenou barvu a tou pomaloval tváře rozkošných figurek v šedém pískovci. Ukrutný pohled! Degenerované plémě andské dělá politiku a kuje bratrovražedné revoluce. Ubohý, ochuzený potomek slavných Inků hledá štěstí a opojení v bezměrném pití »chichy« (domorodý nápoj z užvýkané kukuřice) nebo žvýká »koku« s vápnem. Zub času hlodá — chrámy se rozpadávají, a není, kdo by opravoval. Neuplyne drahá doba — snad i genius pomsty vyhubených Inků chtivě zaburácí vnitřkem země (zemětřesení tu nebývají vzácností) — a také tyto skrovné památky umění španělského vítěze srovnány budou se zemí a v blátě a hlíně v jeden hrob se smísí s prachem Atahualpova města. *)

*) Oprava. Na str. 74. 4. řádek od zdola čti místo Indů -- Inků.

Z cest západní Afrikou.

Vzpomínky na Marokko a Saharu.*)

d východního, bagdadského, nyní stambulského, kalifátu na rozdíl nazývá se západní: Magrib el Aksa, správněji Garb el džoani, t. j. nejzazší západ, dle hlavních měst kdysi ve tři sultanáty dělený: Bled Fes, Bled Marrakeš a Bled Tafilaleť, jest až dosud z nejméně známých a vědecky prozkoumaných (aspoň vzhledem k nitrozemí) pobřežních zemí temné Afriky. A to přes to, že město Tanger (arabsky Tandža) jest říkajíc na dostřel z Evropy jen 19 *km* vzdáleno od tarifských břehů Španěl a že si z vyprahlého okolí

Tandže zřetelně lze prohlížeti bílé domky, pozakryté zelení olivových a oranžových hájů na protější straně Španělska.

Jsou-li podnes vědomosti o Marokku poměrně skrovné, byla země ta v dobách mých cest celkem pravá terra incognita. Gerhard Rohlfs, Dr. Lenz, Španěl Gatell, Pavel Lambert

---

*) Předneseno v české společnosti zeměvědné dne 23. února 1895.
Vyňato ze Sborníku téže společnosti.

rozšířili naše známosti o nitrozemí Marokka na jih od Atlasu. Nyní po četných vyslanectvích do Marokka známe několik causeríí aspoň o přístupnější části jeho.

Ze všech severoafrických států Marokko má nejrozvitější pobřeží, a to 420 *km* v Středozemském moři a na 900 *km* v atlantském oceanu. Jakkoli ten poměr pobřeží k nitrozemí je velepříznivý, a ostatní státy severoafrické žádného takového nemají, není po jakémsi čilejším životě přímořském a domorodských lodích, třeba menších, ani památky. Jen dvě společnosti, francouzská a anglická, posílají tam své nejbídnější, nejstarší lodi; poslední čas i jedna hamburská společnost zastavuje v některých místech Marokka na pobřeží atlantského oceanu. To jest všechno spojení Evropy s říší tmy a fanatismu před jejími branami ležící. Dobré přístavy se po všem pobřeží marockém pohřešují. Na severu jsou tu srázné skály nad mořem jen s malými úzkými choboty a zálivy i menším lodem nepřístupné. Ale v časích, kdy námořní loupežnictví kvetlo po veškeré severní Africe, byla tato místa pro korsáry jako stvořena, a ještě dnes běda španělské barce, která by se ztroskotala o pobřeží obávaných obyvatelů Er-Rifu. Na jih pak, podél atlantského oceanu jest všechno pobřeží úplně rovné, písčné, sklánějíc se zvolna k moři až na Mogador (arab. Suejra), kde teprva výběžky Atlasu mění ráz jeho. U mysu Giru vrhá se Atlas do vod atlantského oceanu, by se snad dále někde v potopené Atlantidě končil. Několik však kilometrů jižněji ovládá zase též nízký písčnatý ráz pobřeží jako severně od Agadiru. Přibojem moře naneseny jsou na tato pobřeží nesčetné přesypy písčné, jež porůstají daleko do vnitra pistacie *lentiscus* až 2 *m* vysoké. Též ústí všech řek bývá zaneseno částečně pískem. Všechn tento díl pobřeží jest lodem velmi nebezpečný, a lodi i prostřední velikosti kotví na př. před Suejrou 5—6 mořských mil v moři. Mně místa tato jsou známa cestami na parníku i na lodičkách marockých rybářů.

Na mapách značí se obyčejně jako císařství marocké všechen onen západní díl severní Afriky, který prostírá se od mysu Spartelu na alžírských hranicích až na jih k mysu Nunu. Na jih pak omezuje panství to čára vnitrozemím libovolně tažená buď více nebo méně za řeky Vad Nun, Vad Draa, Vad Sus a oasy Tafilatet, Gurara, Tidikelt a Tuat. Však právě tyto kraje, jako vůbec skoro všechna jižní část od Anti-Atlasu, jsou od sultanátu fesského neodvisly. Kdysi Mauritania, zahrada Hesperidek starých Římanů, později tři sultanáty fesský, marrakešský a tafilaletský činí teď jen zdánlivě jednu říši pod sultány Sidi-Muleji dynastie Filalů. Leč v pravdě rozdělena jest na velké množství drobných států, neodvislých skoro šechů, tu vítězně válčících, tu pokořených. Hlavně v oasách dříve zmíněných, na jih od Anti-Atlasu, uznává se pouze šerifská, to jest jaksi vrchní, kněžská autorita sultánova, sídlícího ve Fesu, Marrakeši nebo málokdy v Miknase. Časy, kdy Sidi-Mulejové fesští měli veliký vliv až po Timbuktu, dávno minuly, a pouze mohamedánský fanatismus víže ještě vespolek zbytky říše potomkův arabských conquistadorův a španělských Maurů. Než i v samém středu říše, ba dokonce na samém pobřeží v okolí Tangeru, Ceuty a Melilly bouří se celí kmenové Šeluhů (u nás Berbery zvaných) proti sultánu, a větší část kbailských Amazirgů žije v jakési neodvislosti od fesského dvoru a jeho vyděračných amilů. Vám, velectné čtenářstvo, stalo se v posledních letech Marokko z denních listů tím známějším, že Španělové byli přinuceni válečnou mocí chrániti svých, částečně trestnických osad Ceuty a Melilly proti bouřícím se Berberům. Bych vyvaroval se všech nudných cifer, povím jen stručně, že plocha Garb el džoani, pravého Marokka, nepočítajíc v to několikrát už řečené oasy a oblasti řek jižního Marokka, rovná se výměře Rakouska.

Mocné horstvo Atlas, Idrar-n-Deren el Garb el kebir dělí Marokko od jihozápadu na severovýchod ve dvě oddělení. Dle francouzských autorů rozlišuje se Atlas velký a malý (v Alžíru).

Gerhard Rohlfs, který procestoval důkladně Marokko i Alžír rozeznává jediný, veliký Atlas marocký a nežádá pro alžírské horstvo, poměrně nevysoké, ani plošnou vysočinu tamější zvláštního názvu. Správně tedy přikládá jméno Atlas jen marockému pásmu, které prostírá se od mysu Giru v atlantském oceanu na severovýchod k Ras el Deiru v moři Středozemském. Pohoří toto pne se v podobě málo prohnuté podkovy otevřenou stranou svojí na severozápad, sklánějíc se tam pozvolna v širokých stupních v nížiny. Na opačné straně, tedy směrem na jihovýchod pohoří jest velmi srázných svahův a vysílá druhý rovnoběžný hřbet na jihozápad. Obě rovnoběžná pásma Atlasu hlavního, jakož i Anti-Atlasu rozvětvují se pak v četné rozsochy, nižší odbočky na východ i na jih; tak na př. Ras er Rif, Ras Gir, Ras el Deir, Ras el Miknasa, Ras el Uasan atd. Některé střední části hlavního horstva mají mohutné hroty věčným sněhem pokryté, jako Džebel Ajaši asi 4500 *m* zvýši, jiné jsou možná ještě vyšší, ana oblast věčného sněhu je zde výše než 4000 *m*.

Stala se již zmínka, že Atlas dělí Marokko ve dvě části. První jest od severních hřebenů Anti-Atlasu až ku Středozemskému moři a atlantskému oceanu, vlastní, pravý Garb el džoani, tedy Marokko, fesský sultanát. Rázem půdy jest tento kraj na rozdíl ode všech ostatních severoafrických zemí nejbohatší žírnou prstí a jílovitými hlinami a nejpříhodnější pro zemědělství, hodná jiného obyvatelstva nežli stupidního marockého. Poměrně četné, byť i nehojné vodstvo, malé i větší říčky, řinoucí se z Atlasu, činí tuto část velepožehnanou krajinou, kdežto dle názoru dosti ještě utkvělého zvyklí jsme si představovati Marokko jako zemi neúrodnou.

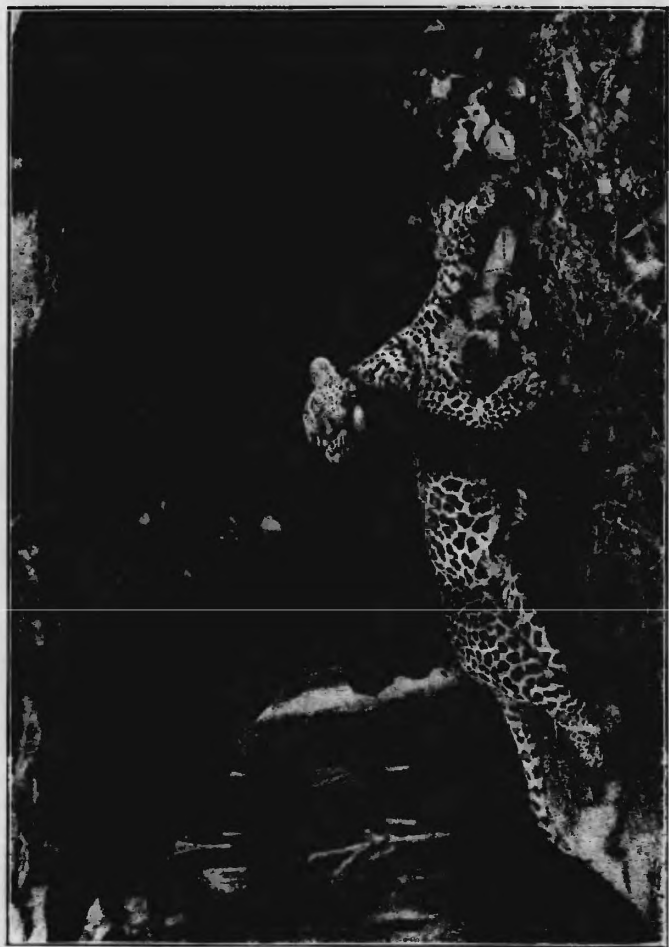
Od jižních svahův Anti-Atlasu až k hranici oblasti velikých oas rozpíná se předzvěst pravé Sahary »hammada«. Náhlý, srázný přechod z Atlasu do pouště »hammady« svou velebností mohutně působí na cestovatele.

Hammada leží dle Rohlfsa a Dra Oskara Lenze až 130 m nad hladinou mořskou.*) Hammada jest rovná, skoro plochá, únavné jednotvárnosti, tmílí se ponejvíce barvou hnědého neb namodralého vápence, skoro beze všeho rostlinstva. Jen tam, kde jemný písek byl větrem nanesen, nebo podél některých buď zcela neúplně vyschlých řečišť daří se neznámé mi dosud bodláčí a dřevnaté, málo šťavnaté rostliny, chudá strava velbloudů. A nad touto smutnou plochou neúprosné, žhavé slunce. Teplota v kraji, kde není stínu, stoupající až i nad 50° C. Místy hammada přechází v jinačí poušť zvanou, pokud se pamatuji, Khirtir, dle Dra Lenze pak Es-serir. Jsou to obrovské plochy zděli mnoha kilometrů, úplně vodorovné a pokryté nesčíslným množstvím kamínků, jež částečně obrousil písek větrem poháněný. Jsou tu křemeny, jaspisy, acháty a hnědel.

Z hammady přecházíme do pouště Areg. Ta jest jediné pravá poušť, jež shoduje se s našimi evropskými názory. Nesmírná prostranství do nedozírné často dálky jsou jen samý jemný, pohyblivý písek. Není tu však jednotvárných, jen rovných ploch. Naopak. Obrovskými písečnými náspy, jež nakupily větry, často přerozmanitých tvarů, pnou se dlouhá, ovšem nízká, leč na rovné ploše obrovsky vypadající horstva v písku, zhusta 30 až 60 m zvýši, zahrocená na způsob věží, cimbuří atd., při nichž obrazotvornost má širé pole k tvorbě nefantastičtějších obrazů. Zdá se, jakoby to byly hrady z pohádek tam kouzlem přenesené. Ale z blízka zjeví se, že jsou to jen přesypy větrem po libosti z nejjemnějšího písku vytvořené.

Takováto poušť jest pro karavany nejobtížnější, ba nejnebezpečnější. Ubozí velbloudi sotva nohy vlekou, bojíce se po kolena v měkký, čirý písek. Štěstí, že Areg střídá se s tvrdou a skalnatou půdou. Běda cestovateli a karavaně, kteří by tam-

*) Opisují data od jiných; byl jsem v dobách svého dobrodružného cestování Marokkem dalek aneroidův a thermohypsometrů.

Levhart, lovecká kořist Vrázova v záp. Africe.

tudy neměli osvědčených vůdců. Jediným vodítkem v Aregu jsou právě zmíněné útvary písečných pahrbků, písečných přesypů. Leč ony se silným větrem často mění nebo vůbec mizejí, a tím ztrácí se jediné vodítko pouští. Sem v tuto oblast patří samum a gibli, nebezpečné větry, které ovšem daleko nebývají tak zlé a mocné, jako jich pověst aneb užití v cituplných básních a pověstech. Nikdy jsem aspoň neslyšel, že by samum zasypal celou karavanu. Hladem a žízní ovšem zahynula již mnohá zbloudilá výprava. Nejméně však vyskytuje se v pravé poušti lev, straše za to tím více ve spisech pro děti i ve vážných knihách a na obrazech umělců jinak proslulých. Jinak ovšem je poblíž oas neb v podhoří atlaském. Přes to, že jest temperatura v Aregu, možno-li, horší »hammady«, jeví se tu neb onde skrovná vegetace. Zdá se, že nízké vrstvy Sahary mají mnoho spodních vod. Vzduch sám jest poměrně tak suchý, že nemůže rostlinstva opatrovati vláhou. Proti všelikým populárním, dosud nezcela vyvráceným domněnkám spouští se někdy i v poušti (hlavně v hammadě jakožto bližší Atlasu) déšť, ba stává se, že se poušť pokrývá zelení, ovšem nevelkou a nedlouho trvajícím. Sahara vůbec není tak jednotvárná, jak se tvrdí. Hammada střídá se s Esserirem a s Aregem, ba i s horstvem dosti slušně vysokým ze žuly a porfýru, mezi nimiž se prohýbají vyschlá koryta řek, obrostlá někdy i rostlinstvem, byť ovšem i velmi skrovným. Tak se hrůzy pouště přeháněly. Jediné, co se kdy napsalo o velbloudcích, vyjma báčorku, že lze lidem užívati vody z jich žaludků, nebylo vylháno. 6—10 dnů musí pobýti na místě, než se pořádně napojí nebo nasytí. Horší nad nevládnou přírodu saharskou jsou po většině její obyvatelé, často pravé hordy lupičské.

Nejméně však se snáší s pravdou domnění, jehož se jmenovitě žurnalistika zastává zuby nehty, že lze do Sahary napustiti vodu. Někteří představují si totiž Saharu jakožto prolákladu pod hladinou mořskou. Než větší díl západní Sahary jest až 130 m nad mořem, nejnižší místa Drem Lenzem navštívená přes

120 m, střední pak a východní končiny, ač nižší, jsou přece vždy nad úrovní mořskou.

Ježto není mým účelem mluvit dnes podrobněji o Saharě, aniž jsem k tomu dosti kompetentním, vrátíme se k pravému Garbu, Marokku.

Atlas dělí Marokko též klimaticky ve dvě části: Podnebí první oblasti, od Atlasu na sever, jest poměrně dosti zdravé, zajisté z veškeré severní Afriky nejzdravější; hlavně však je zdrávo na pobřeží. Tak jest průměrná teplota roční v Tangeru 18° C, v hlavním městě Marrakeši 20° C. Tam počíná se počasí, zvané deštivým, měsícem srpnem a trvá až do počátku února. Nesmí se však mysliti, že jsou to periodické, skoro trvalé deště mezi obratníky. Méně zdravé a příjemné jest ovšem podnebí jižně od Atlasu, ale i tam činí je časté mořské větry přece snitelnějším nežli v oasách alžírských a tuniských na těžce zeměpisné sféře ležících. V této podatlasné oblasti prší jen v lednu a někdy začátkem února. Dle Rohlfsa jde význačná čára občasných dešťů těchto od 10° na východ od Ferra až po 29° severní šířky asi rovnoběžně s Atlasem k oasám Figigu a severní části Draa. V Tafilaletu prší jen málokdy a jen málo. V Tuatu prý až i 20 let nepadne kapka vody. Marokko jest pro rozličné tvary svého terénu a stupně teploty bohaté na větry, hlavně v únoru. Nejhlavnější větry jsou severní, jihovýchodní a horský jižní. Tento poslední působí, pokud vím, smršťe, samum a větry gibli.

V zemi, kde je věčný sníh (v Atlasu) a žár přes 50° C. (v pouštích), jest arci rostlinstvo rozmanité, dělí se na určité oblasti. Škoda, že Atlas jest dosud tak málo přístupným, snad nalezlo by se tam mnoho zajímavého, obdobného Picu de Teyde na kanárských ostrovech. Z rostlin užitečných zasluhují zmínky sorghum, rýže, třtina cukrová, které tam arci není mnoho, jakož i stromy arganové, dávající jedlý olej. Datle z oas marockých jsou proslaveny daleko široko a lepší španělských i jiných severo-

afrických. Na rozdíl od Alžíru Atlas má ještě mnoho a krásných lesů. Okolí Rabatu proslulo množstvím dubů korkových.

Větší část Marokka, nedbale ovšem vzdělávaného, jest uměle zavodňována, hlavně tam, kde málo prší; v oasách pak arci rozumí se samo sebou. Z úpatí Atlasu, zejména v okolí důležitějších měst, vedeno jest z říček a potoků na tisíce malých vodovodů buď v nadzemí nebo dle terénu často i v podzemí až 5 m hluboko. Lidský život však v Marokku nemá ceny. Všechny tyto zavodňovací práce, aspoň v blízkosti hlavních měst, jsou pod dozorem vlády. Vlastní řeky Marokka jsou velmi zajímavé. Po Nilu největší, jež vtéká do Středozemského moře, jest řeka Muluja, jako naše Labe; v atlantský ocean pak vlévají se hlavní řeky: Kus, Zebu, Ragra, Umen-er-Rebia a snad ještě nad Mulaju větší Tensift atd. Nás hlavně zajímají řeky jižně od Anti-Atlasu, tekoucí v oblasti pouště, neboť přese všecku mohutnost, jako na př.: Vad el Draa, větší Rýnu, málokdy pronikají až k atlantskému oceanu, a to jen v některých měsících, slábnouce jinak pozvolna, až se úplně ztrácejí v písku Sahary. Mimo Vad el Draa činí tak i Vad el Igiden a Vad el Sus, který napájí oasu Tafilelet, zanikaje pak v jezeře Daja el Daura.

Hlavní města sídelní v Marokku jsou Fes, Marrakeš, Miknasa. Vedle pobřežních měst, jichž nebudu vypočítávati, jest důležitá také město Uasan, sídlo velikého šerifa, t. j. mohamedanského viditelného dalaj-lamy.

Marokko jest zemí cizinci ještě více než Čína nepřístupnou a proto, ač je na dostřel Evropy, tak málo známou. Nikde jinde fanatismus islamu nevydal tak podařeného ovoce jako v Marokku; tupá pověrečnost nesnoubí se s nejhorším výkladem zkrouceného učení Mohamedova nikde tak výstředně jako tam. Když jsem se procházel Alhambrou, Sevillou, Córdoba, žasl jsem němě nad uměním Maurů a z výtvarných jich prací soudil jsem též na jich duševní vyspělost. Jaké však sklamaní v Marokku — dnes není tam potuchy po umění, po vědě. Všechnen národ je

v takové skleslosti, že není dalek den, kdy se sňhlá říše marocká rozpadne v niveč. Uměle proti Evropě uzavírá se Marokko, a hlavní vinu na zabeđenosti země té proti evropské vzdělanosti nese mimo náboženský fanatismus anglická vláda a její diplomatictí vyslanci v Tangeru. Sobecká a vždy vypočítavá Anglie nerada by viděla, aby kterýkoli evropský stát zaujal v Marokku postavení proti anglickému Gibraltaru.

Ač je zhola nemožno udati jen poněkud správně počet obyvatelstva země tak málo prozkoumané, jako jest tato, páčí se některými na osm millionů. Vzhledem k přibližnému obyvatelstvu berberskému, hlavně v horách sídlícímu, jest to asi číslo pravdě nejbližší. Jak nesnadno jest odhadnouti počet obyvatelstva marockého, toho důkazem, že Tissot udal 12, Klöden však a Španěl Gatell sotva tři milliony duší. V osmi millionech obyvatelů, jak také já počítám, zahrnují se arci též obyvatelé všech krajín a oas pod Atlasem před pravou pouští, ba i sám Tuat.

Obyvatelstvo marocké dělí se takto: Arbi neboli Arabové jsou potomci oněch Arabů, kteří se od svého příchodu do Marokka, tedy od VII. století dovedli udržeti čistí, nesmíšení s obyvatelstvem domorodým i s Maury v XVI.—XVII. století ze Španěl vyhnány. Žijí dosud tak, jako ve své pravlasti, na způsob beduinů (slova beduin však se v Marokku neužívá) jen na venkově, a tedy v duarech, přenosných stanech z velbloudí srsti, kterých bývá vždy mnoho pospolu, málokdy v ksorech, to jest pevně stavěných vesnicích oas. Arabové jsou částečně rolníky, více však pastýři. S četným svým služebnictvem neb i otroky putuje také arabský šejch s místa na místo, a jako v dobách biblických sváděl často při takém stěhování kmen s kmenem boj o kousek pastviny. Barvy jsou mnohem snědší než Berberi, proti nim sice tělesně slabší, leč duševně vyvinutější a pohříchu také zchytralejší. I krojem liší se od Berberů. Bydlí v nížinách před Atlasem a na severním kraji Sahary.

Druhé plémě, mnohem mohutnější, jsou Šeluhové, známí v Evropě pod jménem Berberů nebo Kabylové (jednotné číslo Kabil, množné Kbail), a Amazirgové (také Tamazirgové). Jsou si dosti podobní; první bydlí v nejvyšší části hor, hlavně v Er-Rifu, druhí níže, hlavně pod Atlasem, u Draa, Susu, v Taflatetu atd. Berberů jsou obyvatelstvo domorodé, nejspíše směs mnoha národů, Gothů, Vandalů, Římanů, Foeničanů, domorodého obyvatelstva, Byzantinců atd.

Již po staletí, přes to, že přijali islam, Berberů dovedli si uhájiti jakési nezávislosti od sultanátu a odvádějí mu svůj poplatek dosti libovolně. Často již vytáhli sultánové fesští proti vzbouřeným Amazirgům nebo Šeluhům, a sta hlav vzbouřenců zdobilo pak věže bran marrakešských a fesských, leč bojovný lid jedva pokořený jítřil se znova a znova, lid nezkrocený a jak Ašanti a Dahomejci krutý a divoký. I poslední spor mezi Španěly a Marokkem byl způsoben tím, že Amazirgové činili nájezdy do okolí Melilly. Nejhorší a nejloupeživější lid bydlí v Er-Rifu, tedy zrovna naproti Španělsku, kam se ani vlastní Maročané neosmělí, natož Evropané. Amazirgové i Šeluhové jsou vysoké a silné postavy, pleti světlejší než Arabové; často vídati mezi nimi i modrooké blondíny, snad asi potomky Gothův a Vandalů. Jakkoli jsou také mohamedány, jsou, jak se zdá, méně fanatičtí vyznavači islamu, než ostatní Maročané. Berberů činí asi většinu obyvatelstva a někteří jen — a to částečně toliko — mluví arabsky. Jich jazyky šlu a tamasirt liší se vespolek asi pouze jako slovenčina a čeština. Zdá se vůbec, že řeči všech Berberův od oas egyptských až k Marokku jsou jednoho a téhož původu; Šeluh jakýs poblíž od Timbukta dobře mi kdysi v Senegambii rozuměl.

Příbytky Berberů severně od Atlasu podobají se arabským a marockým; zcela jinak však si je stavějí Šeluhové od Anti-Atlasu na jih. Na každém návrší stojí tu jako zdobný středověký hrad, budovy čtverhanné o stranách 20—30' a dvojích vyšších nástavcích jako cimbuřích, s branou a malým příkopem,

přes který bývá můstek. Tam bydlí vždy několik rodin pospolu. Uvnitř je všecko přfzemí pro domácí dobytek, avšak nahoře nad klenbou, jako v prvním patře, jsou přfbytky Šeluhů, k nimž je přístup po žebříku, který možná vytáhnouti nahoru.

Smíšením Arabův a Berberů, hlavně pak přibytím Maurů ze Španěl vypuzených, v jichž žilách kolovala i krev španělská, vzniklo třetí plémě, které zoveme obyčejně maurským po starodávých Mauritancích, kdežto ve vlastním Marokku slovou Garbi-Garbani, tedy vlastní Maročané.

Maur přebývá ponejvíce v městech; po Berberu zdědil světlejší pleť, pokud nepozbyl jí smísiv se s krví černošskou, po Arabu má dědictvím větší inteligenci. Většinou zabývá se obchodem nebo řemeslem, především však bývá úředníkem sultánským. Od Berberův a kočovných Arabů liší se již také podstatně elegancí a lepším šatem. I způsobů jest jemnějších, aspoň povrchně, a zženšilejší, a proto jím synové hor a praví beduini, hrdí svými hadry, nečistotou a drsností, opovrhují; jinak jest vůbec v nenávisti jako vyděrač. Polovičatá vzdělanost všech moslimů lpí také na Maurovi. Umí čísti a psát, zná mnoho veršů z koránu a co více, povíme dále. Jako Maurové i Arabové, kteří se na způsob Berberů dělí na mnoho kmenů nebo plemena, jako na př. mocný rod Beni Hasan, t. j. potomci Hasanovi, Beni Smidi, Beni Hamin atd. do nekonečna, mluví západní arabštinou neboli magribsky, kteráž nářečí liší se dosti podstatně ode všech ostatních, hlavně však od arabštiny kufické v koránu. V magribsčině je mnoho slov původu berberského a dokonce španělského, někdy i tvary, na př. genitiv. Naproti tomu jest výslovnost v Marokku rychlá tak, že se slova zkracují a samohlásky polykají; odtud vyslovené slovo vyznívá zcela jinak než psané. Tím ovšem marokánštině nepřibývá libozvuku i jest z nejtěžších řečí na světě. Španělští Františkáni, kteří mají v Tangeru klášter, složili a vydali malou mluvnici té řeči: *Rudimentos del árabe vulgar que se habla en el imperio de Marruecos. Por el reve-*

rendo padre José Lerchundi. Berbeři nemají pro svou řeč vlastního písma, a proto jich tolbové, t. j. učitelé píší abecedou arabskou. Jinak tomu, jak známo, u Tuaregů, které někteří učenci počítají též k Berberům. V Marokku posud bují otroctví a každý rok se karavanami přivádějí ze Sudanu otroci noví. Jest jich v Marokku celkem asi 50—60 tisíc, snad i více, nepočítajíc v to ovšem mulaty. Ti zovouce se tu guani, strádají v otroctví málo a po čase nabývají obyčejně samostatnosti; k islamu musí se arci přiznati. Též oni mluví arabštinou, již ovšem znešvařují vlastní řečí; mluva ta nazývá se guania.

Maurové mší se mnoho a rádi s černoškami, méně Arabové, nikdy však Berber, hrdý na svou krev! V celku podřízeným, ale místy a hlavně na pobřeží důležitým živlem jsou židé. Jsouce jen trpěni, beze všelikých práv občanských Ihudi, židé žijí počtem asi 50 tisíc především v městech pobřežních, ač i každá kasba ve vnitrozemí má několik svých privilegovaných rodin židovských. Na svých cestách Marokkem býval jsem někdy přestrojen za žida. Byl to arci způsob málo závidění hodný a jen prostředek ku poznání Marokka. Dělati se mohamedánem, jakkoli to bylo nebezpečno, zamlouvalo se mi mnohem více. Židů jsou v Marokku dva druhy, a to z Palaestiny kdysi přistěhovalí, mluvící jen hebrejsky a arabsky, a pak židé vypuzení většinou ze Španěl a Portugal v XV. století, mluvící vespolek jen španělsky a hebrejsky, kdežto arabsky hovoří jen s ostatním obyvatelstvem. Postavení židů v Marokku jest hrozné. Žid jest tu vydán na milost a nemilost kteréhokoli Maročana. Nemá skoro nijakých práv, není občanem, nýbrž jen trpěným, opovrženým tvorem. I šatem musí se lišiti od ostatních a nosí úmyslně staré hadry; jen ve své židovské, úzké, špinavé čtvrti smějí nositi střevíce, v mohamedánské čtvrti však musí choditi bosi, zbraně nedovoleno jim nositi ani koňmo jezdit, každému pravověrnému musí v levo se uhýbati atd.

Dcery židovské, pokud jsou mladé, někdy velmi sličné a

lepých tvarů, často putují v haremy velmožů. Běda židu, projeví-li, že je bohat, není-li pod záštitou některého evropského konsula. Tam chodí si sebevědoměji, a hlavně jich ženy na sabat vyzývavě nosí skvostné, zlatem prošíváné šaty, staré dědictví ještě z krásných dob aranjeuzských. Škoda, že marocké židovky, byť i mladé a velesličné, tak málo cení symbolismus myrthy a azaharu. Před svatbou se židovce oholí zúplna vlas a nasadí falešná paruka; vůbec pak následuje ještě několik židovských zvláštností takého rázu, že jich nemohu uváděti.

Několik, co by na prstech spočítal, odrodilců oeludž zvaných, samí dobrodruzi pochybné jakosti neb uprchlíci z osad trestnických, vyjma toliko několik lepších lidí, žijících u dvora sultánova, tvoří ostatek marockého obyvatelstva a poddaných sultánových. Ani odrodilci nejsou u lidu oblíbeni, ano obyčejně jimi opovrhují. Považují přestouplého křesťana za uprchlého zločince, který takto unikl trestu, nebo mu stále vyčítají, že otec i matka jeho jsou křesťanští psi.

Křesťané pak, zvaní v Marokku *Nsara*, *Kufiru*, t. j. nevěřící, neb *Rumi*, t. j. Římané, latinci, jsou vesměs pod ochranou svých konsulův a bydlí jako tito jen v přímoří a v přednějších městech. Jest jich asi kolem čtyř tisíců. Jsou to ponejvíce obchodníci všech evropských národností, zejména Španělové. Do vnitrozemí se žádný Evropan nesmí bez jistého průvodu odvážiti. Stal by se obětí jak náboženského fanatismu, tak přehnaného podezírání, které v každém cizinci vidí vyzvědače. Ač za každého zavražděného Evropana marocká vláda bývá nucena vyplatiti konsulovi 20.000 franků, přiházejí se vraždy dosti zhusta. Tak zavražděn byl rakouský malíř *Ladein* z *Mödlingu* u *Vídně* na své neopatrné, lehkomyšlné cestě do *Atlasu*. Stalo se to tuším r. 1881. Vláda marocká raději zaplatí a několik, třeba i nevinných, osob uvrhne do příšerných vězení na smrt hladem, než by si způsobila roztržku s některou evropskou velmocí. Vliv konsulů jest veliký, a proto vypočítaví židé, ba i někteří Maurové zakupují si ochranu

u konsulů. Této okolnosti využili často vyděrační a ne vždy dosti početní konsulové, a ze skandalní historie tangerské mohly by se vyprávěti mnohé věci, které by na posluchačstvo působily dojem: *se non è vero, è ben trovato*.

Přikročíme nyní k zevrubnému popisu lidu marockého, arci jen k nejvýznačnějším stránkám jeho.

V zemi, kde sultán jest neobmezeným pánem, šeria v koránu obsažená jediným nedostatečným a proto praktickým zákonem, jež doplňuje buď sultán sám nebo jeho kaïdové, arci vždy ve vlastní prospěch jeho, kde se islam jeví v nejstinnějších útvech svých, kde lid v mohamedánském pobožnůstkářství zhovadilý a surový a na dle i v stálém boji kmen proti kmenu neb aspoň proti amilům a kaïdům sultánovým, jsou poměry, nad které horších darmo bychom hledali v nejtmačší Africe. Stále vydírání sultánem a jeho kadiů ve 44 amala, na které sultanát je rozdělen, úplatnost všech úředníků, loupení a nucené dodávání sunny t. j. potravin vojsku, islam v hypokrisii a pouhou pověru přeshlý učinily lid marocký tím, čím je: bestii v lidské podobě. Tvrdé to na poslech slovo. Platí však o velké většině Maročanů. Ve svém úzce omezeném credu uzavírá se jako svévolné, špatně vychované dítě a válí se v bahně okolní hniloby.

La ilah illa-llah, Mohammed resul ul-lah = Bůh jen jeden Bůh, a Mohamed jeho posel.*)

Vzpomínám dnů, kdy jsem také denně papouškoval tuto frasi, která mne pronásledovala až do nitra Senegambie a pak až k řece Voltě v nejmenší chatrč domorodskou. V Marokku jest islam obřadu zvaného malekickým, korán znám jest pouze fakiům a částečně tolbum (sing. talib); prostý lid žvatlá nesrozumitelné mu staroarabské veršiky a dšasa se stará o náboženství. Ze zvyku a strachu, aby nebyl pokládán za vlažného ve víře, drží se pevně zevních obřadů, jest nad míru pověrečným a tak

*) Tedy ne prorok; proroků má islam mnoho, tak Mojžíse, ba i Ježíše, posel boží však jest jen Mahomed.

licoměrným, že kde možno stále na jevo dává svou pobožnost a ústa od rána do večera má plna hlasného: Allah. Při tom však myslí na podvod nebo dokonce loupež a zvířecké chtíče své. »Neber jména božího nadarmo« v Marokku neplatí. V ruce třímaje růženec, Maročan chlubí se, že za den tisíckrát pronesl svaté slovo Allah. Když táhl jsem na horním toku řeky Gambie s pravověrnými Mandingy proti Soninkům, naši vůdcové před bitvou až do únavy v rychlosti závodíce vyslovovali Allah, Allah, Allah. Vše, i nejnepatrnější věc počíná pravověrec slovy Bismillah, to jest: Ve jménu božím. Ale zrovna jako jinde věřící Maročan o boha nejméně se stará a jeho nejméně se bojí. Potřebuje-li čehos, obrací se buď na Mohameda nebo na svaté, kterých má islam zejména v Marokku mnoho. Ba dokonce svatých již za živa, kterých nadutých a ješitných běhá po Marokku na tisíce.

Jsou to tak zvaní šūrfa (sing. šerif), kteří honosí se býti potomky vlastní rodiny Mohamedovy. Svatost tato jest dědičnou po meči, třeba by šerif vešel v manželství s nešeritkou. Ba svatost tuto lze děděním i zvýšiti. Marocký sultán jako pravý, přímý šerif pokládá se tedy za pravou hlavu církve i všeho světového státu mohamedánského. Neuznává tureckého sultána za dědice bagdadského kalifátu, ba má správně rod Hamidů, Osmanitů za samozvance, v jichž žilách ani šerifská ani arabská krev nekoluje. Šūrfa žijí pohodlně vyssávající lid a cítí se vysoce nad něj povznesenými. Příkladem malý kulturní obrázek. Největší urážkou mezi Mohamedány jest spřáti, proklínati předky. Kletba zní asi takto: Allek rhinal buk, rhinal džeddek (Bůh proklej tvého otce, tvého děda). Obyčejný Garbi však může nejvýše vlastní osobu šerifovu prokleti, klíti jeho předky bylo by těžkým proviněním proti náboženství, a v trestání takého hříchu jsou fanatičtí fakiové a tolbové krvelačné neb aspoň pokuty lačné hyeny. Šerif však proklíná nešerifa po libosti až do praděda nebo nechává mu bohem páliiti vnitřnosti.

Šürfové mají titul sidi neb mulej, t. j. můj pán. Mimo šürfy jsou ještě marabuti, svatí nebo potomci svatých, kteří sice používají vážnosti, ale zdáli ne takové jako šürfové. Zhotovují ochranné amulety, hlavně z průpovědek koránu, a táhnou, podobní jsouc hladovým kobyilkám, jako lékaři a kněží až hluboko do Sudanu. Veršík z koránu na papíře napsaný a spolknutý bývá obyčejným lékem mohamedánských černochů.

Víra v osud a předurčení mají jako u všech mohamedánských národů také v Marokku hlavní úlohu v názorech na život, »Bůh tomu chtěl« (inšallah); tím odbývá se vše i vraždy a loupeže. Vraždy v Marokku trestají se jen málo kdy smrtí, korán připouští vyplatiti se neb i žalář, který ovšem jest znenáhlé usmrčen. Jsouť žaláře podzemní »daliborky«, a vězeň odkázán jenom na almužny a podporu příbuzných; stát neposkytuje vězňům potravu. Vzpoura však nebo hrubé prohřešení proti náboženství, na př. nezachování Ramadanu, t. j. pátku, tresce se i smrtí stětím, kůlem, ba i upálením. Sám z vlastní zkušenosti vím o upálení dvou židů!

Neštěstí, nehody, ba i nejnepatrnější nepřijemnosti Maročan sčítá vesměs na vrub čerta: šitána a proto proklíná jej kde možno. (V Marokku jest klíti vůbec dobrým tonem.) Allah rhinal Iblis, allah rhinal Šitan. Pochybuji, že si čert co dělá z marocké kletby. Rohlfs tvrdí, že slušný Maročan, i když osel ulehčuje svému rozradostněnému srdci hlučným ia, ia, obrací se, proklínaje rozhořčeně šitána. Já jsem zvyku toho nepozoroval. Řekl jsem, že jest korán též zákonníkem, a tresty jsou i podle toho v souhlase s fanatickým, ale kramářským duchem Mohamedovým. Z vraždy možno se vykoupiti, ale krádež trestá se často uříznutím údu, kterým provinilec zhřešil. Ruka nožem nebo sekerou uřátá ponožuje se do vařící smoly a vyvěšuje se na postrach nad branou městskou, kde i hlavy buřičů visívají, zcela jako kdys u nás ve středním věku. Utrhání na cti tresce se v Marokku potřením provinilých rtův a jazyka štavou silného druhu papriky

— jedině, co bych z Marokka doporučoval i pro naše poměry. Nejobyčejnějším trestem bývá bastonáda. Ostatně užívá se ještě řady roztomilých trestův a mučidel. Tak chce-li sultán nebo jeho amilové přinutiti kohos, aby prozradil zakopané poklady své, vsadí ubožáka do nízké bedny, vnitř ostrými hřebíky na způsob středověkých železných panen pobité, a t. pod.

Jako typický obraz marockého života zasluhují zmínky některé sekty, Handuschi, Mosi, Gasinové, Aisauini atd. Nejvýznamnější jest pro marocké poměry poslední, která se i mně samému stala kdysi nebezpečnou.

Aisauini neboli bratři, tovaryši Ježíšovi nazývá se ta roztomilá cháska po zakladateli křesťanského náboženství, ctěném též u židův a moslimů jakožto proroku. Dle islamu kázal již Ježíš pravou víru, leč apoštolé ji porušili, že musila býti poslem božím Mohamedem opět v pravou míru přivedena. Jsou tedy křesťané vlastně rozkolníky mohamedánské víry. Aisauini nemají nad sebou žádné vyšší autority, žádných zvláštních pravidel řeholních a putují rozedraní a špinaví jako indiští fakirové s místa na místo, žijíce z lehkověrnosti lidu. O sobě tvrdí, že po Kristu zdědili část oné vlastnosti, které Mohamed, jak známo, neměl, totiž moc zázračnou. Na způsob armády spásy — promiňtež přirovnání — táhnou v tlupách procesím ulicemi měst. Při zvuku bubínkův a raitaů (píšťal) volají diskantním hlasem Allah, Aisa, Aisa, mrskajíce se důtkami nebo holemi jako flagellanti do krve, metají železné koule do výše a nastavují padajícím lebky, nebo si sekerkami zasazují rány do čela, až krvácejí. Na důkaz své zázračné moci si někteří Aisauini hrají s jedovatými hady neb škorpiiony, ba polykají je, jak sám jsem viděl, živé na kusy roztrhané, činíce podobně se žhavým uhlím, rozbitým sklem neb ostrými křemínky. Poslední věci ovšem pokládám za obratnost prestidigitateurskou. Až potud činí totéž nebo podobně také indiští fakirové. Leč naši Aisauini ocitují se v takovém vytržení, že se veřejně a beztrestně dopouštějí na lidech i zvířatech jistých

ohavných skutků — ba stalo se, že otroci nebo židé, kteří jim přišli v cestu, byli zvířecky rukama a zuby roztrháni. Mne v Rabatu hůl jednoho Aisauina srazil k zemi, a jen okolo stojícím Maurům, kteří mě vhodili stranou do krámu maurského ševce, děkuji, že nebyl jsem více ztýrán anebo snad i ubit. Podobné výjevy jsou obrazem zvířeckosti Maročanův, a pochopitelně, že působí i dále ještě na větší zdvočení lidu. A proto hlavně, co se týče obyvatel měst, ponějvíce Maurův a Arabů, není na světě podlejšího a nemravnějšího lidu nad marocký. Všeliké neřesti od obžerství a opilství až do sodomských hříchů bují tam, jako nikde jinde. O sodomství vypráví se v Marokku jako o věci nejvšednější. Pěstní právo, krádeže a loupeže jsou den jak den. Lež a podvod jsou vůbec Arabům i Maurům i Berberům vrozeny; druh druhu nevěří nic.

Jedinou ctností — ač-li to ctnost — jest liberální pohostinství. Leč to rozumí se samo sebou tam, kde si toho, co kdo dává, druhý den jinde sám pro sebe vyžaduje. Na všech hlavnějších cestách jsou fondaky, velké budovy pro cestující i karavany, kde mohou noclehovati. Fondaky jsou majetkem sultánovým neb některých chrámů, zvaných v Marokku džemma. Bajkou poetickou sice, ale aspoň v Marokku nepravdivou jest pověst o posvátnosti osoby hostovy. V některých končinách zavraždí neb obere právě hosty, třeba byli i šůřfa. Cestování v Marokku jest i pro domorodce nebezpečno. Často jen pro novou dželabii nebo haik (oděvy maurské) zavraždí Berber neb Arab cestujícího, a proto málo kdo cestuje sám. V krajích, obydlených loupeživými Berbery, musí si cestující poplatkem pojistiti svobodný průchod. Jsou krajiny, kudy by sám sultán nesměl cestovati bez velkého vojska.

Mylný jest názor, že obřizka jest nevyhnutelným příznakem mohamedanismu; korán jí nepřikazuje a v Marokku jí mnozí kmenové, fanatičtí vyznavači islamu, neužívají. Berberi požívají též přes zákaz masa divokých kanců.

Největší část Arabův i Maurů nežijí v mnohoženství, ač korán dovoluje čtyry právní manželky, vedle neobmezeného počtu levobočňích. Mnohoženství holdují pouze bohatí, Berberé však jsou vesměs jednoženci. Za to jest rozvod v Marokku tak snadnou věcí, že mnozí snáze změní ženy nežli své pláště dželabie. K nabytí právní manželky zaplatí ženich summu, určenou rodiči neb příbuzenstvem. Ale není to snad koupě, jak bývá často mylná domněnka; zaplacená summa slouží rodičům ku zakoupení výbavy pro nevěstu a potřebných ku slavnosti jídel a nápojův. Obvykle se platívá od 100 zl. výše, velký peníz na marocké poměry. K rozvodu dostačí udati kterýkoli sebe menší důvod, obvykle tělesný, a zřídí se vyplacené summy, čímž je povinna strana, která si rozvod vyžádala, tedy buď muž nebo ženino příbuzenstvo. Na odškodněnou daruje muž rozvedené jehně nebo velblouda (dle společenského postavení) a totéž notáři zprostředkovateli. V nejchudších třídách aneb pod záštitou lišáckých advokátů musí nad to otec nevěstin peníze vrátit, a žena obdrží odškodného jen asi 50 kr. rakouské měny na penězích a jehně nebo kozu. Dítky zůstanou u otce, matka pak provdává se jinde, dávajíc tak často základ několika různým rodinám. Postavení žen v Marokku jest potupné, politování hodné. Ony jsou mužům svým pouze otrokyněmi. Přes to však bylo by mylné, domnívati se, že jen žena pracuje. Rozdělení práce jest tam totéž jak u nás, těžší mužské práce obtarává i tam jen manžel, a mnohá Maročanka umí statečně vládnouti »pantoflem«. Dámy naše nakloním Maročanům snad tím, když prozradím, že tam stav starých mládenců není znám. Býti neženatým, je tam za velkou hanbu. Obřady při sňatku jsou jako u všech Mohamedánů stejné. V městech manžel obvykle pozná svou ženu až po oddavkách. Rozumějmež dobře, míním tím tvář dříve zastřenou; v poznání jejích vlastností opozdujeme se stejně na všem světě. Nastávajícímu ženichovi vybírají nevěstu hlavně matka nebo sestra. Jinak tomu na venkově, v opak našich názorův o mohamedánském

světě. Tam chodí dívky, aspoň do práce, málo nebo zcela nezahalené a poskytují mladíkům příležitost vybrat si družku. Z lásky vzešlá manželství taková bývají také pevnější.

O výchování dětí v Marokku lze málo povědět. Matka kojí a na zádech nosí své děti až do 2—3 roků. Děti, sotva povyroستly, pomáhají při práci. Syn jest ozdobou rodiny, dcera povrhelem. Otec nikdy dcerky nelaská. Berberka označuje jen počet svých synů čárkami nebo penízky na čele; dcera nikdy. Důstojnější, aspoň zdánlivě, a ženě přiměřenější postavení nežli Maurka neb Arabka má žena berberská. U některých kmenů může se dokonce státí náčelnicí. Postavou jsouc větší, ba mnohdykrát hezčí, Berberka jest vždy imposantnějším zjevem nežli Maurka nebo docela Arabka. Těžkou venkovskou prací a nedostatečnou výživou brzo zestárne a promění se během několika málo let v ohyzdnou babici. Rychle končí se krása domorodkyň ve všech jižnějších zemích.

Ač v každé i menší vesnici je nějaký talib, učitel, přece jen malá část obyvatelstva městského umí psátí nebo čísti. Obvykle dostačí ku vzdělání v Marokku papouškovati kapitoly koránu (zejména první), šířemu davu nesrozumitelné, ježto jsou psány staroarabštinou. V Marokku sluje každý, kdo umí čísti, talib (pl. tolba), místo doktorů theologie zastupují fakiové. K tomu připočtejme soudce kaidy, notáře, amily, guvernéry, a tím spočtena jest duševní aristokracie.

Přistupme na rychle ještě k několika význačným obrázkům Garbu el džoani a to tentokráte ke kuchyni marocké a jak se jí.

Na venkově u chudších tříd jest maso vzácností. Jinak u bohatších a městských vrstev. Kozí a jehněčí maso se pojídá skoro výhradně. V poušti jídal jsem též maso starých aneb polozcepenělých velbloudů. Za condiment k jídlu bývá: zápachající máslo, olej olivový neb arganový, koření mnoha druhů. paprika, šafrán, med a růžová tresť — tedy originální přísady. Hlavní však potravou všech oněch národů severní Afriky, ba

i v Sudanu a Senegambii jest kuskus, pokrm z mouky sorghové. Jest to moučka hrubě rozemletá, která se vaří v páře ve zvláštním hrnci dole dírkováném a nad nádobou s horkou vodou vsazeném a pak se zvláštní polévkou polévá. Jídlo to chutná dosti dobře, ne tak jiný pokrm, totiž chleby v staré ohřáté smrduté máslo máčené. Maročané jedí společně, na zemi z jedné mísy. Ženy a děti musí jísti zvláště v kuchyni. Potrava, ať jakákoli, jí se výhradně jen pravou rukou; užívatí levé ruky k jídlu nebo k náboženským obřadům korán zapovídá. Též nepřipouští při jídle užívatí nože, a proto na př. musí se maso z větších kostí jen pravou rukou prsty a nehty trhati. Při obtížných částech pomáhá druh druhu tím, že kost pravou rukou přidržuje, až druh se nasytí. Před jídlem a po něm se ruka i ústa vodou umývají. Škytání a vyrazení po jídle pokud možná hlasitě patří k dobrému mravu, jsouc důkazem, že host byl s hostitelem spokojen a dobře nasycen. K tomuto škytání se Maročané vespolek pozdravují náboženskou frásí, odpovídající našemu: »Požehnej Pán Bůh.« Potrava na cesty v poušti bývá dosti prostá. »Chlea«, sušené maso s omastkem, »sesometa«, připražená mouka a stlačené datle s arganovým olejem. Maročan dovede vytrvale snášeti hlad, ale jinak požívá obrovská množství potravin. Při jídle Maročan pívá obyčejně jen jednou a to velmi slyšitelně a v dlouhých doušcích vodu. Ač jest Mohamedánům zakázáno píti kterýkoli opojný nápoj, pije se v době vinobraní po všem Marokku mnoho vína, ba i kořalky. Jsou to hlavně šūrfa, tedy svatí, kteří skryti jsouce uvnitř svých přibytků profanním zrakům, umějí statně popíjeti vína, které uschovávají ve velkých hlíněných nádobách pod vrstvou oleje.

Marokko jest země vínem velmi bohatá; hlavně malý Atlas, Audžera, Uasan, Fes a Miknasa mají mnoho a dobrých rév. Vínو připravuje se vařením hroznů. Cestovati za vinobraní těmito krajinami jest nebezpečno; opilí Maročané jsou teprva suroví. Též kořalka se pije v Marokku. Tabák sází se a kouří i šnupe

a žvýká. Více rozšířen jest kif, konopí, které se buď kouří nebo pije jako hašiš. Slovo kif, znamená v arabštině odpočinek, pohodlí. Kouřil jsem sám kif, dalek jsem však, abych tvrdil, že účinky jeho byly takové, jak se vypisují v belletrii. Vím jen o bolení hlavy. Kouřil jsem ovšem jen málo. Také Maurky pijí hašiš neb opíjejí se kořalkou anisetem, kterou připravují a prodávají židé.

Vše, co se v Marokku spotřebuje, bylo za mých cest a jest většinou dosud prací, towarem domorodým, pouze na pobřeží vypudilo evropské lacinější zboží domorodé. Tak najmě anglické bavlněné látky. Pěkné dosud domácí práce jsou zbraně, hlavně dlouhé pušky s křesacím kamenem, tkaniva, výšivky, koberce, práce z kůže a výrobky hrnčářské a stříbrné skvosty. Prach hrubozrnný též domácího jest původu. Dolování bylo kdysi více v květu, dnes jest v úpadku. Větší část řemesel a obchodu na pobřeží je v rukou židů.

Oblek Maurů jest velmi podobný oděvu v Alžíru a Tunisu. Přes světle barevný kaftan nosí velký jemný haik, malebně po celém těle i na hlavě okrášlený. Ač je nepohodlný, hodí se výtečně k tichému, opatrnému a vážnému vykračování Maura. Na cestách a na venkově ovšem jej zastupuje obyčejný turban. Maurové holi si úplně hlavu, vous nosí dlouhý. Přes zdánlivou čistotu obleku a přes rituelní mytí bývá všecko okolí i nejbohatších Maurů plno špíny, hnijících látek, ba i mrtvol zvířecích. Jaká protiva: bílé skvostné haiky vážně vykračujících Maurův a špinavé jako smetiště ulice fesské!

Oblek Maročanek jest velmi bohatý, vyšívaný, ač na ulici vycházejí tak zahaleny, že se spíše podobají pytlí než lidské postavě. Tvář, brvy, rty, zuby, ramena a nohy Maročanky si barví. Při svatbě jim mimo to na čelo a tváře lepí ústřížky pozlátko, které mají spadnouti jen pod polibky manželovými.

Marokko jest z nejlacinějších zemí světa, asi jako Japonsko. Již sama běžná mince tamnější dosvědčuje toho. Jako

větší peníze kolují španělské duros a francouzské pětifranky a trochu malých domorodých sekaných stříbrných mincí (nyní razí se i kulaté); menší měnou a nejvíce v užívání jsou primitivní flusy z mědi a železa ražené. Na jedné straně vyražen je leto-počet a místo, kde peníz byl ražen, na druhé Chalsen, Sidna Sliman neboli mučí noha Šalomounova. Flus razí se v kusech 1-, 2-, 4- flusů; poslední jsou nejobyčejnější.

6 flusů = 1 blanquille

1 blanq. = 1 onze

44 onz = 1 frank.

Rakouská koruna má tedy přibližně 1056 marockých krejcarů. Vystačoval jsem v Marokku s 20 krejcarů denně. Jak, to ovšem by zde nebylo na místě vyprávěti. Dle láce potravin atd. jest upraveno i služné. Zde několik příkladů: Vojín el Boh-hari, t. j. jízdní gardista sultánův, jakýsi druh janičára, má měsíčně 3 zl. 50 kr. v naší měně; vysoký důstojník 50 kr. denně. Ob-čejný guvernér amil má asi 20—40 zl. měsíčně. Za to ovšem mají právo vydřati ubohé poddané dle libosti.

Cestování v Marokku děje se výhradně na výborných koních, mezicích a oslích. Vyvážeti je zapověděno jest přísným trestem, jako málem všecken vývoz vůbec. Silnic tam neznají.

Na konec vyslovuji přání, aby i tato bašta temného islamu klesla a dostala se jako ostatní státy severoafrické pod evrop-skou nadvládu. Největší právo dosíci toho mají Španělé. Tak snad ve 20—30 letech Marokko bude, čím je nyní Alžír — vý-letišťem pro Pařížany obého pohlaví.

Na hořejším toku Gambie.

Bylo to v prosinci r. 1885, když jsem v malé, z jednoho kusu zhotovené kanoi ve společnosti čtyř černochoů, opustil ostrov Mac Carty na hořejším toku řeky Gambie ležící, dvě stě angl. mil od ústí vzdálený. Malické toto území, vůkol neodvislými státy kmenů Mandinga a Fulah, dosti nepřijemnými to sousedy, obklopeno, patří pod správu anglické kolonie Gambie. Správa obmezuje se na malý proužek území kolem delty soujmenné řeky. Nalezá se zde malá, guverniální budova s přednostou, sierra leonským černochem, dvě francouzské faktorie*) spravované francouzskými mulaty ze Senegalu, kteří samojediní na velenezdravém místě tomto vegetovati mohou, a několik chatrčí bat-hurskými černochoy obydlených.

Mými společníky byli: Gansa, majitel kanoe a vůdce výpravy, silný, pěkně rostlý a dobře ozbrojený černocho kmene Volof, vezoucí s sebou osm pytlů soli, kterou nahoře za jiné zboží a za otroky vyměnití hodlal; dále tři černoši kmene Mandinga, jako veslaři. Při dvacetipěti stopách délky měla naše kanoe pouze asi 4 1/2 stopy šířky a do té bylo nám pěti mužům se vměstnati. Dno bylo polokulaté a okraje nízké, tak že nám bylo celou cestu klidně seděti a balancovati, aby při porušení rovnováhy kanoe se nepřevrátila. Takto co možná nehybně sedě a občas s Gansou se střídaje, řídil jsem od zadu podélným, špičatým veslem kanoi. Skoro po celý den vystaven jsa žárným paprskům slunce, nebezpečného to odpůrce cestovatelova zde jako na Senegalu a v Saħaře, ztrávil jsem tak několik téhodnů. Štěstí, že byla doba úplného sucha; v deštivém počasí podobná výprava byla by úplně nemožnou bývala. Moje zavazadla byla skromná. Balík, na způsob švýcarských turistů na zádech nošený z tétéž zelené látky, obsahující výměnu oděvu, kompas, zápisník,

*) Obchodní domy.

několik plechových škatulek na hmyz, dvě malé lahvičky arseniku a chininu, udice, prach a olovo; mimo to puška, nůž a dvojhlavňová pistole.

Potravin jsem s sebou neměl kromě sladkých batatů v Mac Carty koupených, nic nežli něco rýže a pepře. Též drobet upražené, kamenem utlučené kávy, kterou jsem z rána . . . žvýkal. Ostatně navykl jsem si na ořech kolu, o kterém v poslední době tolik přehnaného lze čísti a kteréhož zde mahomedánskými černochy všude na místě opojných nápojů se užívá. Neupírám kole jakýchsi vlastností, kterých však v téže míře u kávy a čaje naléztí lze. Jest dobrou pomůckou proti vzrůstající se žízní, hladu a únavě. Zázraků ale, jakých by si jistá reklama přála, bohužel nepůsobí.

Zpočátku šla cesta dosti rychle. Hbitě uháněla kanoe proti proudu mohutné řeky. Silnější, nad míru suchý vítr, vanoucí od Sahary, nám kladl odpor, tak že jen těsně u břehu jsme veslovali, nuceni jsouce veškeré zatáčky vyjížděti a vyrušující z klidu četné vodní ptactvo na dlouhých, visutých větvích sedící a hnízdičí. Tak suchý byl harmatan (vítr), že kůže s tváří a rukou se mi oloupala. Společníci moji krátili sobě cestu vyprávěním dobrodružství ne vždy věrohodných aneb monotonním zpěvem. Když slunce vysoko nad hlavami stálo, vyhledali jsme stinnou zátoku a zde pod korunou mohutných obrů připravili jsme sobě chudý pokrm, poněkud z opepřené rýže, zavařený se sušenými neb čerstvými rybami. Luxusem byly jeden neb dva v popeli upečené batáty. Na obou březích sem a tam roztroušeny ležely vesnice černochů mandingánských. Někdy se podařilo před soumrakem stihnouti do vesnice a pak jsme přespali noc v některé z těch kulatých, směšně nízkých, ze slámy a listů vějířovité palmy upletených chýší. Jinak přenocovali jsme na břehu kol velkého ohně. Ze sna rušilo nás leda občasně vytí hyen a šakalů, nebo poplašný pokřik poděšených levhardem mandrilů. Nalezali jsme se dosud v bezpečných krajinách, kde nebylo se

ještě nočních přepadů obávati. Kdekoli jsme zastavili neb tiše kol břehů pluli, budil zjev můj velké překvapení. Vše ku břehu spěchalo, by nevidanou bílou pleť obdivovalo, bělejší nad onu potulných Arabů sem zřídka od severu přicházejících.

Někdy jsem podle přání prsa neb nohy obnažovati musil, abych zvědavce o úplné bělosti svého těla přesvědčil. Obyčejně něžné pohlaví podobná přání projevovalo a s opovržením o mé »ošklivosti«
mluvalo. Často prchaly ženy a děti, mnou překvapené, s pokřikem do vesnice prádlo ve spěchu na břehu zanechávající, aby velkou novinu o bělochu, dosud jen z pověstí známém, mužům svým zvěstovaly.

Doznávám, že po většině dosti pohostinně byl jsem vítán, vystaven jsa ovšem nestydatému žebronění a všetečným otázkám. Tak uplynul první týden. Gambie zde na mnoha místech až i dvakrátě širší je Vltavy v Praze, a tak hluboká, že by menší, říční parníky zde zcela bezpečně jezdití mohly. Z kůry jedné citlivky utvořil jsem sobě malou, střese podobnou pokrývku přes svůj anglický helmet (klobouk), která proti palčivým paprskům slunce výborných mně prokázala služeb. Potravní zásoby jsem pilně obohacoval. K večeru, když kanoi jsme ku břehu přivázali, podnikal jsem lovecké vycházky a skoro nikdy bez kořisti jsem se nevracel. Bývaly to obyčejně perličky neb zdejší koroptve, někdy ale i rychlonohá gazela, jimiž obohacován skromný náš stůl. Čím více po řece nahoru, ubývalo krokodílů, kterých na dolejším toku Gambie po tuctech lze denně viděti a kteří lidem dosti nebezpečnými bývají. Na ostrově Mac Carty sežraly potvory za krátký čas mého pobytu dvě osoby; koupajícího se muže a malé, ze řeky vodu nabírající děvče. Dávají krokodilové přednost více bahnitému řečišti — zdržují se tedy hlavně poblíže delt.

Častěji stýkali jsme se s obrovskými hrochy, kteří vzduch hlasitě vdechujíce, z vody nedaleko kanoi se vynořovali. Čaro-krásný pohled byl na řeku za ohnivého západu slunce, hlavně tam, kde řada štlhlých palem přerušovala monotonní plochu

vegetace a hladina vodní ve skvostných hrála barvách. Ani větérek nezašustil citlivými korunami vějířové palmy. Ticho podvečerní rušeno pouze křikem ptactva, nořením se hrochů a našimi krátkými, špičatými vesly vodu hbitě rozrážejícími. Velká hejna »kunankoi«, sněhobílých volavek, snášela se na bezlistý obrovský baobab, smutně do vzduchu trčící, rázem jej měnil ve fantastický velkými bílými květy posetý strom. Pronikavě krákařce, honily se vzduchem běloprsé vrány (*Corax nivea* ?), malá hejna potápek s podivuhodným, hadovitým krkem jako šipky frčely nám nad hlavami. Tu zas se vznesl nad malou lesní mýtinu, plachý »kaukau mansa«, pro svá skvostná purpurová křídla Mandingy králem (*mansa*) zvaný. Vážně na větvích stromů seděli dva rybařci, obr a trpaslík, tento sotva střevíc nad hladinou vodní, onen na vysoké špičce bombaxu, oba upřeně do vody po kořisti vyhlížejíce. Onen, kulandžan zvaný, krásný velký, čokoladové a bílé barvy, říční orel, tento krásnobarvý s pěknou modrou korunkou na hlavě pták rodu lednáčků, velikosti našeho strážníka. Oba výteční lovci střemhlav do vody se vrhající, jimž tak lehce kořist neunikne. Kulandžan velmi ostražitý, »jatata«, na svou nepatrnost se spolehaje, mnoho sobě z lidí nedělá, aniž snadno ze své práce se dá vyrušiti. Jen někdy s většími soudruhy rybařky statečně se bije. Velmi mne překvapila tuhost života kulandžanova, jež pouze dobře mířenou koulí jsem na místě sraziti mohl; z broků, třeba srnčích, zdánlivě sobě mnoho nedělal.

Okolí Gambie, ačkoliv břehy dosud zůstávaly ploché, o malých nevysokých pahrbcích, které jsem si věrně do mapy zaznamenal, znenáhla začínalo nabývatí tvárnosti skalnatější, sem a tam naskytovaly se nízké katarakty. Často stýkali jsme se s kanoemi i malými plachetními loďkami Mandingů, kteří plody zemního ořechu (*Arachis*) do Mac Carty na výměnu za zboží evropské vezli. — Hlavou o pytle podepřen, na znak leže, nad sebou čisté skoro bez mráčku nebe, často jsem se zadumával.

Jsem daleko široko já sám jediným představitelem bílého plemene! — Těmitěž místy před lety ubíral se statečný Škot, Mungo Parck, na cestě k veletoku Nigru. Není zde neznámý, ač zpitvořeno jeho jméno. Jaký osud mě as očekává? Jako prostý turista cítil jsem svoji nepatrnost u porovnání s mužem o vědu tak zasloužilým.

Desátého asi dne dostali jsme se do oblasti pastýřských Fulahů, těchže, již Dru. Barthovi tak časté působili nepřijemnosti. Zajímavý to národ, ethnologicky posud neklasifikovaný, více Malajcům než černochům podobný, jenž u vítězném tažení mnoho kmenů sobě podmaniv, jiným vládu a řeč vnucuje, sám ale často typickou svou barvu (žlutě čokoládovou) smíšením v černou namnoze zaměnil. Prodral se od Wadai až ku břehům atlantického oceanu. Přirazili jsme k malé osadě u samého Bathurstu. Zde v těchto končinách bylo nám více míti se na pozoru a pouze tam, kde Gansa od předešlých svých cest měl známých, jsme se stavili. S ohledem na možné nenadálé přepadení drželi jsme se teď více uprostřed proudu.

V jedné vesnici proměnili jsme částku soli za modrou bavlněnou látku domácí výroby. Jindy dohonění jsme byli pronásledující nás obdélou kanoí, osmi dobře ozbrojenými muži obsazenou, případ, jenž zprvu v nemalé nás uvedl rozpaky. Byli to lidé Summy (pohlavára) z Niari, kterým jsme musili dáti poplatek ze solí, tabáku, ořechů kola a něco střelného prachu pozůstávající. Že jsme tak lehce vyvázli, děkoval Gansa pouze mé »imposantní« přítomnosti. Mnoho nescházelo, že nás zajaté neodvedli v průvodu Summova ozbrojeného lidu. Já hrozil Angličany a ač si z nich zde mnoho nedělají, mělo to přece účinek. Později za Jabutendou, když na zavolání několika Fulahů ku břehu přirazivše, o zboží jsme se smlouvali, počali tito s námi hádku. Na štěstí podařilo se nám ještě v čas od břehu odraziti; Sonko, jeden z našich veslařů bezmála zasáhnut byl kopím za námi mrštěným. Též několik špatně mířených šípů bylo na rozloučenou

za námi posláno. Sáh jsem po zbrani a byl bych se za zvláštní pozdrav dobře poděkoval, kdyby mně Gansa nebyl zadržel. Moudřejšího nemohl učiniti, ježto bychom jinak stále po zemi i po vodě bývali pronásledováni. Drželi jsme se nyní více pravého břehu. Zajímavý pohled překvapil mne jednoho rána. Na skále šikmo k řece spadající sedělo stádo mandrilů všech velikostí, od starého samce až po mladá kojeňata u prsou matek opicích. Námi překvapeni, spustili opičáci tak pekelný povyk, že mi dosud hučí v paměti. Staří samci, oškliví jako čerti, zuby na nás pitvorně cenili a vůbec velmi nepřátelsky si vedli. Nebyl bych si přál, samotén octnouti se v jejich středu. Nabyl jsem o tom zkušenosti kdysi v kunčanských lesích. Zásoben jsa několika brokovými patronami, malé pouze smečce silných opic sotva jsem se ubránil. — Černoši Mandingové nazývají skálu tuto »smřícím městem opic« a zcela vážně tvrdí, že se sem k rozhodování svých sporů scházejí, nejstaršího mandrila volí za soudce.

Tolik jest jisto, že skála vždy oživena bývá těmito psohlavými opicemi. Pohled na překvapené stádo, po velkých pobřežních stromech se rozlézající, zlobivě, ne však s přílišným kvapem prchající, velmi pěkně se vyjímá v rámci zdejší krajiny. Jsou případy, kdy mandrilové i lidem — hlavně ženám nebezpečnými se stali a na místech opicemi hojněji obsazených bývají ženy k vodě ozbrojenými muži doprovázeny. Od Fatatendy bylo nám opatrně skalisky se prodfrati.

Řeka velmi opadla. Radostně mě překvapily dvě kanoe, mimo majitele Mandingy, vesměs černochoy kmene Bambara obsazené. Oblečení byli Bambarové malebným širokým rouchem bílé barvy s bílými dvojspičatými čepicemi a modrými po kolena sahajícími gatěmi. Polokřivé meče, kopí bizzarních forem a luky s krátkými šípy měli za zbraně. Pouze dva měli staré střepy pušek s kamennými zámky. Vezli nejspíše zlatý prášek (dobře v opascích ukrytý) na výměnu za pobřežní zboží, které v Mac

Carty sobě vyberou. Velký byl jich úžas, když pojednou octli se tvář v tvář bělochovi.

Zastavili jsme pod stínem gumových stromů a podávali sobě na vzájem koly ku žvýkání, což má zde týž význam jako u nás dýmka míru mezi severoamerickými Indiány.

Pomocí řeči Mandingů, kterou drobet vládnou, mnoho jsem se jich na cestu a na řeku Niger vyptával — sám též mnoha zvědavým otázkám podlehaje. Za trochu prachu a udic vyměnil jsem malé, etnografické předměty a konečně přátelsky jsme se rozešli. Nemile se nás dotklo stálé, poplašné bubnování, jež ve dne i v noci na další cestě z pravého břehu k nám dolehalo. Jakési »telegrafické«
dorozumívání mezi vesnicemi Mandingů. Mnohdy byli jsme zastavováni a podezřele prohlíženi, vzbuzující svojí přítomností nemalý podiv. Moje částečná známost domácího jazyka, hlavně však arabština a znalost písma, zjednávaly mně u místních alмамů-thalebů (učenců) velké vážnosti — než i podezřívavé a fanatické poznámky. Tak ze Sokota příšlý marabut vážně mně vykládal o tom, jak Mosa (Mojžíš) v pomoc sestoupl Mahdimu a potřel všechny nevěřící na dalším východě. Je podivuhodno — jak rychle zprávy, přes celou přič Afriky, mahomedánskými poutníky bývají roznešeny. Nemýlím-li se, bylo to v čase, kdy Mahdi vítězil.

Poplašné bubnování vysvětlilo se v ten smysl, že Mandingové (mohamedáni) popuzeni byvše marabuty, svatou vypověděli válku Soninkům (nevěřícím, požívatelům kořalky neb jiných opojných nápojů). Brzy vypukla hnusná razzie a mnoho bídy a strastí bylo nám spatřiti na další cestě. Raněné, nepohřbené, hyenám na pospas vydané mrtvoly, spáleniště, ubohé k otroctví odsouzené zajatce — a podobné obrazy pojednou ničily krásný dojem, jež na mě Gambia učinila.

Solný obchod kvetl. Výměnou dostali moji společníci tři otrokyně — jedna s dítětem u prsou. Ubohá stvoření, často svázána s kusem dřeva na zádech, marně nařkala a svých,

v boji padlých mužů oplakávala. Činil jsem seč jsem byl, abych ku zlepšení jich stavu přispěl. Než utřil jsem pouze posměch a nepřátelství. —

Dvě stě angl. mil od ostrova Mac Carty, tedy 400 angl. mil od pobřeží, rozloučil jsem se se svými spolucestovateli. S několika doporučenkami, psanými mandingštinou, na dřevěných deskách, jež mi vyhotovili známí marabutové, opustil jsem Faraiti v kanoi, pouze asi 15 stop dlouhé ve společnosti dvou, nahoru se plavicích Mandingů. Již pátý den ale tak horečkou a diarhoeí jsem onemocněl, že pouze na znak, na dně kanoe jsem ležeti mohl, hustolistými větvemi čerstvě usekanými se před sluncem pokrýváje. Chinin mně došel. Nad ohněm usušenou, na prášek jsem rozdrobil kůru adansonie, zdajíc se mně obsahovati dostatečně taninu, a tím jsem se léčil. Konečně ležeti jsem zůstal v chýši na břehu ležící, otroky, zde pro své pány rybařící, obydlené. Moji průvodci ráno zmizeli. Na štěstí jsem ze svého majetku nic nepohřešil. Zimnice — již pátý silný záchvat, za krátkého pobytu v zemích Senegambie! — mnou lomcovala. Diarhoe mě tak seslabila, že sotva pomocí dvou holí jsem vstáti mohl. Bezzubá, stará, špínou kypící otrokyně, s níž s těží jsem se dorozumíval, byla jedinou osobou, která se stavem mým soustrast pocítovala a mně ošetřovala.

Moje strava ve vlhkém, roztrhanou rohoží pokrytém koutě polorozpadlé chatrče pozůstávala po celých šestnácte dnů z rozvařeného rýže, «čere» (z kuskusu, druh *Sorghum*) míchané s listím adansonie. Mnoho zvědavců z blízké vesnice po celé dny obklopovalo mou chýši; sotva jsem svých zbraní ubránil. Horečkou trápen, poslouchat jsem musil smích a necitné vtipy kolstojících Mandingů, Sarahaelů, Fulahů, již smrt mou očekávající o mou pozůstalost se dělili.

Na štěstí jim sklaplo. Konečně jsem se drobet zotavil. Otrokyni dle možnosti odměniv, dvě tureckých fesů a svoji pistoli za potraviny, sandale, kolu vyměniv, slabostí se dosud po-

E. St. Vráz se svou družinou v Akvapimském pohoří na lovu slonů a bůvoň.

táceje, zavazadly obtěžkán, ve společnosti najmutého otroka opustil jsem pěšky místo toto. Brzo ztratilo se za suchým, mimosovým lesem zraku mému. Nezapomenu na ně lehce.

* * *

Když po 3½ měsících cesty do vnitra, po řece zpět do Mac Carty jsem se vrátil, v zrcadlo pohlednuv, sám sebe jsem nepoznal. Sestárlý, žlutý na mně zíral cizí obličej, jehož pouze zuby nezměněnými zůstaly. Hubený malý můj obličej v hustém, dlouhém se ztrácel vlasu. — Za to zápisník můj mnohým, zajímavým materiálem se může vykáhati.

Od Zlatého pobřeží afrického.

Koncem března roku 1888 přišel jsem od řeky Volty do pohoří zvaného Akuapim. Odtud hodlal jsem po krátkém čase vykonati cestu do zajímavé, pro zoologa velice vydatné zemičky zvané Okvavu, kteráž se rozkládá severně Akuapima u vzdálenosti cesty asi šestidenní. Prodléval jsem právě třetí rok na Zlatém pobřeží, konaje tu cesty za účelem sbírek přírodovědeckých. Měla to býti poslední podobná cesta před mým rozloučením s africkou pevninou, kdež jsem byl po osm let cestoval a své sbírky obohacoval.

Zlaté pobřeží nalézá se až na výběžek Assinie, jenž Francouzům náleží, v rukou Angličanů. Spravuje je anglický guvernér, jenž sídlí v posledních letech v Christiansborgu, který leží ne-daleko nejdůležitějšího města, zvaného Accra.

Země sama jest pobřežní pruh, 450 km zdělí a průměrně 95—96 km zšíří, t. zv. »Gold Coast Colony«; rozloha jeho rovná se skoro velikosti Čech.

Nejznamenitější řekou Zlatého pobřeží jest Volta, kteráž bohužel pro mnohé písčiny ve svém ústí a pro četné peřeje a mělčiny naprosto nesplavna jest. Prostupujeť ji nesmírné množství skalisek, kteráž činí regulování její nemožným. Tak uzavřela sama příroda přístup do temného nitra Zlatého pobřeží touto cestou. Dle jména známější jest řeka Prah, svatá řeka Ašantů, kteráž nabyla důležitosti za války roku 1873 mezi Angličany a domorodci.

Prah dělí Zlaté pobřeží v část západní a východní. Celá tři léta strávil jsem v této části, kde již po dlouhá léta působí s nemalým úspěchem evangelická německo-švýcarská Basilejská missie, krácejíc statečně za svým cílem.

Leč nejen po stránce náboženské jest činnost její velice prospěšna, nýbrž i vzhledem ke všeobecnému vzdělání lidu. Zřídiliť tam misijnáři mnoho škol, v nichž jsou domorodci vyučováni svým jazykem; na pobřeží řečí »ga« a v nitru země řečí »oci«.

Kromě toho zřídili tu též dílny a obchody, aby i v tomto směru mohli příznivě působiti na lid. Tak jest většina »černých« truhlářů, kovářův a p., s nimiž se setkáváme na celém Guinejském pobřeží, vyučena od basilejských misijnářů.

Rozdíl mezi nesčetnými misii anglickými a touto německou, jejímiž členy jsou muži plní nadšení a lásky k svému povolání, jest veliký. Leč nechci se obíratí líčením tohoto rozdílu, pročež přestávám na této poznámce.

Země sama, tropický, vlhký to kraj, jejíž prostupují značná, zejména žulová pohoří porostlá pralesy, jest ve všech nížinách a údolích velice nezdava. Nejnebezpečnějším nepřitelem bělochů jest tu žlutá zimnice, od Angličanů »Blackwaterfiever« zvaná. Jejími oběťmi stávají se přemnozí Evropané sídlící na Zlatém pobřeží; krátký průběh této nemoci končí po většině smrtí.

Leč jsou tu také vysoko v horách ležící místa s dosti zdravým ponebím, kamž uchylují se onemocnělí běloši pro zota-

vení. Takým místem jest na př. malé černošské město Aburi, důležitá stanice missionářů v pohoří Akuapimu. Ještě zdravější jest pohoří Okvavu s missionářskou stanicí Abetifi. Tu nalézá

Zbrojnoš z Okvava.

Evropan, přišedší z horkého pobřeží, v pravdě osvěžení, a to jednak ve chladu překrásných hustých lešů, jednak v plantážích tamějších domorodců. Po delším pobytu na pobřeží, kde celé tělo za stejnoměrné stálé teploty velice uslábně, jest také změna poněkud zdraví lidskému skutečně nezbytna.

Rovněž mně bylo jí třeba; prodléval jsem již po několik týdnů v močálovitém okolí Sugby a Akusy na řece Voltě. Zabývá se rybolovem, věnoval jsem pozornost zejména bahníku (Protopterus), zajímavému pro dvojí dýchací ústrojí. Nachytil jsem jich mnoho a hodlal poslati několik živých exemplářů do Evropy. Bohužel, zahynuli mi krátce po lovu všichni, prve než mi bylo možno přivézt je do Addah, přístavu na řece Voltě.

Delší pohyb a namáhavý rybolov v tak močálovité krajině oslabil velice mé jinak pevné zdraví. Radostně opustil jsem Akusu a spěchal horkou nížinou, zvanou Kroleo, abych co nejdříve dospěl do stinných vesnic v pohoří Akuapimu.

V Aburi byl jsem brzy hotov s malými přípravami na cestu za přispění ochotných missionářů basilejských.

Časné z rána, kdy městečko ještě mlhou zahaleno bylo, rozloučil jsem se srdečně s milými přáteli i s krajinou, kdež jsem byl delší dobu strávil. Odnášel jsem si odtud pěkné sbírky hmyzu. Osm nosičů mělo na starosti má zavazadla a dva měli připraven hamak, abych do něho mohl usednouti, kdybych zemdlel. Tito lidé byli mi skoro vesměs získáni laskavostí missionáře pana R. Byli to hezcí, silní lidé typu okvavského.

Za dopravu břemene z pobřeží do Okvavu platí se nosiči obvykle 10 šilinků; břímně nesmí býti však těžší 60 anglických liber. Dá-li se kdo nésti v hamaku, zaplatí každému nosiči za hodinu cesty šilink. Kromě toho platí se 25 halfrů denně na stravu. Cestování není tudíž příliš drahé; neboť dokud nejsme seslabeni nemocí, snadno vykonáme polovici cesty pěšky.

Kráčel jsem statně ku předu. Nosiči mých zavazadel, jež obsahovala různé náčiní, potřebné ke sbírání přírodnin, malou zásobu potravin, mnoho líhu a stříelného prachu, zůstali daleko za mnou.

Radost bylo jíti nádhernými plantážemi banánovými a platanovými v krásném Aburimeku. Rozkošná to krajina akuapimská se svými úhlednými, čistými (ovšem dle afrických názorů)

vesničkami, kteréž obklopeny jsouce plantážemi, ještě se ukrývají ve stínu lesa. Právě to idylly tropických krajů! Tu tráví obyčejně většina rodin akuapimských se svými otroky (otroctví

Králův úředník z Okvava.

skrývá se tu dosud, ač na anglické půdě, pod maskou t. zv. »homeslavery«) delší dobu, a to až do žní plodin tuto pěstovaných. Jsou to: platány, yams, amankani, kasave, kukuřice a j. Po té vracejí se všichni osadníci do města. Tam nastává akuapimskému národu odpočinek a veselý život za tance a zpěvu.

Asi $\frac{1}{4}$ hodiny za Aburi prošel jsem vesničku, řečenou Avshirase; jméno to znamená »v cukrové třtině«. Po té vedla mě cesta k městu Abusumase, kdež říká se »pod fetišem«. Druhdy bylo to pravé sídlo fetišismu; nyní však jsou tamější poměry zlepšeny působením Basilejské missie.

Po té minul jsem město Mampon. Starý, ctihodný černoch zastává tu místo katechisty, a jeho nejstaršího syna vychovávají basilejští missionáři k témuž úřadu.

Nedaleko za Mamponem uhnul jsem se s cesty, vedoucí k hlavnímu městu akuapimskému Akropongu. Nyní bylo nám kráčet úzkou stezkou, vinoucí se stále srážněji dolů. V některých místech byla téměř až kolmá. Pojímal mě strach při vzpomínce, že tudy mají kráčet moji nosiči se svými břemeny. V duchu představoval jsem si již s hrůzou, jak některý z nich dolů se sřítí, a jak se všechny mé drahocenné věci pádem roztříští, ať již fotografické náčiní nebo prázdné láhve, v nichž hodlal jsem uschovati nové poklady pro své sbírky, či cokoli jiného. Nebyly tyto věci důkladně zabaleny, aby nepřibýlo zavazadlům příliš na váze. Jeť tu zvykem skládati je prostě do podlouhlého koše. Tuto nebezpečnou cestu byli by sotva vykonali černoši z pobřeží. Jinak jest s Akuapimskými, vlastně s Okvavskými. Ti chodí volným ale jistým krokem, bezpečně i na nejméně schůdných místech. Nesouce na hlavě břímě někdy až 60 liber těžké, vykonají statně a čile třeba osm hodin cesty. Často jsem se obdivoval jejich vytrvalosti a oceňoval výhody nosení břemen na hlavě. Jeť zdejší lid štíhlý, přímé postavy, s hrdě vztyčenou hlavou, nikoli se šíjí otrocky sehnutou; statný to lid.

Po několika hodinách opustili jsme pohoří a ocitli se v pěkných plantážích, jež se rozkládají v údolí mezi pahorky, zvanými Panto a Pantampa, blíže řeky Pomponu. Náleží většinou Akuapimským.

Tu stihl nás dubnový déšť. I bylo nám rychle hledati úkrytu pod některou střechou. Vstoupili jsme do jedné chaty.

Hostitel přivítal mě po zdejšímu způsobu. Přinesl mi darem kuře, bohužel velmi hubené, a kromě toho potřebné věci ke přípravě pokrmu, zvaného »fufu«.

Major domus z Okvava.

»Fufu« jest oblíbený pokrm celého kmene Oči. Nejedl-li kdo některého dne fufu, třeba byl úplně syt, má za to, že vlastně nejedl. Fufu jest podobno tortille nebo polentě, známé v jižní Evropě, ač není snad tak chutné. Ale dlužno doznati, že dobře připravené fufu není nedobré. K přípravě jeho užívá se plodův

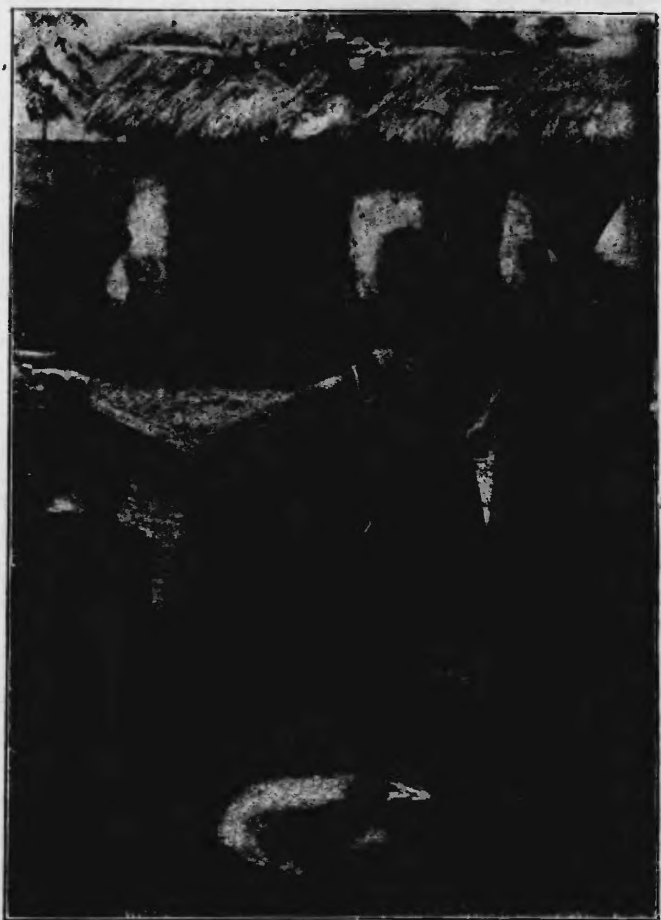

yamsu, platánů nebo kasave. Fufu prvního nebo posledního druhu hodí se pro náš žaludek asi nejlépe. Oblíbený ten pokrm domorodců připravuje se takto: Plody zmíněných rostlin se oloupají, plody platánů v stadiu ještě nezralém. Pak uvaří se na měkko v hliněném hrnci, jakéž tam sami zhotovují, na prostickém krbu. Ten jest utvořen buď ze tří kamenů nebo tří hliněných nožek. Po té utlukou se uvařené plody v dřevěném hmoždíři k tomu určeném. Jedna osoba vykonává tuto práci, kdežto jiná stále nádobu při tom otáčí (viz vyobr.). To děje se tak dlouho, až docílí se hmoty podobné pudingu, totiž nelepkaového těsta. K tomu uvaří se řádně pepřená polévka buď z ryb, drůbeže nebo jiného masa; často též z palmového oleje. Taková, pokud je z čerstvého oleje, bývá velmi chutná, leč těžko stravitelná. Jakého druhu polévka jest, řídí se zámožností hospodáře. Těsto dá se pak do mísy a poleje onou polévkou. Mísy a talíře jsou vlastně vyhloubené tykve (kalabasy), jejichž tvar sám vybízí k užití jich za nádoby.

Připravující zmíněnou krmí, dbají mnohé tamější ženy dosti čistoty. Užívají při tom i vařečky. Leč při jídle nemají ani vidliček ani lžic; jedí rukama, a to zcela patriarchálně všichni z jedné mísy. Při tom však má každý náležitý ohled na svého souseda.

Před jídlem i po něm umyjí si všichni čistě ruce. Vůbec shledal jsem, že smysl pro čistotu jest u kmene Oči mnohem vyvinutější než na př. u Mandingů, Fulahů, Volafů nebo Sereresů, kteréž jsem seznal za svého delšího pobytu v Gambii. Také obyvatelé Zlatého pobřeží nedbají daleko tak čistoty těla ani domu jako lid kmene Oči.

Byl jsem tak vyhladovělý, že jsem přisedl chutě k jídlu, přemýšleje v tu chvíli pramálo o zákonech čistoty. Spokojeně hověl jsem si na rohoži dosti špatně upletené z palmových vláken (palma *raflesia vinifera*) a pochutnával se na doutníku havanském, snil jsem o budoucích honbách. Mezitím lil se déšť stále proudem ze šedých mračen.

Ženy tlukoucí »fufu« v Aburi.

Zajímavě bylo pozorovati, s jakou chutí dali se moji nosiči do jídla; měli fufu z amankani a polévku. Afričané dovedou po dlouhou dobu snášeti hlad a spokojují se na svých dalekých cestách s velice skrovnou částí potravy, aniž by snad ochabovali. Ale naskytne-li se jim přiležitost najísti se po libosti, spotřebují nesmírně mnoho. Pozorovatel žasne nad tím, jak mnoho snese jejich zažívací ústroj. Viděl jsem muže akiemského, jenž snědl v malé chvíli 12 kulí fufu, vážících asi 6 angl. liber, a kromě toho polévku i maso k tomu obvyklé. A případ ten není ojedinelý. Ale moji lidé museli se spokojiti s málem, nebyloť na ten čas jinak možno.

Chystaje se ke spaní, zočil jsem roj okřídlených termitů, jenž sem byl přiletěl. Ale povšimnuv si jich zevrubněji, seznal jsem, že je to menší druh. Měl jsem již několik takových exemplářů ve svých sbírkách. Nevšimaje si jich už, ulehл jsem.

Noc minula dosti klidně. Kromě několika útoků, jimiž mně mravenci znepokojovali, nerušilo můj spánek nic.

Ráno vstal jsem posilněn a jal se vařiti dobrou kávu. Za cedník užil jsem při tom nové, dosud neupotřebené ponožky. Laskavé čtenářce netřeba krčiti nad tím hezký nosiček. Viděl jsem uživati takového cedníčku již jinde a doporučuji jej na cestách všude.

Když jsem nosiče svého hamaku řádně vyburcoval — neboť spěchu tito lidé neznají leč při návratu — nastoupil jsem další cestu.

Přechod přes pahorky, řečené Pantampa, nebyl zvláště obtížný, až na to, že byla cesta po předchozím dešti velmi kluzká a tráva i chrástí značně mokré. Za několik hodin byli jsme v nejkrásnějších pralesích Akemu.

Království Akem Abuakva, kamž jsme právě přibyli, obývají Akiemové. Náležejí ke kmeni Oči a od Akuapimských liší se pramálo. Také řeč jejich jest téměř táž. Ani v mravech a obyčejích, ani ve stavbě obydlí se neliší od Okvavských, protož

netřeba se o tom rozhovíti. Tehdejší král Ata sídlil v Kijebi. Byl to chytrý despotický ukrutník. Způsobil později Basilejské missii, jakož i anglické vládě v Christiansborgu, mnohé nepřijemnosti. Konečně byl jat a dopraven na pobřeží, kdež náhle zemřel.

Akiemští nejsou tak pracovití jako Akuapimové neb Okvavští, ale za to jsou bojovnější. Jsou úhlavními nepřáteli Ašantův a stáli je mnoho krve. Tak na příklad hned v letech 1822—24 vedli s nimi válku za vůdcovství anglického guvernéra z Cape Coast Castle, sira Charlesa Mac Carthyho. Ve svých zpěvech a vyprávěních vzpomínají s velikou úctou statečného toho vůdce, jenž v boji onom zahynul.

Přišli jsme do značně oživeného města, zvaného Dvabin-Koforidua. Jest založeno a obydleno vystěhovalými Ašanty, kteří pojmenovali svou novou otčinu Dvabin po soku Kumasi. Byl jsem uvítán obvyklým způsobem: odevšad pokřikovaly na mne děti: »obroni koko« (červený Evropan). Černocho z pobřeží oděného po evropsku nazývají prostě «obroni». Za krátko byl jsem v chatě Ašantů, známých mi již z dřívější mé cesty akiemské. Zabýval jsem se přípravou snídani. Za několik listů amerického tabáku a dvě škatulky švédských sirek, kteréž se tu těší veliké oblibě, dostal jsem několik platánův a vajec. Byl jsem ovšem obklopen množstvím velikých i malých dětí; s údivem sledovaly každý můj pohyb. Že jsem musel stále odpovídati na otázky odkud, kam a proč, jest při zvědavosti černochům vrozené pochopitelné. Nejmilejší jejich zaměstnání jest: vésti obchod a rozprávěti. Že dovedou i známenitě lháti, poznal jsem, bohužel, také. Asi po dvouhodinném odpočinku ubírali jsme se dále. Cesta byla nyní stále více olidněna; též značně lepší a příjemnější. Konečně pozdě odpoledne přišel jsem do Kukurantumi, kdež má Basilejská missie velmi hezkou stanici, již obstarává domorodec; nehodí se toto místo pro nezdravé své okolí dobře pro Evropana.

Příštího dne vydal jsem se na další cestu přes města Tafo a Oseem. V těchto kvete poněkud průmysl hrnčířský. Vyrábějí tu hliněné hrnce a dýmky bizarrních forem, představující lidi i zvířata. Také jsou pozoruhodny malé všeobecně tu obvyklé židle, kteréž jsou vyřezávány z jediného kusu dřeva.

Dorazivše k horám zvaným Ativa, měli jsme velmi špatnou a stále neschůdnější cestu. Ani slova nemluvíce šli jsme rychlými kroky nekonečně klikatou cestou, abychom za večera konečně došli do města, řečeného Anyinam, jež jsme si byli minulého dne vytkli za cíl. Tam poskytl nám odpočinku opět dům domorodého kazatele, jež tu ustanovila Basilejská misie.

Druhého dne časně z rána vydal jsem se na další cestu, chtěje za večera dorazit do prvního města v Okvavu, řečeného Mpraiso. Je tam dobrých 12 hodin cesty, vedoucí nejhustším a nejkrásnějším pralesem, jaký jsem byl kdy spatřil. Nedaleko za zmíněným městem, respective vesnicí, bylo nám přejíti poněkud rozvodněnou řeku Berem, přítok řeky Prahu. Štěstí nám přálo. Obrovský strom ležel vyvrácen na přič přes řeku, jen asi 15 nebo 20 *m* širokou, tvoře tak přirozený most. Přešli jsme po něm šťastně na druhý břeh. Byl to strom z rodu odum, jediného to rodu na celém pobřeží, jehož dřeva termiti neničí; proto poskytuje velice vzácné stavební dříví. —

Vkročili jsme do tichého pralesa; v jeho stínech a tajemném pološeru bylo nám kráčet po celý den, a teprve večer měl nás vyvésti z jeho nitra.

Západoafrický prales! Panenský to hvozd, v němž nevládne žádná ruka lidská. Jeho obrovské kmeny kácí jen vše měnící a vše ničící čas, anebo malý, drobný hmyz, jehož skrovné, ale vytrvalé síle podaří se zničití nejednoho lesního veličána. Jak často byl již prales popisován! Zda jest skutečně tak krásný, jak si jej představujeme? Ano, jest krásný, jest velebně krásný. Ale krása jeho je chladná jako sfinx. Prales jest velikou hádankou, němým vypravovatelem zázraků a zákonů přírody, svědkem sta-

Pohlavár kmene s družinou a nosičky.

letí. Potěšuje nás jen z počátku. Ale čím hlouběji vnikáme do jeho nitra, tím více toužíme po širém kraji. A dýcháme vskutku volněji, dorazíme-li do nějakých plantáží nebo vesnice v jeho stínech ukryté. Prales jest tichý, zamklý druh, a hostí rovněž jen takové bytosti. Nenalézáme v něm veselého života našich lesů, jen pramálo samotářských živočichů tu hledá útulku. Kamkoli zabloudí pohled náš, všude spočine na husté zeleni, kteráž jako mohutná hradba skrývá a hlídá lesní taje. Zřídka jen mihne se tu pestrý motýl a osvěží znavené oko; zřídka jen zazní jednotvárný hlas nějakého ptáka poustevníka. Ale přece. Pták afra zvaný vydává vždy asi po hodinové přestávce křikem svým patrné svědectví, že i v tichu pralesa přece život. Jeť jedním z nejkrásnějších ptáků zdejších krajův.

Ani květin nespátříme na stinné půdě lesa, kamž marně snaží se zlatý paprsek vniknouti, bez něhož by v hustém chrastí jistě zahynuly. Proto vyšínuly se květy až nad koruny stromů. Věru závidíme ptáku dravci, ve výši se vznášejícímu, jenž zírá na všecku tu krásu zvláštních květů cizopasných rostlin. Těch oko cestovatele sotva kdy spatří. — Jen neunavná cikáda nebo nějaká pilořítka přerušují jednotvárné ticho. Vřesk opic jest tu skorem vzácností. Snad zaslechneš tu také šust, ale prchající antilopy neuzříš. Jeť to velice plaché a rychlé dítě lesa.

Tu musíš kráčet po bahnitě půdě, kde se ti pnou vstříc bodlinaté palmy, onde překročovati skáceného obra lesního; stále jde to klikatou, úzkou stezkou, v pravdě loveckou. Také stěhovaví mravenci zamezí ti někdy další cestu. Táhnou-li v řadě, nelze jinak než skokem jim uniknouti. Ale jsou-li, jak se často stává, roztroušeni, nutno tudy běžeti. Neníť radno se statečnými těmi zvířátky žertovati. Na vše, co jim přijde v cestu, útočí malí tito bojovníci v okamžení se všech stran, a zuřivě dávají se do toho.

Moje nohy mohly by o tom dosti vyprávěti. Štípnutí těchto mravenců působí nesmírnou bolest, neboť vniká při tom hojně

kyseliny mravenčí do rány. Věrohodný domorodec mi vyprávěl, že dovedou zvlřátka ta i do smrti uřtřpat. Tak přřhodřlo se jřstřmu lovcř antřlop. Ten byl jřmi přřpaden na mřstř plnřm plazřvřch rostlin, kudy musel lřzti po rukou i nohou. Nemoha se zachřřnřti rychlřm řtřkem, byl prř jřmi ohlodřn řz na kostř. S rychlostř vřř nepodobnou zalezou ubohřm obřtem svřm do ořř, nosu a uřř; zachrař se pak, kdo mřžeř! Střnou-li střhovavř mravenci přřvřzanř nebo postřelenř zvřř, jest nadobro ztraceno. Takřm zpřsobem přřřel jsem o nřkolid vzřcnřch ssavcřv a ptřkř, kterřz jsem choval řivř. Stalo se tak jednř noci, kdy jsem spal v chatř na břřzřch řeky Gambie. Byl jsem sřm v okamřřku pokryt třmi mravenci. Trřznřn jsa bolestř, skořil jsem do řeky; ale ani tak nezbařil jsem se jřch hned. Jeřřtř pod vodou mř řřdnř řtřpali.

Cesta lesem stala se mi brzy obtřřnou. Nechal jsem nosřř svřch zavazadel znařnř pozadu a spřchal jsem, bych jeřřtř přřd veřerem stanul v pohořř Okvavu. Asř řtyřř hodiny dal jsem se pak nřsti v hamaku; chtřl jsem nabyti sil na cestu ve strmřm pohořř. O řtvřtř hodinř odpolednř přřřli jsme koneřnř k jeho řpatř.

Nastalo nřm trmřcenř přřkrřmi cestami, přř řemřz zvlřřřtř plřce mnoho trpřly. Asř za třř řtvřti hodiny dořřli jsme ke strmřm řulovřm skalřm, zvanřm Upraeso. Vypřnřjř se asř 50 stop zvrřřř, uzavřřjřce cestu. Kdyř jsem i jejřeh vrcholu dostoupřl, dřchal jsem spokojenř svřřř horskř vzduch; takř jsem si tu poněkud odpořinul. Malřm přřřekem lesnřm naskytl a mi skvostnř vyhlřdka na celř Akemskř prales a k pohořř Akuapimu. V pravdř řarokřsnř to panorama, třřba ne přřlřř rozmanitř. Nesetrval jsem tu vřak dlouho, obřval jsem se bouřř, a kromř toho bylo mi jeřřtř kus cesty urazitř. Nevřnoval jsem z třře přřřiny mnoho pozornosti ani obřtnřm darřm, jeřz rozlořřli Okvavřřř na řpatř skřly fetišř skalnřmu; bylyř to koule, hrnce a jinř rozmanřtř vřř.

Dříve než se úplně setnělo, přišel jsem do prvního důležitěho města v Okvavu, řečeného Mpraeso. S úžasem zřal jsem od hezkých, malých domků missionářských na město, níže se rozkládající. Jaké to bohatství a nádhera rostlinstva v jeho okolí! Jak skvostná to zeleň v pěrůzných odstínech od nejtemnějši až v modravý nádech se mění!

Odtud zbývaly mi pouze čtyři hodiny příjemné cesty, kteráž vedla střídavě lesem a rozkošnými plantážemi. Cílem mé cesty bylo město Abetifi. Není sice hlavním městem v Okvavu, leč jsouc sídlem Evropanův a ozdobeno mnohými pěknými budovami, jest v území tom městem nejúhlednějším. Honosí se velice hezkým, jednopatrovým domem missionářským se zahradou, pěknou kaplí a školou; poblíže těch stojí domky křtěných domorodců. Stanice missionářů leží na pahorku asi 10 minut od města vzdáleném.

Ve městě byl jsem co nejsrdečněji uvítán a přijat pod pohostinnou střechu domu missionářů. Správcem stanice jest pan Fr. Ramseyer, pocházející z francouzského Švýcarska. Možno, že je znám mnohemu čtenáři; strávil přes čtyři léta v tuhém zajetí společně se svou chotí, missionářem Kühnem a francouzským kupcem Bonnetem, a to v Kumasi, hlavním městě ašantském, leč šťastně se z něho všickni dostali. Ale záhy dostavily se přece následky. Missionář Kühne trýzněn chorobou, stal se úplně neschopným zastávati úřad svůj v Africe a vrátil se do Evropy. Francouz Bonnet zemřel krátce po svém osvobození jako zlatokop na témž pobřeží, kde byl již tak mnoho přetrpěl. Manželka Ramseyerova pak má polovici těla ochromenu. Leč nedbajíc toho, setrvala a statečně plní své povinnosti. Kromě manželů Ramseyerových žili v Abetifi za mého pobytu ještě dva Němci, pánové Tschopp a Lehmann, přidělení missionářům na výpomoc.

Okvavu jest malá, hornatá země, 600 *m* zvýší nad hladinou mořskou (v průměru). Stanice Abetifi sama jest ve výši 670 *m*. Země jest dosti úrodná a hustě obydlena a honosí se několika

úhlednými městy, jakým jest na př. město Obo, mající 1500 obyvatelů. Průměrná teplota jest asi o třetinu nižší než v pobřežních krajinách, a jest tu dosti zdravo, byť i velice vlhko. Zdejší missionáři jsou klimatických zimnic daleko více ušetřeni než kdekoli jinde na západním břehu Afriky. Tento zdravý horský kraj poskytuje též dostatek velmi laciných plodin rostlinných i živočišných; z těchto zejména hojně koz a kuřat. Vajec lze tu dostati vždy dostatečné množství, a to velice levně: 8 až 10 vajec za čtvrt marky. Okvavští nemají tudíž žádného nedostatku potravin. Zřídka kdy stává se, že by pro neúrodu vypukl u nich hlad.

Asi u vzdálenosti jednoho dne cesty odtud rozkládá se rovina Aframská, na níž konají se veliké a vydatné lovy na bůvoly, antilopy, ano i na slony. Sami okvavští lovci vyvážejí odtamtud veliké množství sušeného masa, jež se tu prodává. Tu okusil jsem poprvé masa sloního. Byl to černý, nesmírně tvrdý kousek, mající vzhled kaučuku. Dostalo se mi ho od náčelníků města; leč byl jsem tím důkazem pozornosti pramálo potěšen.

Země Okvavu byla povinna odváděti Ašantům poplatek až do té doby, kdy byli tito podrobeni od Angličanův. Okvavští velice trpěli touto nadvládou. Bylať jim uzavřena cesta, vedoucí přímo na pobřeží, a to působením Akemských a Akuapimských, úhlavních to nepřátel Ašantů. Také bylo jim stěžováno vyměňovati si věci nezbytné, jako sůl, střelný prach a p. Musiliť choditi do Cape Coast Castle přes Kumasi a tam ze všeho zboží platiti clo. Poněvadž pak suroví a vládychtiví Ašantové sami nebohou zemi okvavskou velice vyssávali, zejména na svých válečných výpravách na druhý břeh řeky Volty, Okvavští s radostí uchopili se příležitosti, když roku 1874 začala se druhdy mocná říše Ašantů chýliti ke své zkáze, a prohlásili svou neodvislost. Ale neužili spokojeně své svobody, neboť obávali se stále nějakého útoku od Ašantů. Proto hledali často ochrany u kolo-

nistů. Konečně, po dlouhém zdráhání, bylo Okvavu slavně vřaděno mezi ochranné země anglické; bylo to právě za mého pobytu v Abetifi.

Okvavští, jakož i Ašantové, Fantové, Akemové a Akuapi-mové náležejí k velikému kmeni Či a všichni mluví řečí »oči«, kteráž přechází více méně v různé dialekty a bývá pokládána proti jiným jazykům západoafrickým za libozvučnou; má totiž dostatečné bohatství samohlásek a jest prosta skupin souhláskových, jako jsou »sch, gb, kp« atd. Jest to jazyk bohatý, zejména rozmanitými slovními hříčkami a příslovími. O tom, kdo umí obojího v řeči hojně užívati, říkají, že mluví sladce. Basilejští missionáři, kteříž vyučují ve školách jazykem »oči«, velice jej zušlechtili. Vydali gramatiku, skvostný slovník, bible a množství jiných knih v této řeči, při čemž užili abecedy Sepsia Standarda.

Bývalý missionář Christcler, jenž nyní v Evropě žije a hlavně filologií se zabývá, přičinil se o ono vydání za přispění jiných největší měrou. Dle jeho srovnávacích studií podobá se řeč »oči« jednak řeči Mandingů, jednak řeči Bantů. Možno z toho souditi na příbuznost těchto jazykův. Ovšem jsou srovnávací studie afrických řečí teprve v počátcích. Mnoho jazyků, jimiž se mluví v krajích prostírajících se mimo zemi Ašantů, známe dosud velmi nedostatečně; protož nelze souditi s určitostí na původ a příbuznost kmenů Či. Není tu ani stopy po nějaké spisovné řeči. A poněvadž jest ústní podání Afričanů příliš nespolehlivé a skrovné, víme o jejich prabydlišti nesmírně málo. Ovšem že mají mnoho bájek a pověstí, leč i na základě těchto bylo by těžko pátrati. O původu lidstva vypravují si tuto báji:

Onyamkompong, t. j. věčně zářící, stvořil na počátku dva lidi, černého a bílého muže. Poslal jim pak s nebe dva koše, aby si každý jeden z nich vybral. Chtivý černý Adam sáhl rychle po značně větším koši, a bílému muži nezbylo než spokojiti se s malým. Černoch našel ve svém koši potřebné věci k polní práci, rybolovu a honbě, pak něco bavlny na zhotovení

šatu Ale běloch měl ve svém koši pouze knihu. Četl v ní velmi pilně a brzy dovedl si opatřit vše lépe než jeho černý bratr. I zbohatl za krátko více než onen, a mezi oběma vzrůstalo nepřátelství. Chtěje bělocha ušetřit nenávisti černochovy, jenž se pokládal za podvedeného, vystavěl mu Bůh loď, a v té přeplul bílý na druhou stranu »veliké vody« do Evropy.

Okvavští jsou většinou vzrostu štíhlého, prostřední velikosti, značně temné pleti. Čím temnější jest tato, tím vznešenější mní se býti okvavský černocho. Veliký kontrast jeví tu barva dlaní a chodidel; nejsou sice zcela bílé, ale přece světlejší než ostatní tělo. Rty jsou méně naduřelé než u obyvatelů pobřežních, a zejména na okrajích značně temné; moje červené byly často pokládány za krvácející a ošklivými nazývány. Nos jest také dosti pravidelný. Oči jsou velmi krásně černé, výrazné. Zuby, většinou skvěle bílé, čistí si Okvavští několikrát za den s velikou péčí. Užívají k tomu kousku dřeva citroníkového, jehož rozžvýkaný konec slouží za kartáček na čistění zubů. Zejména u krásného pohlaví to vidíme; téměř neustále drží ženy v zubech tento »kartáček«, často i ozdobený, a každé chvíle přetřívají si jím zuby. Tím ovšem trpí dásně velice, a zuby se časem viklají. Celkem nemožno lid kmene Či nazvati ošklivým. Viděl jsem u obojího pohlaví hezké, štíhlé a zároveň statné postavy, kteréž ve svém prostém oděně nesly se zcela půvabně. Vůbec jsou představy Evropanův o ploskonosých, širokoustých domorodcích západní Afriky velice nesprávné.

Západoafričtí černoši jsou většinou dlouholebí; lebka jejich bývá nahoře poněkud vyvýšena. Čelo jest maličko vyklenuto. Supraorbitální oblouky jsou velmi slabé a zastiňují oko jen skrovně. Obočí jest méně vyvinuto než u nás, ale za to jsou řasy husté a pěkné. Černé oči mladých dívek uchvacují jasným půvabným výrazem. Rohovka jest bílá, řidčeji nažloutlá. Nos jest u kořene poněkud sploštělý, u konce široký; leč není proto příliš ploský. Vlasy jsou značně kadeřavé a husté. Končetiny

jsou poněkud delší našich, leč přece poměrné; k stáru však, zejména u mužů, stávají se nohy velmi plochými.

Kůže jest tlustá, měkká, sametu podobná, a zejména ženy hledí si jí velice. Natírají si denně celé tělo po lázni máslem. Máslo to vyvaňuje se z plodů zvláštního stromu, jenž dává se zejména na rovině Aframské. Muži honosí se dosti pěkným vousem; jest tu modou nositi malý plnovous.

Mohutností svalů vynikají ovšem domorodci z pobřeží nad ostatní; příčinou toho jest již samo jejich zaměstnání: namáhavé veslování a lovení ryb. U žen obdivoval jsem se hezkým rukám a uším. —

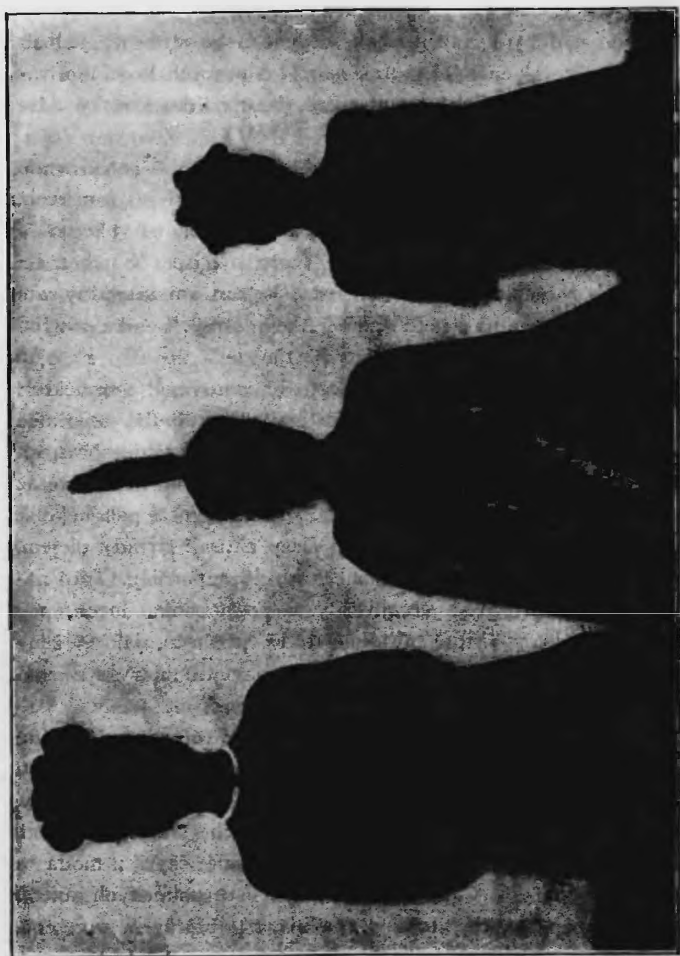
Oblek Okvavčanů jest zcela týž jako u ostatních kmenů Či. Děti chodí, jako vůbec v Ethiopii, úplně nahy; jen když je »mrazí«, což bývá v době dešťů, mají na sobě nějaký kus bavlněné látky. Malé dívky mívají aspoň kolem boků ozdobu ze skleněných perel. Větší děti nosí pak podpásku z nějaké tkaniny, již připevňují kolem beder tkanicí.

Muži mají kromě tohoto prostického oděvu ještě šat, jenž připomíná římskou togu. Jest to veliký kus bavlněné látky, kterým zahalují celé tělo až na jedno rámě. Vypadají v oděně tom dosti malebně.

Ženy uvazují si kolem beder jakousi bavlněnou zástěru, sahající značně pod kolena. Někdy krom této ještě onen toze podobný kus látky jako muži. Leč tento šat není jim nevyhnutelně nutný.

Téměř veškeren oděv jest z látek přivážených z Anglie. Tkají domorodci sice sami mnohé pěkné látky, leč těm jest těžko závoditi s nesmírně lacinými anglickými. Jenom vážení, bohatí lidé nosí v Okvavu často i hedvábní protkané »ntamas«.

Šperky viděti jest u mužů jen zřídka. Zdobívají si dvořané krále okvavského ruce i prstce na nohou kovovými prsteny, hrud' zlatými deskami a p., leč ozdoba tato jest o slavnostech

Účesy okavanských žen a dívek.

spíše odznakem důstojnosti než šperkem. Jinak ženy. Ty milují šperky velice. Krášlí si jimi hrdlo, ruce i nohy.

Tyto ozdoby bývají jednak měděné nebo stříbrné, jednak skládají se ze skleněných perel, nebo i z pravých koralů přivážených z Evropy. Také třpytívaly se jim na krku kousky zlata navlečené na šňůrce.

Zlata poskytuje jim země sama. Dobývají ho — ač skrovnou měrou — na úpatí pohoří Okvavského. Počínají si při tom zcela prostě. Udělají jámu asi 6' širokou a 8' hlubokou; vykopanou zemi pak prosévají nebo vypírají. Často byl jsem v nebezpečí v některé z těchto jam zlomiti vaz; nejsou ani zasypány, ani přikryty. Zejména na straně Ašante-Akem jest jich podle samých cest velmi mnoho, a nebezpečí tudíž tím větší. —

Vlas stříhají si muži krátce, často i hlavu si holí. Jen někteří kněží fetišů, zbrojnoši krále a vojíní mají vlasy dlouhé, ve vrkoče zapletené. Tomu účesu říkají »mpesempese«, t. j. dikobrazový. Ženy a dívky vyznačují se nejbizarnější úpravou vlasů, kteráž vyžaduje několika hodin práce; ale za to vydrží pak několik dní. (Viz vyobrazení na str. 183.) Vlasy natírají si rády olejem, a také voňavkami přiváženými z Evropy je napouštějí. Toto napouštění, jakož i že se česají vždy až po několika dnech, přispívá pramálo k čistotě. Vidíme tudíž přecasto, jak si ženy vzájemně prokazují přátelskou službu, zbavujíce hlavy své známého odporného hmyzu.

Velmi zajímavý jsou veliké, pěkně ze dřeva vyřezávané hřebeny, zdobené mnohdy různými figurami. Podobou a velikostí připomínají však spíše hřebeny na koně. Na hlavách nosí ženy, často i muži, šátky. Chodívaly však i bez nich; tak zejména děti. Mladí, bohatší muži nosívali na hlavách malé čapky; moda ta pochází z pobřeží. Čapky ty robí se z listů palmových anebo z vláken ananasových, kterážto rostlina, z pobřeží sem zanesená, planě tu roste.

Domy v Okvavu jsou poměrně mnohem úhlednější než

v Akemu a Akuapimu. Jsouť nejpodobnější domům Ašantů. Staví se buď z massivní hlíny, nebo ze svázaných hůlek, do země zaražených. Tyto se hustě, mřížovitě propletou, a všechny mezery v nich vyplní se hlinou. Posléze zbuduje se střecha, jež pokrývá se buď palmovými listy nebo travou a to důkladně, aby nepronikla dešťová voda. Vždy bývají asi tři takové domky pohromadě a to okolo dvora; také jest tu jakási veranda. Vše dohromady tvoří celek se vchodem ze silnice. Ku stavbě domů užívají pěkně červené hlíny obsahující železo; stavení taková vypadají velice úhledně. V lepších domech dbají toho pilně, aby byly stěny a podlaha často natírány onou červenou, ve vodě rozdělanou hlinou. Přechasto ozdobují také stěny různými figurami, arabeskami a p., a to dosti vkusně. (Viz vyobrazení na str. 169.)

Prosté vnitřní zařízení domu řídí se dle zámožnosti jeho vlastníka. Bývá tam několik nízkých židlí, vyřezávaných z jediného kusu dřeva a zdobených vkusnými ornamenty; dále nějaká skříňka ze dřeva odumovného na uschovávání oděvu, pak rohože, jež si sami pletou a na nichž se spí, několik kalabas všemožných forem, jichž užívají za misky, láhve a pod., dřevěný hmoždík, několik koží, laciný anglický nůž, stará puška, roh na střelný prach a různé nepatrné drobnosti. Toť vše, co tu možno spatřiti. Ohniště jest utvořeno ze tří kamenů nebo tří hliněných nožek, na něž se staví hrnce. Kuchyně bývá obyčejně uprostřed dvora; jen za deště vařívali v domě samém. Za lože slouží kůže nebo rohože na zemi rozestřená; polštářem jest malá otýpka slámy; tuto kladou někdy také pod břemena, jež nosí na hlavě. Leč tyto polštáře docházejí ještě dvojího upotřebení. Předně nosí je ženy po pařížské módě, ale ne pro znetvořování svého těla, což se módou nazývá, nýbrž nosívali na tomto »sedle« své děti. Kromě toho užívají jich k jisté válečné lsti. Napodobují ženy, tlukouce dlaní do slaměných těch otýpek, střelné rány, jakoby z veliké dálky zaznívající. Tím klamou nepřítel; nemá pak jistoty ani o množství, ani o posici svých protivníků.

Z domácích zvířat chovají v Okvavu kozy, ovce, vepře, kuřata a kachny. Z rostlinstva pěstují yamy, amankani, kukurici, horskou rýži, něco kasave, lilce jedlý a podzemnici, boby, jedlé tykve, maličko cukrové třtiny, bavlny a olejové palmy (*elais quinensis*); z velikých jejích plodů lisuje se olej, jehož na celém pobřeží užívají na přípravu pokrmův a výrobu mýdla. V posledním čase pěstovali aspoň křesťané okvavští také kávu. V lesích sbírají množství medu. Také lov jest dosti vydatný, ovšem že na vzdálené Aframské rovině.

Ryb jest v horských řekách jen poskrovnu a velmi malých; ale za to přinášejí do Okvavu hojnost sušených ryb z Aframu, jen osm hodin vzdáleného, a též z pobřeží. Značný obchod vede se s obrovskými jedlými plži. Nám chutnali by však jen čerství a dobře připravení. Váží taký plž často až $\frac{1}{4}$ libry, a nachytá se jich v měsíci dubnu na tisíce. Z Akemu a Okvavu chodí je sbíratí celé osady. Napichují jich po několika tuctech na hůlky a pak je suší nad ohněm. Takto jako guma stvrdlé a čmoudem páchnoucí plže bylo by nám ovšem nemožno jísti. Okvavští připravují z nich polévku; pokud je tato z čerstvých plžů, není právě nechutná.

Na celém pobřeží vede se též čilý obchod s kaučukem, jež tu shromažďují v pralesích. Leč bylo by si přát, aby při tom více šetřili stromův a zbytečně jich nekáceli. Dále vyvážejí na pobřeží kůže opičí a antilopí, pryžový kopál, něco slonoviny a medu; to vše vyměňují za evropské výrobky, tabák, kořalku, střelný prach a hlavně za laciné bavlněné látky.

Velmi oblíbeným nápojem jest tu palmové víno, jehož se mnoho vypije. Jeť sice také opojné, ale nikoli tou měrou jako kořalka, zejména z Holandska přivážený džin. Také se tu vaří jakési pivo z kukurice; jak chutná, nevím, nebyl jsem tak šťasten ho okusiti a nemohu se tudíž o něm pronésti. Palmové víno, pokud není příliš sladké a mdlé, jest dosti chutný a občerstvu-

jící nápoj. Jakým způsobem se připravuje, toť laskavému čtenáři zajisté předobře známo z různých líčení cestopisných.

Tabák se tu většinou kouří, méně žvýká. I polovice zdejších žen dosti ráda kouří. Užívá se tu buď malých hliněných dýmek anglických anebo též podobných dýmek vlastní výroby; tyto mají 3—4 stopy dlouhý, tenký troubel z rákosu. Také je tu obyčejem žvýkati plody stromu »kola« (*Sterculia acuminata*), v čemž si libuje zejména mohamedánské obyvatelstvo západní a střední Afriky. Sbírají plody ty v lese a dovážejí do města, řečeného Salaga, asi 11 dní cesty vzdáleného. Toto obchodní město jest ve spojení se všemi důležitými místy západní části střední Afriky. Tam bývají tyto plody často vyměňovány za otroky. Druhdy bývaly v krajích ašantských celé plantáže kolaové. Seznal jsem, že žvýkáním plodů kolaových nabudeme takého požitku, jakého poskytuje káva nebo čaj. Když jsme byli rozžvýkali dva nebo tři tyto nahořklé ořechy, kteréž bývají asi dvakráte tak veliké jako naše, zapudili jsme poněkud hlad i žízeň, ano po případě i mrzutou náladu. Toť výhoda zvláště na cestách.

Většina otrokův okvavských, zvaných »odonko«, pochází z roviny, ležící od Okvavu na sever. Domnívám se, že ji ohraňují pouze severoafrická horstva, a pochybuji velice o existenci nějakého pohoří Kongo; toť pouze vybájeno. Žádný z četných mohamedánských obchodníků, kteří sem přicházejí od severu, nevěděl o něm ničeho.

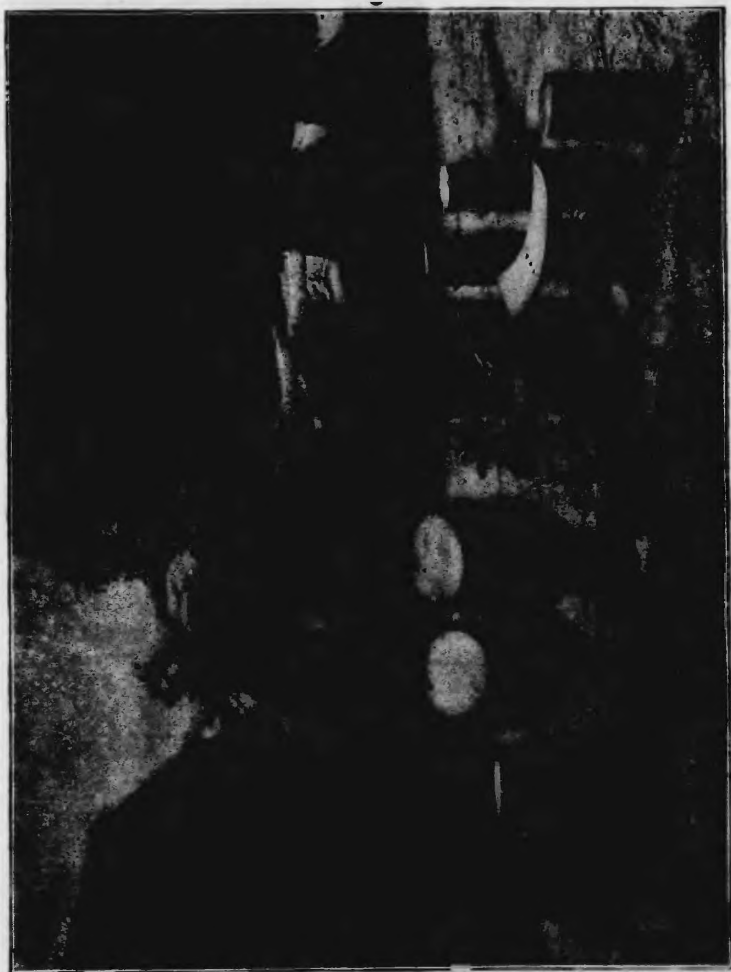
Nyní ještě několik slov o Okvavských. Jak bylo již výše pověděno, jest to kmen, jenž se od svých sousedů velmi příznivě liší. Okvavčané jsou lid pracovitý a ne tak nadutý jako ostatní afričtí domorodci z pobřeží, jichž se byla evropská kultura sotva dotekla. Vynikají též poněkud průmyslem. Jsou dosti inteligentní a méně ukrutní než rozliční kmenové severní a západní. Vůči cizincům jsou přívětivi a pohostinni, o čemž jsem se přesvědčil i v nejchudší chatě. Vyjma malou část pokřtěných jsou ostatní

Oknavští oddání fetišismu. Věřít sice v jakousi vyšší bytost, zvanou »onamkompong«, ale kromě ní ještě v tisíce duchů dobrých a zlých, a jen k těm se obracejí. Takový duch může sídliti všude: ve stromě, ve skále, v hrnci, v kuse látky, vůbec tam, kamkoli se zlíbí fetišským kněžím mjej umístiti. Předmět, jsa sídlem takého ducha, mění se ve fetiš a jest lidem zbožňován. V každém téměř domě mají někde na povýšeném místě starý hrnec naplněný vodou a v něm květiny; jest to domácí fetiš. U vesnic bývají postaveny veliké, nemotorné figury z hlíny, jakožto ochránci jejich. Takých fetišů jest také na cestách, vedoucích k městům a vším, plno; bývajíť namnoze velice primitivní. Fetiš zabírají, dle mínění lidu, nemocem a všem zlým duchům přístup do těch míst. Často lze spatřiti v malých vesničkách stranou stojící chatrč s jakousi předsíní a v ní hliněné figury fetiše. Vchod k také svatyni ozdoben jest lidskými lebkami a jinými válečnými trofejemi. V Okvavu panuje ještě barbarský obyčej obětovati lidi, ačkoli ho působením missionářů značně ubývá. Temná noc ovšem nezradí pachatele hrozných oněch činů. Často zmizí tak některý otrok (akoa), aniž se ví, jak a kam.

Asumanům (duchům) obětují se zejména polní plodiny, vejce a kuřata; vše to odnáší se do domu fetišského kněze, jenž se o to zajisté postará. Duch sám spokojí se s troškou krve, již mu obětuje. K ukrutnosti svádějí lid ještě mnohé pověry, panující a prováděné na př. o narození děcka.

Zemře-li matka při porodu, nebo je-li dítě nějak znetvořeno, musí zemřít. Bývá buď zabito nebo pohozeno v lese. U basilejských missionářů viděl jsem dvě černošské děti, kteréž měly po šesti prstech. Nalezli je kdesi opuštěné a vychovávají je.

Také jsou tu ještě v obyčeji »boží soudy«, zejména u Ašantů. Počínají si při nich v některých případech takto: Obžalovaný musí vypíti odvar kůry stromu odumověho nebo rozžvýkati kus kůry a zapíti vodou. Nedáví-li po tom, uznán jest nevinným, a žalobce stihne trest. Že záleží výsledek tohoto procesu mnohdy

Hudební nástroje v Begoro

na vůli fetišských kněží, jest pochopitelné. Nyní však, když jest Okvava (od r. 1878) pod ochranou Angličanů, lze se nadíti, že vymizí brzy i tyto smutné zbytky barbarství, jež jsou jednak výsledky pověr, jednak podvodného jednání kněží fetišů.

Mile mě dojalo, že rodinný život a vůbec mravy tohoto národa jsou na mnohem vyšším stupni, než u národů pobřežních, zkažených špatným příkladem. Neslyšel jsem tu za svého tříměsíčního pobytu o žádné krádeži nebo nějakém násilí; jest to pokojný národ, jenž nemiluje svárů.

Mravy a obyčejí svými podobá se zdejší lid Akuapimským a Ašantským. Žádný pohřeb, svatba ani slavnost neobejde se tu bez střelby z pušek a pití palmového vína. Palmové víno pijí teprve, když kvasí, což trvá asi 3—4 hodiny; jinak jest příliš sladké. Kvašením pozbývá této vlastnosti a stává se opojnějším. Zvláštním jest tu obyčejem, že se před pitím uleje vždy něco vína na zem, a to pro duchy. Také jest pozoruhodno, že tu hostitel nápoje ano i jídla prve ochutná, nežli se počne jísti nebo pít; má se tím zameziti podezření, že by bylo lze požitím jich se otrávit. Hudba, tanec a hra obveseluje také mysl zdejšího lidu obojího pohlaví. K hudebním nástrojům náleží veliké i malé bubny (odono); tyto jsou zhotoveny z jediného kusu dřeva a ozdobeny lebkami a čelistmi lidskými, válečnými to trofejemi. Dále užívají tu rohů, fléten z kostí slonových a mušlí, z nichž vyluzují dosti příjemné zvuky. (Viz vyobrazení na str. 189.) K tanci pomalují se bílou barvou, čímž se velice zohyzdují. V divém zmatku skáčí pak všichni, často opilí, za zvuku bubnův a rachotu dutých tykví, naplněných kaménky. Nejdivočejší tanec jest tak zvaný »momome« (válečný tanec). Že nemůže býti při zdejší »hudbě« o nějaké melodii ani řeči, a že se jen dle taktu při tanci poskakuje, jest samozřejmo. Evropanu také hudba pramálo lahodí. Každoročně koná se tu slavnost yamová, připomínající římské saturnálie. Tu se pak nejvíce hraje, tančí a pije. Veliké tyto slavnosti, 8 dní trvající, konají se v měsíci prosinci,

Okvařiti před svými domy na večer.

když dozrály yamy a fetišti kněží dovolili žně. Všecko se ozdobí, a ulice hemží se tančícím a žvatlajícím lidem. V těchto dnech netrestá se žádné provinění, všude panuje veliká bezuzdnost. Leč i mimo tuto dobu mívají Okvavští dosti času na různou zábavu. Majíť jakousi hru naší »dámě« podobnou; kromě toho jinou, k níž mají prkno opatřené 12 malými a 2 velikými děrami, a k tomu 48 kamenů. Někdy krátívají si dlouhou chvíli hovorem o denních událostech, sedíce na ulicích ve stínu stromů. (Viz vyobrazení na str. 191.)

Majíť vždycky dosti času nazbyt, neboť sklizení plodin, sbírání a snášení paliva přísluší hlavně ženám. Za to zabývají se muži opět často šitím anebo tkaním na primitivním stavu tkalcovském.

Kovářů nenašel jsem v Okvavě, pokud se pamatuji, ale zlatníky ano. Bizarní meče, dosti vkusně provedené, zhotovují se v Ašanti a Akemu. (Viz vyobrazení na str. 169.) Zlato váží tu na vahách podobných ručním vážkám, jichž se u nás užívá v lékárnách. Jsou to jejich vlastní výrobky. Závaží mají měděná, velice úhledná, představující podoby lidské nebo zvířecí. Také jsem tam viděl velmi pěkné věci ze dřeva; tak na př. nosítka městského náčelníka z Abetifi. (Viz vyobr. na str. 175.) Major-domus (viz str. 169) tohoto náčelníka dovedl dělati pěkné předměty z kůže; na př. tašky na střelivo z kůže levhartí, čapky a podobné. Bylo mi však těžko opatřit si za krátkého svého pobytu některou z těchto věcí, neboť potřebují k tomu měsíce, než jsou s něčím hotovi. Zoufal jsem si již, slyše ty věčné výmluvy jejich: »Měj jen trpělivost, příští týden budu jistě hotov s prací.« A v ustanovený čas dostal jsem zase tutéž odpověď. Výmluv nemají černoši nikdy nedostatek. — Kromě zmíněných již výrobků znají se také dobře v pletení košíků, kteréž bývají mnohdy velmi úhledné.

Čas počítají Okvavští na týdny o sedmi dnech. Jména těchto jsou též jmény osobními; děcko dostane vždy jméno dne, kdy

se narodilo, a kromě toho má ještě jméno po rodičích. Neděli počínajíc, slují dni takto: Kvasi, Kvadvo, Kvabene, Kvak, Jau, Kafi, Kvame; to jsou jména mužská. Ženská jména jsou tato: Akosua, Adjova, Abena, Akuva, Java nebo Ava, Afua nebo Afiva, Amma. Připomínám, že se mně také dostalo v Akvapimu jednoho z oněch jmen; že jsem přišel ve čtvrtek, říkali mi »uro Jau« (pan Čtvrtek); bývá tu každý Evropan obdařen nějakou přezdívkou. V Okvavu nazývali mě »obroni bofo« (bílý lovec).

Za svého pobytu v Abetifi měl jsem nejlepší příležitost seznati mravy zdejšího obyvatelstva při mnohých slavnostech, jež se tu konaly za příčinou vyjednávání Okvavských s Angličany o jich protektorát. Poznal jsem též nemálo dvorních ceremonií. Pro stručnost této stati zmiňuji se pouze o charakteristických událostech. Meškal tehdy v Abetifi doktor, černoch, jenž byl se vzdělal v Anglii, vyslaný anglickou vládou. Provázen byl čtyřiceti vojíny z Hausy. Úkolem jeho bylo za souhlasu pohlavárů Okvavských přijati tuto zem pod protektorát Anglie. Král, provázen jsa všemi pohlaváry a bojovným lidem, zavítal za týmž účelem do Abetifi. Vše dělo se s onou přepodivnou západoafrickou nádherou; všude plno šumu a hluku, víření bubnů a střelby. Pro mne, fotografa amateura, byla tu pravá žeň; tolik typův a krojů bylo tu viděti. Bohužel, že jsem neměl dostatek desek ani času, abych tolik fotografií zhotovil, kolik bych si byl přál.

Trvalo tři dny, než se podařilo všeobecně tu oblíbenému misiónáři Ramseyerovi přiměti náčelníky mnohými přimlouvami k tomu, aby podepsali smlouvu. Po té bylo pak Okvavu přijato pod ochranu Anglie.

U vchodu do města Abetifi bylo slavnostní shromáždění. Uprostřed ve stínu několika stromů seděl král pod velikým stínidlem (viz vyobr. na str. 194), obklopen jsa svými dvořany a tak zvanými »ahenquas« (královy duše, královi otroci, viz vyobrazení na str. 194). V pravo a v levo stáli náčelníci též pod

Shromáždění lidu v přítomnosti cestovatele s králem uprostřed.

stinidly, jejichž velikost řídila se vznešeností a postavením náčelníků. Nejnepatrnější z nich měli jen obyčejné evropské slunečníky. (Jiným odznakem hodnosti jsou ohony. Znakem nejvyšší důstojnosti jsou ohony sloní, nižší ohony bůvolí, a nejnižší ohony koňské.) Davem shromážděných vedla jen úzká cesta ke trůnu královskému, kolem něhož seděli vojáci a otroci krále. Někteří z nich dbali o pořádek a klid, což však bylo úkolem strážce; zřízence její bylo poznati po čapkách z opičí kůžešiny. Křikem a výpraskem zjednávali pokoj. Jakmile začal lid hlucheti, již slyšeti bylo jejich »tie, tie« (ticho, ticho!) Na protější straně seděli: anglický splnomocněnec, missonáři Ramseyer, Tschopp, Lehman a pisatel těchto řádků jako svědkové. Kolem nás byli shromážděni vojáci z Hausy, množství křesťanů z Abetifi a králem vyslaná eskorta. Poněvadž etiketa nedovoluje mluvit přímo s králem, byl prostředníkem obou stran jeho majordomus (t. j. králův mluvčí, viz vyobr. na str. 169). V pozadí za skupinou Okvavských nalézali se hudebníci. O nástrojích hudebních bylo již výše promluveno. Hudebníci dělali, co jim bylo možno; bubny vířily, div na nich kůže nepraskly, přelísbezný to požitek pro náš sluch. Měli jsme hudby na několik dní dost.

Počal oficielní pozdrav po způsobu Ašantů. Nejprve jsme šli v průvodu eskorty k jednotlivým náčelníkům, pozdravující je buď dotekem dlaní nebo podáním ruky. Posléze došli jsme ku křeslu královu. Tu připojili jsme ještě slovo »akvaba« (buď vítán). Když jsme si opět usedli na svá místa, defilovali před námi všichni náčelníci, opět sami pozdravující. Posléze blížil se starý král, a tu zavířily bubny nad míru hlučně a též střelba se ozvala. Náčelník města Abetifi, provázen jsa svými dvořany (viz vyobr. na str. 175), zatančil nám mečový tanec, máchaje mečem nad hlavou. Ačkoli Okvavští sami žádali anglického guvernéra, aby byli přijati pod protektorát Anglie, a o tom se shodli, bylo přece ještě třeba několika hodin úvah a přímluvy páně Ramseyerovy, než přijali podmínky smlouvy; bylo to od-

stranění otroctví, lidských obětí a p. Konečně na znamení, že je přijímají, dotkli se svými prsty smluvní listiny. —

Toho dne panovala v celém městě Abetifi neobyčejná radost, a z úctyhodných náčelníků asi ani jeden neulehl střízliv. —

Při líčení této slavnosti dlužno zmíniti se též o obchodnících z Hausy, v Abetifi usedlých. Byli pozoruhodni svým malebným krojem. Z nitra země stěhuje se směrem k pobřeží stále víc a více oněch mohamedánských obchodníků; jest jich tudíž též v Okvavu dosti. Leč neživí se všichni pouze obchodem, ale bohatnou spíše lehkověrností zdejšího obyvatelstva. Prodávají kouzelné amulety, obsahující průpovědi z koranu na ochranu proti nemocem. Stačí tudíž, aby uměli poněkud psátí a znali ony průpovědi. Amulety zpeněží pak u zdejšího lidu velmi výhodně a tím zabezpečí si dobré bydlo.

Druhého dne po slavnosti poslal abetifský náčelník splnomocněnci Anglie své dary. Sám přišel pod velikým stínidlem v čele průvodu, asi 50 hlav čtajícího. Ubírali se k domu missonářů, kdež anglický vyslanec dlel. Blížící se průvod byl velice zajímavý. Každý jednotlivec nesl na hlavě buď dřevěnou mísu nebo kalabasu, a na těch různé plodiny země Okvavu. Kromě plodin rostlinných přinesli též dvě jehňátka, několik kuřat a množství vajec. Velice pěkným obyčejem jest tu přiložiti k darům ještě trochu bílé surové bavlny; jest to symbolem slov: »Mé srdce jest čisté (bílé), nechová tudíž vůči tobě žádných nepřátelských úmyslů.«

Konečně po několika dnech zavládl v Abetifi zase obvyklý pořádek. Nyní teprve bylo mi lze konati obmyšlené výlety a dáti se do práce.

Vykonav několik vycházek do okolních vesnic, přesvědčil jsem obyvatelstvo o účelu svého pobytu ve zdejším kraji; přislíbil jim dobrou odměnu, získal jsem v nich statné a ochotné pomocníky ku své práci. Denně přinášeli mi bohatou kořist.

Dostalo se mi tu mnoha zajímavých exemplářů živočichů, z nichž uvádím zejména tyto: noční poloopice, zvané »potto«, (u Presla uchoš) »*Otolicnus galago*«. Poslednější z nich jest velice hezké zvířátko, jež jsem choval po delší dobu živé; značně zkrotlo a bavilo mě svými šprýmy. Není malé veverce nepodobno, jen uši a oči jeho jsou značně větší (tyto přizpůsobeny jsou nočnímu životu); ale posuňky svými připomíná opici. Zde je nazývají »apunkesima«. Na pobřeží a v Akuapimu jest téměř neznáma, v Okvavě však není právě zvláštností. Leč těžko ji lze chytiti, nechceme-li ji příliš pošramotiti. Malý luskoun, dikobraz a velký ježek, jež se tu objevují častěji, loví se hojně pro chutné maso; také se na ně líčí pasti. Okvavští pochutnávají si však též na méně úhledných zvířatech; jsou to na př. všechny druhy krys a lesních myší, okřídlení termiti, lahůdka do mládeže, a tučné larvy brouka, zvaného pilous palmový (*Calandra palmarum*). Upečené ty larvy dosti dobře chutnají. — Veliký luskoun (*Manis Temminckii*), podobající se živé, 1½ m dlouhé jedlové šišce, vyskytuje se tu mnohem řidčeji; spíše zdržuje se na ne-daleké nížině. Ještě vzácnějším jest tam takaru, ježž jsem však do sbírky nedostal. Velice vítanou kořistí byl mi daman (hyrax). Jest pozoruhodný pro svůj velice silný křik, ježž v noci vydává. Ale chytré to zvíře lze těžko nalézt. Skrývá se bezpečně v dutinách stromů nebo v děrách, a dosahuje velikosti kočky. Jeho křik zní zřetelně jjako: avia, avia, a domorodci mu také tak říkají. Sameček začíná svůj koncert polohlasitě, potom stupňuje hlas víc a více, až do neobyčejné výšky; posléze zcela ochraptí a musí malou chvíli ustati. Možno slyšeti jeho křik na dálku dobré půl hodiny, a to zcela zřetelně. Hlas tento, zaznívající tichou nocí, přepodivně působí na člověka. Za války Angličanů s Ašanty byl jistý anglický důstojník, na přední stráži stojící, pokřikem »avia« velice polekán. Zvíře samo mu nebylo známo, i zděsil se, slyše zvuky, o nichž se domníval, že pocházejí od nějakého hrozného dravce.

Také Okvavští mají zvíře to v ošklivosti; masa jeho, pokud vím, nepožívají, ačkoli jistě není pro tolerantní žaludek Afričanů nestravitelno. — Další kořistí mou v kraji okvavském bylo množství cibetek, chycených do pastí; také přinesli mi domorodci hady, zejména množství tak zvaných zmijí (vipera idolum). Jest to had velice jedovatý, pročež se ho také lidé bojí. Dosahuje často délky 5' a značné tloušťky. Shledal jsem, že měli všichni v plicích cizopasně červy (pentastoma) často u velikém množství.

Vzácnější jest tu krajta (python).

Také jsem tu spatřil krásné letouny, zvané »oha«, jejichž černobílý kožíšek vskutku obdiv vzbuzuje.

Král zdejších lesů levhart jest dosti hojný, a zejména sameček je krásné zvíře; tento exemplář jest korunou mých sbírek. Lev vyskytuje se v sousedním kraji aframském, ač také zřídka.

Velice jsem litoval, že jsem nemohl více času věnovati střílení ptáků, byl bych zajisté našel mnohé pěkné a vzácné druhy; jeť zdejší krajina i pro ornithologa velmi vydatná. Pozoruhodným jest pták zoborožec (buceros), jenž se podobá svou nemotornou postavou více čtvernožci než ptáku.

Zvláště bohata jest Okvava hmyzem. Za krátkého pobytu svého získal jsem pro své sbírky značné množství motýlův a brouků. Z těchto připomínám zvláště goliáše. Jak jsme jej lapili? Větve stromů, na nichž se nejraději zdržuje, potřeli jsme kaučukem, a bylo veta po jeho svobodě. Sedával jsem přechasto, upravuje různé preparáty a jsa obklopen množstvím zvědavců, kteří mě zasypávali otázkami nejpodivnějšími a velmi směšnými domněnkami o účelu mých sbírek. Jen s přemáháním potlačoval jsem prudký smích, abych svých milých pomocníků neurážel. Konečně spokojili se vlastním míněním, že jest zaměstnání mého druhu pro Evropany takou důležitou věcí, jako pro černochoy obchod. Že mě také měli za velmi mocného lékaře, toho netřeba zajisté dokládati. Podnikl jsem také s okvavskými černochoy delší výlet do roviny aframské a obdivoval jsem se jich odvaze, vytrvalosti

a zkušenosti. Veliké nebezpečí hrozí černochoům při honbě bůvolů, neboť musejí se jim velice přiblížiti, chtějí-li je svými nadmíru špatnými puškami zastřeliti. Při tom jsou téměř vždycky vydáni nebezpečí, že budou rozruženým býkem nabrán na rohy, což ovšem není zvláště lákavé. Pomáhají si proto lstí: aby nebyli zvěři brzy pozorováni, barví svůj šat jistou korou na hnědo, čímž dosahují barvy svého okolí. Leč mají na honu velikého nepřitele, a to ptáky, zvané »bůvolní«. Kde se vyskytnou bůvoli, tam poletují tito ptáci nedaleko. Spatří-li lovce, dají se do křiku a upozorní tak své »přátele« na nebezpečí jim hrozící. — —

Nastala mi doba odchodu. Rozloučiv se co nejsrdečněji s bílými i černými přáteli, a jsa velice spokojen se svými sbírkami i výzkumy, opustil jsem tuto pěknou zemičku. S kořistí svou vracel jsem se na pobřeží. Ale, bohužel, zpáteční cesta nevydářila se mi tak šťastně, jako cesta tam. Onemocněl jsem na cestě do Akemu prudkou zimnicí. Byl jsem za své nemoci v Begoru tamějšími misijnáři velmi pečlivě a laskavě ošetřován a v brzkou jsem se pozdravil. Po té došel jsem šťastně konečného svého cíle, města Akra na pobřeží.*)

---

*) Co Vráz na cestách nasbíral, nemáme bohužel vše v Praze, aby úspěchy jeho sběratelské oceniti se mohly. Uvedeme zde jen výsledky práce jeho v záp. Africe. Ze vzácných přírodnin sbíral v Africe kromě mouchy tse se v různém stadiu jejího vývoje též exempláře, předvádějící postupný vývoj termitův i s vzácnými parazitickými druhy hmyzu u nich žijícími. Zde sbíral též elektrického sumce (*Malapterurus electricus*), především však vzácnou dvojdyšnou rybu *Protopterus annectens*. Neméně vzácný jsou poloopice rodu *Galago*, poletuchy, vzácní brouci *Goliathidy*, vývoj *Pentastomum*, ryby řeky Volty a j. více. V číslech vyjádřeno, nasbíral prodloužením pěti let v Africe 15.000 kusů hmyzu, 1200 ptáků, 600 ssavců a jiných přírodnin na 800 kusů. Kdož o životě druhů jmenovaných jen četl, uzná, že nesbírají se v rukavičkách, že vražedné zimnice, jedovatý plaz i lid nevládný střeží žárlivé poklady přírodní. B.

Mezi Ašanty.

Octli jsme se v západní Africe, v Akimském pralese těsně u hranic kdysi tak mocného Ašanti. Asi tucet Okvavských černochoů nese na hlavě má zavazadla v dlouhých úzkých koších a vzdor tíži 80 lib. většinou přesně odměřené postupují vzpřímeně jako palmy tohoto kraje. Svě »utama«, to j. kus látky, kterou západoafričané bývají zahalení jako togou, mají nyní ovinuté okolo boků. Jinak jsou úplně nahí, jejich statné postavy jsou mastnotou natřené a jejich skoro černá kůže leskne se světle. — Kráčíme širší stezkou. Obři západoafrických pralesů, mohutné bombaxy, kigelié, khaye a jiné vztyčují své koruny do výše a splítají se větvořím v sebe v jediný celek. Na cestu padají krásné tulipánovité květy »bignoniae tulipifery«, Gardenie vábí nás svými nádhernými květy, abychom se zastavili, je obdivovali. Na širokých listech nějakého »urnum« nebo »heliconie« sedí nádherný, jako perleť se lesknoucí motýl: »Salamis anacardiae«. Úžasné hbitý »Palla decius« nebo »Charexes« bleskurychle lítá mimo našich hlav. Tito, jakoby si byli sami své krásy a ceny dobře vědomi, dají se jen velmi těžce a jen tehdy, když šťávou z hniřících látek nebo stromů jsou spiti, sběrateli chytiti. Na okamžik zjeví se našemu oku vzácnější »Papilio Zalmoxis« nebo »Hesperus«, avšak marně se za ním ženeme, úponkovitá palma »Calamus« zabráňuje vetřelcům vniknouti na panenskou půdu pralesa.

Dosud jsme na širší cestě, kol níž se rozkládají plantáže černochoů, dosud svítí, září nám slunce na cestu, a jeho paprsky lámou se v kapkách vody prýstíci z mezilistí »musaceí« skvostným reflexem. Avšak nyní již vcházíme v neobydlenou část Akiemského pralesa, kde musíme pět dnů putovati, aniž nalezneme jediného černošského přibytka. Naše cesta — lovecká stezka. Postupujeme jako v soumraku pod neproniknutelnými

korunami obrů pralesa, a přec stojí slunce vysoko v zenitu, avšak marně razí si jeho paprsky cestu — prales nerad odkrývá svého nitra všetečným těm poslům. — Kdo by dovedl vypočísti anebo naznačiti jména jen typického rostlinstva pralesa guinejského! Přes cestu táhne se jako dlouhý, obrovský černý had celé království stěhovavých mravenců ve vojenském pořádku a v počtu na miliony. Musíme je rychle minouti, než se rozzuří a vrhnou se na nás. Běda živému tvorů, jenž jim nemůže uprchnouti. Stalo se již, že choť lidé nebo spoutaní otroci stali se jejich oběťmi.

Prales nás svou nepřístupnou majestátností dusí a skličuje a svou vlhkou miasmata vydechující vůni omamuje, plným právem tušíme, jak jedovaté jest toto jeho ovzduší. Jako horník touží po okamžiku, kdy opětně vystoupí na povrch, tak cestovatel pralesem práhne po volnějším prostoru a stejně jako horník si oddechne, když zase slunci může pohlédnouti v tvář. V africkém pralese vládne ještě větší ticho než v americkém. Jen v mezidobích nápadně stejnoměrných, asi 50—60. minutových, ozývá se silný a dosti příjemný hlas »Afra« — »ptáka hodin«, »ptáka času« na Zlatém pobřeží tak zvaného — jest to jeden z nejkrásnějších ptáků afrických (Musophaga), anebo křičí v korunách stromů neobyčejně silným hlasem své »kilinkai-kilinkai«, obrovský zoborožec. Černoši upozorňují nás na strom »Sterculia acuminata«, zde »kola« »gurru« zvaný, jehož plody jako dětská hlava velké obsahují 20—30 velkých, namodralých, kaštanových jader s alkaloidem kofeinu podobným s těmitěž účinky, jako u kávy, čaje, koky, guaraně a u jiných stimulantů. Proto žvýkají kolu mohamedánští černoši, avšak také obyvatelé Sahary a Marokka, jimž dle koránu nápoje opojné nedovoleny. Čím dále do vnitrozemí jest »gurru« dražší, a v Mossi nebo v Hause lze koupiti za hrst koly i otroka. Také i nejšpatnější voda, když jsme prve sežvýkali kousek koly, nabude lepší příchuti, neboť žvýkání jí činí asi jako káva námahu, hlad a žízeň snesitelněj-

šmi, proto vykonává hlavně na pochodech velmi dobrou službu. Nemohamedánští černoši holdují raději opojným nápojům a sice na pobřeží líhovinám, ve vnitrozemí tuzemským pivům a vlnu palmovému.

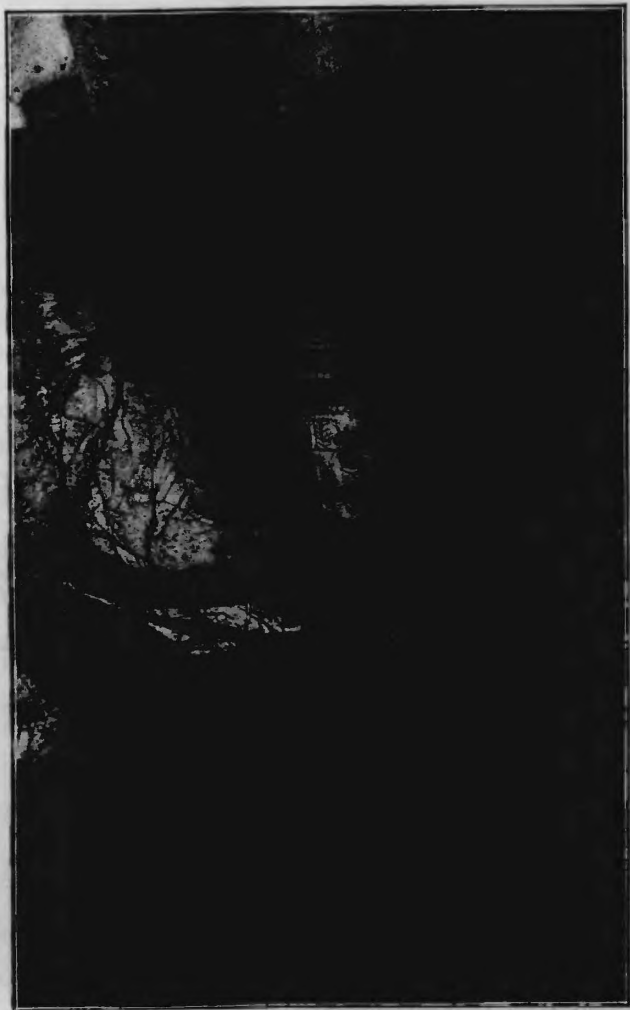
Zastavujeme se na okamžik a trháme si jedlé, nikoliv příliš chutné, kyselé plody »Spondias« nebo černé třešňovité bobule »Carrisy edulis«. Podle rozkošné vůně poznáváme krásné západoafrické pepřové stromy Piperoniae a Cubeby. Po cestě pláží se obrovští, až 20 ctm. dlouzí, achatoví plži, domorodci »ngoa« nazvaní. Jsouce na dřívka napíchnuti a v kouři polouzení tvoří hlavní potravu Ašantů a vůbec celého kmene Oči a Gã; v pepřené polévce s palmovým olejem chutnají jako rozvařené kůže s přímovou přísadou. Najednou se zastavuji překvapen: na příční větvi velkolistnatého »burumu« nízko u země leze vážně pýcha guinejských pralesů, skvostný král brouků Goliáš asi jako náš zlatohlávek libující si na šťávě stromů. V sametovém svém černobílém kabátci zaměstnává se vážně svou prací. Kdo z vás, velectění, byl sběratelem brouků a v době studentských let mřval nevyplnitelné přání moci obohatiti takovým skvostem svou sbírku, pochopí, jak sběrateli radostí srdce buší, když poprvé ve volné přírodě a nikoliv pouze ve skříni p. Fricové spatří nádherného tohoto brouka. Avšak marně bychom za ním lezli, okamžitě vzdor svému těžkopádnému a nemotornému tělu plaše nám ulétne. Jen ráno, když nočním chladem byl polozkřehlý, anebo pomocí lepu chytali mi ho černoši.

Blíží se večer. Vysekali jsme kus podrostu a na rychle zbudovali malou stříšku. Ležící kol ohňů vařili jsme si svou večeři: ryby a »ngoa« — plže — ve vodě s platany. Několik zvědavých opic pozorovalo z povzdálí naše počínání a nyní prchalo rychle, akrobatickými skoky s obdivuhodnou jistotou do vnitra pralesa. Z dutiny stromu vylezlo posvátné zvíře Kye-bízkého »Oha« a poloospalé i překvapené prchalo hbitými skoky, chráníc se rozepjatou blánou na způsob padáku ve svém

skvostném černěbílém kožíšku. Pro vědce velmi zajímavý to *Anomalurus Peleyi*, ssavec připomínající částečně plchy, pole-
tuchy i dikobraze. Noc, byť i úplňková, halí prales v ještě
temnější stíny a temno. Nedaleko zařve v ticho noční hrozným
hlasem divoké zvíře, a vy, nováčkové, poprvé dnes v pralese,
saháte bázlivě po zbrani. Utište se! není to levhart — i kdyby
zde byl, byv námi vyrušen, jistě dávno by se mrzut dal jinou
cestou za kořistí. Jest to naopak jen poměrně malé zvíře: »*Ovio*«
Hyrax, zlobící se, že jeho družka někde samotna se lesem toulá.
Opakuje několikrát tříslabičné své volání až končí chraptivě ně-
kolikaslabičnými, násilně vyraženými zvuky a chystá se k brzkému
opakování. Stlumočíte-li jeho volání anglickými slovy, znělo by
asi: *World, world is hard, is hard, wery hard* (svět, svět jest zlý,
je zlý, velmi zlý). — Pojednou zaburácí stromovým víchr, místy
skácí se spuchřelý strom nebo větev, vítr se vzdmáhá a rozlícená
bouře žene se nad našimi hlavami. Vyrušené ze spánku ptactvo
nařiká zděšeně, opice a kde který tvor skrývá se, jak může do
dutin stromů. Padne několik těžkých kapek pořád hustěji a hu-
stěji, a hned je tu déšť jako z průtrže mračen, jenž vše stápl
vodní lázní. Nemáme kam se ukryti, naši napatrnou stříšku
z palmového listí dávno rozmetl víchr. A déšť hned slabší, hned
hustý jako sám prales potrvá skoro bez přestání, den — dva
dny a snad i více. Nastávají prvé dny stálých, skoro šest mě-
síců trvajících dešťů. Zítra musíme již brodit se bahnem, vzdor
16—20° C budou nám cvakati zimou zuby. Zimnice znova se
rozzuří a pojme mne těsněji ve svou nenáviděnou náruč. Ty tam
zmizely krásy pralesa — a co se stalo s nadšením sběratelským?!

Nalézáme se na velkém prostranství, na náměstí Kumasi,¹
hlavního města ašantského. Na tisíce zevlujících, rozkládajících a
křičících Ašantů, oblečených, jak kdo mohl, v slavnostní »*nřamy*«,
očekává zde průvod svého krále. Celá plocha mimo úzkou uličku,
kterou pobíhají »*duše královny*«, šlehaající nepokojné obecenstvo
dutkami a odhánějící je s cesty, jest zakryto černými, kučera-

vými hlavami. Slunce pálí nemilosrdně a zahaluje vše žhavým leskem, jen místy uštědřuje šťastnějším posvátný strom »odum« trochu chladivého stínu. Z daleka zavznívá křik, píšťaly, flétny a obrovské bubny a po chvíli kráčí k náměstí v tlupách se svým komonstvem náčelníci druhé a třetí kategorie ve stínu obrovských slunečníků nesených otroky. Za těmito jsou nesena v družině jejich nosítka a zbraně. Na sta vojínů mávajících zbraněmi: noži, meči a kopími, následuje za nimi a troubí válečné signály na rohy buvolů. Křik, hudba a střelba pojí a sesiluje se v pekelný hluk — neboť blíží se střed »pán světa« — ašantský král. Před ním kráčí ještě několik tlup jeho heroldů, s čepicemi z opičí kůže, se zlatými plíšky na prsou a sloními ocasy na znamení majestátu v rukou. Za nimi jde »kete«, tlupa hudebníků hudoucích na buvolí rohy, na slonní kly lidskými čelistmi ozdobené, na píšťaly z lidských holení a na obrovské bubny lebkami a jinými lidskými trofeji (ozdobené) ověšené. Hudce následuje 50 až 100 pestře pomalovaných, divoce tančících popravčích, hrozných »dumfo« ve stáří od 10 do 50 let. Své katanské nože mají zavěšeny v ozdobných pochvách na krku nebo na rameni. Další čtyři tvoří albíni, mrzáci, liliputáni a šaškové zlatem bohatě vyšperkovaní, dále eunuchové v červených šatech a několik tuctů hochů, z nichž každý nese v skvostné kůži a látky zašité ochranné bůžky »sumany«. Bezprostředně za těmito jde tlupa otroků nesoících ukázky královských pokladů: nádobí, truhlice, zbraně, dýmky a několik set klíčů ve svazcích — odznak to bohatství, židle z jednoho kusu dřeva vyřezané a j. Vážně jsou neseny umělecky a dosti vkusně vyřezávané královské trůny, křesla, stolice a cestovní lenošky, a vše stkví se množstvím zlatých ozdob, má však následkem častého potírání krví z lidských obětí černou, příšernou barvu; hlavní cestovní křeslo jest opatřeno zlatými zvonečky. A opět následuje hrozná četa »odumfu« — katanů — s leopardími čepicemi. S těmito jdou mučitelové »atobrefo« a hudba smrti, buben »sokoda«, jehož tři polodušené

Obětní mísa v Kumase, hlavním městě Ašantů.

úderý znamenají: Hlavu dolů, hlavu dolů! — Konečně blíží se Jeho Majestátnost. Jsa obklopen nejvyššími dvořany a důstojnictvem a pážaty přetíženými zlatými skvosty a nesoucími meče se zlatými rukojeťmi kráčí král Ašantů, Kofi, pod obrovským slunečníkem taktéž zlatem přetíženým. Kol něho tančí hoši jako řasem posedlí a každý nese nějaký předmět denní potřeby královy! meče, vějíře, šátky, slonní ocasy, zrcádka, dýmky, tabák a j. »Tié — tié« (ticho! ticho!) volají »afena«. Jakoby ho podporovali, dotýkají se jeho těla dvořané stále volající: »Ó, mocný lve, pozor dej, zde kámen na cestě! Skvíš se jako had, avšak uštknutí tvé zloby usmrcuje rychleji než jed hadí. Zdaž leoparda nejsi krásnější a hbitější!« Kýchne-li král, hned všichni zvednou dva prsty na čelo a na prsa, odplivne-li, stírají okamžitě majestátní slinu ocasem bůvolů s povrchu země. On jest zahalen ve skvostné, hedvábné látky a »Jeho« nahé ruce a nohy kryjí zlaté a stříbrné náramky, nohy halí zlaté opánky — jen hlava, jako u všech Ašantů, jest nepokryta. Za králem následují podle svých hodností vysocí náčelníci, tělesná stráž s královou výzbrojí, a královská rodina, v jejímž středu jest nesena pod obrovským vějířem »anena« — králova matka, druhá to osoba v říši. Průvod uzavírá konečně několik set bojovníků. Jaká tu v pravdě majestátní, ač barbarská objevuje se zrakům udiveného Evropana nádhera. Nejsou úplně bez vkusu a bez umění všechny ty šperky, nástroje a zbraně, ať již jsou zhotoveny ze zlata, jež by svým množstvím ani východním knížatům nebylo na hanu, anebo z kůže, ze dřeva, z látek a všelikého jiného materiálu.

Snad vás zajímala nádhera a skoro jakési umění, ovšem barbarské, Ašantů, avšak tento váš příznivý dojem ihned zmizí, když načrtnu vám jiný obrázek — v pravdě ďábelské »akjere« — hrozné obětování lidí.

Ašanti, rovněž jako všichni černoši, věří v posmrtný život a představují si ho pokračováním vzdejšího života. Proto dávají mrtvole velmožů vše, čeho zde na světě potřebovali: šaty, po-

travu, zlatý prášek, kauris, totiž běžnou minci, mýdlo, dýmku, tabák i zbraně. Rozumí se samo sebou, že podobní páni potřebují také žen, otroků k práci, lovců a rybářů; byl-li to král, tedy také přechetného komonstva a vojáků. Onemocní-li těžce některý vynikající Ašantec, tají se jeho nemoc, nakupují se otroci oběho pohlaví, schytá tajně všeliký lid a dá se do pout k uvězněným již válečným zajatcům. Jakmile vynikající ten Ašantec zemřel, začne vraždění. Každý podřízený náčelník pošle, jako u nás na př. věnce, pochytané své podané a otroky anebo v koších a hrncích již uřezané jejich hlavy. Mimo to tribut ve zlatém prášku a střelném prachu ku slavnostní střelbě. Takovým způsobem odpravilo se ročně v hlavním městě ašantské říše Kumasi na 600 osob noži ašantských katů, kteříž se dělí na tyto třídy »Brafo«, vrchní první třídy, »Odumfo«, utinači hlav »Atobrefo«, trýznitelé.

Při smrti krále Kvaky Dua byly celé dva měsíce obětovány lidské oběti, v hlavní dny pak až ke 400 osob, tak že jen v samotném Kumase zavražděno bylo asi na 5000 osob všech tříd, od ministrů a nižších princů počínajíc až k nejnižším otrokům. Žen vraždí se méně nežli mužů, avšak mnohdy ani šestileté děti neuniknou nožům katů. — Stůjž zde malý obrázek: Zemřel princ Mensa a než se o tom roznesla zpráva po městě, obsadili kati všechny ulice, a schytali všechny, kteří prchali. Své oběti vrazí »Odumfo« dlouhý, úzký nůž skrz tvář, mezi zuby a skrz jazyk, pak ji sváže a žene před sebou na místo, kde leží mrtvola prince. Zde konečně oběti hlavu klidně nožem utřízne anebo pomalu úd za údem mečem odseková. Kol rakve zemřelého sedí mladí hoši a dívky s tvářmi bíle nalíčenou, nádherně zlatem vyzdobení, kteří odbánějí s mrtvolou mouchy. Avšak již následujícího dne bude všem těmto mladým lidem spřerážen vaz slonním klem a jejich mrtvolu budou naházeny na rakev princovu. Tři dny trvá hromadné vraždění, na to následuje 40denní přestávka, načež se opět opakují pohřební ceremonie.

Také při jiných příležitostech obětují se lidé. Asumankva t. j. kněz řekne: »Duchové žijí po krvi, jest nutno je si usmířiti,« anebo chce král změnu svého sídla, nějakou státní událost ohlásiti svým předkům, anebo se konečně chystá k válce. Ve všech těchto případech musí téci lidská krev! Srdce zabitých statečných nepřátel pojídají ašantští vojínové syrové, by tím nabyli větší zmužilosti. Sestry královny mají právo zvoliti si mezi nejkrásnějšími svými poddanými byť i nearistokraty svého manžela. Ašanti holdují mnohomužství. Zemřela-li však žena, ba stačí již, když zemřelo dítě, aby kdysi vyznamenaný manžel neb otec následoval nebožtíka do podsvětí. Staví-li se nová budova, anebo mají-li se jen nosítka a zbraně nově natřítí, anebo jdou-li do boje — pokaždé nesmí scházeti lidská krev, jen v chudších, menších místech nahraňuje se zvířecí. Lidský život u Ašantů nemá velké ceny.

Nebyl jsem na štěstí přítomen takovým velkým žertvám, avšak co jsem viděl, stačilo, bych si uchoval nesmazatelný dojem odporu a hrůzy. Dlouho nemohl jsem vepřového masa pojísti nebo psa požírajícího odpadky uzřítí; okamžitě měl jsem před sebou obraz zohavených, černých trupů pohozených v Apetesini, anebo ve vlastním okolí ulic, na kterých si pochutnávali vedle supů také vepři a psi. — V dnešním polozašlém Ašanti scvrkly se lidské oběti na čtvrtinu své bývalé velkoleposti. Jen Dahomé udrželo se na obvyklé výši. V evropských protektorátech lidské oběti ovšem přestaly — ačkoliv noc a mlčenlivost Asumankvů dovede leccos i v koloniálním území utajiti.

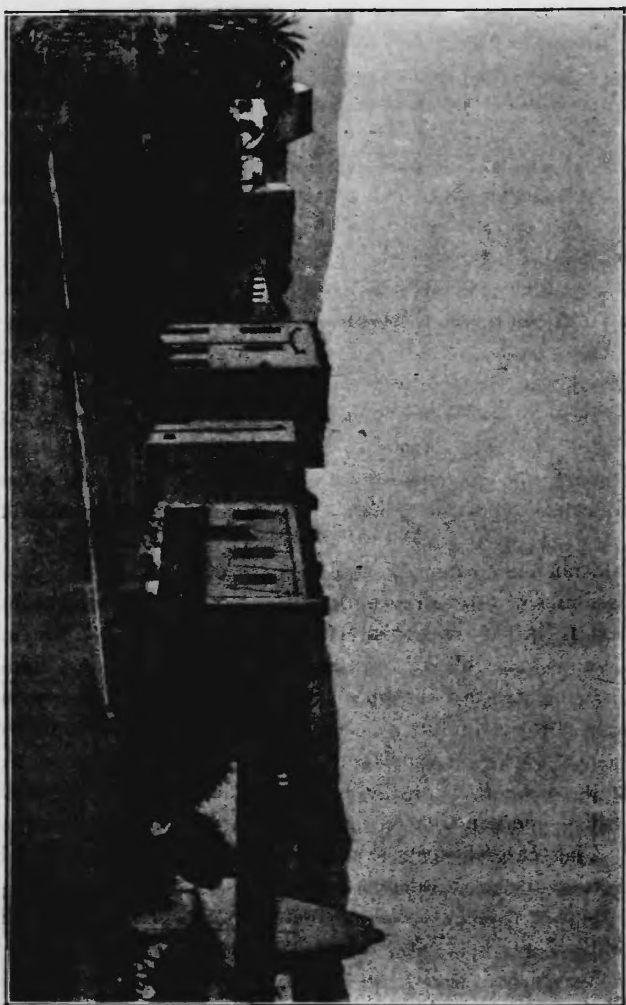
Na Kanárských ostrovech.

Dnes máme zálibu ve velkých skocích, ve velkých kontrastech — cestuje se tak rychleji a líčení nabývá pestřejších barev. Dovoľte, prosím, abych vás převedl z Ašanti od lidských obětí

na luzné Kanárské ostrovy. Kdy byly objeveny, jak byly osazeny Normanem Jeanem Bethancourtem, kolik čítají obyvatelstva — to vše zkrátka dočtete se v kterémkoliv naučném slovníku — nechci vás tím nuditi, povím vám něco zajímavějšího.

Jest to jen malé souostroví čítající pouze sedm obydlených ostrovů a ostrůvků, ostatní jsou jen pouhá skaliska. V úzkém tomto rámci malých, pro sebe uzavřených světů jest ale shrnuto v jeden harmonický celek vše, co teplo jižní oblohy, příroda tří kontinentů, oceán a z jeho hloubí směle vzhůru tyčící vulkánští obrové divokých skalisk všech forem s útulnými údolními, zelenajícími se polmi a oranžovými dehesami pobřežních městeček poskytnouti může. Obklopené stříbropěnným v mohutné vlny se třítícím atlantickým oceánem, vznášejí se hrdě do výše zasněženého Pica de Teide zbytky kdysi snad větších světů. Možná, že báj o potopené Atlantidě není jen pouhou domněnkou, alespoň zde uchoval si oceán nejkrásnější její část se zřejmým tím úmyslem. Na celém souostroví vznáší se jakýsi zvláštní mohutný a impozantní klid velkolepé přírody, v níž si malý ten náruček Isleňů zbudoval svou existenci. Jest to kus malého svérázného světa — ráje. Jest to kus poesie uprostřed uplahočené Evropy, nevrlé »černé pevniny« a nového světa, kamž vedle nynějších vymožeností evropské práce a ducha byly bohužel zanešeny také jed našeho století, nemoc a agonie člověčenstva, kde však nicméně ještě částečná idyla člověčenstva a přírody zachycena na těchto trachytických a basaltových skalách. Žel bohu, že se tu již dlouho neudrží. V přístavech dvou ostrovů staví se již přecetné lodě, a přístavní obyvatelstvo přijímá na se jako vosk novou formu a v ulicích Santa-Cruzských pobíhá za Angličanem s »Badekrem« v ruce ušpiněný kluk, potomek bývalých hidalgů a hrdinných Guanchů o »cuartito« prose. Co nevidět nezbude po této poesii a kráse ani stopy. Stačilo by poznamenati, že kanárské ostrovy jsou vlastí našeho milého, žlutého pěvce a domáclího přitele, stačilo by připojiti, že lahoda jeho zjevu, sladkost

Obydlí bohatého sadar v Santa Cruz na ostrově Tenerife.

i slla jeho zpěvu jsou jen slabým odleskem jeho pravlasti, abych získal vašich sympatií pro »islas afortunadas« — šťastné ostrovy. Ještě vám sdělím, že Kanárské ostrovy jsou také posledním útočištěm, poslední spásou chorých na těle a duši. Sem prchají z nevlídného severu v naději, mnohdy ovšem velmi klamné, že zde uniknou neúprosným spárům škrtitelky člověčenstva nemilosrdné tuberkulose. A lze si lepšího hřbitova, jako je zde mezi věčně kvetoucími růžemi, magnoliemi a palmami přáti?

Kanárské ostrovy jsou jak v historickém, tak ethnologickém směru velmi zajímavé. Zde se zastavil Kolumbus, než objevil nový svět, zde pohlížel nadšený Humboldt jistě tak překvapeně jako já na krásné údolí Orotavské, než se vydal na cestu, z které vyšlo tolik užitku vědám přírodním. Zde byl poraněn slavný Nelson a j. a j. Ethnologovi jsou tyto ostrovy jedním z nejtvrdších oříšků hypotheses a hádání, vyhlazení a ve španělské kanárce přešli praobyvatelé těchto ostrovů, nazývaní povrchně »los Guanches«. Jakého plemene byli tito spíše praehistorické, kamenné době náležející národové pěkných, statných těl, udatní, vlastnilovní, prostosrdeční, duševní aristokrati, kteří podobně jako staří Egypťané své bohatýry, náčelníky a z části i ostatní lid balsamovali a ctili, kteří urážku žen považovali za nejpotupnější čin? Čím byli tito skákající jako kamzíci pomocí dlouhých tyčí přes obrovské rokle — a modulovaným pískáním do velkých vzdáleností se dorozumívající obyvatelé, jejichž slíbené dcery nestyděl se ani hrdý španělský velmož pojmuti za ženu? Odkud přišli — neznajíce se v plavbě? Byli prý berberského původu.

Jakých překvapení skytají tyto zahrady Hesperidek přírodopytci a hlavně botanikovi. Kdysi bohaté ostrovy posílaly svůj purpur »cochenillu« na evropský trh a plocha několika čtverečních metrů opuntiami porostlá vynášela ročně zlatou onzu. Ohnivá vína a třtinový cukr napomáhaly šířiti pověst »Kanarců«. Dnes však jest země chudá. Anilin, révokaz a cukrovka zničily

ono bohatství. Dnes dostávají se na evropské trhy pouze předjarní brambor, cibule, ovoce, především banán a zbytky moskatelového vína. Jedině lid zůstal věren svým předkům. Výhodným smísením původního obyvatelstva s Normany a Španěly vznikl národ od obyvatelstva Pyrenejského ostrova valně se lišící. Jest to národ vlídný, úslužný, pohostinný a až velmi patriotický, přece spíše negativní k politickým boufkám své širší vlasti — Španělska. Pěkně rostlý s lepými tvary jmenovitě u slabšího pohlaví a ačkoliv žije v porobě jakési feudální třídy, přece je spokojený a šťastný. Jest lidem a nikoliv jen pracovním kolečkem ve velkém ústroji továrním. Byť žil v nejchudším přfbytku vydlabaném někde ve skále, jest nicméně poměrně velmi čistotný. Klid okolní velebné přírody působil naň blahodárně. Marň hledali byste mezi ním zločiny mrzkých přččin, bahno demoralisace, smrdutou špínu proletariátu, otrockou mysl naší chudiny a hlízu opilství. Bohužel vyskytají se poslednější tři případy již také v přístavních městech, kam jedovatý dech Evropy pomalu zasahuje. Vzdělání jeho jest ovšem na nízkém stupni, než krásné okolí, veselá povaha, rodina, zpěv a tanec nahražují Isleňci široký náš duševní svět plný nebezpečných propastí. — — —

Jsmo ve výši skoro 12.000 stop a pohlížíme v mrtvý, jen sírné páry vydechující jícen »Pica de Teyde«, vážného kmeta Tenerífského. Jeho výraznou, vráskovitou tvář zdobí porůznu šediny, — sníh deset měsíců se tu udržující. Hledíme v jícen asi 180 stop hluboký. Zdá se nám, že sedíme vysoko ve vzduchu na kraji obrovského kotle, a že nás může každým okamžikem sraziti vítr buď v jícen, nebo v širé moře. Zdá se nám, že jsmo se náhodou octli na měsíci a že se s něho díváme na dávno vyhynulý svět. Uštěpační a sarkastičtí lidé zajisté by zde okamžitě utichli, a marně hledali kamene k ostření svých vtípů; jejich srdce by se sevřelo, jejich mysl zachmuřila. Dojemný a velebný zde panuje klid. Láva a popel a obrovské balvány zdají se vypravovati tisíciletou báji, historii zapadlých a hned zase

z moře směle do výše vyhnaných světů se žhavým nitrem, na nichž si několik jepic všehomíra — lidi — zbudovalo bezstarostně svou existenci a netuší ve svém jednodenním poletování, jak zří na malicherné jejich počínání na sta záhubných jíců, jež někdy vše srovnají v jeden tichý, klidný, živým tvorem nerušený celek. — Obráťme se však nyní od hrozného jícnu a nelákavé smrti ke svěžímu, usměvavému životu! Než tentokráte skládáme poražení zbraně. Anebo mám vám snad líčiti svou slabou řeč, co nyní oko vidí? Jak bych byl s to nedostatečnou mluvou lidskou vyličit, co ani můj duch nebyl s to vycítit, jak mému zraku zjev se jevil? Zajisté ne tak lehce jinde našli bychom rozsáhlejšího rozhledu a na tak malé ploše jediného ostrova tolik kontrastů a změn. V obrovských massách kupí se tu jeden vulkanický útvar na druhý, útvar nejbizarnějších forem — údolí to stygických stínů, a úplně dole leží majestátní údolí Orotavské. Vzduch jest až nápadně průhledný, tak že vše: vzdálené horstvo, krásné ostrovy, La Palma, Gran Canaria, Gomera a dole hluboké rokle, stromořadí květem obalené, že vše zkrátka tvoří jediný obraz jakoby na jedinou plochu beze všech vzdáleností vržený. Ubohá »zlatá Praha« ve svém špinavém kouři, jak hluboko bys klesla v porovnání! Dole leží příroda v harmonickém celku jako dvořanstvo před trůnem velikána Teyde. A v tomto malém světě ostrovů roste, kvete a dozrává rostlinstvo užitečné a ozdobné všech podnebí, všech dílů světa, a žádné nechradne stezkem po dálné vlasti. Vždyť jest podnebí zdejší takové, jako tam, ba skoro lahodnější, neb není extrémní. Od našich nohou táhnou se dolů čtyři pásma. U nás pásmo smrti, pod ním nadoblačná oblast podobající se našemu severnímu, dole požehnané podnebí jihoevropských luhů a konečně na pobřeží podnebí žárné Afriky. Podle těchto pásem řídilo se také lokální rozdělení rostlinstva jak endemického tak cizokrajného, tak že zde máme skutečnou botanickou zahradu. A jak krásné jest toto endemické rostlinstvo Kanárských ostrovů, jsouc s cizím bratrsky promíchané.

Palmy kanárské, tlusté dračí stromy, agavy, opuncie, vedle peruánských pepřovníků, čínských banánů, oranžů, mandlovníků nebo broskvovníků vedle austrálských eukalyptů, retamy vedle růží, caracaské vigandie u vavříňů, hayae, oleandry, kamelie skoro stromovité, brambory a vinná réva. Abychom ovšem rozuměli, nikoliv vše samorostlé v bujně přírodě, nýbrž pilnou rukou Isleňů v nesčetných »dehesách« — zahradách — kol silnic nasázené a nyní polodivoce rostoucí. A výše, v druhém a třetím pásmě retamy, »siemprevivas«, stromovité eriky, modřínky — ne, nechci vás unavovati botanickým názvoslovím. A všude mezi tím září jako bílé holubice »palomas« lidská stavení a »estanques«, obrovské nádržky s vodou, jež dodávají vláhu této úrodné, avšak vyprahlé zemi. A k tomu ke všemu ten skvostný rámeček. Obrovská hladina azurného moře splývající v jeden celek s blankytem oblohy, tak že se nám zdá, jako bychom stáli v obrovské, průsvitné světlo vyzařující kouli, blíže jejího středu na jakési její ose. Jediné porušení toho dojmu činí pod námi plochá země a na oblině nějaký ten okolní ostrůvek, nebo mrak nebo dětské hračky podobná plachetní a skoro nehybná loď. Okamžitě zapomínáme nad jícnem této sopky zdánlivého klidu na chmurné své myšlénky a na otázku býti či nebýti a těšíme se z té drobotiny dole — z lidské práce. —

Tvoříme celou karavanu. Také slíčené, černoooké a černo-vlasé — blondinky jsou zde ovšem také — milé potomkyně španělských hidalgů, Andalusek maurské krve a snad i granadských prababiček sčastnily se našeho dosti pohodlného jízdného výletu do výše 10.000 stop na Pico de Teyde. Klusáme dolů. Za večerního klidu a při měsíčním svitu vjíždíme do tichého městečka pod stínem Teyde, do villy Orotavy. Úhledný staro-španělský domek uprostřed sadů a zahrad má nám poskytnouti vlídného přístřeší. Otevřeli jsme si okno, a jím proniká k nám libá vůně sta květin a jen občas zalehne k našemu uchu větrem donášený náraz a třštění vln Atlantiku o skaliska asi půl hodiny

vzdáleného Puerta. Z našeho okolí plného něhy a sladké zá-
dumčivosti zaznívá čtyřřádkový popěvek »petenery« neb malag-
uěny, anebo »Canto Canario« — dumka Kanárců svérázná, jako
je ostrov sám:

Ni el canario mas sonoro
ni la fuente mas risueña
ni la tortola en su breña
cantarau — como yo lloro —
ay, si es verdad —
lagrimas de sangre por ella. *)

Kdesi plaše naslouchající dívce v okenku prozrazuje jinoch
svou vášeň z uctivé vzdálenosti, jak káže španělský mrav a sice
ve dne pohledy, a nyní — v noci kytarou. Vkládám vonnou
kytici teydských květín, darovanou něčí něžnou rukou do sklenice
na stolek, vždyť její dárkyně mne ujistila, že klidné z květů
vznesou se ke mně sny.

---

*) Ani kanárek nejzvučnější — ni pramen nejskvělejší — ani hrdlička
ve své skrýši — nezpívají — jako já pláči — oh, je pravda — krvavé slzy
pro ni.

Z cest po Žaponsku a Číně.

Epištoly ze Žaponska.

I.

Kdysi jako studentík, hlavu plnou maje komposic a deklamací, našel jsem, přišed ze školy domů, náš salonek nápadně změněný. Částečně nový nábytek, vše přesunuto, přemístěno — všecko mnohem krásnější než jindy. Hlavní ozdobou bylo několik předmětů nástěnných, jež na černé půdě měly zlatým lakem provedeny fantastické figurky, květy a ptactvo. Hedvábný plyš se zlatým drakem, veliký vějíř s vyobrazením prapodivných domečků, zahrádek, kde dámy bohatě oděné, titěrných, jak třešně červených rtů a šikmých úzkých očí seděly či klečely, neb s dětmi se vodily. Rytíři s obludami zápasící, hejno skřítků, díblíci vítr z pytle pouštějící — inu, celý ten divný žaponský, z vídeňské světové výstavy v naši domácnost zavátý svět! Toho dne nechal jsem pensa stranou. A když dokonce našel jsem na svém sto-

lečku obrázkovou žaponskou knihu, byla nepravdivá verba, škola, strach před mrzutým professorem (budiž mu země lehka!) ty tam. Otevřel se mi nový svět. Žaponsko znal jsem dosud jen z jedné stránky naší zeměpisné učebnice neb z nečitelných, klikatých značek poštovní známky. Otevřel se mi pojednou nový obzor. Anebo spíše přisunul se mi ten vzdálený nový obzor; vždyť vše, co v ruce jsem držel, nač jsem hleděl, vše bylo původní částí onoho světla zahaleného přitím vzdálenosti, neznámo, báje a bizzarie. V noci na to zahrál si laškovný pán snů se mnou jak náleží. Vysypal přede mnou ze svého pytle dobře promíchanou směs dojmů za dne zažitých, dětských fantasií a přání. Všecky ty lakové, bronzové, ze dřeva neb ze slonoviny figurky obživly. Krajinky, pagody, zahrady ztělesněly a ve víru ztřeštěném točilo se a vířilo mi hlavou Žaponsko, Žaponsko mé dětské představy. Rozumí se, že ve příjemné společnosti povyroslých žaponských děvčátek, bránících proti mé zelené síťce motýly na niti přivázané. Ráno měl jsem těžkou, popletenou hlavu, ve škole seděl jsem bez duše. Ta byla dosud a stále na cestách. Konečně mi doma snění moje vyneslo několik důkladných pohlavků. Přiznám upřímně, zasloužených!

Nemrač se čtenáři, kteréhokoli jsi pohlaví, nad divnou předmluvou! Předmluva? K čemu? Věru sám nevím! Ale tak nemístna, bezúčelná, můj drahý či drahá, přece není. Nalézám se dnes, po dvouměsíčním již pobytu ve skutečném, třeba onoho před dávnými lety rozdílném Žaponsku, na vlas ve stejné situaci jako onoho rána po »první své cestě«. Točí se mi hlava kolem! Studenou lázeň mi doporučuješ? Prosim, v Žaponsku se koupe skoro ve vařící vodě, urazil bych jemnocit svých hostitelů! Již celé dva měsíce! Rozkošné krajinky, chrámy v pod stínu staletých salisburií, borovic, kaštrovníků, čajárny a koketní, stále se usmívající Žaponky, ať tanečnice, zpěvačky, hudebnice, ať všední sklepnice, vážné, s chytráckým výrazem ve tváři bronzové, žebraví mniši, nazí, neforemní zápasníci, sedláci, frapantně evropské

typy připomínající, to vše tvoří kolem mne mihotavý, pestrobarvý kolotoč! Domečky, vlastně skříňky s malými zašupovadly, příhrádkami, vše tak malinké, že bys to i s rodinou uvezl na trakaři! Hrady, přibytky dajmiů, zasmušilé hřbitovy vedle stámkamenných předchrámových svítilen, zbožní poutníci a děti! Děti — obživlé hračky královny loutek, třebaš někdy trochu umouněné ve tvářičce a nade rty, ale — k líbání.

Chrámý bohyně milosti, bohyně krásy, příšerného boha války, Hatčimana, celé galerie bůžků přílišnou zbožností valně ošumělých, na tisíce krámů, z nichž mnohý nováčkovi těžce luštitelnou hádankou zůstává, nesčetný počet předmětů uměleckých i drobnůstek všedního života, kterým ale přece umění milovné ovzduší říše »vážek a šídel« vtisklo svou pečeť — ký div, že hlava se mi točí. Ulice vesnické a pak zas ulice tokijské, millionového města s tím svérázně asijským životem, ovzduším, čínskými hieroglyfy a evropskému sluchu cizími zvuky. A tepnou všeho toho maloměstského i residenčního života — statisíce stromečků, divokých sliv, třešní, broskví, obalených, obsypaných růžovým květem. Nade vši tou směsí barvitou králuje chladný na venek leč žhavého nitra, neposkvrněný, zbožňovaný, opěvovaný, mistra Ho-ku-saie a všeho žaponského lidu miláček, odvěký strážce, přítel i důvěrník, snad i soudce: Fudži-no-jama.

Před očima mihají se mi postavy výtečných herců v antických krojích, v uchu zní mi typická, úsečná tvrdších tónů hudba »šamizenů«, nebo bez melodie ale něhy nepostrádající, »kota«. »San, San«, pane, pane! švitoří maličké i se svým lesklým účesem nejvýš pod bradu mi sáhající postavičky úslužných sklepníků, věčně se usmívající, se svojí komickou batolivou, dřeváčky klapající chůzí. Bydlím v žaponském hotýlku. Oknem pohlížím na korunky palem i štíhlých borovic. Všude šveholí ptactvo, rdí se květ. Hmyz počíná se cvičit v letu, vzduch nabývá jasu i tepla, jara, líbezného žaponského jaro, dere se mi v duši a slíbí choré tělo, již jinak dýchám, srdce lépe tlučí — a teď mám psátí rozumně,

systematicky, co možná odborně, bych pověšl si nepošramotil! Cestopisné črty?! Ďasa, tu oběšl čtenáři nežádej! Dobře, že brzo zalezu, kam poštovní známka nemá vstupu! Balíček dopisů přede mnou a ze všech: Pište, pište! Přítel, vážný i vážený přeje sobě: Stať o Žaponsku po vítězné válce se sousední říši copů! Druhý něco o žaponském průmyslu, třetí črty čistě se stanoviska přírodovědeckého a podobná, vesměs skromná přání. Ještě skromnější jsou dámy. Všetečná, s ostrým jazyčkem přítelkyně, píše: Běda Vám, jest-li v šlépějích Vašeho předchůdce, autora »Cesty kolem světa« pro samé líbezné, roztomilé kouzelné Žaponky nedostanete se k vlastnímu svému pohlaví! Popište nám nejvýchodnější Adamy. »Nestojí mi za to, má zlatá«. Špatně jste pochodila, mám se svým, resp. svými krajany předchůdci podivnou shodou stejný vkus. Líbí se mi více Žaponky než Žaponci! Jak že se v Žaponsku cestuje, chcete vědět, nadějný turista? Z hotelu do hotelu a pěkně v bavlnce! Výtečné zátiší pro cukrující novomanžely. Jakže se jí? Kde? A tak, čistě žaponsky. Zkalím poněkud vaše nadšení: hrozně! Žaponských 6 smyslů — třebaš o jeden více — jest poněkud jinak vyvinuto, nežli u nás barbarů na Západě. Hlavně chuť — a čich mají Žaponci svůj! Jakže se tu miluje? Ale, ale! Nevím, aniž chci věděti, všetečná tazatelko. A nyní k vašemu poslednímu listu, pane K. »Nechceme mlti nic důkladného, učeného o Žaponsku, to nám již napsal Kořenský. Výtečný to průvodčí, ale já tam beztoho nepůjdu! Napište nám tedy něco ve vašem zalesáckém, rázovitém slohu. Něco k pobavení, takové »páté přes deváté«. Kořenský nás namlsal, chceme ještě více o Žaponsku vědět... A myslíte, můj příteli, že vám lze lehčeji než předešlým žadatelům vyhověti? Že nežádáte nic nemožného? Zdaž víte, co jest Žaponsko? Několik tuctů ostrovů, souhrnným jmenem Nippon, neb Nihon, kultury naši jednou tak staré. Přes čtyřicet millionů lidíček na nejzazším východu, kteří k své nejlepší charakteristice přijali od Evropanů — klobouk, čepici, tedy střízlivý, spekulativní rozum, jinak

v širších třídách ostatní část domácího kroje podrževše — žaponské srdce! Žaponské jádro — evropská slupka. Od našeho tak se různící svět, jak od borovice liší se palma — a přece rostou zde obě svorně pohromadě. Částečně dosud středověká Asie, částečně moderní »fin de siècle«. Primitivní obmezený svět sedlácků, krojem i orbou do rámce předstaleté Asie patřící — a novodobý dým továren, železnic, telegrafické dráty přes hrobky starověku. Kus zapadající poesie, ale také brutálnosti a vycházející slunce pokroku, vědy i průmyslu. Něco jako nastávající konkurence s celým světem, ale i nejstřízlivějšího, bezohledného, vypočítavého egoismu, železného, lidstvo pohlcujícího netvora molocha, industrie. A to žaponské staré umění dávno pohřbené i legitimní zanechalo potomky a novými-li se nahradí, myslím, že jen bastardy zrodí! Manželství Číňana s Evropankou, kmotrem Jankee, škoda tebe, světe pohádek! Žaponsko, země kontrastů!

Kultus předků — šintoismus, zelotický, středověký, ponurý, neuspokojující Buddhismus, filosofický a přece v mnohém tak naivní Konfucismus vedle nejstřízlivější moderní skepse, někde jen s malou příbarvou křesťanské nauky — ale vše lhotejně bez fanatismu, z přesvědčení vyplývajícího, vedle sebe vegetující, často pomísené, jedno druhé tolerující. — Velmi pestrá lidská společnost, ještě pestřejších cílů — všude ale vítězně ku předu se deroucí. Třebas v podrobnostech svého nového cíle nevědomý, přece k tomuto parou uhánějící »duch sklonku XIX. století.«

Žel jen, že mnohdy pouhá to koketerie s modou, bez velikého přesvědčení, která nutí Žaponce ne vždy ku zdařeným kopím. Dosud stojí pevně základy asijského světa, aby několik vln kosmopolitického moře vyhladilo všechny stopy toho, na čem milliony lidí skoro po dva tisíce let budovalo duši i krev. Proto dosud mnoho svérázného, ve světě ojedinělého — tedy žaponského! Svět to nejruznějších dojmů, nejostřejších kontrastů...

Kráčíte ve stínu zádumčivých kryptomerií v nádvoří náher-

ných budhistických chrámů. Obrovské svítilny, staletí strážci vchodu, fantastičtí, východnímu vkusu a idejím odpovídající bůžkové. Gong smutně duní, můra těžkých myšlenek vám tlačí hlavu, bonz mumlá své polotemné, vašemu sluchu nesrozumitelné modlitby a vedle vás zbožný poutník potleskem rukou na sebe přivolává pozornost bohů.

Šero halí chrám, z každého koutka, každého kusu dřeva pohlíží k vám nehybný, ale mistrnou rukou umělce oduševnělý bůžek, ozdoba, pták, květ a pomalu očarují vás do světa snění.

V nádvoří kvetou přecetné slívy, neb rozkoš Žaponců »sa-kura«, skvostná divoká třešeň. Květ za květem padá na massivní, kamenné mausoleum Šogunů. Historie nejslavnějších dob leží tu pod těžkým balvanem a vypravuje tomu, kdož z kamene čísti dovede, tolik zvěstí o lidských bojích, lásce i vášni, touze, moci a zženštilé slabosti, o bojích a dvorních intrikách, o tom vždy a všude stejném »perpetuu mobile« lidské duše, lidského srdce! V chrámu starý meč, bůžku obětovaný, zavádíte-li o něj, čistou ocelí zazvučí k vám celý epos dob samurajů, dávno v prach rozpadlé doby, kdežto ocel sama dosud zůstala beze rzi. S věčným mírem v tváři pohlíží k zemi s výše svého oltáře, vás ani pohledu za hodna neuznáváje, tvůrce Nirvany (žap. Nehan) — Budha. Jste-li ranními návštěvníky, nepokazí-li vám pár zbohatlých majitelů jatek ze severní Ameriky, neb od jinud »Globe trotterů« illusi, zapomenete na sebe i na dobu a vžijete se do časů Yoritoma. Maličkost, sedmistyleté časové difference! Sto kroků chrámovými zahradami, uprostřed pagod, kapliček, svítilen, kvetoucího stromoví a štěbetajícího, právě sobě hnízda stavícího ptactva vyvede vás ven z klášterního ticha v cílý život pouliční. Na velocipedu uhání policista, poštovní vůz s postilionem bez trubky sice, za to ale s pronikavým zvoncem rázem vás vystřízliví. Na koni kluše kolem »in vorschriftsmässiger Haltung« dosti dokonalá kopie pruského gardisty. Je zamračen a hledí přes vaše Nic zahloubán v sebevědomí nedávného ovšem

zaslouženého vítězství nad copatými sousedy. Tramway, tažená vyhublými koníky, brázdí hlavní ulice tokijské, nad hlavami pne se vám pletivo telegrafních a telefonních drátů — ale každých deset kroků kvapem uhýbáte se, nos si zacpáváte — neboť dole v jednom z kanálů těchto východních Benátek, kusu nefalšovaného starého Žaponska, odváží si rolník na loďce vzácný poklad, vrchovatou míru — hnojiva pro své pole. Fekalie, u nás pouze noční dobou ulicemi vyvážené, zde zcela nenuceně i za dne se převážejí!

II.

Byli jsme v divadle! V pravém žaponském divadle. Kus asijského středověku, poesie i barbarismu, mluvil k nám hudbou, zpěvem i řečí. Ovšem hudbou a zpěvem na jiných požadavcích melodie a disharmonie založených nežli naše. Řečí ovšem jinému sluchu i jiné duši se zamlouvající, nežli všedního, ve svém světě zkostratělého Evropana. Uznáváme herecké umění, obdivujeme nádherné, do nejmenší podrobnosti věrné, často přestaré originály drahocenných krojů, výzbroje. Děj, vždy historický, nepostrádající duševních problémů ve výtečném, ovšem opět žaponském podání, nás uchvacuje. Slyšíme, vidíme i cítíme pojednou žaponsky a už domníváme se žít v zemi, již nadšeně popsal Marco Polo. Šťastný Marco Polo! Vracíme se do Yokohamy, do světa střízlivosti. Kde jsou nádherná nosítka Mikada na jevišti! Potkáváme transport nemocného v podobných, ovšem méně skvostných, ale zrovna tak nepohodlných. Všední čistě severoamerického vynálezu vozíček odveze nás na nádraží a s protivným, pošklebným piskotem funicí, očouzená lokomotiva rozežene poslední obláčky illuse. Nalézáme se opět v moderním Žaponsku! Místo nádherných krojů, v těžkém hedvábí, brokátů, periody ještě předtřicetileté, máme polovinu, co pravím, vždyť jezdíme I., II. třídou, tedy skoro celek našich spolucestujících v nejjádnějších, anglicky

nejstrakatějších kalhotách a ne-li — aspoň hlavu pokrytou symbolem pokroku, tu kloboukem, tu drže v svět hledící, pravzorem všeho nevkusy šišatou čepicí. Má-li dokonce protějšek cyindr, pak jedeme ve společnosti nejvyšší sféry. Ale ať klobouk nebo čepice — nehezky zjev Žaponce tím nikterak nezískal. Okny vlaku, v opatrné moudrosti ne přlíš špěchajícího, zamlouvají se nám domečky, našim chatám často velmi podobné, roztomilé baráčky, malinký, žaponský venkovský svět, po sta let stejný, nezměněný. Embryo nějaké továrny, s nízkým, titěrným komínem, připomene nám svým čmoudem, že čas zanechati toho snění a koketování s žaponskou starobylostí. Rýžoviště, zelenající se, spíše zahrádka zelenin nežli obilné pole, zničí poslední náš náběh k romantice. Podnikavý, moderní Žaponec v sáhodlouhých, čínských značkách vztyčil tam svůj reklamní štít: Velocipedy, revolvery doporučující, anebo: »Spokojenost, štěstí matek«, neškodný laxantní prostředek pro děti! Br! Až mne mrazí! Vítr ze severní Ameriky, přinesl sem ono semínko koukole a toto dobře pučí na všech polích kolem žaponských měst. Mrazí mne, když vzpomenu si na první svůj pohled na New-York s Brooklynského mostu. Reklamou polepený, od chodníku až po střechy pokrytý Nový York! Všude samé: Kakao, mýdlo, ricinový olejček pro děti! Ubohá dítko. Ubohé Žaponsko! Budeš-li tak sto let pokračovat v kopírování cizích vzorů toho genu, pak gratuluji! A což žaponský lid, ptáte se, přáteli? Hotový umělec, svým smyslem nanejvýš vyvinutý pro krásy přírodní a mnohou ještě, u nás řídkou ctností obdařený! Všecko chce okrášlit, co z rukou jeho vyjde, je pilný, skromný, statečný, vlastnilovný, výtečný otec a ještě lepší syn, vždy zdvořilý, usměvavý, vyhovující. A pak zase — nadutý, nespolehlivý, nepoctivý, povrchní, neupřímný, bezcitný, prospěchářský, často ukrutný, nás otrocky dohánějící a přece námi opovrhující! Že mluvím v paradoxech? Tu tě mám, čtenáři! Žaponsko samo jest velikým paradoxem, zemí protiv. Chceš, aby vlaštovka moře přeletěvši, o jeho hlubinách ti vy-

právěla! Věru, že dalek jest toho Žaponec býti poblíž ideálu člověka. Že pro tuto definici nemusil jsem chodit daleko? Že cos podobného máme doma? Máme, leč zbarvení je jiné a na citlivou, analytickou vážku obé položeno — kdož ví, zdaž Žaponci by nezískali? A žaponská příroda?

Řekl jsem již, že je »harmoníí kontrastů«. Jižní ostrovy polotropické, sever bratří se s Kamčatkou. Jehličí vedle vějřnatých palem, obilí a stromovité kamelie, trávy čtyřicetileté, zakrsalé, ovšem uměle, stoleté borovice. Brambor s čajovníkem, opice ve sněhu potravu si hledající, k tomu Žaponci v červenci ve vařící skoro vodě se koupající, zajisté ojedinělé zjevy na celém světě! Ač předem jsa jist ztráty tvé důvěry, čtenáři, i to ti pravím: V Žaponsku má kuň hlavu tam, kde evropský jeho přfbuzný má ocas! Staví Žaponec koně vždy opáčně našim zvykům do stáje. Též samo žaponské ponebí rádo sobě dovoluje všelikých alotrů. Dnes ještě větvičky pod tíží sněhu se ohýbají, vzdor tomu že ke svršku provázky jsou přivázány. Pojednou prodere se mraky slunce, z 2—3 stupňů tepla během 24 hodin přeskočí temperatura na 20⁰ C. a nežli dvakrát jsme se vyspali dříve sněhem bílé větve rdí se růžovým květem slív a broskví. Po listu ještě ani památky, a již každá větvička obyspána. 320 takých květů napočítal jsem na jedné pouze větvičce. Květy kamelie rozpučí se brzo nad nejchudší chatou. A pojednou opět se chumelí a pokrývka sněhu až na stopu tlustá pokryje květ i pučící zeleň. Zde snad sněh a zima hřejí, Žaponcům aspoň dostačí doslovně malý ohniček »velikosti hrstě«, jen když nohy jsou pod teplou příkryvkou. Žaponsko! Země, kde lidstvo venku štítí se kontaktu se zemí, věčně chodí na »chůdách«,*) doma plíží se a šourá po zemi. Kde staří koří se dětem, děti jsou vážné a starci se smějí. Kde domy jsou bez oken a dveří — stěny se přesunují, odkládají, stěhují. Kde ženy

*) Žaponská obuv má dole tu nižší, tu vyšší dřevěné špalíčky. Viz Kořenský »Žaponsko«.

dvakrát denně se koupají a pouze jednou za týden, za čtrnácte dnů se češou. Kde deset měsíců vše skví se květy a čich po dvanáct měsíců urážen bývá výpary fekalíí.

Země, kde pokroková strana (aspoň jedna její frakce) jest přítelem, za to konservativní nepřitelem vlády. Země, kde každý aspoň jednou v životě pohořel a kde obrovské, ohnivzdorné pokladny od sta let v podobě domků na ulicích stojí.*) Kde čaj se pije hořký a oběd počíná cukrovinkami. Kde lidé velkými jsou v malém, malými ve velkém. Nuže, v takovém okolí se procházejí já, ve všem prostřední, polovičatý, okamžitým dojmem přístupný, polo zalesák v nespoutané volnosti vyrostlý, ale i v saloně na oltář lidské společnosti všelikými koncessemi obětující, polo nadšenec, polo skeptik, páv, jenž vzdor všemu lesklému péří romantiky má velmi střízlivé nohy — takému okolí a takým dojmem jsa podroben — co mohl bych ti, čtenáři o Žaponsku jiného napsati — leda »žaponerie«?

Žaponsko nové.

I.

Z K a m a k u r y, 10. dubna 1896.

Snad málo která země v posledních letech zajímala tak celý svět, jako říše Mikádova! Vždyť otevřením Žaponska novodobé kultuře toto stalo se v mnohém našim učitelem. Kolik osvěžením čerpal evropský umělecký průmysl, ba umění samo, z nových vzorů tohoto pohádkového východu! Konečně uvykl západ myšlenky, že tam na východě jest bohatá říše, svým pokrokem v popředí celé Asie stojící — a interest ochabl. Novinka byla již otřepanou! Zatím Žaponsko horečně kráčelo ku předu na

*) Žaponské »kura«.

vytknuté dráze a opět dalo světu novou sensaci: Čínsko-žaponskou válku. A tato sensace zdá se, že nebyla a nebude zrovna poslední. Žaponsko mělo sice v době své poslední války sympatií většiny národů na své straně, ale tato počíná se již leckde kaliti sobeckými, ač ne bezpodstatnými obavami, zdaž netvoří se tu na východě zajímavý proces pomalého vzrůstu nového soupeře na poli mezinárodního průmyslu i obchodu; a to soupeře dosti vážného.

Již na své cestě Spojenými Státy slyšel jsem všeliké obavy. Dnes sám, nalezaje se v Žaponsku, nemohu jinak, než obavy neuznati. Strach má velké oči. Zůstanu ovšem se svými náhledy hezky stranou vůči tak mnohým dithyrambám americkými neb anglickými autory právě ve službě žaponské se nalézajícími vydaným, ve formě úpravných a loyálností dýšících knih. Mám při tom alespoň tu výhodu, že neupadnu v podezření pouhého kopisty. A to není tak snadné. Příležitost svádí k hříchu. Propracoval jsem se asi dvaceti knihami, od pravé »Globe-trotterské« stravy až k čistě úředním tabulkám, až konečně zůstal jsem při čtyřech, z nichž jedna (první to případ za mého 15letého cestování světem) jest dokonce knihou českou a to knihou velmi dobrou, která všelikými důkladnými turistickými podrobnostmi a mnohým pro přírodopytce užitečným materiálem v pořadí nejlepších cizojazyčných knih se staví.*) Svou úpravou a ilustracemi nemálo překvapila zdejší evropské osadníky, jímž Čechy a česká literatura jsou totožny s představou jinak geniálního Shakespeara!

Psáti z Žaponska o Žaponsku střízlivě, hraničit na nemožnosti. Krása, líbeznost zdejší přírody, zajímavost a zamlouvající se způsoby lidu, výše kultury, svérázné, rozkošné umění vše okrašlující, oblouzní i dosti střízlivého turistu. Psáti o budoucnosti Žaponska, o jeho způsobilosti k řešení úkolů mezinárodní civilisace a vy-

*) Jos. Kořenského: Cesta kolem světa.

vozovati z toho dalekosáhlé důsledky, domnívati se, že jsem schopným úplně porozuměti žaponskému duševnímu životu a stavěti za své náhledy axiomy — a to vše po dvouměsíčním pobytu mezi »talmi-Žaponci« a po potulkách z hôtelu do hôtelu — bylo by více drzým než směšným. Toho chci se vyvarovat! Budiž proto úsudek můj přijat tím, čím je: jako názor čistě subjektivní, českýma očima zřený a nejširší diskussi podléhající.

* * *

Navykli jsme sobě dívati se na Žaponsko jako na svět překvapení, rapidních změn, tak skoro přes noc z jedné do druhé přecházející kultury, a to zásluhou kdysi nepřístupného ve svém polobožství, nyní v evropské uniformě sobě libujícího Mikada (žaponsky lépe Tenši, Tenna zvaného). Tomu ovšem úplně tak není, těsto nového útvaru žaponské kultury spotřebovalo mnoho kvasnic, a od přistání Perryova loďstva r. 1853—54 ku břehům tehdejšího Dai Nihonu až do dnešního dne byl zde mnohý boj vybojován, mnoho krve teklo, nežli padl šogunismus a s ním celé feudální středověké panství »dajmíů« a »samurajů«.

A nebylo to ani tak zásluhou dobré vůle Mikadů, přímých potomků mystického zakladatele říše žaponské, prvního vládce Džima Tenna, jako spíše celého zevnějšího okolí, souhrnu moderního lidového vření a usurpatorským snahám samovládců Šogunů, nepřátelských přívrženců legální strany Mikadovy, byť i z počátku snad s intencemi čistě sobeckými pracovala, co podrazilo kolosu středověké asijské státní soustavy šogunistické nohy a zbudovalo stát nový, nové době více odpovídající.

Bližší kontakt s Evropou i Amerikou nezůstal bez velkého vlivu, hlavně pak žaponští vyslanci z r. 1860—61, kteří domů s novými názory o evropské moci a kultuře se vrátili, užili veškerý své síly, aby přivedli své nově získané zkušenosti k platnosti. A zaorali semeno západní kultury v půdu již připravenou. Ale vše to dělo se pozvolna, přirozeně — ovšem na asijské po-

měry s nevidanou dosud čilostí a energií. Teprve nyní, po nedávné vítězné válce, žene se Žaponsko, nechci souditi, zdaž se zdravým či nezdravým spěchem, zimničnou, severní Ameriku připomínající podnikavostí rázně ku předu a tím staví otázku ohroženého panství Angličanů, Rusů, Severo-Američanů v první akutní stadium.

Tento velký náběh k zdánlivému úplnému zřeknutí se starých asijských tradic a osvojení si jinorodé kultury překvapuje a přirozeně působí obavy. Část evropských diváků klidně hledí na interessantní divadlo tvoření se nové velmoci, jejíž poddaní ještě nedávno byli Evropě známi pouze z roztomilých obrázků na vějířích neb porculánu a tvrdí, že náběh ten brzo ochábne, že běžci bude se nedostávat dechu. Že by to nebylo poprvé. Kdo zná historii katolických misíí v Žaponsku, španělsko-portugalské a holandské obchodní podnikavosti v XVI. století, ví, že byly tu již periody, kde Žaponsko zdánlivě otevíralo se cizí kultuře. Žaponský charakter lišil se tím vždy prospěšně od jeho prvních učitelů Číňanů a Korejců, že ochotně přijímali cizí vzory, pokud se mu hodily v jeho rámec a sobě si je přizpůsobiv — opět se uzavíral proti dalšímu kontaktu s cizinou.

Toto porovnání prvé periody žaponských počátků XVI. století a našeho vše nivelujícího XIX. století zdá se mi nanejvýše nevhodným. Žaponsko kráčí jistě a vytrvale ku předu. Reakce tu není nikterak pravdě podobnou. Leč připisovati Žaponsku skvělou budoucnost a dominující postavení na Východě na úkor našeho bílého plemene, zdá se mi býti podobně přehnaným.

Pravda, že Žaponec svou plí, přístupností k novým dojmům, smyslem pro krásu a velkými vlohami ku napodobení nejen rychle vše cizí v zem zanesené sobě přisvojil, nýbrž i zdokonalil, ba nové utvořil, předčil svého mistra, učitele, ale učitele asijského, Číňana. Evropského učitele pouze nápodobí — a plagiát zůstane vždy daleko za originálem. Konkurence žlutého plemene

Kamenní oběi na cestě k císařským hrobům Mingů v Nankingu.

s blým, myslím, že netřeba se obávati; bude-li jaká, obmezí se na nejbližšího souseda a poškozen bude ponejvíce anglický a americký průmysl, pár milionátů, nad kterouž ztrátou budoucí historie člověčenstva nebude mít věru žádné příčiny k lamentacím.

Nepochybuji o jisté velké budoucnosti Žaponska. Tak za jisté vydobude si na poli industriálním slušného místa a stane se úplně neodvislým od cizích států. Svými vlastními originálními výrobky ovšem, jichž krása a něžnost dávno vydobyla sobě našeho obdivu i uznání, ještě více naplní americké a evropské trhy. Bohužel že duchem nynějšího horečného chvatu a výdělkářství čím dále bude umění vytlačováno fabrikací špatné kvality a barbarskému nevkusu anglicko-severoamerických požadavků více vyhovujícím. Hrob či spánek žaponského umění?

Žaponsko nalézá se nyní ve stavu opojení. Horečně pracuje dále, ale klopýtá přes kameny chauvinismu, které poslední válečný úspěch naházel mu v cestu. Ostatně který národ nenalezal se za podobných okolností v podobném, ba v horším opojení? Na Evropana působí ovšem chvástavý tón nyní slávou spitých, úspěchy omámených a všestranným pochlebováním rozmazlených Žaponců a jich časopisů nanejvýš komicky. Vždyť i na pohled rozumnější Žaponci ujišťovali mne, že nikterak neobávají se možné srážky s Ruskem. Cítí se úplně silnými, aby vítězně čelili kterémukoliv soupeři. Člověk se usměje — ale jádro této samolibosti, sebedůvěra, patriotismus nesmí se podčeňovati. Mluví z nich národní duch. A nejen na poli válečnictví myslí Žaponci, že stojí na úrovni západních mocí.

Přirozeno jest, že vzmáhá se tu přítel Žaponska obava, aby tento jinak tak velmi roztomilý, skvělé budoucnosti hodný národ neodnesl si ze svého opojení velkou kocovinu. Štěstí, že rozhodující kruhy jsou opatrní, střízlivější a že hlavně kterémukoli konfliktu s Ruskem neb jinou mocí úzkostlivě se vyhýbají.

II.

Řekl jsem již předem, že vnitřní změny v Žaponsku neděly se tak nepřipraveně, jak by se vzdálenějšímu pozorovateli zdálo. Nejen to, ale ani vědomosti naše o příčinách a podstatě těch změn a z toho vyplývajících závěrků nebývají vždy dosti správnými. Představujeme si Žaponsko, že uchvátíla je nadpřirozená láska a porozumění pro prioritu naší kultury, že pochopivši její pravou cenu a význam, vrhlo se střežhlav v proud nových idejí. Myslíme, že Žaponci se úplně zmodernisovali (t. j. zmodernisovali dle našich názorů) a že přísahajíce na veškerá naše creda, přisvojili a přisvojují sobě celou podstatu naši, po tisíce let pozvolna vznikavší kultury takřka z večera do rána. Že stali se asijskými Evropany. Tomu na štěstí a částečně bohužel tak není. Pravím »na štěstí«! Nemohu horovati pro vyhlazení národní individuality. Proč »bohužel«, povím později. Žaponci zůstali Asijci, jichž duševní svět, názor a požadavky co do dalších úkolů člověčenstva valně od našich se liší.

Ovšem opičí se jistá třída v Žaponsku po všem, co přineseno z dálného východu neb západu, ať dobré či špatné, vhodné neb nevhodné pro národ, jenž na své ostrovní, úplně odloučené říši po sta věků vytvořil si svou vlastní, rázovitou a zajisté ne nepatrnou kulturu. Část této třídy, ovšem jen nepatrná, dokonce nutí se osvojiti si i naše názory. Těžký to úkol a neprorokují mu mnoho úspěchů. Pak jest tu hlouček lidí, vědám holdujících — ti ovšem myslí již evropsky a přestávají býti Žaponci, třeba by si toho ani vědomi nebyli. Široké vrstvy ale drží se houževnatě svého žaponismu, ať první, ať druhá, hořejší neb nejnižší vrstva lidu žaponského, žádná však nevzala a nevezme si z evropské kultury nic více než to, co bez velkých obětí svého vlastního národního rázu přijati může, vezme jen to, co se dá prakticky využítkovati, ovšem i pro dosti široké sféry. Slupku, třeba i skořápku, ale nikdy ne jádro. Žaponec zůstane však srdcem vy-

počítavým, kletbou Asije, čistě »křesťovním« duchem prosáklým Žaponcem a tomu platíž mé »bohužel«. V budoucích bojích člověčenstva za nové ideje, cíle, v soutěži práce duševně kulturní nebude mít Žaponsko ještě dlouho žádného úkolu. Ideální upotřebením naší kultury, ideální směry a zápasy nového člověčenstva zůstanou mu zajisté ne navždy, ale na dlouho ještě lhostejnými a tím ztrácí celá jeho budoucí kultura ethický podklad a jeví se tím, čím je: na rychlo, uměle vypěstovanou rostlinou. A ještě něčím jiným: moudrou sebeobranou. Jen rychlým přispůsobením se evropským požadavkům, obrněním se všemi moderními vymoženostmi mohlo se Žaponsko zachrániti před jistou záhubou utonutím v proudu nyní sobě svět podmaňujícího evropského plemene. Jen toto poznání to bylo, jež přinutilo rozhodující kruhy v Žaponsku, kvapem přijmouti zevnějšek evropské kultury. Jinak jest mu celá naše kultura a plemeno naše zrovna tak v nelásce, jako jeho hrubšímu, nerozumnějšímu, za to ale mnohem upřímnějšímu soukmenovci Číňanu. A kdyby ještě více poklon dělali a líbezněji se usmívali, v lásce Evropana Žaponce nemá. Ostatně se draží moji kmenovci také obyčejně podle toho chovají. Hrubost, sprostáctví mnohých Globetrotterů obého pohlaví, spojené s nadutou domýšlivostí superiora plemene, jež mnohdy vídám, málo k tomu přispějí, aby Žaponce změnil názory.

Evropská literatura, umění, naše novodobé sociální, filosofické otázky Žaponce nezajímají, nemají pro ně porozumění. Vědy, hlavně vědy prakticky aplikované, mají zde dosti stoupenců, ale bývá to až na chvalné výjimky jen honba po zajištěné existenci! Samozřejmě žaponské umění rapidně klesá. Živoří z věčného kopírování starých vzorů. Cho Deusu, Josetsu Kano, Gonse, Seshu, Ivasi, Hokusai atd. nezanechali po sobě dědiců. Vrhliť se sice Žaponci také na evropské umění výtvarné. A jaké jsou toho následky? Většina nepřivedla to dále, než k více méně dovedným kopistům, pouze asi tři vynikli — leč ani jedněm ani

druhým nepřišlo porozumění obecnstva žaponského vstříc. Vytvoření něčeho nového a přece žaponského leží ještě v daleké budoucnosti.

Architektura obmezila se na nápadně věrnou kopii nejpraktičtějších a také možná nejošklivějších evropských kasárnických vzorů. Chvalitebnou vyjimku tvoří nejnovější budovy tokijské. A přece nikde na světě není cit pro okráslení kteréhokoli i nejvšednějšího předmětu denní potřeby, tak vrozen ve všech vrstvách obecnstva, jako v Žaponsku. Škoda toho krásného materiálu! Nejmodernější Žaponec není, jak kdosi řekl o Žaponcích, »Pařížanem« východu, on již povážlivě přechází v stadium Severoameričana. Pravím Žaponec nejmodernější — díky patronce Žaponska, bohyni Amaterase, dosud mají také lid a žák starožaponské školy své slovo.

Moderního Žaponce správně načrtl malou epizodou výtěčný znatel žaponských poměrů, autor knihy »Things Japanese« universitní professor B. H. Chamberlain. Píše: »Nenech se, poutníče Žaponskem, svést u přítomnosti Žaponců moderního směru k hlasitému obdivu starého Žaponska, těch tisícových předmětů, nad kterými u vytržení se pozastavíš. Myslíš-li tím jeho národní hrdosti pochlebovati, velmi se sklameš. Nalezneš sice ještě staré osoby, žijící v ovzduší buddhistických chrámů, sem a tam ještě některý starý »samuraj«, neb jeho potomek láská své drahoceenné meče, malá koterie lidí obírá se uměním, ba nalezneš dokonce ještě lidi užívající obřadných, čajových ceremonií, kteří upravují květiny jen dle předpisů přesně tradičních aneb navštěvují strodověká lyrická dramata (Nō); ale to vše jsou jen poslední vlny dokonávajícího odlivu. Novodobý, moderní Žaponec učinil se svou minulostí závěrečný účet. Ten chce býti něčím a něco víc, nežli čím byl a dosud částečně jest. Když sir Edwin Arnold přišel do Tōkiō, byl vítán a slaven reprezentativní částí moderního Žaponska, tedy hlavně úředníky, důstojníky, professory a žurnalisty. Puzen vděčností, pustil sir Edwin uzdu své výmluv-

nosti a v nadšení zajisté odůvodněném vynášel krásy Žaponska až do oblak. »Krásy Žaponska — pravil — jsou tak veliké, že tato pohádková země lotosu jest ráji nejbližší. Tak líbezné jsou její scenerie, jak sladké kouzlo spočívá v celém jeho umění, lid pak zdoben jest svým způsobným chováním, příjemnou a přece ne zotročilou (?) zdvořilostí — že nikdo nemůže se ubrániti kouzlu, jakým působí na něj tato říše šťastných ostrovů.«

A myslíš, že touto chvalořečí uspokojil své pozorné ale dosti chladně poslouchající hostitele? nikoli; jistý žaponský list spustil následující lamentaci; uznával sice dobrou vůli řečníkovu a připouštěl fakta žaponských krás, ale přicházel k závěrku, že vlastně celá řeč Sira Edwina byla nejostřejším odsouzením aktuálního Žaponska. Autor článku trpce stěžoval si: »Proč neschválil nás Sir Edwin pro naše průmyslové podniky, obchodní talent, blahobyť, politickou moudrost, vyspělost, mocnou válečnou výzbroj? Protože nemohl tak poctivě učiniti. On nám zdvořile sice, ale upřímně dal na srozuměnou co jsme: »Hezoučtí, ale malomocní slaboši.«

Pravdu má spisovatel »Things Japanese«: Moderní Žaponec blouzní jen o lokomotivách, továrnách, kanonech a válečných lodích. Nejen že sní, než i napíná veškerých sil, aby svého ideálu co možná rychle a co možná blízko dosáhl. Sám nedávno byl jsem přítomen nadšení Žaponců: První parník nové, čistě žaponské konkurenční linie odplul předešlého měsíce z Yokohamy do Evropy. A již mluví se o linii žaponsko-americké a australské. Okamžitě klesla cena dopravní za zboží o 5 šilinků při kubické tuni, což ovšem vzhledem ku svým vlastním sbírkám vděčně konstatuji. V Tokiu, Osace rychle rostou továrny, ale tím i mzda dělníků se oproti dobám, o kterých ještě psal autor Žaponska, Kofenský, o čtvrtinu vyšínula nad stereotypní asijskou »kuliskou mzdu«. Sklárný, pivovary, továrny na hodinky, fotografické a optické stroje, revolvery, velocipedy a »horribile dictu«, harmonia, pianina nejsou ojedinělými. Proti evropským (vzdor

malému dovoznému, jen 5 pct. číněmu clu) přece ještě mnohem levnější, ale též mnohem špatnější.

Severní Amerika svou blízkostí a rychlým spojením jest učitelkou. Velká část Žaponců studuje, pracuje ve školách a závodech severo-amerických. V severní Americe přiučili se Žaponci mnohému. Snad také následujícímu: V měsíci březnu t. r. v Tokiu uzavřeno bylo sňatků něco kolem 740, rozvodů soudně povolených bylo 136, píše sto šestatřicet!

Uvádím to s jinými intencemi, nežli abych obrátil směr vystěhovalecký z Čech ze západu na východ, doprava jest drahá. Jinak žena v Žaponsku z nové přijaté kultury málo vytěžila. Mluvě o ženách, nemohu pomlčeti o svém překvapení, když nalezl jsem náhodou v jedné a té samé uličce odlehlé části Tokia jednu ženu zámečnici, druhou truhlářku. Obě jsou velmi pilné a jak se mi zdálo, dovedné řemeslnice. Kdežto v Yošivaře, v báječném městě prodejně Venuše jest na 2—3 tisíce v nádherné starožaponské kroje oděných prostitutek, zde dvě mladé, hezké ženy v potu tváře pracují, jedna ková, druhá hobluje. Udělal jsem co možná žaponskou poklonu, to jest ohnul jsem se několikrátě bolestně v kříži. Drobet, ale rozumný drobet ženské otázky by Žaponcům neškodil.

Mluvil jsem dosud skoro jen o Žaponci moderním, což ale Starožaponec? Jest tento tak vzácným zjevem, jak praví Chamberlain? Zajisté ne. Chamberlain jako resident Tokia, státní úředník, pohybuje se ve sférách jen moderních! Můj úsudek různí se tu od Chamberlainova, ač neodvažuji se to jen na základě svých křehkých vědomostí, získaných jen z pobytu mezi lidem velkoměstským. Opírám se tu o náhledy jiných autorit. Venkov zajisté nemá s moderním hnutím mnoho společného. Zůstal nejen jádrem, ale i slupkou Asiatem! Pomalu, leč nevyhnutelně vlivem s hůry a z měst i on bude amalgamován. Nu a jaké ovoce ponese v budoucnosti tento strom, asijský štěp,

jemuž vroubena větev z ovzduší kouře továren a arsenálů Evropy i Ameriky? Ovoce či padavky?

Žaponec jest, jak známo, výtečným zahradníkem, ale i ovocné stromky pěstuje spíše pro květ nežli ovoce. Ovoce, ani slívy, ani třešně nejsou v Žaponsku jedlé! Jaké vlivy bude mítí Novožaponsko na ostatní asijské sousedy v budoucím století? Mohu na to i sám sobě jen španělskou, pohodlnou frási odpovědětí: Quien sabe? Kdož to ví? Nakloněn jsem náhledu tak mnohých zde usdlých Evropanů: »Budoucnost Asie leží v Číně.« V copaté sice, zastaralé, pod vládou posledních Mandžurů zkrachované, ale přece jen obrovské Číně, která jest z lepšího materiálu než Žaponsko. O tom více až z Číny.

Prozatím končím a budiž tomu pro budoucnost Žaponska jakkoli, volám zemi nejšťastnějších lidíček srdečné »Dai Nihon Banzai!« (Dlouhé žití Velkému Žaponsku).

»Když kvetou třešně«.

Tokio, 11. dubna 1896.

Včera opustil jsem svou sběratelskou, mořskou stanici Kamakuru. Nejdříve jsem se rozloučil s věčně klidným a vždy spokojeně se usmávajícím (šťastný Budho!) »Dai Butseim« — obrovským z bronzu Buddhou, skoro jedinou troskou zašlé, mořem spláchnuté slávy Joritomova sídla.

Pak dal jsem se do balení svých posledních přírodnin, žraločků, hub s přejemnými jak sklo chvosty,*) dále do placení složitých účtů a konečně do obřadného loučení s žaponským personálem malého, ale velmi přjemného žaponsko-evropského hotelu. Skoro celý tucet »ponížených služebnic«, z nichž největší

---

*) Hyalonema Sieboldii.

í s vysokým svým účesem sotva pod bradu mi sáhala, snesly má zavazadla. Drobné, stále švitořivé, smějící se, na špalíčkách se batolící, pravé vesnické husičky. Husičky velmi hnědé, a pravdě budiž dáno zadost, velmi ošklivé. Konečně vše naloženo na vozičky, já sám škatulemi obložen, ještě několik obřadných: »padám k vašim nohám«, konečná salva prostosrdečného smíchu nad mojí »poklady přírodními obloženou« osobností a pětistopovými ze zadu vyčnívajícími kraby. »Sajóna — sajónára!«, naše »poroučím se«, několikatucetkráté opakováno. Ku předu!

Na stanici malé vicinálky méně půvabný obrázek. S mé strany zdvořilé, ale důrazné bránění se oproti přehnaným požadavkům dvounohých konfků. V nepřátelském táboře nejbolestnější výraz ve tváři tří mučedníků, kterým jsem jako cizinec jen asi jednou přeplatil sazbu, pro domorodce platící. Dalšími 15 jeny docílen smír. Zatím přihnala se zdařená kopie jisté české vicinálky, kterou v blahé chovám paměti, celá udýchaná lokomotiva — pamatujete-li se dobře, říkali u nás originálu »kárový mlýnek«. S tímto pojedeme do Ofuny, pouze 12 minut vzdálené. Po malém čekání přihnal se vlak ze »srdce Žaponska«, »hedvábného« Kiota, lidem přeplněný, s tímto pádí středem žaponských polí, vesniček, zahrad i hřbitovů k poloevropské Yokohamě. Nebude na škodu říci, že celá správa dráh od ředitelství až k nejposlednějšímu brzdáři nalézá se již v rukou žaponských. Sotva se Žaponci přiučili krotiti a zužítkovati páru, ihned se emancipovali ode všech cizích vlivů. Zdvořile poslali své pány učitele, Angličany i Američany domů. A jde to také. Jen bude-li »žák« též náležitě vyspělým? Dosud žádné srážky nebylo (vzdor tomu, že nedávno splašila se lokomotiva a nebylo možno ji zastaviti), i vpravili se tedy i bohatí »Globetrotterové« v nezbytnost a svěřují své drahocenné životy žaponským strojvedoucím. Nepotřebují ujišťovati, že jedeme pravou žaponskou krajinou: tytéž visky, rýžoviště, buddhistické náhrobní kameny a šintoistické torii — jako za dob »Šogunů«. Teprve u Yokahamy a na další

cestě poblíž hlavního města Tokia kalí nám radost nad starým Žaponskem mnohý komín neb reklamní plakát. Z Yokohamy do Tokia jede se pouze padesát minut; částečně městysy četné obydlenými, částečně podél břehu mořského. Od Kanagagy počínaje již jest zřítí aleje rozkvetlých stromů. Na každé stanici vstupují houfy lidu, připínají se nové vozy —: od Yokohamy počínaje putuje dnes celé okolí do Tokia. Kdo si jen od práce odskočiti může, jde do Uyenského parku neb ku břehům Sumidy. — Proto také můj spěch, bych z Kamakury ještě v čas dostal se v Mikadovu residenci.

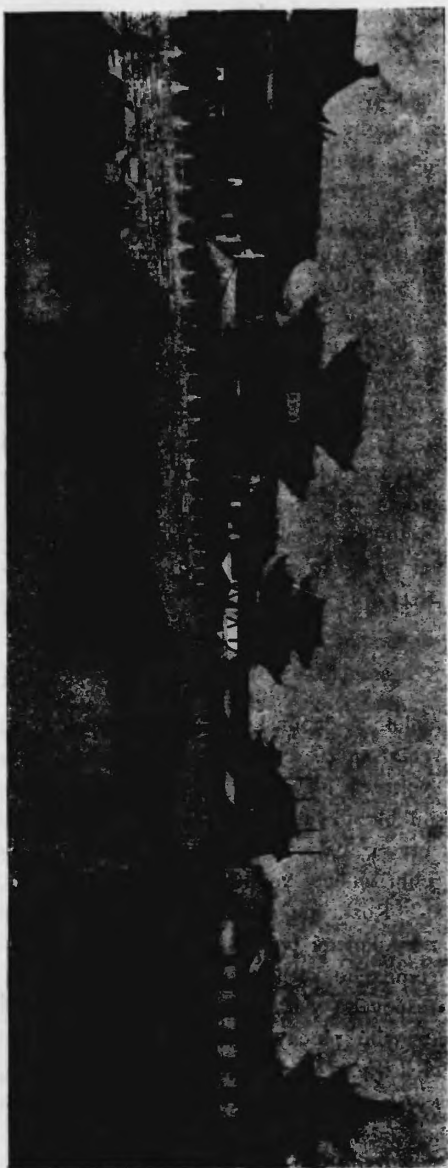
Tedy opět v Tokiu! »Sejo-ken«, »dům cizinců«, poroučím kurumajovi. Tři čtvrtě hodiny ujíždíme davy lidstva — abych s nepořízenou, z přeplněného, ladně uprostřed třešňových stromků ležícího hotelku »Sejokeu« vrátil se zpět do méně mi vítaného, poněvadž drahého, »Teikoku« — císařského hotelu.

A nyní opět do rozbalování svých bedniček a vaků — celý můj život točí se kolem zabalování a rozbalování zavazadel.

Tokio, 12. dubna.

Můj teploměr, žaponský moderní výrobek, ukazuje na slunci 26° C. a venku sněží. Nehustý, jen nepatrným nádechem narůžovělý, pokrývá hlavní stromořadí, přečetné tokijské parky, břehy náspů hlubokých, vodou naplněných příkopů, kdysi Šogunových hradů, paláců — ba i okny občas zaneše mi větřík k nohám, pohřbenému ve čtení, jarní, květinový sněh. Věru sněh a ne pršku! Rozkvetla divoká třešeň, na ulici neuzfíš jedné neveselé, nespokojené tváře! Žaponsko je na vrcholku opojení, rozkoše, třešňového karnevalu. Čtyři dny nalézalo se Tokio ve znamení třešňového vládce. Dnes vítr sráží květ za květem, pokrýváje obrovské plochy stromořadí, parků i zahrad něžnými, špikovitými lístky. Tokio vzalo na sebe svůj nejslavnostnější háv, bůžek veselosti rozpustile mává žezlem — větévkou třešňových

Kong-Vje (Kung-juen), vchod k • Sinim zkuužiti.

květů a za ním v radostném chvatu žene se, strká, tlačí se lid, zapomínající ve spěchu až i ceremoniální zdvořilost žaponskou. »Hanami« — dívat se na květy! Žaponský lid jeví se ve své nejskvělejší ctnosti, ve své lásce k přírodě; jeho město šňoří se na oslavu vítěze nad zimou. Z vršku-li se díváš na plochu Tokia, pro četné vršky, sady, ne dobře přehlednou, zříš, jak nejtmavější střechy, špinavé části města, blednou a vyjasňují se bělostí tisíců rozkvetlých, květem jen obalených stromů! »Sákura« — miláček žaponského lidu, básněmi opěvovaný, z každého uměleckého díla tebe zdravící »sákura« — jen pro květ houfně pěstovaná odrůda třešně. Třešeň divoká. Žaponec má své stromky pro květ, ne pro ovoce. Jen v lásce ku stromům Žaponec nepočítá na zisk. Třešeň právě panuje; tedy i rozkvetlé nádherné »momo« neb kamelie, neb hrušky, pozdní divoké slvy musí ustoupiti a kořiti se nedosažitelné soupeřce a vládkyni žaponského dožrávajícíchho jara. Hmyz, jako by na ni čekal, teprve nyní se rozpomenuv, že jest na čase probuditi se k životu, obletuje své hostitele. Slunce ukazuje svoji nejusmívavější tvář, odevšad zalehá smích, tepna velkoměstského života nervosně bije, zábava millionů vlní vzduchem a čtyřnásobný klepot špalíčeků, dřeváků, pokud a kde ulice jsou dlážděny, připomíná hukot jarní, sněhem rozvodněné skalní bystriny. Davy lidu, nepřehledné, nekonečné, na tisíce malých vozíčků, kurum, lidskými běhouny tažených, vše dnes ve třech, čtyřech hlavních proudech valí se k výletním místům: »Hanami« — »dívat se na květy«. Časopisy přinášejí obšírné zprávy o stavu květů zde neb tam, pravé bulletiny z bojiště. Dnes, že již odkvetá v Uyeno — zejtra, že asi z rána právě rozvíje se na březích Sumidy. A lid od nejchudšího k nejbohatšímu, spěchá z místa na místo, po leta a vždy stejně nadšen obdivuje své třešňové mazánky, veselí se pod jeho korunami, porovnává květné bohatství posledních let a odnáší si větévky domů (hojně prodávají je po ulicích). Nejchudší alespoň malou haluz za dva, tři halére snad pro starou matku neb chorého otce ...

Uchvácen všeobecným nadšením, opojen krásou přírody a nakazen čistou, přirozeně lidskou radostí mass, predisponován tedy k soucitu, včera div jsem neslzel. V trysku, kurumou jeda vřem rozprouděného života, Uyenským parkem, spatřil jsem obrázek, jenž dojmem nesmazatelným vtiskl se mi v duši. Zubožená postava slepce, píšalou o soustrast a ohled ku své bezbraně vůči přívalu tisíců prosících, přivábila na okamžik moji pozornost. Bylať to jediná smutná tvář ze statisčů, kteří se hrnuli mou cestou. Tu hnala se kolem rota šaškovitě maskovaných mladíků a jeden z nich v nevázané rozpustilosti vtiskl za smíchu soudruhů rozkvetlou třešňovou větev v ruku slepce. Polekaný chytl pevně a v nedůvěře větev, opatrně hmatem zjišťoval její tvary i druh — a pojednou rozlila se jeho tupě zuboženou tvář záře, odlesk květu, úsměv krátkého štěstí! První mužská tvář, která v Žaponsku zdála se mi býti krásnou! Taková že tedy tvá moc, čarodějná sakuro!

Šťastný národ — květům se kořící, šťastné květy — lidem zbožňované — — — — —

Známa jest láska Žaponců ke květinám. Ovšem ke květinám žaponskému vkusu a hlavně historickým tradicím odpovídajícím. Pro pestré záhony našeho kvítí nemá Žaponec smyslu, výjimku tvoří kultus kopretin a kosatců, proto také žaponská zahrada chová spíše vše jiné — než květiny! Za to ale věnoval Žaponec veškerou péči pěstění stromků, křovin, rostlin úponkovitých, ať již pro květ neb bizzarní zakrsalé tvary. Stoleté boro-
vičky, s tlustým sice pněm, ale zdobněnými větvíčkami, že by skoro za těžítko na psaní sloužiti mohly, jsou všedním zjevem. Často ale velmi drahým. Jsouť znalci, kteří platí několik set jenů za podobný výtvar titěrné dovednosti a péle celé jedné generace zahradníků. Evropan nemůže v podobných zákrsících nic nalézt, co by mimo obdiv lidské trpělivosti a poblouzení lidského vkusu povšimnutí zasluhovalo! Jinak tomu se stromky ovocnými, kde Žaponec tisíciletou kulturou, o ovoce nedbaje,

vypěstil sobě květ, jenž množstvím i velikostí, méně ovšem vůní, i nejstřízlivějšího »západního barbara« ve vytržení uvádí. Těmto stromkům učinil Žaponec největší koncese, zasvětil jim nejlepší místa a věnoval vedle neméně ctěných kosatců, azalek, pivoňek, vistarií, svlačců, vedle zbožňovaných lotosů a chrysanthem velkou část své, jinak pilnou práci zabrané roční doby. V Tokiu rozděleny květinové slavnosti asi na následující periody:

Perioda divoké slívy od konce ledna až do března.

Sakura, květy divoké třešně, kolem polovice dubna.

Azalky koncem dubna.

Pivoňky koncem dubna a počátkem května.

Vistarie počátkem června.

Svlačce koncem července, též v srpnu.

Lotos posvátný v srpnu, císařské chrysanthemy v říjnu a listopadu.

Kde že jsou růže? Skoro jsem jich v Žaponsku ani neviděl.

A což kamelie nádherná, dle liché představy Evropana symbol Žaponska? Ač všude hojně rostoucí, divoce i pěstována, netěší se kamelie v Žaponsku té oblibě, jako jiné rostliny. Žaponský vkus vyžaduje, aby, když květ umírá, dělo se to pozvolna, lístek za lístkem. Květ kamelie však, jak by useknutý na zem odpadnuv, příšerně připomíná Žaponcům smrt, »katanovým« mečem jedním rázem sřátou lidskou hlavu. Proto pokládána kamelie za rostlinu nešťastnou!

Žaponským lidem ode dávna milován, opěvován, zobrazován jest květ divoké třešně. Počítá prý se jich více jak třicet odrůd. Od jednoduché třešně šípkovitého květu až do plnokvěté, malou růži připomínající. Obvyčejný druh jest nejoblíbenějším, odpovídá nejvíce žaponským požadavkům stromků, kde sotva lze rozeznat předčasný lístek na stromku cele obaleném narůžovělým sněhem. Místa, kde mají staletých již stromků skoro do tisíců — jsou poutnická místa celého okolí. Ba k vůli nim podnikají se cesty dráhou v přibližné vzdálenosti jako z Prahy do Vídně. Vítáť

Žaponec v třešni teplé jaro, již zabezpečené (ač často vrtkavé žaponské ponebí rádo trestá opětným chladem obyvatelstvo říše ostrovní) a šťasten odkládá zimní háv, otvíraje své přehrádky domovní, našim stěnám odpovídající »amado«, ba i »hihači« nechá povyhasnouti.

Sám Mikadův dvůr pořádá »třešňovou slavnost«. Cizinci mající jen poněkud nároky nějaké na slyšení, zadávají žádosti svým vyslancům! Já vědom jsa si své nicoty, ovšem nedal jsem si tu práci. Ostatně jsou mi Žaponci ve fraku a žaponské drobné dámy v salonním décolleté skoro tak obludami, jako ony, které viděl jsem v černošské republice Liberii! Mělť jsem to potěšení spatřiti vyšší tokijskou společnost — několik princů, vyslanců atd. na plese, pořádaném na počest vysoké diplomatické osoby v »mém« hotelu! Z každé té zubožené tváře mimo pot zřel jsem mučennictví sebeobětování a spíše zapomenu na chrám posvátného Nikka, nežli na hedvábné suknice a obrovsky dlouhý, jako had vzduchem se houpající cop čínského vyslancova syna, s asijskou vervou kroužícího při špatně pochopených taktech odrhovačky některého ze Strausových valčíků. Abych nepřišel do falešných podezření — díval jsem se pouze okny! Na »dvorní třešňovou slavnost« jsem tedy nešel (»kyselé hrozny« — tvář Mikadovu, jen vzácně spatřitelného nástupce bohyně slunce, byl bych sobě přece jen přál užít), za to jsem se vmísil v radost zástupů a s nimi kochal se pohledem na symbol »krátké krásy«.

Pýcha kvetoucích stromků, třešeň, má své chrámy na několika předních místech Tokia, o okolí ani nemluvě. Tak jsou to výšiny Askajany, Odsi, břehy Sumidy, která tou dobou ve dne v noci hemží se rozkošnými loďkami, plnými radujícího se lidu, a hlavně svými chrámy, bazary a museem známý Ueno či Uyeno park, jsou cílem proudění davů. Všechny třídy jsou zastoupeny, pěší, v kurumách, v malých vozičkách, do nichž pouze jeden Evropan, ale celá žaponská rodina se dovede vtěsnati

vozy s nápoji neb potravinami, některý sváteční jezdec, ale i vojsko koňmo, občas kočár, před nímž žaponský běhoun v trysku běže, razí obecnstvem cestu, a v jehož čistě evropském nitru žaponský hodnota neb mladý manžel evropsky sice, za to jeho roztomilá žínka ve svém národním kostymu oděná, vše běží, pádí, veze se aneb na »chůdách« se kolébá, cupe, šourá — či jak honem a vhodně nazval bych nehezkou chůzi Žaponců obého pohlaví — směrem k Uyeno parku. Velký, nepřehledný had pestré barvy vine se hlavní ulicí, která, nejmenuje-li se ulicí třešní — zajisté jest »ulicí šťastného věku«.

Majíť i nejspínavější ulice v Žaponsku poetická jmena. Zástupy mladíků, z nichž někteří maskováni, družina sedláků s udivenými nad velkoměstským životem tvářemi, rodina komediantů, znatelná podle fantastických, v kimona (županky) všitých zvířat, a houfy školních dětí s nadšenými tvářinkami pod vedením učitelů i učitelek ponejvíce brejlatých, z nichž poslednější s nemalou a sebevědomou důstojností sobě vykračují, hračkaři, čistíci dýmek, prodavačky draků, balonků, barevných skleněných koulí, buddhističtí mnichové, žebraví bonzové, pak 20, 30 na malých konících klusajících husarů, geta, opovržená třída chudých, žebravých muzikantů, několik v nádherná kimona oblečených tanečnic, zpěvaček »geiš« se starší gardedámou, ale mladými citely (v kurumách, rozumí se samo sebou) — proudí i ve všední dny tak již dosti pestrrou třídou »Gokenčo Kanda« k uyenskému parku, neblahé paměti pro přívržence staré samurajské (viz Kořenského »Žaponsko«) epochy. 4. července 1868 byltě Uyeno »Hvězdou« stoupencům Šoguna! Byli zde kolem zdí chrámů do posledního pobiti. Hlavní aleje uyenského parku, kolem rozkošných, obrovských vodních nádržek, poskytují nejpestřejší pohled. O tmavou zeleň líbezně odráží se svěžest a nádherný lesk sta květem obalených »sakur«, na výšinu ke chrámům uyenským po kamenných schodech valí se tisícové lidu, z nichž nejpestřejší pohled skýtají děti a mladé dívky

svými hedvábnými světle barevnými »kimony«, opásané »obim«, které vzadu v obrovské, skoro třetinu tělesné plochy pokrývající, končí uzle — dostávají vedle účesu typický ráz jinak malebného kroje. Pravím: jinak »malebného kroje«.

Přeženo-li přes »obi« vrchní župánek, stává se každá Žaponka okamžitě a na neobvyklém místě hrbatou. Chůze pak Žaponců kteréhokoliv pohlaví jest vše možné, jen ne krásná. Kráčím, kde jsou nejhustší davy, kde lid je nejveselejší. V Tokiu pohled na Evropana nezdá se býti věcí příliš obyčejnou, aspoň mne stále prohlíží od paty k hlavě!

Sem a tam třpytí se »černým lakem« zoubky směřící se paničky, manželu mně ukazující. Svobodné dámy aneb moderní, emancipované, zoubky si nečerní, neb jak třešeň červeně natřený prostředek spodního rtu míhá se ve štěbotu mladé krasavice, která s družkami bere si mne »do prádla«. Všude ale veselost, zdvořilost a poměrně malý hluk. Sprostoty neb opiček viděl jsem velmi málo a žaponská »opička« nemá s evropskými neb severoamerickými »paviány« nic společného! V Žaponsku počínám se do opravdy stydět, že patřím k evropskému plemeni, jehož nemalé procento, chce-li se cítit šťastným, musí se zpít a rvát! Četné budky, všude rozestavené, dávají Uyenskému parku ráz našich velkých poutí. Neodvážil bych se nesnadného, neřku-li nemožného pokusu, chtítí popsati, co se zde vše prodává. Nejméně část jedlou, ač tím třeba rozmrzím zvědavé hospodyňky. Statečně vrhl jsem se na důkladné zkoumání! Žel, většinou bylo zklamání velké! Jestli jsem si koupil nakládané ovoce — o hrůzo, byloť naloženo v octu, za to byly cibule naloženy v cukrovou omáčku. Okusil jsem cukrovinku, byly to zadělané boby v rýžové mouce, zdálo se mi, že bez cukru! Teprve po špatných zkušenostech naučil se Evropan rozeznávat i pak možná nalezne ledacos »jedlého«.

Útulné »Čaja«, čajárny se zdvořilými »sklepníci« tvoří podstatu budek! V titěrných nádobkách pije se tu čaj bez cukru,

sotva do žluta zbarvený, ale tím aromatictější! Žaponský čaj vyváží se pouze do severní Ameriky, v Evropě nedošel obliby — jen nepatrné kvantum špatného druhu posláno do Anglie. Ostatně dobrý čaj i ve své vlasti je drahý, libra za 2—4 yeny (2'80—3'20) jsou ceny jen prostřední hodnoty čaje. V blízkosti velkého Bazaru, kde na tisíce drobností denní potřeby, ale i kusů umělecké ceny vystaveno jest, na velkém prostranství před Hakubutzukvanem — museem, mimochodem řečeno, velmi pěkně situovaném a dosti prostranném, obsahující vedle množství neocenitelných, historických předmětů, modernějších uměleckých děl i bohatá, železná, špatně praeparovaná oddělení přírodovědecká — nalezá se prostranství, které vyvolilo sobě sdružení mladých gymnastů, studentů, školáků všelikým anglickým hrám holdujících! — Kus moderního Žaponska. Řady mládeže v nevkusné anglické sportovní maškarádě oblečené, s žaponskými prapory (rudé slunce na bílém poli) táhnou sem ve vojenských řadách, cvičí se, dovádějí, až skotačí. Budoucnost Žaponska. Vzejde z ní asi zrovna tolik na prospěch, co na škodu budoucího »Nipponu«. Rozkošný obrázek tvořila dvě škola napodobící na velkém trávníku evropské dětské hry. V jich velikém, barvitém kolotoči (rozkoš byla se podívat na ty pomalované tvářičky, pestré šatečky a pevné, vysoké účesy), seděla slečna učitelka (opět v brejlích) a hrála na žaponské harmonium čistě evropské melodie, tu vážně do pochodu, pak vesele do poskoku.

A drobné ty postavičky, jichž malá očka zářila jako to slunce nad nimi, točily se, nahýbaly, kývaly, až matinkám, za šňůrovým ohrazením přítomným radostí srdce plesala! Zvláštní půvab o tomto polo asijském, polo evropském světě! Nevíš, máš-li se obdivovati anebo smáti — měloť harmonium velikost malého šicího strojeku a sotva tři oktávy! A slečna učitelka měla pro evropskou hudbu asi takové pochopení, jako tančící medvěd pro zákony rytmu a eleganci pohybů — a přece hrála správně, s neúmornou plní nacvičené úlohy, které ve vnitru své duše asi

posílala k času. Raději byla by asi prstíčky probírala národním »kotem«, obrovskou citerou!

A nyní věnujme krátkou pozornost tomu kaleidoskopu vůkol nás mihajících se lidí! Ponejvíce nižší a prostřední třídy, panstvo jezdí loďkami po řece Sumidě, těmi světoznámými loďkami v době květových ferii, kde celý den se jí, pije, laškuje, zpívá (geišy nesmí scházeti), ba i plotky milostné se spřádají, vše na hladině tokijských Benátek. Sem tam důstojník, jehož gáže mu nedovoluje velká alotria, mísí se mezi lid. Řemeslníci, dělníci a vojsko převládá a baví se pod širým nebem; kupci a pak tak zvaná »duševní aristokracie« baví se v čajárnách. Ženy tvoří velkou část obecnstva. Ale nechodí již jako ještě za doby nejlepší autorky o Žaponsku, mužatky J. L. Bird'ové, samotny od mužů odděleny! Aspoň v Tokiu ženy rychle pochopily moderní směr a vodí si své mužičky s sebou! Oba dělají se o děti a obrázky spokojeného rodinného štěstí nyní i na ulici užíš — dříve prý jen v posvátnu domácnosti možno bylo je spatřiti! —

Kde jaké místečko v čajárnách neb i na trávníku, obsazeno unavenými aneb občerstvení hledajícími. Nejvíce koluje čajovnice aneb láhev Saké. »Saké«, pověstné žaponské víno z rýže — tedy jakýsi druh slabého vodnatého araku. Mnoho se proneslo sporného o chuti »Saké«. Jedni chválí, druzí haní. Já byl bych soudcem strannickým, předpojatým — mám svou první žaponskou hostinu a líbeznými Žaponkami kredencované »saké« dosud v příliš čerstvé a neblahé paměti. Kdosi popsal chuť »saké-a« jako chuť slabého, mladého jerezskeho vína, stočeného v láhve, špatně od piva vyčištěné. Ten muž má pravdu! »Saké« se pije ponejvíce teplé. Pije se ale z oněch náprstkových nádobek, kterým v Žaponsku přezdívano »čajových šálků«.

Žaponec, střídmy, ani tak malých misek mnoho nesnese — brzo mu září očka, stává se sdílným, hovorným. Na oslavu hrdinky dne pije se i »Sakura-yu«, thé z třešňových květů. Mám podezření, že květy dříve nasolili!

K večeru zvedl se velký víchr, prach nasýtil okamžikem vzduch, třešňový květ houfně k zemi sražen, mnohého nadšení chladlo a zástupy braly se k domovu, často snad jednu neb 2 hodiny cesty v nejdlehlější části milionového Tokia. Většina ale zůstane navzdor nepohodě a pak sotva se sklonil večer nad městem, nyní nový, ještě půvabnější obrázek. Statistice papírových, barevných lampionků, kolébajících se ve větru, neb v rukou pevně nesené, v nepřehledných řadách putující. Z čajáren zazní »šami-zenů« břitký ton, zpěv »geiš« lásku neb starožaponské hrdiny opěvujících, diskantní hlásky tanečnic, mluvou herce napodobujících, zvuk bubínků, pšštaly slepců, klepot dřívek hlídačů, gongu chrámový ton, neb poplašné znamení každodenních požárů, všechno se mísí v jedinou pestrou toninu. Dnes většina tokijského obyvatelstva ani se nevyspí — já však k většinám nikdy nepatřil. Tedy protivné péro stranou! A nyní, ty bůžku, jenž tolik nasypal jsi květů žaponskému lidu, též mně ušetřdi hrst svých nejlepších — snů! . .

Žaponský průmysl.

V poslední své válce s Čínou mělo tedy Žaponsko většinu sympathií na své straně. Kde jaký časopis v Evropě neb ve Spojených Státech S.-Amerických, přinášel vítězné bulletiny Žaponců a opěvoval vyspělost žaponské kultury, statečnost a disciplínu žaponského vojska. Četné karikatury hemžily se v ilustrovaných časopisech, předstírající obra Číňana, jemuž trpaslík Žaponec břicho páře, za vděčnou látku, a kde kdo mohl, podkuřoval, beztoho již dostatečně naduté samolibosti »nejvzdělanějších, nejpokročilejších Asiatů«. Žaponcům volána sláva a přáno »dobré zažití« — leč, že účet hostiny, při které Žaponec tloustne, jednou

zaplatí naše bílé plemeno — to asi málo kterému z oslavovatelů napadlo. Jak nazvali bychom učitele chválcího svého žáka pro uznáníhodnou jeho plli, jejíž ale vlastní pohnutkou jest: Nabýti potřebných povrchních vědomostí, by svého, beztoho mu nepřijemného učitele ze sedla vyhodil a sám zaujal jeho místo? a to bez kterýchkoli závazků vděčnosti — této, většině Asiátů vůbec jen na nejužší kruh rodinný obmezené ctnosti. Nepopíratelný a zajisté jen rychlý pokrok Spojených Států S. A. připomínající byl pokrok Žaponců dobou posledních 30 let. Zdánlivě měl by tu každý, kdo lidstvu přeje volnou dráhu, rychlý pokrok, s potěšením patřiti na vítězoslavný postup nové civilisace národů kteréhokoli plemene, kterékoli národnosti. Leč při trochu střízlivosti zkalf se radost i toho nejryzejšího filantropa, scházíf Žaponcům podklad lidstvu prospěšné novodobé kultury, kterými jsou solidní základ a pohnutky, přesvědčení, úkoly čistě ethické. Žaponec až na vzácné výjimky zůstane na dále kšeftovním asijským handriletem, které chce zbohatnout, budoucnost lidstva, velké úkoly lidské společnosti navzájem a oproti přírodě, věda, umění, morálka, jsou a budou mu potud jen pozoruhodnými, pokud tím možno vydělati peníze. Nechám místo sebe mluvíti jiné znatele východoasijských, hlavně žaponských poměrů, Brandta, George Trumbull Ladd'a, H. Normanna, Curzona atd.:

Žaponec rozhodujících kruhů a obyvatel měst pospšil si, by se sebe setřel všelicos, co by příliš mohlo připomínati na jeho asijský původ. Ne z čistě ethických pohnůtek, nýbrž z praktické politiky, vzal na se aneb ještě chce si присvojiti vše ono z cizí mu jindy západní kultury, co dalo by mu nejméně úroveň s panujícím plemenem, proti němuž jinak cítí tu samou nenávisť, snad i nevážnost a opovržení, jako jeho konservativní, »pokroku« neholdující soused a soukmenovec Číňan neb Koreanec. Pravím nevážnost a opovržení, vždyť dle jeho vlastních názorů, třeba by ne ve třech, jak pyšně kdysi volal, přece ve třiceti letech vzal na se veškerou kulturu a vymoženosti, jež dle jeho náhledů

Kakemo s havrany.

tvorily evropskou převahu, a neschází mnoho, a neb zajisté za několik desetiletí bude tvrditi i věřiti, že vše co má a míti bude jest jen zásluhou, výsledkem jeho duševní činnosti — k čemu blbé plémě potřebovalo tisícileté práce statisíců genialních hlav. Obyčejnému turistovi zdá se býti Žaponsko na nejlepší cestě dosáhnouti úroveň s kterýmkoliv menším evopským státem, taký dojem působí zevnější nátěr, jenž klame. Šaty nedělají člověka platí i pro Žaponsko. — Přes žhavé ještě nitro, přes oheň starých podání, asijských názorů, citových starožaponských výlevů a dávno zděděných zvyků utvořilo moderní žaponské hnutí tenký povlak — řekněme utvrdlé lávy. Tato láva jest zevnitřní, znatelnou plochou, zdáním, pod ní ale nalezá se jediné platná skutečnost. Ona část západní civilisace (pod slovem západní myslím tedy vůbec civilizaci evropského plemene, tedy tak dobře západní evropskou, jako Žaponsku východně ležící severoamerickou), která přináší materiální prospěch, tedy industrie, válečné umění, vědy přírodní pokud jich zužitkování praktickým a ba až do jisté míry i zdravotvěda, byly Žaponci s uznáníhodnou plí, obratností a překvapující rychlostí osvojeny. Ba Žaponska zmocňuje se horečný chvat, v osvojování tom (v dobrém smyslu »opičení tom«) na dále pokračovati. Něco málo let dostačí, hlavně pro dorost, aby vzbuzena byla v duchu Žaponců domněnka, že tato jejich »příspěšivost« je oprávněně považovati výsledky západní civilisace za své vlastní. Ve všem jiném ale, co dotýká se našich velkých sociálních, ethických, náboženských, morálních základů, názorů, otázek, z nich vyplývajících bojů a snah k zlepšení vzájemného postavení lidských společností, poměr muže k ženě atd., vše to, co vlastně tvoří pravé jádro, onu pravou čistou jsoucnost naší superlativní kultury, naše vědecké názory kosmu, přírodní vědy, jichž ovocem byly materiální výsledky naší civilisace — to zůstalo a zůstane i na dále žaponskému mozečku i srdci cizím. Ba nejen cizím a nepochopitelným, ale i odporným ba často opovržlivým!« Tak soudí o Žaponcích i ti, jež půvab

Žaponska a mnohé nepopíratelné, jiným národům vzácné ctnosti tamějších obyvatelů dovedly zaujati.

Zdálo se mi býti na místě, těchto několik vlastních i cizích, ale souhlasných názorů předeslati, by z nich již předem zřejmo bylo, že veškeré snahy Žaponska jen potud nám mohou býti sympatickými, pokud by se zakládaly na snahách po zlepšení vlastního postavení bez výbojných choutek oproti Nežaponcům. Škoda ale, že tomu tak není. Snaha a zbožné přání všech Novožaponců jest nabýti jediného a rozhodného vlivu na východě Asie, ba snad i v Jižním moři, a to sice nejen politicky, ale i průmyslem a obchodem. Ovšem od zbožných přání k uskutečnění jest hezky daleko, leč vůle tu jest. Nu: a jest tu nebezpečí, že by Žaponec napjetím veškerých svých sil mohl vytlačit vliv evropských i amerických národností na východě? Zajisté že ne, leč poškození zájmů obchodních, oslabení evropsko-amerického vývozního průmyslu, ba přivolání mezinárodních konfliktů — to vše může Žaponsko, bude-li pokračovati se zdarem na své cestě, přivoditi, a to souhlasilo by jen s jeho nejvšlejší přáním: hráti si na politickou a obchodní velmoc. Ač nyní Čína zdá se býti nesmiřitelným nepřitelem Žaponců, není vyloučena možnost, že by se našlo opěté pojiště — společná nenávisť vůči Evropanům, a devisi: »Asie Asiatům« dávno napsaly si obě mocnosti na své prápory. Pak ovšem mělo by Žaponsko snažší hru. Kdo nejvíce Žaponcům ruší jich krásné sny, jest Rusko, to nenáviděné Rusko! Ale Ruska se Žaponsko nebojí, horečně zdokonaluje, množí svou mořskou hotovost a hledí směle možnosti války vstříc — tak daleko dosáhl evropským chvalořečením vypěstěný chauvinismus radikální samurajské strany. Zdaž i hlavní osobnosti při vesle a kormidlu zachovaly nezakalený rozhled? Válečné úspěchy Žaponců a z nich vyplývající úsudky byly evropskou i americkou žurnalistikou velmi přeceněny. Nad čínskými hordami, špatně ozbrojenými (staly se četné případy, že prach byl falšován a patrony k puškám se nehodily), lehce bylo evropsky vy-

cvičenému, disciplinovanému řadovému vojsku Žaponců vřtěziti. Osvědčenou statečnost Žaponcům upřati nelze, avšak válka jich byla oproti Číně více velkým manevrem a průkazem výborného zařizení a zásobování vojska, nežli řadou krvavých vřtězství. Číňané vedení známou, ne zrovna Konfuciovou větou, »že kdo dnes uteče, má i zítra možnost k útěku,« utíkali kde mohli. Jak jinak dalo by se vysvětliti, že ku příkladu: Při nejkrvavější válečné episdě, kde osvědčenější mandžurské vojsko Jihočíňanů bojovalo při ztečení Port Arthuru, činily ztráty Žaponců — 250 mrtvých. Ostatně při Port Arthuru ukázali se býti Žaponci starými Asiaty. Pod komandem důstojníků a pod sluncem žaponských praporů stínali žaponští vojínové svázaným zajatcům hlavy — snad na místě vojenského cvičení. Ký div, že po tomto snadném úspěchu a zvyklí střílet nepříteli do zad, myslí sobě Žaponci s Ruskem býti také brzo hotovi. A pak, jako dosud, vždy dovedla asijská diplomacie nad evropskou zvřtěziti pomocí kterékoliv z řevnivých evropských velmocí, k ochotným službám nakloněné; tak i tentokráte počítali by, a ne nadarmo, s pomocí Anglie neb Spojených Států.

Rusko zatím pomalu nabývá většího a většího vřlivu na východě, v Koreji cítí se jako doma, Číně půjčuje peníze a s mravenčí plřl pokračuje na své sibiřské dráze, jejíž konec jen pánům u zeleného stolku v Petrohradě jest znám! Konec 19. století přinese ještě asi mnohé překvapení. Žaponcům neprorokují mnoho úspěchu na poli asijské politiky, jinak ale vypadá to s průmyslem a obchodem Žaponců na úkor dosud panujících evropských a severoamerických producentů. K tomu přesvědčení přišli veškeré, na východě zastoupené evropské mocnosti, a volky nevolky, třebas se škaredým obličejem musí se dívati angličtř bavlnářů, severo-američtř strojníci etc. na novou periodu konkurrence! A musíme říci, špinavé konkurrence! Poněvadž v Žaponsku neexistuje žádný ochranný zákon patentní, bylo hračkou Žaponcům zaopatřiti si nejnovějších a nejlepších strojů, a dobráků

v Evropě i v Severní Americe bylo dosti, kteří Žaponcům dovolili seznámiti se se zařízením jich továren a neb je dokonce vzali k sobě do cviku. Anekdoty, které kolují v Číně i v Žaponsku o bezohledném využitkování evropských sil, neb zneužití oproti vlastním svým učitelům svých nabytých vědomostí jsou velmi zajímavé a — poučné. Parníky do Severní Ameriky i do Evropy vždy vezou s sebou několik Žaponců, kteří jdou »vzdělávat se«, to jest vyzvěděti, kde a jak přisvojit si vědomosti, kterými by mohli později s Evropany konkurovat! Mnohý řekne, že to úplně správným! Asi tak správným, jako vzíti sobě ze sousedovy zahrady z vzácného štěpu větev a tím vroubiti svůj vlastní zákrs a pak peckami dozralého ušlechťeného ovoce házetí sousedovi do tváře. Výměna národních vymožeností jest jen tam na svém místě, kde za to co dáno, dosažen jakýsi ekvivalent, nejméně aspoň uznání, Žaponsko ale pouze přijímá a přijaté používá, by tím sobě oproti ať již dárci ať již prodávací vystavilo ochrannou, separativní asijskou zeď. Žaponsko Žaponcům, ale až budeme vše míti a uměti, co Vy na západě umíte.

Tak a ne jinak smýšlí většina Žaponců. Bílé vrány jsou Žaponci vědátory, kteří z Evropy přinesli sobě pravé pochopení, na čem vlastně spočívá vymoženost naší civilisace! Těch jest poskrovnu! Řekl jsem: Špinavá konkurence! Poněvadž vše, co Žaponsko pro vývoz vyrábí, není nic více, nežli věrné napodobení, bez kterýchkoli samostatných náběhů k utvoření něčeho nového, evropského a amerického zboží; pokud možno ještě špatnější kvality. Laciné, ale špatné. A poněvadž nejen u nás, ale i hlavně v zámořských krajinách devise tato opanovala všechny širší kruhy, nalezá Žaponsko pro své lacinější výrobky široké pole jak v Číně, tak v obou Indích. Tak ku příkladu dle Brandta jsou následující ceny anglických a žaponských vývozních předmětů stejného množství a zdánlivě stejného druhu v Singapore ustáleny:

	žaponské	anglické
•Švédské• zápalky .	\$ 15—18	\$ 25—32
obyčejné sirky . . .	12—14	neptiváží se
deštníky, tucet . . .	3.—	5.25
mosazné hřebíky . .	20.—	32.—
ručníky, kus	0.30	0.60
flanelky obyč., tucet	2.—	4.65
nástěnné hodiny, kus	4.50	8.50
zrcádka, tucet . . .	0.60	1—1.25
kufry, kus	3.50	6—7.—

Mexické dollar!

Dále hotoví a vyváží se ze Žaponska: Papír psací, k balení i k tisku (dobrý), mosazný plech, železný drát, mýdlo, bavlněné zboží, kovové knoflíky, punčochy, vlněné látky, lampy petrolejové, brejle, kukátka, teploměry, váhy, pivo (díl evropským sládkům dobré) a vody minerální. Velocipеды sice vyrábí a za 12—15 amer. dol. prodává, leč mimo Žaponců nemůže na tom „šuntu“ nikdo jiný jezdit. Velice důležité a hojné jest uhlí. Přes 500.000 tůn uhlí a přes 200.000 tůn uhelného prachu bylo vyvezeno předešlého roku ze Žaponska. — Pochopitelnou jest tedy nenávisť všech evropských obchodních domů na východě proti vzrůstající se žaponské konkurenci! Ať již špatnější, ať již na roveň jinému zboží, má zboží žaponské vedle své mnohdy o 20 procent větší láce i výhodu levnější dopravy z blízkého Žaponska. Zajímavá jsou data anglického konsulátu v Yokohamě o pracovních silách a jich zneužití v Žaponsku. Pouze v provincii Osaka Hiogo nalezalo se počátkem předešlého roku kolem dvaceti pěti prádel, akciových společností platících v průměru 17 proc. dividendy a zpracujících 52,000.000 lb. bavlny, zaměstnávající kolem 6.000 mužů a přes 20.000 žen s průměrnou denní mzdou 17 senů na muže a 8½ senů na ženu za nejméně deseti-hodinnou denní práci. 1 sen rovná se ¾ amerického centu a 1½ krejcaru rak. měny, pracuje se ve dne v noci, zajisté ne-

bezpečná to konkurence jak našim vývozníkům, tak našim dělníkům. Poslední dobou však a následkem války zdražily se nemálo pracovní síly, leč nepoměr mezi evropskou neb dokonce severoamerickou a žaponskou mzdou jest obrovský. K tomu množství železa, uhlí třeba špatného, přece velmi levného, železnice a laciná vodní doprava — Žaponsko nalézá se na nejlepší cestě průmyslně vzkvétati — a tím přivoditi na sebe zlobu evropských mocností. Leč samo v sobě chová Žaponsko zárodek rozkladu: Budoucí pauperismus, zvyšování mzdy, socialismus a tak zvanou stranu pokrokovou, kterážto poslední opět uvrhne Žaponsko do málo úspěšné války, ať již nové s Čínou, ať již s některou z evropských velmocí.

Na Jank-Ce-kiangu.

Mohu mluviti o štěstí! Vzdor své špatné hvězdě mívám nepopíratelné okamžiky, kdy poloslepá Štěstěna zabloudí mi do cesty. Na Orinoku vzdychal jsem po léta po Amazonu. Když spatřil jsem u Manaosu poprvé největší řeku nejen Jižní Ameriky, leč celého světa, zdálo se mi, že dosáhl jsem vrcholu cestovatelských tužeb. Amazonas mně sevšedněl a v duchu opět jsem se toulal světem, říká si: Což Mississippi? Za dvě léta stál jsem na st.-louisském mostě a pozíral na špinavé vody rozvodněného veletoku Severní Ameriky, v duchu počítaje, zdali kdy uvidím největší řeku Asie — Jank-Ce? Dočkal jsem se: Je ten svět malý! Dne 21. května blížili jsme se s lodí »Natalem« čínskému pobřeží. Celou hodinu již pluli jsme po kalné, špinavé vodě — pravý opak tmavomodré, do zelena přecházející hladiny východního čínského moře »tajfunem« vypeskované, již měli jsme za sebou. »Znám tě, kalná vodo!«

V ústí svém přes 12 angl. mil široký, nedohledných břehů Jank-Ce-kiang (kiang = veletok), Číňany otcem řek zvaný, skýtá svého druhu důstojný pohled. Břehy jeho na rozdíl od lesnatých amazonských jsou jen nízkou travnato-křovnatou vegetací porostlé. Polemi a rákosím (v této oblasti Číny jediné palivo) připomíná Jank-Ce-kiang na krajiny evropské — hlavně ruské neb na Dunaj dolního toku.

Z ústí odbočili jsme do řeky Voosung, ramene to Jank-Ce, kde koráb (až do příhodné doby přílivu) zakotvil. Jsme nedaleko místa, kde během měsíce již dva říční parníky se byly potopily. Ač břeh jen několik set metrů jest vzdálen, zahynulo zde přes 400 Číňanů a 8 Evropanů. Z Voosungu malým parníkem »Vang-poo« do Shanghaie, nejlepšího evropsko-čínského města, jest pouze pět čtvrtí hodiny.

Již dne 25. téhož měsíce opustil jsem Shanghai a plavil se proti toku Jank-Ce na palubě velmi slušného kolového parníku »Kiang-Foo« (t. j. Říční dům). V 11 hodin v noci vstoupil jsem na palubu a úplně zapomenuv na dobře míněnou radu milé choti generálního konsula Haaseho (nyní již zesnulého), pravého to vzoru poctivého Čechoněmce, vlezl jsem do své koje bez ochranného pasu a usnul spánkem zemdlených nespravedlivých. Člověk konečně musí mít drobet té důvěry ve svoji šťastnou hvězdu, třeba si povážlivě poblikávala.

Ráno probudilo mne lodním otvorem jasno. Důkaz, že to s Voosungem »dobře« dopadlo! Jinak by mne byly budily ryby. V okamžiku byl jsem na palubě. S toaletou netřeba si brát mnoho práce. Číňanky mé negligé neurazí a Evropanek na palubě není. Jank-Ce, široký, žlutý, valí se mohutným proudem — obrovské, čínské džunky, silným větrem podpírané, šípovitě jako černí netopýři rozrážejí kalné vodstvo řeky.

Břehy jednotvárné, zeleně zbarvené. Rybářské chýše s obrovskými ráhny daleko od břehu a vody roztroušeny. Mimo několik vran a kavek nevidět živého tvora. Jakási sklíčená majestátnost

leží v tom teplém, vlhkém ranním vzduchu. Teprve žhavá, ještě nízko na obzoru putující koule časem již k čilejšímu životu rozežřeje. Nepřeháněl Marco Polo, dav se unést k výroku: že žádná voda křesťanstva tolik bohatství nechová, tolika zeměmi neprotéká, jako Jank-Ce.

Kolos Čína jest řekou skoro na dvě polovice rozdělena. Břehy jsou většinou ploché, jen místy zvedá se 2—3 míle od břehů vlnitě 1—2000 stop vysoké pohoří. Jasně od půdy i obzoru se odrážející 5—7patrové pagody ruší jednotvárnost čár velmi k malebnosti krajiny přispívající. Běda tomu, kdo sobě Čínu představuje dle známých náčrtků na porculánech, papíru, hedvábí atd.

Paluba naše hemžl se Čínany. Vyhalují se ze svého spánku a připravují se k dalšímu, dennímu odpočinku. Já zatím uzavírám přátelství s malou, neplachou Číňankou, kterou dokonce k nemalé spokojenosti Číňanů nosím na rukou! Hezká tvářička. Mezi Číňankami lepší třídy jest vůbec dosti hezkých zjevů, ovšem pro toho, kdo naučil se již pohlížet asijskýma očima.

Kneippiankami by se asi Číňanky v Evropě nestaly. Viděl jsem již želvy tančit, slyšel jsem ještěrky zpívat — utlíkající Číňanku t. j. Číňanku liliových nožek jsem neviděl. Moji copatí spolucestující vytahují ze zavazadel řadu pokrmů oné specifické vůně a mastnoty, která z daleka křičí »Jsem z Číny«. Vše snídá, kouří — málo kdo spí! Ledakdo vyspává svoji opiovou opičku. A těch není tak mnoho — jak se u nás domníváme — asi tolik, co u nás opilců. — Na březích také již všude život. Ubohý čínský sedlák musí mnoho pracovat, z četných vesnic spěchají rolníci s obrovskými klobouky se vzácným mrvivem na svá pole, každodenní ranní to zaměstnání, které také v čínských městech činí Evropanu ranní procházku nemožnou.

Některé malé kanály, od Jank-Ce-kiangu do vnitra se táhnoucí, hemžl se loďkami a džunkami, všude. Ze všeho vidno, jak hustě jest Čína k pobřeží obydlenou. A Jank-Ce-kiang vzdor

zhoubné revoluci Taipingů, která zanechala polovinu měst a vesnic podle toku řeky ve zříceninách, jest jednou z nejobydlenejších částí čínské říše. Skoro do tří čtvrtin toku jest řeka splavná (pro menší lodě) a dosti hustě posetá velkými městy, jako Shanghai, Tschin-Kiang, Nan-King, Kin-Kiang, Han-Kau, Itschang, Tochun-King atd. Vedle Shanghaje nejdůležitějším jest Han-Kau, 600.000 obyvatel čítající, středisko čajového obchodu. Ročně přes 900.000 pikulů (pikul circa 130 lib.) se odtud vyváží. Až sem, přes 400 angl. mil a často ještě 200 dalších mil nahoru dojíždějí v době čajového exportu evropské lodě. Vyjma nepatrnou částku úrody, jen několik set nákladů čítající, jež z Han-Kau v některých letech vnitřem Číny do Sibíře se posílá — jde všechen čaj přes moře. I tak zv. »karavanní« jde po moři až do severní Číny (hlavně do Tientsinu), odkud teprve čínskými karavanami na velbloudech do Kjachty se dopravuje atd.

Kdysi nejdůležitější město na hlavní řece, sídlo císařů, pověstně proslavenou (po níž dnes není dávno stopy) svojí pagódou z porculánu, Nang-King je dnes skoro zapomenuto. Řeka sama vedle Nang-Kingu stala se Evropě známou typickými obrázky svých nápadných, ve světě skoro ojedinělých skalisek a ostrovů, náhle ze řečiště vystupujících, na nichž umístěny chrámy, pagódy, ženské kláštery a pod. Bohužel, že dnes vše v úpadku se nalezá, jako všechny památky minulosti v Číně! Není národa nad Číňany tupějšího a lhostejnějšího v těch věcech. Co se nerozpadává — pokryto je špínou. Nejznámější a nejpatrnější jsou ostrovy »Zlatý a Stříbrný« u Tschin-Kiang, Želví, pak ostrovy Velkého a Malého sirotka u Chin-Tse-Chan, zrcadlový ostrov za Nang-king-em.

Dle některých autorit žije v nejbližší oblasti Jank-Ce-kiangu kolem 40 millionů lidí. Vyjma pak poloevropské Shanghai sotva více jak 100 až 120 Evropanů. V době čajového vývozu, jenž v Han-Kau trvá jen několik týdnů, jest číslice ta arci mnohem větší.

Náš evropský názor o počtu obyvatelstva nesmírně říše císaře Kuang-Sua nesrovnává se vůbec s pravdou. Missionáři a kupci, kteří po leta, dvacet, třicet roků cestují Čínou, vesměs ujišťují, že číslíce 300 millionů je asi nejvyšší, pravdě podobná, všeho obyvatelstva jak Číny, tak poplatných jí států.

Tolik jest jisto, že na př. Nang-King, ledakdes ještě s 2 až 3 milliony uvedený, má dnes neúplných 700.000 obyvatelů. Na mne činil dojem velikánské vesnice. Peking, na úroveň s Londýnem vybájený, není nikterak větší, nežli žaponské Tokio a má něco málo přes 1,000.000 obyvatelů.

Mimo kapitána a dvou strojníků bylo nás Evropanů na palubě ještě pět. Německý poddůstojník, cvičitel čínského vojska, tlustý Angličan, obchodník s hedvábím, dva missionáři a má bílá tvář. Oba missionáři, jeden člen protestantské, baptistické missie, Severoameričan, druhý Francouz, člen katolické missie řádu tovaryšstva Ježíšova, od hlavy k patě, či lépe od copu až k čínské obuvi úplně po čínsku oděni. Velkobrejlatý mandarin a tři bohatí čínští kupci tvořili zbytek spolucestujících první třídy! Druhou třídou cestovati není Evropanu dovoleno. Parníky patří čínské společnosti. Při stole spatřil jsem na hlavě francouzského missionáře dosti čerstvou jizvu. Ta měla svou historii.

Na stanici Su-Ča-pu v provincii Ngan-Chue vzbouřili se loďaři, v Číně vedle holičů a herců nejsprostší a nejopovrženější lid. Zbořivše missionářskou stanici, po tři dny týrali francouzského jesuitu, jenž vyprávěl o svých utrpeních s resignací, z níž zřejmo bylo, že byl na podobné věci v působnosti své dost zvyklý. Když konečně přitáhlo vládní vojsko, 80 statečných čínských vojáků, dostal velitel takový respekt před vzbouřenou lůzou — že zase odtáhl, prý pro posilu.

Vzbouřenci vynutili hrozbami a slibem okamžitého propuštění na missionáři podpis pro listinu, která zněla: Záležitost spočívá na omylu, nikdo není trestuhoden a nikdo nebuď trestně

stihán! Leč když podepsáno, a muž přece dále trýzněn, podařilo se mu konečně pomocí několika věrných čínských křesťanů a rozvážlivějších obyvatelů Su-Ča-pu prchnouti a se žalobou na francouzský konsulát v Shanghai se odebrati. Leč konsulátům jest působení missionářů ve vnitrozemí solí v očích — způsobujeť nemilé zápletky. — Potrestání vinníků sice vládou slíbeno, leč do Ngan-Chue jest ze Shanghai daleko! Slyše toto vypravování, kollega missionářův, protestant, také odhalil blůže svoji osobnost. Na své stanici Nkjan-Fu byl jednoho rána se svým krajanem, druhým missionářem, »na modlitbách« překvapen luzou. Křikem a házením kamení žádala o vstup do dvora misijní budovy. Okamžitě posláno pro místního starostu a náčelníka »policie«. Ta však místo očekávané ochrany sama podporovala přání lidu. Skryta prý v budově mrtvola děcka čínského. Přání vyhověno — a hle, po krátkém hledání, jež vedl náčelník tlupy, čínský »doktor«, v polossutinách zdi a ve hnoji nalezena hledaná mrtvola, více již kostra, staršího děcka. Zuřivost lidu lze si lehko představit — ba i policie prý pomáhala! Naši Yankejeji však zapomenouce na bible a připomenuvše si doby mládí v Texasu neb Arizoně strávené, vytáhli revolvery, a v uctivé vzdálenosti od sebe držíce dav, prorazili zahradní přepážku a poli uprchli. Byl to útěk na život a smrt. Šťastně dosáhli čínské vojenské posádky poblíže Tschin-Kiangu.

Zradou majitele »zlatých lilií« (zmrzačených noh) vyšly konečně na čínské světlo příčiny spiknutí. Poněvadž missionáři poskytovali zdarma lékům nemocným, poškozovali zájem místního lektaře, který v noci, ukradnuv mrtvolu děcka, přes zeď ji přenesl a v missii ukryl. Na to roznosl pověst o vraždění čínských dětí evropskými čaroději a sám vzbouřený lid na místo, kam mrtvolu ukryl, dovedl. Poněvadž krádež neb hanobení mrtvol v Číně tresce se smrtí, byl, když vše vyzraženo, štat a hlava jeho vystavena. Leč přese všecko odhalení pravdy lid zůstal zaujat proti missionářům, jakož vůbec proti všemu co »cizího« jest.

A víc ještě, než venkovský lid, nadutá třída »literátů«. Skoro každého roku na řece Yank-Ce lze slyšeti o poranění neb zabití cizinců. Vláda zaplatí náhradu, potrestá vinníka — a vše jde starou cestou. Ostatně co se potrestání týče, jest fakticky zaručeno, že v polovině případů vinník uprchne, aneb se vykoupí, za něj pak odpraven jest kterýkoli ve vězení sedící, v provincii málo známý chudás zloděj. Hlavně pověstné »trestání« pirátů (ještě před 2 lety přepadena francouzská loď a mužstvo pobito) vykonáváno na ubožácích ze žalářů rekrutovaných zlodějích. Vůdcové pirátů dosud těší se dobrému zdraví i svobodě. Za svého pobytu v Nang-Kingu byl jsem s jeho obyvatelstvem velmi spokojen! Nikde neslyšel jsem urážlivého pro nás volání »Jan Koi Ce«, nýbrž Jan Kčín-taj neb Jan Kčín-čan, t. j. Velký cizí pán, Velký cizí učitel. A jen jednou házeli po mně kluci kamením, což se mi v Evropě konečně také a nejednou stalo.

Tento dobrý dojem o Nang-Kingu ztratil jsem úplně, zvěděv, kterak již den po mém odchodu těžce poraněn jeden z mých hostitelů, důstojník Němec, a druhý, jehož choť Rakušankou, byl luzou na cestě přepaden a jen šavlí se oháněje, zachránil ženu, že nebyla stržena s koně! Nemohu říci, že by vyzývavost byla na straně nás bělochů!

— — — — —
Takový den v cizí zemi, o níž dosud jsme vždy jen snili, uplyne rychleji než ty vody, tady pod námi k okeánu spějící.

Večer přinesl nám vítaný chládek. V pohodlných rákosových sedadlech na přídí lodi uvelebeni, papirosu koufíce, zbyli jsme dva cestující na palubě, já a francouzský jesuita. Zapředl jsem s ním rozhovoru.

»Působíte, reverende, již dlouho v Číně!«

»Třicet let!«

»Cestoval jste zajisté již mnoho?«

»Dosti, znám skoro celý Yank-Ce-Kiang, pokud vůbec je splavný. Zajisté...« Pojednou obrátí můj odpovědník hlas

a spustí na mne německy: »Jste Němec, pane?« — »Ne, jsem Čech.«

Nastalo chvíli ticho. Ticho lodní, to jest mimo klepot a hukot kolového parníku, ničím nerušené. Kromě nejnemnějšího personálu všechno už spí. Můj soused jaksi zamkl. Konečně zpytavým zrakem prohlédne mou, měsícem slabě osvětlenou tvář a srdečně, leč s klidem, dlouholetými zápasy života nabytým, praví: »Jsme tedy krajané. Také já jsem Čech, leč to málo, co kdy jsem česky uměl — dávno zapomenuto! Jmenuji se Jan Tvrdý, otec pocházel ze Slezska!«

Překvapením byl bych vykřikl, kdyby nebylo toho oddaného tak střízlivě ochlazujícího klidu bývalo, s jakým si můj světa zkušený protějšek vedl.

To že ta naše vlast tak je malá, zdá se nám každý krajan hned bratrem, kterého v dalekém světě potkáme. Angličané, Francouzi, ba i Němci nejsou tak prchlých citů. Ruku jsem ale chladnému muži přece potřásl. »Jak ale jste přišel k francouzské missii?« táži se indiskretně. »V mých žilách koluje krůpěj francouzské krve; má matka byla Rohanová,« vyzrazoval kvapně. Zamlčel se a přes tvář přelétl mu stín: Ten stín mluvil.

V rákosí pěl noční, opeřený pěvec, tvrdě, nemelodicky. Kolem tiše, jak obrovský had, ploužila se žlutá plocha řeky, dým parních komínů vrhal svůj měnivý stín na povrch vody a zeleň blízkého břehu. Vzduch poměrně čistý, osvětlený, dovoľoval rozhled po nekonečných plochách země. Čína, tisíciletá Čína, Yank-Ce — nekonečnost dalek, cesta otevřená až k výšinám zasněženého Tibetu — mé plány, mé radosti i žaly, vše mizelo, pozbývalo zájmu, zapadalo pod prah vědomí před tímto divným člověkem. Nějaká tajemná, nepochopitelná síla mluvila z toho klidu jeho.

»Unikl jste smrti a vracíte se opět k ní?« tážu se. »Zbili vás a mučili a vy se opět dobrovolně vracíte? Prcháte před

něčím? Či honíte se za fantomy? Nebo v té nyní spustlé, polo-shnilé Číně přece leží kouzlo?»

»Vracím se, poněvadž lid čínský v jádru svém je dobrý,« odpověděl. »Třeba jen opatrné ruky zahradníka, — aby nový strom nové ovoce nesl.«

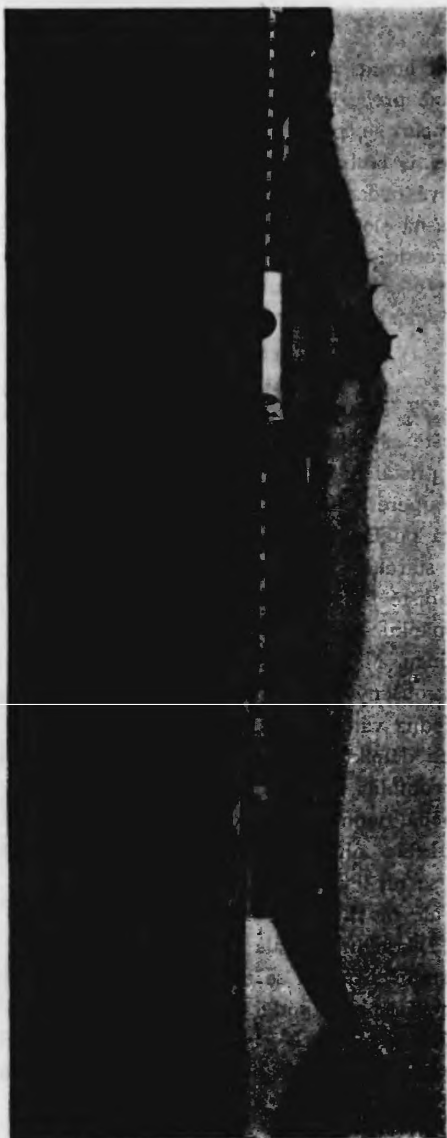
»Krásná slova, krásná jest ta vaše víra — leč nesklame-li vás, reverende?«

V Nankingu.

Dne 27. května 1896 časně z rána za slabé pršky, kdy slunce ještě zápolilo s mlhou, nad veletokem Jangtse hustě se srážející, přistál náš kolový parník Kiang Foo na pravém břehu tohoto soupeře Obu, jenž snad jen neprávem na největší řeku Asie bývá pokládán. Přirazili a těsně přilehli jsme ku »hulku«, trupu to starého, vysloužilého parníku poblíže břehu stojícího a ve skladiště přeměněného.

Ze spánku vyburcován, spěšně ustrojen, marně vyhlížel jsem po Nankingu. Malý městys, asi sto domečků a chýží pohromadě nebo roztroušených, ale vesměs ještě dřímajících několik džunk, z nichž jedna válečná, dračí hlavou na přídě zdobená, hlouček přístavních dělníků, několik zevlounů, jež z lůžka někde při zdi domku probudila naše lodní píšťala a kapky vody — a pak jen samá plochá, jednotvárná pole, teprve asi dva až tři kilometry k jihu pahrbky ohraničená. Protírám si oči. Kdeže Nanking? Obrácím se na levý břeh — tam teprve lidských přibytků poskrovnu, ale ploch polí v nadbytku. Nebesa! snad nějaká nová revoluce Taipingů srovnala se zemí, co po první revoluci z Nankingu zůstalo? Kapitán se směje a ukazuje mi na šedivou, sotva viditelnou část pruhu podél jižních pahrbků vlnovitě se vinoucího. To že výběžek obrovské, 37 kilometrů dlouhé a na šest metrů široké hradby, za touto, pohořím kryt, že leží Nanking, kdysi

Kong-Vje (Kung Juen) „Siné zkoušek“.

tři miliony (čínskou zálibu ve velikých číslicích opravujíce, řekněme: snad dva miliony) obyvatelů čítající.

Leč zde nic na blízkost velikého významného města nepoukazuje, jen spousty vody Jangtse kolem nás a pod námi se valící mají právo na označení »velikolepé«.

Naše loď zdrží se tu pouze půl hodiny, rychle vykládá zboží a přijímá tlupy čínských cestujících, kteří se z »hulku« ženou jako pirati na palubu za obvyklého povyku, při čemž si člověk maně vzpomene na černochoy. Rychle připravil jsem svá zavazadla, rozloučil se s přívětivým kapitánem, odkojeným kdysi mlékem kalifornským, a chystal se vstoupiti na zem. Ač měl jsem na velikém papíru, který jako štítek na prsa jsem si mohl pověsiti, velikými čínskými značkami kalligraficky napsáno: Dovezte tohoto cizince do Yo-Fo Yamenu, neměl jsem dostatečné důvěry, že by příchod můj do Nankingu a na určené místo odbyl se zcela hladce. Na štěstí slíbil mi můj spolucestující jezuita missionář, který, jak v předešlé stati jsem uvedl, byl českého původu, páter John Tvrdý, že mě doprovodí na břeh, kde postará se o mou další dopravu! Přivstal si dnes a záhy objevil se přede mnou. Zajímavý tento muž, jemné a výrazné tváře, byl ve svém úplně čínském kostymu s dlouhým svým copem zjevem velice sympatickým!

Přešel přes malý můstek s lodi na břeh, stanul jsem na rozdílu od Šanghaie, na pravé, cizinským vlivem nedotknuté půdě Číny. Dostí brzy nalezl jsem dva malé vozíčky, kopie žaponských džin-rikš, tažené čínskými kuli v hadry oděnými a ne zrovna libou vůni vydechujícími.

Nastala dlouhá debata, zahájená missionářem onou řečí, kterou sice Konfucius a jeho žáci napsali mnohou krásnou větu milionům lidí, která však proto přece nikterak nepřináležel mezi řeči libozvuké. Vše ujednáno, zavazadla uložena v jeden, já usedl v druhý vozík, ještě jedno srdečné stisknutí ruky, a páter Tvrdý zmizel mi s očí, jako tak mnoho osob, s kterými v životě po-

tulném jsem se často prodlením jednoho dne seznámil, abych se s nimi již druhého dne na věky rozloučil.

A propos! »Čínští křesťané vesměs vědí o Praze,« řekl mi páter Tvrdý. »Majíť velikou úctu k pražskému Jezulátku malostranských Karmelitánek.« A potom, že jsou Čechy málo známy!

Vyjeli jsme. Dřívější jen slabá prška, která by ani dámu do plesu jdoucí neodstrašila, houstne v silný deštěk a znepřjemňuje valně mé první dojmy ve vnitrozemí Číny.

Pojednou zabočíme malou uličkou, a nežli se zpod přehozené ochranné polostřechy vzpamatují a poohlédnu — zmizel můj vozík se zavazadly. »A tohle je pěkná věc!« myslím si. »Snad umluvený plán! Jeden již ujel, a nyní druhý rikša shodí tě do nejbližšího příkopu a ujede, by s druhým o kořist se rozdělil.« Oddechl jsem si, když projev uličkou shledal jsem se opět na silnici se svými zavazadly a fotografickým strojem. Rikša bylť si jen kratší cestou nadběhl.

Po necelé čtvrthodince nalézali jsme se před samou zdí Nankingu, u mohutné, ale nesmírně špinavé brány s ještě špinavější strážnicí. Před branou dva dračí praporečky, odznaky to císařské autority, stará, polorezovatá kopí a sudlice vedle velikého bubnu, pět vojínů, několik žebráků na slámě ležících, karavana oslů s neurčitým nákladem a babizna se stolkem, na kterém vyloženo asi tucet dýmek nacpaných čínským tabákem, jež mé rikšakulie k zastávce svádějí. Za branou několik nízkých budov, nad vším tím rozprostírá se hodná dávka pochmurnosti, stísněnosti, šedé zbarvení středověku, leč středověku morem anebo válkou zpusťeného. Miluji déšť, když halí přírodu ve svěží plášť, kdy v lesku slunečním miliony kapek se třpytí a vše prosyceno občerstvující vůní, ale ranní déšť dne 27. května zde v Nankingu jen blátem a špinou hýřil.

Nemalé bylo mé překvapení, když projedše sotva dvěma úzkými, hrbolatými uličkami, opět ocitli jsme se v polích. Pěknou silnici Ma-lu (t. j. doslovně »cesta kůň«, o které ovšem později

zvěděl jsem, že to jediná silnice v celé vlastní Číně a pouze 3 kilometry dlouhá), jeli jsme středem čerstvé, různé odstíněné zeleni polí, houštin, močálů a rybníčků, proseté sem tam chatrčemi sedláků a četnými hroby. Zpracovaná půda ovšem převládala, leč i rozvalin a ladem ležící půdy, jako vůbec v celé Číně (přes naše názory o přelidněnosti Číny), dostatek; veliké komplexy, náležející většinou císařskému domu a mandarinům, leží nezužitkovány; rovněž i pozemky kolem hrobů bohatších rodin.

Méně obydlené horské části vnitrozemí Číny uživily by ještě mnohé miliony nyní jinam se stěhujících Číňanů. Jen pobřeží kolem moří a některých řek jest přelidněno. Vyjasnilo se, jak by uťal; v žabí chorus mšil se zpěv ptáků často velmi melodický. Vysoko nad námi zapěl skřivan cosi na uvítanou. Cestou skřížil se s námi občas jezdec nebo rolníckami vyšnořený, mou přítomnost ostrážitě větvící osel, a nebyti těch pěších nebo jezdců, majících hlavu chráněnu čínskými širáky nebo pouhým kolem hlavy otočeným copem, byl bych si musel stále připamatovávat, že dlím již ve zdech dvou až třímilionového Nankingu, Nankingu hedvábní a porculánu, v pravé tedy Číně a nikoliv někde v provincii.

A tak klusali moji rikšové ještě $\frac{3}{4}$ hodiny, nežli opět octnuli jsme se před novou branou, tenkrát o samotě a bez hradeb a branek stojící, nejmalebnější branou celého Nankingu, kde počet bran a branek skoro s počtem chrámů závodí. Pro svou barvu sluje »červenou branou«. Po celou hodinu, již ve zdech Nankingu jsa, neviděl jsem dosud stopy po něčem, čemu bych mohl dáti název města, spíše zdálo se mi, že projel jsem několika roztahanými vesnicemi a usedlostmi. — Vždyť na kalužích a rybnících viděl jsem vodní ptactvo, a několik divokých kachen vzletlo do výše snad jen proto, bych je za domácí nepokládal!

Celá ona obrovská, 37 kilometry zdíva obehnaná plocha Nankingu jest jen asi s jedné pětiny nebo čtvrtiny obydlena,

ostatek buď již kultivován, buď křovím a bambusem — tedy stavivem a palivem — aneb malými, přechetnými rybníčky pokryt, v nichž s vepří koupe se dorost a kde praktický Číňan v době dešťů nasazuje potěr, aby, když močál nebo rybníček počne vysychati, dal mu desetinásobnou žeň, ovšem někdy velmi bahnem páchnoucích ryb.

Nemalé procento zabírají též rozvaliny, a hroby se všech stran na cizince vzhlížející činí nikoliv nepatrný dojem! U chudších místo hrobů rakev s mrtvolou stojí volně na pozemku dotyčného zemřelého. Tam stojí často několik neděl, ničím nepokryta na povrchu země, jakoby její obyvatel dosud nemohl se s povrchem rozloučiti. Na štěstí jest dřevo silné a otvory rakve neprodyšně uzavřeny zatmelením, jinak byla by Čína o jednu libovůni bohatší. Konečně nakupí se na rakev hlína a kamení; pouze u bohatších obklopí a překlené se ochranným zdívkem, anebo vystaví se dokonce více méně nákladné mauzoleum.

Potkal jsem tlupu čínské vojenské jízdy. Uctivě se vyhýbající moji rikšové zavezli mě až na pokraj škarpy!

Na malých tatarských konících, nachýleni, přihrbli, v modré a [tmavší spodky oděni, s velikým nápisem na prsou a na zádech — jméno mandarína pluku — klusali tiše v nesouladné tlupě, můj zjev jen povrchně na vědomost berouce, opálené, přihublé postavy, zdánlivě dobrý materiál ku vzájemnému se vraždění. A v Číně k tomu vždy dosti příležitosti; i nyní veliké mohamedánské vzbouření na jihozápadě dává pánům mandarinům mnoho práce. Velitel tlupy na koni dřímá; oči pootevřev a nenáviděného cizince spatřiv změřil mě oním pohledem, kterému jsem, bohudíků, již v Žaponsku u pp. žaponských důstojníků uvykl, a pod kterým »člověk za svou nulu do duše se styděl, prosí pokorně o prominutí, že dosud dýše a plete se v cestu jedině oprávněným, v zenitu možnosti stojícím vyšším tvorům.«

Takový pohled mluví. Že by mne na svá kopí nabodli, mizerného Jan-Koi-tse (červeného ďábla), při nejmenším pokynu

Cesta k hrobům císařů Mingů v Nankingu.

a slibu beztrestnosti z vyšších kruhů, není pochyby. Nás cizince ani Žaponsko ani Čína nemá v lásce. Ovšem evropská vypínává, na vše jiné s opovržením pohlížející zpupnost jistých národů a častá beztaktčnost nemalou mají na tom vinu.

»Červenou branou« vjel jsem s tlupou ještě několika jiných, k nám se přidruživších čínských cestujících do vlastního města, vzdav obdiv bílé malebné pagodě, v levo na pahrbku se vypínající a viditelné se všech stran Nankingu.

S počátku projeli jsme částí opět vesnického rázu, konečně ocitli jsme se uprostřed klikatých ulic kdysi hlavního města, nyní polozbořeného. Tyto uličky travou zarostlé, pouhá smetiště okolních obydlených částí, překvapily mě tím, že shledal jsem se zde s mnohými, vlast mi připomínajícími druhy rostlinstva: bodláčím, vzácnějšími jitrocelovitými rostlinami, a ký div — i s některými kvetoucími fíjalkami vedle nesčetných, zralými plody ihned se prozrazujících jahod. V ulicích a uprostřed Nankingu! Však běda! Fíjalky, podobné žaponským, četné, leč nevonné, jahody trpké a bez oné rozkošné vůně našich domácích. A pak nesnadno s úzké, chodci ušlapané pěšiny k nim se přiblížit. Lehce bylo by tu šlápnout na leccos, co fíjalkám vůně nepřidává. Ač psi a všeliká létavá havěť — vrány, havrani, dravci — starají se o úklid zdechlin, jest tu přece dosti podobných nevonných pozůstatků. Nankingské ulice, těsné a špinavé, podstatně ničím se neliší od pravých čínských ulic kteréhokoli vlastního čínského města. Kdo viděl jedno čínské město, zná již předem i ostatní. Pouze že ulice Nankingu všude a ve všem buď dávají na jevo maloměstský ráz anebo jsou ssutiny pravé, zdánlivě již dávno zašlé asijské velikoleposti. Nyní v úzkých, oživených, hrbolatih ulicích mohl jsem bez ztráty času pěšky jíti — moji džinrikšové sotva mně postačili — kdežto dříve silníci mohli zápolit s kterýmkoliv drobným čínským koníkem. Upoután malebností ulic, krámů a krámků čínského světa (nepopíratelně větší než malebnost světa žaponského), chodec snadně zapomíná na

všeliké stinné stránky Číny, »ceterum censeo« špíny a onoho nevýslovně nepříjemného puchu, jenž je jako směs výdechu hniloby, plísňe a lidského výpotku čínského, a jímž čínská města hojně jsou prosáklá. V takém labyrintu ulic, kde každý kout, každý krámeček hemží se pilným, pracovitým lidem, a pln jest zboží nám tak cizího jako výtvořiny obyvatelů některé jiné nežli naší planety, kde tisíce předmětů mlhá se nám kolem očí, z nichž jen některé uvykli jsme vidati v musejích aneb u starožitníků, obchodníků s kuriozitami, kde každá sebe menší drobnůstka hlásá: »I já zrodila se v mozku a pod rukou těchto lidí, kterými jsi snad opovrhoval, a již po tisíce let samostatně existuji, jako plod lidského ducha jiných sfér, jiných názorů a jiného svěrázného vkusu — já byla již vybroušeným, úplným celkem v době, kdy tvůj předek kusem kůže oděn jako divoch žil... já důkazem jsem tisíce let staré, vyspělé, ničím cizím nepodmaněné kultury...« v takých místech, kde proti Číně dosud zaujatý kritik stojí bezprostředně před čínským lidem, jeho obdivuhodnou pílí a prací, vkrádá se mu vedle uznání a obdivu do srdce ona hořkost, lítost člověka nad národem v úpadku stojícím, v bahně hynoucím! Což tebe, Čino, země velikolepého národa, velikých ideí, slavné minulosti, tak zotročila vláda Tatarů, spíl jedovatý dech tvých opiových krčem, že nelze ti se probudit, vystřízlivět? Běda národu již jen z upomínek žijícímu! Jaké štěstí pro svět západní civilisace, že Čína spíl! Jaký rozdíl, jaké kontrasty mezi Žaponskem a Čínou!...

Nadarmo jsem netušil, že můj příchod do Nankingu neodbude se tak hladce. Brzo ukázalo se, že moji rikšové zbloudili. Marně ukazoval jsem svou »tabulku«, kam patřím; živě gestikulující snažili se mi cos vysvětlovati. V ulicích stavěli se chodci i jezdci na oslicích, z krámů vybíhali zvědaví, kde kdo nás postřehl, hned odložil práci, aby za »červeným ďáblem« hleděl. Konečně jakýmsi obchodníkem přečten můj list a mým zbloudilým vůdcům označen můj směr.

A opět jinými křivolakými ulicemi! Cestou tou velmi mě zajímaly veliké i malé stěny a zídky, stojící volně a zdánlivě bez přičiny, bez účelu oproti dveřím před vchody domů na tři, čtyři i více kroků od nich vzdáleny, stříškou opatřeny a většinou pomalovány figurami draků, ptáků nebo šklebících se potvor neurčité kvalifikace. Nemohl jsem si nijak vysvětliti účel jich jsoucnosti i umístění. Později zvěděl jsem, že se jimi zabraňuje zlým duchům vchod do domů. Ó, té čínské naivnosti! Pouze čínské? . . .

Přes černé kanály, ony obloukovité, Číně vlastní mosty — a opět malou branou, na které spatřil jsem železný košík k umístění hlav buřičů nebo vrahů, poblíže několika Jamenů (úředních budov) a chrámů — nevím, zdaž slunce či měsíce — a opět přes prázdná prostranství polí a rumišť dostali jsme se v jinou část města. Ó, té špíny a bídy v Nankingu, pouze s Marokkem porovnatelné! Srdce se stahuje nad zuboženými, vychrtlými postavami žebráků syfilitických i malomocných. Slepci a ubožáci zohavených tváří (snad kdysi zločinci) převládají; kupí se kolem mne, dotěrně prosí, pronásledují mě. Jak tu bolí, že nemožno dárkem uleviti! Jen kde slepec anebo jiný chudšas sám seděl, mohl jsem několika měďáky přispěti — snad na dýmku zapomenutí. Jinak nelze, a každý znalec Číny, ba v Nankingu i úřady varují cizince před rozdáváním almužny. Štědrá dřívě ruka brzo by byla nucena sáhnouti po holi.

V Nankingu nedávno stržen s koně žebráky cizinec, když umdlél v rozdávání almužen. A pisatel těchto řádků malou, osmiletou as dítvici s otcem (?) o almužnu prosící pohladiv a obdarovav pronásledován byl vytrvale otcem, své dítě ke koupí nabízejícím. — Lidská bída a kale! Před chvílí ještě v zářných reflexích o Číně dávné, velikolepé, a nyní již opět jen na bahno a špínu vzpomínající — takové jsou dojmy, jež Čína v cestovateli zanechává . . .

Konečně oklikou kol jezuitského ústavu, kde dva evropští

missionáři působí, dostal jsem se po dvouhodinném bloudění ve zdech a po polích Nankingu do Jo-Fo-Jamenu, kde vřídlně a pohostinně byl jsem přijat generálem instruktorem čínsko-evropských trup — majorem baronem Reitzensteinem. V Nankingu žije asi 20—26 Evropanů, jichž polovinu tvoří němečtí důstojníci, instruktoři. Již odpoledne osedláni dva koně a revolvery strčeny za pas (byliť tu důstojníci již dvakráte chátrou přepadení), a laskavý můj hostitel klusal se mnou k památkostem svého sídla.

Zajisté již z mých řádků vyčetl čtenář, že návštěva Nankingu — doslovně »Jižní residence« — kdysi sídla císařů dynastie Mingů, proslulého bohatstvím, průmyslem, uměním a školou literátů, města porcelánové pagody, báječných zahrad atd. působí jako chladná prška na toho, kdo nebyl na sklamáni v Číně připraven.

Nanking, kdys tak proslulý, město milionové, dnes jest velikým rumištěm, velikou ruinou, v jehož polích, vesnicích, křivolakých, špinavých ulicích bydlí nejvýše 700.000 lidí. Pravím 700.000, neohlížeje se pranic na falešné, jinde pronášené neb uváděné odhady, stanovící počet obyvatelstva na jeden milion a více. Informoval jsem se u nejlepších autorit, a tyto dokonce udávaly ještě nižší číslice. Veškeré velikolepé památky kdysi nankingské slávy na několika travou a křovím zarostlých hromadách; průmysl a umění v posledním stavu marasmu; jen hedvábnictví dosud jeví známky života. Jedna z předních památností a chloub sídla císaře Ča, porcelánová věž, zmizela úplně s povrchu. Marně jsem ji hledal; dvě cihel přinesl mi na ukázkou soused místa, které kdysi zaujímala ona pověstmi, bájemi, ve vši nádhěře a slávě zlatého věku Číny vyšperkovaná pagoda. Některé zajímavé památnosti pro pouhého turistu, jehož čas kvapí, aniž jsou mu účelem podrobnější studie, jsou uvnitř města: dvacet tisíc zkušebních síní, některé dosti chudé chrámy — Jameny či úřední budovy a dva nebo tři pomníky, vdovám pro jejich

ctnostný život postavené. O původu a odůvodnění takých pomníků kolují ne vždy loyální a úctyplné anekdoty; pomníky samy hlásají skutky žen, v pravdě hrdinek, jimiž čínská historie jest velmi bohata.

Vchod ke »dvaceti tisíci zkušebním síním« jest malebný: v síních samých skládá ve dvou i třiletých periodách několik tisíc žáků, kteří se připravují k státní službě, své zkoušky. K těm náleží na př. i zkouška z rýmování. Obvyčejným úkolem bývá úplným počtem 500 značek vyjádřený chvalozpěv na měsíc anebo císařovy ctnosti. Nankingské síně zkušební jsou prý počtem větší kantonských a úhlednější — mně sklamaly; kantonských neznám. Myšlénka sama sebou jest čínsky velikolepá, provedení chudé; ostatně našel jsem vše travou úplně zarostlé, blátem zamazané, deštěm a větrem porouchané. Teprve před zkouškami nastane čištění a úprava místností. V Kořenského Cestě kolem světa podané líčení kantonských »síní zkoušek« hodí se více méně i na nankingské. Příjemno v těch jedva tři stopy širokých kumbálcích a pod dohledem dozorců se šesti věží — aby žák se žákem nemohl se stýkati — nastávajícím mandarinům asi není. Tenkou zdí druh k druhu lehce může mluvíti, ale zde neplatí slovo, nýbrž značka, písmem zobrazený pojem.

Největší památností Nankingu jsou zbytky slávy legálních vládců Číny, prvních příslušníků dynastie Mingů, jejichž lesk zhynul v Pekingu pod přívalem tatarských, mandžurských podmanitelů.

V obou částech jsou to zbytky chrámů, paláců, hlavně však velikolepé, v pravdě majestátní hroby císařů. Bohužel jsou nankingské nejen chudší, nýbrž i rozpadlejší. Všude jsou zde zřejmy hrůzy taipingské revoluce r. 1853, řádění císařských vojsk a úmyslné zanedbávání se strany vládní všeho, co by mohlo lidu připomínati legitimní dynastii Mingů. Víť vlada zcela dobře, jak hlavně jihočíňany nenáviděno jest samozvané panství mandžurské dynastie.

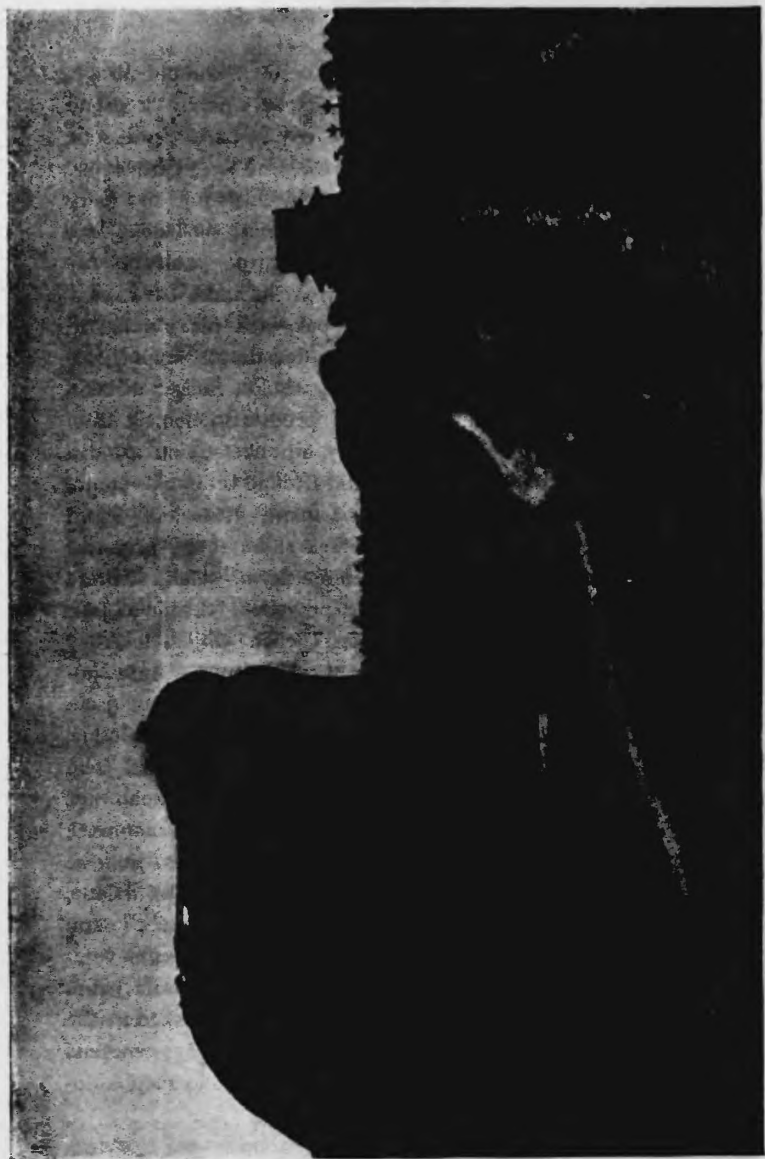
Cílem mé první vycházky byly tedy hroby Mingů. Hned po svém příjezdu vyjel jsem odpoledne s přívětivým svým hostitelem koňmo směrem na jih ke zbytkům císařských paláců Ming-Ku-Kung. Bylo mi třeba veškeré obrazotvornosti, bych z hromady velikých ssutin učinil sobě jakýsi nárys celého skvostného císařského města, zdmi a branami odloučeného, třebaž ještě uvnitř Nankingu se nalézajícího. Sešlé, ale mohutné brány o třech a pěti vchodech (vchodem prostředním jen císař, pobočními hodnostáři a krajními dvěma vchody prostý i vojenský lid choditi směl) obklopují se všech čtyř stran »zlaté město«. Každé bráně odpovídal pak obloukovitý, z velikých kamenů zbudovaný most, z nichž císařův nádherou i obloukem nad ostatní vynikal. Kde dříve stály krásné zahrady s útulnými kiosky a pagodami, dnes spatřuješ louže nebo rybníky, v nichž vedle ryb žáby těší se ze života. Po vlastních palácích již ani památky; vojínové taipingského Hueng Tsin Tsuena, vydávavšího se za dědice Ječžšova a za »krále nebes« »Tien Vang« korunovaného šílence, zrovna jako konečně vítězné sbory císařské nenechali kámen na kameni. Pouze chrám »stříbrného měsíce« vyniká svou žlutou střechou z rozvalin a volá o pomstu k nebesům nad takovým vandalismem. Prokleta budiž lhostejnost novodobých Číňanů k historickým památkám! O kramářském, nevlasteneckém duchu jistých tříd v Číně nejlepší pojem dávaly mně odpovědi Číňanů v Šanghai a Hongkongu: »Nechť si vezmou Rusové v Číně, co jim libo — budeme dělat tím lepší obchody!«

Z císařského města klusali jsme kolem zdi, i spatřil jsem tu větší počet vězňů, vůči kterým nepocítil jsem však mnoho útrpnosti přes to, že spoutáni byli těžkými okovy nebo »kanguemi«, velikými dřevěnými rámy, v něž hlava sevřena, by trýzněný nemohl ani ve spánku nalézti úlevy. Byliť to tváře vesměs zvířecké, surové, prototypy asijských lotrů! Taipingskou branou ven vyjedše, spatřili jsme obrovský, těsně na mohutnou hradbu Nankingu přiléhající močál, pokrytý rostlinami leknínovitými, hlavně

lotosem, buddhistům posvátným. Když lotos kvete, skytá as hladina vodní v rámci pochmurného svého okolí, spěstřena velikými květy, volavkami a divokými kachnami, velmi malebný pohled.

Pobodnuvše koně, vyjeli jsme do malého návrší. Za námi ležela středověká opevnění, oproti venkovu se uzavírající měšťanské a panské feudality — před námi pak ležela hrbolovitá, jednotvárná plocha nízkotravnatých pahrbů, brazd potokův a močálovitých nížin, planin, ohraničených částečně těžkými, černými mraky, částečně rozhledem na Nanking, částečně 900—950 metrů vysokým pohořím Šong-Šanem, z něhož jeden načervenalý pahrbek, jediný mezi ostatními leskem porostlý, jest mausoleem císaře Choa (čti Čo'a). Kromě polonahého pastýře se stádem ovcí nikde známka života. Mraky kupí se v jedno hromadné černo, a občas těžká krůpěj spadne na rozmoklou půdu. Párek polekaných bažantů, jichž zde na půdě císařské, ruce sedláka nepřipustné, vedle srn všude dostatek, oživil těžkým svým letem mrtvou náladu.

Ani na pampách jižní Ameriky necítíl jsem se osamotnělejší než zde, na dostřel jednoho z největších měst Číny. Před námi na malém vršku stála úplně osamocená brána, čtyři zdi s tolika též východy kolem malého, střechou nekrytého prostoru oproti této bráně asi na půl kilometru dvě podobné. Vjeli jsme dovnitř a stanuli proti obrovské želvě z jednoho celistvého balvanu vytesané, na jejímž krunýři zvedal se jiný celistvý, v obrovskou tabuli vytesaný balvan zvýší as 20 stop. Plocha jeho, vydaná dešti a slunci, pokryta je hustým písmem, hlásajícím nevděčným potomkům lesk a ctnosti domu Mingů. Pohříchů stává se písmo již nečitelným, a než jedno století ke sklonku se uchýlí, zmařena bude práce pilných rukou, které dlátem chtěly zvětšiti lidskou slávu. I ty 2—3 metry tlusté solidní zdi rozviklají a sesunou se; již nyní drobí se a vracejí se k zemi. Branou ven vyhlédnuv, spatřil jsem nyní lépe, co v posledním

Kamenné sochy na cestě k hrobům císařů Mingů v Nankingu.

trysku koní jen povrchně jsem zahlédl: cestu k hrobům Mingů. Několik metrů dole v hlubině rovnou čarou směrem k městu v několikametrových vzdálenostech a vždy v páru proti sobě stojí masivní sochy strážců hrobu císaře Cho'a. Nejdříve dvě párů lvů, pak dvě párů levhartů, za těmi následují dva páry velbloudů a čtvero mohutných slonů, za těmito následují: dvě želvy, symboly dlouhého života nebo posmrtné památky, neviditelné, protože v dolině skryté, párek levhartů, dva páry koní — z nichž jeden již povalen — pak čára bizarních, velikým dojmem působících soch v úhlu devadesáti stupňů zložená, pokračuje směrem k hlavnímu pahrbku Šong-Šanského pohoffi sochami dvou sloupců, palmy představujících, k třem párům představujícím vojny, mandariny a bonze. Celek asi dva kilometry dlouhý končí hromadou ssutin třídlíne brány. Za touto, snad zbytky hradeb, vede cesta k vlastnímu mausoleu, dosud ještě asi kilometr vzdálenému. Jednotlivě zřené sochy jsou sice masivní, rázovité, se všemi charakteristickými znaky zvířete neb osoby, jež představují, avšak v provedení detailním jsou přece jen nedokonalé; nicméně jest jejich dojem celkový v rázovitém jejich okolí velmi mohutný. Unešen a s oním pocitem, který uvykli jsme si nazývati »zbožnou úctou«, stál jsem zde před oněmi troskami pravé Číny — Číny mohutné, plodné, svérázné — tak jak jsem o ní sníval — a v duchu klonil jsem se lidu, který tenkrát měl ještě smysl pro něco jiného než pouhé »kšeftování«. I na naivní účel těchto soch jsem zapomněl, a zdálo se mi, že okolím, vzduchem, který dýši, zanesl jsem se v dobu filosofického ducha staré Číny. Veškerá okolní nálada, těžký vzduch, obloha ve smutku, ticho a mrtvo celého okolí dodávalo velikolepých půvabů říši duchů. Každá z těchto v pískevec až 10 metrů zvýši vytesaných soch představovala jednu ideu, jednoho dobrého ducha, bránícího přístup k císařské mrtvole zlým duchům! Neboť na vlas touže cestou, kudy vznešená mrtvola byla nesena, kráčeji zlí upírové, by mrtvého znepokojo-

vali — veškeré jejich úskoky a zloba mařeny jsou však dnem i nocí stále bdělými strážci!

O, Číno, říše záhad, kde velikolepost myšlenky pojí se s naivností dítěte nebo představou blázna, kde mravenčí plíle a práce milionů staví pouze chatrče! Kde cizina nenáviděna, odznak cizoty však — cop porobencům přikázaný — jest posvátným!

Od sochy k soše s oním pocitem, s kterým kráčíme na půdě posvátné, kde každý »kámen mluví«, cválal jsem zadumán dále k »Zlaté perlové hoře«, obdivuje se bizarrnosti čínských umělců, která na př. oživuje svůj výtvar výtečným pochopením hlavy a hlavně oka slona — nechá však tohoto klečeti na přelomených nohách. — —

»Zlatá perlová hora« obehnaná jest velikou zdí a zaujímá několik hektarů půdy. Vchod malou branou přes ssutiny, kameny, z nichž mnohý zbytek okrasy, dračích hlav anebo tlap, přivádí poutníka na myšlenku, jakou asi nádherou bylo zde — pouhém nyní rumišti — vše zdobeno, kdy želvy, jež zde opět u vchodu vidíme, na svých pamětních tabulkách nehlásaly jen mrtvou slávu — kdy toto veliké prostranství bylo jedinou velikou zahradou, v níž v noci pěl »b u l b u l«*) své čarokrásné písně ve spánek císaře Cho'a.

Císařovo mausoleum jest obrovský obdélník, mohutná masivní zeď, na kteréžto — jí úplně odpovídajíc — zvedá se druhá menší. Obě mají ve středu bránu, polotmavou chodbu — osamotnělost a plíseň vydechující. S hořejška jest krásný pohled na Nanking. Snad chodí tudy duch císařův a vyhlíží za jasných nocí na rozpadávající se dědictví, jež zanechal! Ve dne jej málokdo ze spánku ruší. Málo poutníků sem putuje — jaký to opět rozdíl mezi Žaponci, kteří v tisícíhlavých houfech na památná historická místa putují, a Číňany, netečnými ke všemu, co není

*) Bulbul = čínsky slavík (*Luscinia Hafizii*).

spojeno se ziskem. Kde mrtvola císařova se nalézá, není prý nikomu známo. Tvrdí se, že ne ve vlastní zdi, nýbrž uprostřed pahrbku za touto se nalézajícího, v »Zlaté perlové hoře«.

Krásný tvůj hrob, císaři Cho'e, na každý způsob — ať leží tvé kosti kdekoli, závidím ti ten okolní klid, tvou majestátnost, tvůj život plný lesku; mé kosti možná že zvěť kdes ohryze, a upomínka na mne bude jepicí.

Zvedl jsem si dvě cihel, a teprve nyní upozoroval jsem, že hrob císaře není tak zcela opuštěn. V hustém stínu stromů zočil jsem dvě mizerných, špinavých chatrčí, z kterých vyběhlo právě několik polonahých postav — staré střepy na prodej nabízejících.

Špatný rámec k majestátu tvého hrobu, ubohý císaři! —

Domů klusali jsme za večera a jinou cestou. Krajinou, kde koně sotva se proplétaly tisíce malých pahrbků, kopečků — jakoby mravenišť. Marně lámal jsem si hlavu, kam divný ten zjev vřaditi. Teprve můj průvodce mně poučil. Hromadné hroby statisíců lidí, povražděných po dobytí Nankingu Taipingy a potom opět císařskými hordami!

Nerad chodím mezi hroby. Zdá se mi, že ke mně mluví, klnou nebo smějí se veškerým našim lidským snahám, rvačkám o existenci, za ideály nebo bláznivými fantomy. Zde však zdálo se mi, že i to vše dávno mrtvo — i ty stesky. Čína zná jen tupou, sudbě oddanou resignaci! I mrtví zde mlčí!

Na Borneu.*)

Dne 25. června r. 1896 přistál jsem pohodlným parníkem »Rajaem Brookem« (čti Radžaem Brukem) ze Singapore ku břehům Bornea, ba vlastně hned do vnitrozemí, po řídce Sará-

*) Vyňato z časop. »Sběratel«, měsíčního věstníku sbírek etc., v Praze nákl. Vil. Kocury.

vaku do Kuchingu, hlavního a jediného městečka sarávackého Rajatu (malajsky: knížectví) založeného proslulým, podnikavým Angličanem James Brookem, který roku 1839 přistál k těmto břehům Bornea. Bylo to v době, kdy Malajci vládli, domorodci Dajákové buď úpěli pod jhem otroctví, neb kmen kmene ničil; všichni ale dohromady tvořili vedle suluských a bruneiských, nejobávanější piráty severomalajských oblastí. Sarávák patřil tenkrát sultanátu brunejskému a byl místokrálován dvěma jeho stvárami: Rajaem Muda-Hassimem a rádcem tohoto Pangeran-Makotem.

Bylo by zajímavým napsati historii »James Brooka« a recept »Jak se zakládají království,« leč bylo by to přes obvod mé kratičké črty. Toliko podotknu, že r. 1841, Sarávák (tenkrát $\frac{1}{3}$ nynějšího rozměru) byl postoupen Brookovi, který moudrým, spravedlivým vládnutím získal sobě přízeň jak Malajců, tak Dajáků. Hlavně těchto posledních, jichž pomocí zničil r. 1857 vzpouru Číňanů (před třemi lety opět vyrazeno bylo spiknutí tajného Čínského spolku, povraždění Evropanů za účel majícího), a kteří vždy pohotově jsou na nejmenší zavolání nynějším zástupcem, sirem Charles Brookem, »opeřiti se« a řezati hlavy Číňanům neb Malajcům. Sarávák utěšeně vzkvétal, rozšiřoval se na úkor sousedního Brunej (Brunej dalo jméno celému ostrovu, zkomolením povstalof Borneo), které nyní již úplně Sarávákem obepjato, co nejdříve v něm utone. Obyvatelstvo, dík míru a zamezování pokud možno, represáliím a pověstným »honbám na lebky«, (dnes jen jiným kmenem přepadený, znepokojovaný smí se svolením Rajaovým vydati se na »lov lebek«) se strojnásobilo.

Počet obyvatelstva celého knížectví přesahuje 300.000 osob, z nichž každá dorostlá osoba mužského pohlaví platí roční poplatek dvou dolarů (2 zl. 80 kr.) svému náčelníkovi, tento tribut Rajaovi odvádějícímu. Za to může aspoň většina Dajáků klidně spáti, bez všech obav před nočními výpady.

Vnitrozemí, hlavně na řece Rejangu a j. ovšem tak dalece

pokročilým není, honby trvají dále. A mně další cesta do vnitrozemí, k Dajákům rejanským Rajaem dovolena nebyla. Leč vraťme se na loď. V ústí řeky Serávaki, u Moritabas, vpluvše, po dvouhodinné plavbě proti toku, neširokou, až na malajské křivkové stavby a četné palmy (*Nipa fruticans*) málo zajímavou řekou, octli jsme se u obydlenějších břehů, tedy poblíž Kuchingu (čti Kučink, malajské slovo kočku znamenající). Naše loď, kde mimo kapitána, dvou strojníků a mne ostatní mužstvo i spolucestující vesměs byli žluté pleti, hemžila se země nedočkavými Čťňany i Malajci.

Poloviční párou hnán, brázdil si cestu šroubový, zde v úzkém rámci malé říčky jak největší kolos vypadající parník, přes i kolem nebezpečných, pod vodou ukrytých skalisek, dáváje hojně příležitost k osvědčení pevné ruky svého pána, zkušeného kapitána J., jenž těsně u kormidla poroučel. Tenkrát a při v pravdě brilantních obrazech, rázném vplutí do přístavu, nikdo netušil, že ta samá ruka, hned při druhé po této do Kuchingu plavbě, potopí parník na skalisku Acastě u neobydleného ostrůvku Victory.

Panoráma Kuchingu jest velmi malebné. Nejdříve malajské, na chůdách stojící »kampongy«, mezi něž roztroušeno něco dajáckých přibytků, pak vlastní město, již masivnější, často kamenné, pomalované, řezbami i sádrovými figurkami zdobené čínské domy, obchodní to čtvrť, t. zv. bazar. Dále massivní budova uprostřed svěží zeleně osamocená, jediný evropský vývozní obchod »Borneo Limited Company,« přístav plný malých lodí, pramic, sampanů, poločínských džing, konečně několik úředních budov, policejní stanice atd. Vše toto jak dlouhý had vine se po pravém břehu, a čistota, bělost vládních budov příjemně se odráží v zeleni bohaté, tropické vegetace.

Na levém, sto až dvě stě stop vysokém břehu stojí malá pevnůstka, vojenské budovy, přibytky úředníků a konečně ve věnci korunatých palm, v zadu úplně na vegetační stěnu při-

Přibýtky Dajakův na ostrově Borneu.

léhající, jednoduchá, ale důstojná »Astana« palác — spíše malý zámeček Rajaův.

Obyvatelstva má Kuching 12.000. Pochybuji, že jinde udávané, mnohem vyšší čísllice jsou správnými. Evropanů zde pouze 26, missionáře, jeptišky i děti v to počítajíce. Evropanek v celku i s jeptíškami pouze osm.

Ponebí příjemné a jedním z nejzdravějších jinak vykríčeného Bornea. Pralesy a zatopené nížiny, hlavně kde rýže a sagové palmy rostou, jsou všude a tedy také v Sarávaku nezdravými.

Obchod, až na dvě již zmíněnou anglickou společnost, vesměs v rukou Číňanů. Sarávák vedle Brunei jsou největšími dodavateli i české kuchyni nezbytného »saga«, které na velkých prostranstvích sušené, svou penetrantní a ne zrovna příjemnou vůni přichozímu ihned se hlásí. Mimo sago vyváží se pepř, gutaperča, damar, tříslovina gambi, jedlá hnízda Salangany (do Číny), velkozrnná káva liberianská, které jedině zdejší ponebí svědčí, rotang či španělské rákosky v množství obrovském, a konečně, ač již jen málo, antimon, rtuť a zlato.

Někdy zabloudí sem (vývoznímu clu prchající) pokoutně přes hranice ze sousedící hollandské državy přenesený, nyní již velmi vzácný diamant.

Kdysi bylo Borneo svými drahokamy proslulým a jeho démanty pro svou čistotu a záři brasílských daleko více byly ceněny.

S přechetnými svými zavazadly a svým průvodcím, madraským Tamilem Kemendym, jehož za tlumočníka a lovce v Singapore byl jsem najal, opět na pevnou půdu se dostav, cítil jsem jakousi sladkou, tělem mi proudící rozkoš (nejspíše krev mořem rozkolébaná nyní v jinou přišla cirkulaci). Stál jsem na půdě Bornea, jedno z mých nejvřelejších přání vyplněno — nalézal jsem se v zemi pověstných lovců lebek a v obrovské lesní říši orangutanů. O vybájených ocasatých lidech a přehnaně Karlem Bockem »rozkríčených« lidožroutech ani nemluvě. Prozatím ovšem mohl

jsem si mysletí, že nalézám se kdes v Číně neb »Strait Settlement«, kdyby mimo samých Číňanů a Malajců, nebyla se davy kmitla též postava divocha, volných, černých vlasů, s kouskem látky, těsně kolem ohanbí otočené, co jediného oděvu, od ostatních tak lišícího se Dajáka. Křivý meč kolem boku dodával postavě větší statnosti. Oba jsme stanuli a nejsem přesvědčen, kdo z obou zvědavěji druhu si prohlížel.

Zástupci Rajaově, zde tak zvanému »Residentovi« se představil, své zbraně dopodrobna uřad, o přístřeší (hotelů zde není) a o dovolení k cestování požádav, byl jsem vlídně přijat a ve všem ochotně mi vyhověno.

Najmuv dva Indy s jich volskými potahy, tlupu nosičů po 1001krátě v mém živobytí, opět jsem se stěhoval, balil i rozbaloval. Celý můj život točí se kolem kufrů a beden, pušek a nosičů. A nejhlavnější podmínkou mé relativní spokojenosti jsou: možnost dopravy a dostatek líhu.

Útulný »Bungalow« (dle indického způsobu stavěný domek), vládou sarávackou pro cizince za »Resting House« vystavěný, stal se mi příjemným útočištěm a pohodlnou místností, k podrobnému sestavení všech součástí mé bornejské expedice.

Navštívil den a dva dny cesty od Kuchingu vzdálené anti-monové, rtuťové a zlaté doly (poslednější velmi chudé) společnosti »Borneo Company Limited« náležející a hlavně pomocí Číňanů zpracovaných, byl jsem dne pátého července opět zpět a se všemi přípravami tak dalece hotov, že již druhého dne mohl jsem odcestovati malým kolovým parníčkem »Adeh«. Odbýv si návštěvu u Rajaeho Brooka, staříckého vlídného pána, rozloučil jsem se s příjemným, hezounkým Kuchingem, bych několika skoky přenesl se ve vlastní »divoké« Borneo.

Až sem dosud která koli podnikavá česká turistka směle a sama by mohla učiniti výlet, její drahá hlavička byla by tam aspoň mnohem jistější nežli ku př. nedávno na promenádě Ferdinandovou třídou. To ovšem oproti našim v Čechách vědo-

mostem o Borneu nalezá se v křiklavém nesouhlasu. Nejen pro »nás«, ale vůbec pro většinu Evropanů jest Borneo zemí pirátů, lovců lebek, lidožroutů — nečiníce neb neznajíce onoho rozdílu, který tvoří někdy jen tučt, někdy sto mil difference mezi pobřežím a vnitrozemím.

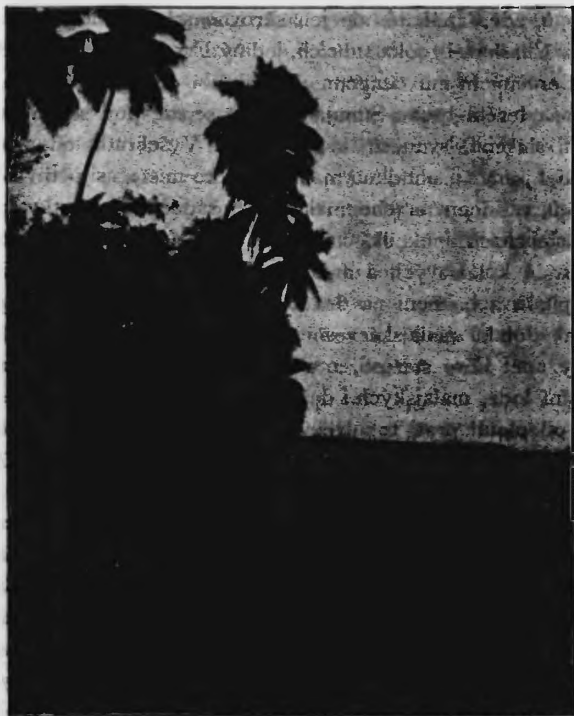
Rozdíl mezi poměry v Sarávaku (tedy kopí Evropy v tropech) usedlého a cestovatele ve vnitrozemí Bornea jest ten samý jako mezi mým laskavým čtenářem v Čechách a mnou, touto dobou Novou Guineou cestujícím.

V Sarávaku jest klub a každoročně odbyvají se koňské dostihy, v přímé čáře jen sto mil (angl.) vzdálenosti, řezou a suší lebky vnitrozemí páni Dajákové. Ve vlastním území sarávackém, pokud sahá moc vlády, bude »honba za lebkami« patřiti již jen historii. A i tam, kde dosud nemohla býti potlačena, Evropan opatrně-li jedná, zná-li zvyků domorodců a hlavně varuje-li se styků s druhým pohlavím (vždy a všude ve světě platí: »Chraň se žen«) jest jeho život málo kdy ohrožen. Spíše vinou jeho průvodců, pak ponebnými svízelemi a nehodami na lovech běží o zdraví, život cestovatele pralesy bornejskými. Ve vlastním, dosud neprozkoumaném vnitru Bornea někteří úplně divocí, cizincům nepřátelští kmenové jsou ovšem nepřekonatelnou překážkou cestovatele, který nemá s sebou ke všemu odhodlanou, dobře vyzbrojenou tlupu!

Jen pro nedostatečné peněžité prostředky nucen byl jsem vzdáti se své zamilované myšlénky: cesty napříč Borneem.

Šestý červenec, krásný, jasný, tropický den ztrávil jsem tedy opět na palubě. K večeru vypluli jsme z ústí řeky Sarávaku a pluli v polokruhu obklopujícího nás pobřeží směrem čistě severním. Malého jsouc ponoru, bezpečně plula naše loď, větším loděm nebezpečnými mělčinami, oblastí, která ještě před 30 až 40 lety bývala rejdištěm pověstných pirátů. Dnes tito jen na některé části sultanátu Brunei, od Sarávaku na sever a tímto obklopeného musili se obmeziti a i tu na ně pořádány honby.

Plavba jasnou nocí byla příjemnou, moře lesklé, rovné hladiny, málo větérkem zčeřené, šedivý pruh nízkého pobřeží, sem a tam na písčínách zdánlivě v širém moři daleko od země,

Břehy ostrova Bornea.

ale jen na mělce ležících písčínách, obrovské kolové stavby, jakoby první základní vazby k mořským budovám, malajským rybářům k vrhání mohutných sítí sloužící — toť asi obraz i rámec naší plavby.

K ránu vpluli jsme v řeku Sadong, jejíž ústí v době odlivu písčinami skoro zúplna plavbě zataraseno.

K jedenácté hodině přistáli jsme ku břehu a krátce na to byl jsem uhostěn u Sadongského residenta, mimo dvou anglických kovkopů, zdejší bohaté, ale jen skrovně spracované uhelné doly pro Sir Charlesa Brooka řídících, jediný Evropan v celém, několik set čtverečných mil čítajícím »distriktu«. Laskavě přijat i ubytován na levém břehu Simujamu, jenž se zde pojí se Sadongem v dosti slušnou, svou šíří asi Vltavě u Vyšehradu odpovídající řeku, byl jsem s prohlídkou malého tohoto místa, asi pěti vládních baráček, residentu a jeho malajské posádce za příbytky a skladiště sloužících, několik čínských kramářů na protějším břehu a ve stínu kokosových a arekových palem úplně se ztrácejících, nad špičkou a bahrem na 6—10 stop vysokých kolích stojících »ruma« domků malajské vesnice (kampongu) brzy hotov. Nyní nastaly opět nové starosti, nové balení a rozdělování zavazadel, najímání lodě, malajských i dajáckých veslařů, než konečně jsem mohl odeplouti proti toku řeky Sadongu až kam plavba možnou, k tak zvaným »Dajákům, obyvatelům pahorků« (oproti říčním, mořským a lesním Dajákům).

Po třídenní, nevalně zajímavé plavbě, dne 12. července nalézal jsem se poprvé v pravém Borneu, mým představám aspoň částečně odpovídajícím. Přistál jsem k Dajackému sídlu »Tabanganu«, kde tři velké, (120—150 stop) dlouhé domy hemžily se hnědými, vesměs slavnostně oblečenými i naladěnými postavami. Přišel jsem na štěstí v době »slavnostní setby rýže«, kdy Dajáci a hlavně spanilé pohlaví vložili na se veškeré okrasy a již druhý den tancem a pitím z rýže připraveného opojného nápoje (slabý primitivní druh araku) hleděli si získati přízeň bohů, by budoucí žně »padiho« byla bohatou. Přes čtyřicet metrů dlouhá »veranda« hemžila se domorodci.

Dajácký dům skládá se ze tří paralelních oddělení: Příbytků od sebe dělených, z nichž každý má své dvéře, obrovská pod

střechou veranda před těmito, a konečně mimo střechu ležící »sušárna«. Vše stojí na kolovém, 10—40 stop vysokém lešení a bambusovém i rotangovém, za podlahu sloužícím mřížovitém pletivu. Pod toto házejí se odpadky, tu chová se stádo vepřů. Ovzduší dajackého domu na květ růží kazanlických tedy málo připomíná. Tenkrát zhuštěn byl vzduch i výpary asi dvou set tanci, pitce a hodům oddávších se obyvatelů i zvaných z vůkolí hostů. Všude stály i seděly tlupy mužů i žen — vždy oddělených. — Mladší mužové pestře oblečení v křiklavých barev pasy, kazajky domorodé vkusné práce s válečným ústrojem, náhrdelníky, náramky, kožemi zvřát, dlouhá péra argusového bažanta, neb bucerosů ve vlasech, za šátkem kolem hlavy otočeným zastrčených. Jen zbraní bylo málo viděti. Vyžadujeť vzájemná zdvořilost, by hosté zbraně u vchodu odevzdali, velmi nutné zařízení, kde slavnost trvá tak dlouho, dokud není vše spito a na rohožkách o onom lepším světě »Sabajanu« (ráji) snící.

Nejbizarnější ustrojeny jsou dívky a ženy Dajáků. Tělo těchto doslovně z poloviny (u mořských Dajaček z dvou třetin), pokryto jest mosazným drátem. Kolem pasu těsně přiléhající, jen na kolena sahající sukýnka, ostatní nahé tělo pokryto jest, tloušťkou dle módy dotyčného kmene velmi varirujícím, mosazným drátem. U mořských Dajaček jde kovová šněrovačka na vlas až tam, kam u našich dam obyčejná; pouze tak jak její bílá sestra a samotná nemůže si mořská Dajačka tento krúnýř sepnouti. Pozůstávající z jednoho massivního celku přetahují si je družky jedna druhé přes hlavu. Tabanganských Dajaček »šněrovačka« byla vlastně jednoduchým, jen jednu stopu širokým pasem z černého a červeného rotangu, mosazného drátu, stříbrných řetízků a starých peněz, mnohé ještě z dob Portugalců, vkusně sestavených.

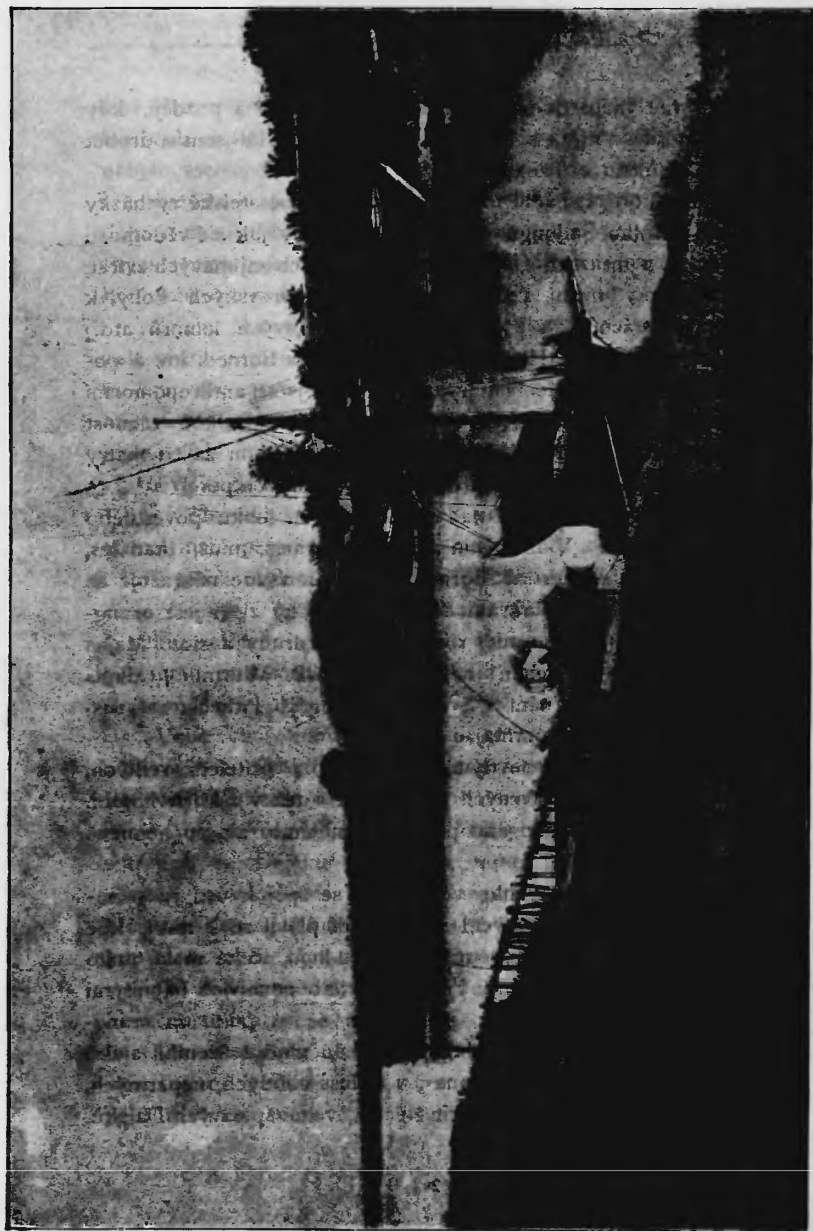
Posazen na čestné místo vedle náčelníka a jeho starešin na obrovskou, na zemi prostřenou rohož, kochal jsem se pohledem

na tanec, mně »ku cti a chvále« čtyřmi dívkami provedený. Za zvuků devíti velkých, čínského původu »gongů« a celého tuctu větších i menších, opičí kůží potažených bubínků, pomalu k taktu, figurálně, rozepjatými rameny, klonícím se a v bocích se kolébajícím tělem, nohama jen šouravě se pohybujícíce těsně u mně a davem diváků v zúženém kruhu, vyjadřovaly mladé, ztepilé postavy své city, někdy snad i touhy.

Černé jiskrné oči jak by v prázdno hleděly, v černých kaďech houpaly se květy nějaké zingiberacey, jak bílá noční můra křídly by pohnula, třásl se květ nejmladší. Polosvětlo primitivních lamp i pochodní, petrolejem (ejhle civilisace) syčených, odráželo se na čokoládové pleti, neb zalesklo se na čistě vyleštěné mosazi, třpytném stříbře neb mléčně mdlých náramcích z velkých lastur kroužených — kouzelný obrázek, kus pohádky z cizích světů, kolotoč polosvětelných efektů s nehlubšími stíny, půvab disharmonií zvuků, nárazy v sytých tonech chvějících se měděných plechů — celek z oněch, jež cestovatel jakby navždy zachytil si v oční tmavou komoru, vtiskl si v duši . . .

Tu noc spal jsem ve vysoké, oddělené, nad hlavní dům vznášející se »chatrči mláďenců« (ve vlastním dlouhém domě smí spáti pouze manželé, děti a nevdané dívky). Po kmenu, v nějž vtesány malé, sotva k zachycení nohy dostačující zářezy, vyšplhal jsem se v obrovský onen holubník, jehož stěny i špiče hrubými řezbami zdobený, stěny štíty, zbraněmi, všelijakým nářadím lidí, ze stavu primitivního divoštví dávno již v jakousi domorodou vyšší kulturu přešlých, pokryty.

Ve vnitř a kolem do kola na delších šňůrách viselo dvaatřicet lidských lebek, pět černých, v očních důlcích nazelenalou plísní pokrytých, šklebilo se nad mým, rychle prostřeným a sítí proti moskytům chráněným ložem. Vesměs staré to trofeje! Vládou sarávackou přinucen, již před dvaceti lety vzdal se tento kmen »honby za lebkami«. Spal jsem tedy úplně klidně a spánkem, ne-li spravedlivého, aspoň znaveného kolikerými dojmy. A spal

Loď E. St. Vráze s českou vlajkou na ostrově Borneu.

jsem pevně vzdor dunění gongů, víření bubnů a později, kdy v tichu pralesa můra bezsenosti mne mučila, přál jsem si drobet onoho hlomozu z Tabanganu.

Můj skoro čtrnáctidenní pobyt, lovy a sběratelské vycházky oblastí horního Sadongů v mnohém obohatily jak mé vědomosti o zvycích a mravech Dajáků, životu mnohých zajímavých zvířat, tak mé sbírky hmyzu, z nichž hlavně nálezy obrovských »kobylek ježků« a vzácnějších ssavců (poloopic, létavých lemurů atd.) utěšeně se množily. Hlavní účel mé cesty na Borneo, lov a pozorování života, obdržení embrya po gorille největší antropomorfní opice, orangutana, nenalézalo zde dosažení. Jen co velkou vzácnost podařilo se mi získati od dajáckého lovce, výměnou za tři metry červené látky, dva modré náhrdelníky (ze sklených perel) a $\frac{1}{2}$ ž. javanského tabáku, menší nad ohněm uzenou lebku pověstného »lesního muže«. V malajštině znamená orang: muž, utan les, jméno toto ale málo na Borneu užíváno a všude nahraňuje se domorodým. Tak v Sarávaku Malajci i Dajáky zván jest orang-utan: majas. I domorodci rozeznávají tři druhy a sice. Majas Čapen (dajácky Timban) největší druh (P. Wurmii), Majas rombaj, prostřední (nám v Evropě nejznámější Pithecus satyrus) a konečně třetí, malý: Majas kesáh (P. morio).

Orangutan jest nevrlym samotářem a přítelem velkých, vodou částečně zaplavených pralesů (ač i též v nižších horách přichází). Okolí Tabanganu požadavkům těmto ale co nejméně odpovídalo.

Rozhodnuv se rychle, vrátil jsem se zpět k ústí řeky Sadongu a s novým mužstvem i jinou lodí plavil se k moři, kde skoro při ústí již na pravém břehu Sadongu, vtéká malá, málo obydlená říčka Sebangan. Proti toku této ponejvíce bahnitými pralesy tiše plynoucí říčky, plavil jsem se »v pudu za orang-utany«. Pouhých pět dní plavby přeneslo mne z území Dajáků Sadonských k Dajákům »Buna«, v oblast chudých, nepatrných, v domech jen o 6—10 dveřích žijících, velmi špinavých Dajáků.

Leč v míru i klidu, vzájemném dobrém dorozumění, doma i na honbách, ztrávil jsem mezi těmito »divochy« pět téhodnů, a kdyby nebylo všelikých svízeli na pochodech pralesy, bahny, nízkými i hornatými krajinami, nemoci a hrozných, bezsenných nocí, jen dobrou uchoval bych sobě upomínku na pobyt v pralesích bornejských, mezi nefalšovanými syny oněch divočin, na rozčilujících honbách orangutanů.

Z řeky Sebanganu navštívil jsem oblast řeky Batang Luparu, pak vrátil jsem se zpět a plavil jsem se na horní tok řeky Simujanu, dříve procestovaný amer. lovcem orangutanů Hornadym a prof. Zelenkou, v kruzích přírodopysců zajisté již známe to jméno. Zde opět přesvědčil jsem se, jak pravdivým jest přísloví: »Nechváľiti dne před večerem«. Simujanské Dajáky, kteří před 17 lety Hornadyho okouzili svou přívětivostí, našel jsem lživé, cizinci málo přátelské, nevlídné, neochotné, zlodějské, potajmu i lovu lebek oddané (před mým příchodem zavraždili celou rodinu čínských překupníků, počtem pěti osob, zde usazených k nakupování gutaperchy Dajáky sbírané), a tito nemálo znepríjemnili mně poslední dobu mého pobytu mezi bornejskými domorodci.

Velmi churav vrátil jsem se po tříměsíčních cestách a lovech jižní části Sarávu do Kuchingu a to s kořistí dosti bohatou. Sám zastřelil jsem pět orangutanů úplně dorostlých, z nichž dva praví obři, a ulovil dva mladé, kteří brzy zkrotnuvše, stali se s třetím, od Dajáků koupeným, mými miláčky. Zvířata tato vesměs byla ulovena v neobydlených, lidské noze kteréhokoli plemene těžce přístupných pralesích nejhořejší části Sebanganu, kde často vedle obdivu tolika skvostů tajuplné tropické přírody stesk a chmury sedaly na mou duši, vzniklé pološerem a bezkonečností pralesů, bezsennými nocemi a zimnicí vypěstěné.

Již několik dnů po mém příchodu do Kuchingu našel jsem vhodnou příležitost a přeplavil se do Singapore, bych pokračoval příštím číslem svého cestovního, sběratelského programu: Mu-

lukky, na Novou Guineu, v zem kučeravých, lidožroutských sice Papuanů, ale v ráj, v němž okřídlené poletují skvosty, nejmělečtější díla přírody.

Na palubě »Laudona«, mezi Celebesem a Molukkami dne 22./10. 96.

Mé »Baby«.*)

Všeho jiného byl bych se spíše nadál, nežli že na Borneu vloženy na mne budou otcovské povinnosti. Ba řeknu lépe: Matěřské! Koupání nemluvněte, včasné měnění plenek patří přece spíše v obor matěřské pečlivosti. Dávno však bylo mi ve hvězdách souzeno, že mám ode všeho okusiti. Tři celé téhodny byl jsem tyranisován drobným stvořeníčkem, v jehož malém mozku utkvěla představa, že já pouze k jeho pohodlí existuji. Běda, nedal-li jsem se vyburcovati jeho pláčem z nejsladšího spánku, nepodložil-li jsem novou plenku, nedal-li čerstvý cumlík! Historie mého otcovství jest krátká a není nová. Kdo si chce podobnou jako vejce vejci přechísti, ať ji hledá ve A. R. Valla-ceově »Malajském Archipelagu«.

Bylo to v první polovici srpna tohoto léta páně, dopoledne, v nejzazších zátočinách malé říčky Sebanganu, v pralese bornejském, kdy moje malá prau (loďka) narazila na nepřemožitelnou překážku. Malý, úzký pruh černé, málo průsvitné vody zatarasen byl tisíci kmeny naplaveného sem stromoví. Trnité »Pandanusy« obou blízkých břehů srůstaly zde skoro v jeden celek. „Až sem a ne dále!“ kategoricky velela tu tak zvaná panenská příroda. A když promluví tato tropická, svěhlavá kráska, tedy to platí! Zde není odvolání! V zakázanou svatyni bez trestu není přístupu.

---

*) Čti »beby« anglicky — dítě.

Ale jako každý zákon na světě, tak i tento zákaz — možno obejít. Jen drobet silné vůle a vytrvalosti třeba. A že naše parangy (dajácké meče) ani za několik dnů nebyly by sobě tudy proklestily cestu, rozhodl jsem se přivázati prau ku břehu a pěšky pralesem sledovati břeh říčky.

Na celém Borneu není snad vhodnějšího místa k ulovení orangutanů a honba za těmito veleopy byla jedinou příčinou, že s dvěma Dajáky (bornejskými domorodci) a svým sluhou Číňanem »Aj Kinem« zalezl jsem do vnitra pralesů, kam málo kdy dajácká, nikdy pak bělošská nevkočila noha.

Prales! Bornejský hustý, neprostupný, vodou částečně zatopený prales. Třeba býti dokonalým naturalistou, aby všechny ty odstíny zeleně, modře, žlutě a hnědě, stínů a polosvětél věrně a postupně ve všech nuancích byly zachyceny. Třeba býti dekadentem, aby vliv a působnost těchto barevných orgií na výmínečně podrážděnou sítnici s náležitou vnímavostí duše byla uvědoměna. Mně však dejte s pralesem svatý pokoj. Já nyní stůňu po zasněžených pláních, pod prvními polibky slunce roztávajících, kdy konvalinka hlásá nový život a jaro věští. Jsem z oněch bláznů, kteří vždy jen po vzdáleném touží. Ty velké skoky fantasmie třeba si odvyknouti. A bornejským pralesem jsem mnoho skoků nenadělal. Opatrně tu bahny, tu bystřinami se brodě, kmeny přelézaje, roštím skoro po čtyřech leza, den za dnem, ráno když slunce budilo gibony ke zpěvu (opice tato pje jako ptáče), v poledne kdy křís nejsladčeji po družce toužil, večer kdy samci opice nosaté v hlubokých tónech lamentovali nad uprchlým dnem, stále ten samý kolovrátek. Massivní, v bujnosti neobmezená, svou divokou monotonii unavující vegetace, pak skleslost a zemdlenost sil jak tělesných tak i duševních způsobily, že nadešli dnové, kdy proklínal jsem svět, napřed nevinně česky, pak anglicky, třetího dne už jsem carambasoval po španělsku a to byl nejvyšší stupeň mé nespokojenosti. Parangem cestu si klestíce, potměšilé, nebezpečnými trny poseté

úponkovité palmy osekávajíce, z pěti svých smyslů aspoň dva stále napjaté majíce, brodili jsme se bahny, prodírali se vegetací. Vegetací, která by botanika náhle sem zavátého, zvyklého jinak celodenní kořist odnášeti v malých deskách, opila svou hojností jako nejtěžší španělské víno. »My« to ale už známe. Není nad filosofii sevšednělosti, která obrňuje proti všemu rozčilování.

Větřík škádlil koruny stromů, občas dozralý plod se rozloučil se slunnou říší, aby dole ve stínu a močálu znovu žítí počal. Per aspera ad astra! Bude pučeti, bojovati o každou píď vzrůstu, bezohledně dusiti, co se mu postaví v cestu a bude šplhati vzhůru ke slunci. Občas ptáče zaštěbetalo, zazvonilo, nebo v pračce se soupeřem zlostné vyrazilo tony. Někdy zašustila větev, větrem o kmen třená a přerušila ticho zdánlivě neoživené přírody. Tu někdo s výše sta stop na dětskou trubičku zatroubil, na jediný, z harmoniky vytažený plísk, bez intervalu — v jednom dechu zafoukal. Píseň na oslavu samotářství. Cikáda trubač — Bantan adaj Dajáků. Pak zas jen praskot větví, šustot listů, šplouchání vody a mlaskavé tony bahna hlásají nemotornost mých nohou. Dva, tři motýlkové přelétli. Nepatrných barev, v boji o existenci a záletnictvím dávno otřepaných křídel. Dotěrná vosa, řada mravenců sledující velkou mouchu na listu sedící, pakobyilka nábožná, někdy po kmenu pádící veverka neb líný velký ještěř, varan — a byl bych s líčením bornejského pralesa šťastně hotov.

Odpoledne, kdy znaveni již a opět zklamáni vraceli jsme se zpět, směrem k místu, kde prau jsme zanechali, kdy pouze divošský, zvířecí orientační instinkt mého průvodce udával směr, zastavil nás šustot větví. Nedaleko nás, skoro nad našimi hlavami, se to hnulo. Rychlejší a mého bystřejší zrak Dajákův okamžitě poznal příčinu. »Majas tuau«, »Orangutan, pane!« vyrazil ze sebe a rukou označoval směr. Již sám jsem jej byl postřehl. Hustým listovím ven na rovnou větev rychlými kroky ubíralo se velké zvíře. Dlouhé chlupy zrzavé barvy zaleskly,

začervenaly se na chvíli světlem, jež osamotnělou, volně v prázdnou vybsňující větev oblévalo. Jako obrovský červený pavouk roztahovalo zvíře svá dlouhá, mohutná ramena. Odhrnovalo větve, nebo je v chumáč spojovalo k lepšímu uchopení a zavěšení se těžkým nemotorným tělem. Zdánlivě beze chvatu, ale přece spěšně prchalo zvíře. Byloť nás již dávno spatřilo. Já však neměl na spěch. Pojednou orangutan zarazil. Král lesů snad poprvé byl spatřil člověka. A své síly si vědom i svého nepopíratelného panství v pralese, netušil, že to sama smrt před něj vstoupila.

Hu! Jak divoký, polekaný kůň pampy vyrazilo ze sebe zvíře. Více mrzutě než vztekle, s polo zježenými vlasy obrátil k nám orangutan svoji tvář a poodhrnul ošklivé, obrovské pysky. Rána padla až vzduch se otrásl — a zamlklé, cos hrozného, příštího více tušící, než ránu v těle cítící, zvíře prchalo. Druhá, krátce na to třetí rána, nářek opic v sousedství, poplašené volání samečků, let poděšeného ptactva — lomoz praskajících větví a a větvovým dolů švihlo obrovské tělo. Ještě jednou zachytila se svalnatá ruka větve, na chvíli visel chumáč masa a chlupů ne-daleko mne ve vzduchu, šklebila se černá tvář lesní příšery — pak přišel konec, neúprosný, nemilosrdný konec. A s praskotem zlámaných větví, jak těžký balvan plácl v bahnitou půdu lesní samotář! Chceme mrtvolu zvednouti a něco zakvílelo, zaplakalo jako malé dítě. Bahnem pokryté malé klubíčko, na záda obrácená želva, neobratný, čtyřmi vyzáblými raménky ve vzduchu pomalu veslující, s očima plnými vlhkosti, jak by slzel — malý orangutan! Nevědomky zastřelil jsem samici, sotva měsíc starého samečka kojící. Prsa, ještě před chvílí mléko skýtající pokryta byla krví, rámě, jež v útěku i ve smrti k sobě tisklo své dítě, prostřeleno bezcitnou kulí. A když mládě jsem zvedl, očistil, tvář bahna zbavil a ono uražené, chrchlající, pitvorně šklebilo se jak lidské nemluvně, jemuž v ústa dostal se předmět odporné chuti, když v očích jeho výmluvně střídaly se mrzutost a naivní podiv — bylo mi těžko kolem srdce. Zdál jsem se býti

vrahem, zodpovědným za svůj čin. A mládě chláchole, zapomněl jsem, že mluvím k opici.

Tak stal jsem se nenadále otcem i matkou — k nemalému obveselení celého kmene Jnikva Dajáků. — —

Tam, kde širší tok Sebanganu rozlil se na způsob malého lesního jezírka, kde břehy jen vyšším stromovým a bez Pandanusů byly porostlé, na kůlech ve vodě stála má malouňka druhá chatrč, kterou opět pokřtil jsem: Chalupa. Bylo pozdě, skoro již k večeru, když se svou kořistí a z bařin vytaženým Mojžíškem jsme sem přistáli. Překvapení a úžas mého adoptovaného orangutánka nad novostí okolí byly tak velké, že cestou ani valně nezaplakal. Sotva jsme ale přistáli, počala muzika. Byl hladov! Nejzkušenější evropská matka nebyla by mohla říci, v čem spočíval rozdíl dětského a orangutanšho pláče. Poslední byl slabší prvějšího. Mladý »homo sapiens«, květ a naděje své užší vlasti, pýcha rodiny, nelze upřít, řve mnohem silněji. Číňan Aj Kin, který ani v životě, ani v opiových snech podobného stvoření neviděl, spráskl nad přírostkem naší malé družiny ruce. Cop se mu povážlivě klonil, zuby odhalily a do čehosi, co smíchem mělo být, se nutil. Anak — anak (dítě, věru dítě), Dajáka škádlil otázkou, zdaž jeho rodu to příbuzný. Malá bednička vyprázdněna, slamou z mé podušky vycpána, starý šátek za plenku, tak! Jen ještě hlavičku drobet povýšit — a první starosti jsou odbyty.

Zatím, co mládě s energií i silou v drobném tom stvořeníčku netušenou zachytilo můj prst, v nepoměrně velká ústa jej přitáhlo, marně zdroj mléka hledajíc, vážně jsem přemítal, jak nejlépe svým novým povinnostem dostáti. Na štěstí měl jsem s sebou dvě plechovky kondensovaného mléka. Rychle zhotoven cumel, naplněn rozvařenou rýží a mlékem — a klouče dychtivě ssálo, očka se zavírala, pěstě rozkoš se svíraly. A měli jste vidět tu spokojenou tvář! A nyní jak tě pokřtíš? Obludo? Šeredo? Ano »Šeredo«, to ti bude nejlépe slušet. Arci, chuděro, za to nemůžeš, že u kolébky tvé paní »Krása« nestála.

Budiž tvé jméno »Baby«. Tak, a nyní dvě rotangové obruče, přes ně starou síť na motýly — aby tě mouchy a moskyté ne-trápili, starý ručník na pokrývku — Ptč! Ptč! i pozdrav Pánbůh! Boží vědí, že nikde hezčeji a přirozeněji nezakýchlo žádné dítě. V úžasu stojím nad »Šeredou«, chci říci nad »Babym« — tak přirozeně lidsky zakýchnul, že i nemluva Daják náčelník zavrtěl hlavou a žvatlal cosi o »Orang-Anak« (lidské dítě)! Počínám cítit cosi jako otcovskou hrdost. A ještě jednou: Ptč! Chudáku, spadl jsi 20 metrů hluboko, žádnou kostičku nepolámal, ale nastudil se v bahně! —

Několik listů z mého denníku!

Dne 10. září. Baby jest roztomilý tvor! Spravedlivě, abych tak řekl pravdu, veškerou otcovskou samolibost a zaslepenost odkládaje, není Baby vlastně žádnou krásou. Ba mám za to, že jest vzorem dokonalé, bezvadné šerednosti. Manželství, satyra se starou Megerou, mohlo by si ku zděděné, zdařené podobnosti gratulovat. Baby jest půldruhé pídě dlouhý, dobře krměný, kula-tého tělíčka, ale sotva více jak $2\frac{3}{4}$ až 3 kg. těžké. Přední ruce (orangutan má čtyry) zadních o třetinu delší, nalezají se ve stálé činnosti. Stále hledají, čím si pohrát a jako u dětí, strkají vše do úst. Nenaleznou-li nic vhodnějšího, třeba zadních končetin užijí neb cumlají přes přední ruce. Právě ruce! Malá, tmavá očka, pupilou jak by zcela vyplněná, pohlížíjí tak dětsky hloupě na ten svět, jakoby stále se chtěla ptáti: »A prosím; kde že to jsem?«

Mé Baby musilo pořádně nastydnout, chrchlá a i v tom suchém kašlíku opět cosi tak čistě lidského, že když poprvé jsem jej zaslechl, mnou to trhlo, sluchu jsem nevěřil. A moji Dajáci opět cosi o »Anak« mumlají. Už i »Aj Kin« svůj z prvu odpor ztratil a nyní, je-li v dobré náladě, dělí se se mnou o péči a starosti.

Dne 12. srpna. Baby si už na své nové okolí úplně přivykl. I nová strava mu chutná. Za to počíná mne tyranisovat,

ve dne v noci. Nerado zůstane samo. Odejdu-li, když ještě ne-usnulo, dá se do brekotu. Nejdříve slabou toninou zkouší mne obměkčiti. Neposlechnu-li, začne na jinou strunu a konečně řve, jak by je na nože bral. S počátku dosud málo byl jsem obeznámen se svým novým stavem, a pln otcovské laskavosti, při nejmenším zaplakání, bral jsem rozmarné škvrně do rukou a je choval. To jsem si dal! Baby ihned poznalo svou moc. A jen když spalo, neb hubu mělo plnou, měl jsem pokoj. Později zmoudřev, nechával jsem je do únavy křičet. Až se přesvědčilo, že mu není nic platno, utichlo. Spatřilo-li mne však, třebaš jen z povzdálí, neb-li zaslechlo poblíž mluvit, spustilo čerstvou znovu. K němu-li jsem mluvil, pohrával si s jeho nemotornými ručkami, upokojilo se okamžitě; ne-li, znamenalo to, že buď hlad neb mokré plenky jej trápí. A tu nezbyvalo, než okamžitě vyhověti! — —

Mučí-li mne v noci bezsenność, neb-li mne svým pláčem probudilo Baby, zabaluji je do pytle, беру pod pažďí, vykradu se přes nohy spících soudruhů ven a buď někde na kmen usedám, neb loďkou ven vesluji. Uprostřed zátoky na větve z vody vyčnívajícího kmene uvazuji loďku. Zde je tak vzdušno, sem ne tak snadno zabloudí moskyto, po krvi toužící. Baby zahaleno, leží mi na klíně a cumlá v mléce namočený hadřík, já pohodlně natahuji se na tvrdém, rotangovém pletivu, naslouchám koncertu žab a cvrlikání nočního hmyzu, pozoruji vlnění vody a hádám, jaké tam asi plují ryby. Obdivuji mihotavý, třpytný lesk hvězd, ať již nad hlavou, neb v tom zrcadle černé vody stejně se lesknoucích. Vodou zamíhl podélný stín, velká sova přeletěla a na nejbližší u břehu strom usedla. Jistě spatřila mládě orangutana na mém klíně, netrpělivě přikrývku odstrkující! Dlouhá řada nízkého, drobnolistnatého křoví, podél pravého břehu slavnostně jest osvětlena. Millions, našich svatojanských mušek mnohem menších lampyrid, čilých, pravých virtuosů v křivolakém letu, jak by kolem své vlastní a ještě jiných os se otáčely, oscilují

brillantním, slabě modrým světlem. Neozařují sice, jak se někdy psává, celé stromoví, ale působí dojmem slabého dětského ohňostroje, prachových hvězdiček. Gavialem snad pronásledována, vymrští se ryba jednou, dvakrát nad hladinu. Chuděrko — sotva se zachráníš!

Se stromu zakvílí ptáče, drápy musanga uchopené, pomalu třhou let, mravenci podcžrán, praská trouchivý strom, liany k zemi tažen, brzo se skácí. Jinak vůkol klid, ticho modravého, vůně a parou nasyceného vzduchu, ticho nebem třpytící se vodní hladiny, majestátní klid jiných světů nahoře — to vše je šalba, klam a lež. Za tou škraboškou míru všude bezohledný boj, na život i na smrt; všude princip zla, všude silnější slabšího hubí.

A zapomínaje, že k opici mluvím, tiskna vlasy v to malé ošklivé tělíčko, by jeho nemotorné prsty měly čím hrát, šeptám: Šťastné zvíře, že obzor tvých myšlenek tak je omezen! Když proudy vzduchu se změnila a ochladlo, šli jsme oba noví přátelé, člověk i orangutan spát. Baby nejdříve a spokojeně chrupalo. Opět jako dítě, jehož hlavička nalezá se v rovné čáře s tělem. —

Dne 14. srpna. Jsem opět mezi Dajáky v »Rum a Bum«. Vráťvšímu se ze svěžích, čerstvých pralesť, připadá mi zápach dajáckého domu ještě nesnesitelnějším. Na štěstí bude mého zde pobytu jen na krátko. Prací přetížen, nemohu se jako dříve věnovati péči svého »dítěte«. Bude třeba nalézti mu pěstounku. »Tama«, hezká, mladá Dajačka, takto cumploch, nevalně o to dbající, jak s těla ji visí »sarong«, vzala na se mateřské povinnosti. Baby prospívá. Vidím, že ve svém denníku budu mu musiti věnovati celé kapitoly. Rýži, mléko, ba i rozmačkané banany podáváme mu lžící. Sotva ji spatří, špoulí a špičatí ústa, otevírá hubu (rozměrům věci spíše odpovídající slovo) dokořán, pracuje lícními svaly a chvatem polýká — jen aby zase co nejdříve dostal nové sousto. Jeho pitvorné posuňky rukama, šklebivou tvář, vyvolávají salvy smíchu vůkol stojících a již i ze vzdálenějšího okolí přišly návštěvy prohlédnouti si div »lesního dítěte«.

Chci-li Dajáky hodně rozesmáti, strčím Babymu do úst jen prázdnou lžici, neb s vodou kousek korku. O to zklamání! Rozmrzen, jak opovržlivě odhaluje velký spodní pysk, vyplazuje jazyk, přál bych vám vidět! A opakuji-li experiment, počne mladý čert sebou vrtět, rukama veslovat a řvát, co plíce stačí, až mu nové, sladké sousto zacpe hubu.

15. srpna. Dnes poprvé viděl jsem Dajačku se začervenat! Pod tmavou, hnědou kůží rozlil se nach celou tvář, čelem až k vlasům. Škádlii jsem »Tamu«. Časně z rána, tázav se jí, co že dělá její nový synáček. A všetečný jazyk staré ženy náčelníkovy hned žert opepřil. Z její otázky Tamě pouze slova: Tuan (pán) a »otec« jsem rozuměl. Pohněvána, utekla ošetřovatelka mého orangutana. Postaví-li si Baby svou hlavu a až syt, zlobí-li nás svým pláčem, rozkřiknu se nad ním a peskuji — a mrně ztichne jako pěna. Ovšem ne na dlouho!

16. srpna. Odhodlal jsem se opustiti Sebang. Loď naložena, Kanendy, Aj Kin i Baby spokojeni. Poslední jest šťasten. Měl jsem dobrý nápad, mladého, smutného, s usazenými očima Gibona, jehož mi Daják Pasang zastřením matky ulovil, dáti Babymu za společníka. Obě opice okamžitě se spřátelily. Leč, jaký to rozdíl! Ač stáří snad jen o týden dospělejší, jest »Wau Wa«, zvíře samostatné, které již dnes samo by se v přírodě uživilo. Leze, pohybuje se s jistotou dospělého zvířete. Baby jest obrazem nedokonalého, na milosti jiných zcela odvislého tvora. Dosud ani posaditi, ani vzpřímiti se nemůže a potrava se mu do úst cpáti musí. »Wau Wa«, očuchav svého společníka, bez dalších okolků usedl mu na tělo, tu na břicho, tu do tváře. Ku podivu! Jinak proti nepohodlí ihned pláčem protestující křikloun ani nemukal. Šťasten, že má cos teplého v náručí, cos srstnatého čeho se chytat, co snad mu matku připomínalo. Práteleství obou osvědčilo se trvanlivým. Běda, později-li jednoho z obou jen na chvíli jsem odstranil. »Wau Wa« jako

ptáče vyražel své žalostné, ostré, hbitě se opakující Ti, tí, tí a Baby nebylo k upokojení.

22. srpna v Sadongu. To bylo dnes leknutí. Baby mělo zase svůj fňukavý den a »do kosti dopálený« vyzvedl jsem je z bedny (»Wau Wa« se někde procházel), přiblížil je k tváři a hlasem tura na ně vzkřikl: Hubu držet! A teď se, velectěná nesmějte. Věru, nebylo to k smíchu! Baby se na smrt uleklo! Žlutě špinavá tvář namodrala, očka křečovitě stáhla, ruce napjaly a můj miláček svíjel se v křečích. Pravý dětský psotník, první případ mé otcovské praxe. Trvalo to několik minut, mně zdálo se bez konce. Již sám nevím, co vše jsem činil. Na štěstí křeče přestaly a kaše z bananů zcela upokojila těžce uražené Baby.

Dne 28. srpna. Včerejší křeče se vysvětlily. Mé »Baby« dostalo dva zoubky najednou. Každému je ukazují. Dajačky se smějí a gratulují.

Dne 31. srpna. Babymu výtečně se daří! Z plechovky od petroleje udělal jsem vanu a opatrně zvýšiv teplotu křídlní vody hrncem horké, každý druhý den je koupu. Z počátku bylo protestováno. Nyní ale radost se podívat, jak jest s koupelí spokojena. Jen z nedůvěry, že bych snad je nechal potopiti, drží se jako klíště mé ruky. A ty pitvorné výrazy tváře, přes hlavu-li mu vodu leju, tvář omývám, nosu se dotýkám. Pečlivě pročešáno osušeno, zabaleno, pak spokojeně dříme, neb aspoň klidně leží, ani nemuká. Baby má jemné, načervenalé, mimo holých prsou a břicha, dosti dlouhé chlupy, pod nimiž proniká špinavě šedivá kůže. Obdélná tvrdá lebka má řídké, ale dlouhé vlásy; očka malá, přes prsa a břich táhne se nazelenalý, tmavý pruh. Ouška nepoměrně malá. Ruce, hlavně prsty nápadně veliké.

Dne 1. září. Baby nalezá se opět v cizím ošetřování. Nemohl jsem je vzít sebou na cesty. Zvykli jsme si, bude se nám asi vzájemně stýskat.

Dne 5. září. Vrátil jsem se. Baby nalezl jsem vyhublé a málo čištěné. Poznalo mne a hrálo si jak obvykle s mými prsty i vlasy.

Dne 6. září. Nešťastný den! Od rána byl jsem na lovu. Večer, když vrátil jsem se domů, pletl se mně stále v cestu Kanendy, jako kočka kolem horké kaše obcházející. Aha, řekl jsem si: Došly mu peníze! Co dělá Baby? zeptal jsem se. Rozpaky a mlčení! »Master, Baby špatně být, Baby nemocen být«, konečně vykoktá lámanou angličtinou. »Sem s ním!« A přinesl malou bedničku, kterou tolikrát sám musil jsem čistit, slámou plnit. V ní svíjelo se cos hubeného, svraštělého, žebírka okazujícího, v čem sotva poznati jsem mohl Baby ještě od včerejška. Očka zakalená, pěna kolem úst, pěstičky křečovitě zaťaté, sotva slyšitelné kvílení, přerušováno těžkým dechem. Zdálo se mi, že zřejmě vidím, jak rychle kostnatí, žloutne to malé zubožené tělo. Někdy pootevřela se očka a strnule hleděla mi v tvář. V tom pohledu zdálo se mi, že mluví řada výčitek, že ty oči bolesti kalené se tážou: Proč? Nemohl jsem ten pohled dále snést. Rychle zahalil jsem zuboženou, ve zdoluhavém zápasu se smrtí ještě ošklivější tvář šátkem, chloroformem napuštěným. A stydě se před polodivochy, vyšel jsem ven. Tam větrem šustily kokosové palmy, zaléhal ke mně tlukot bubínků, dunění gongů a zpěv na svatbě se veselících Malajců. Bylo mi velmi trapno.

Mezi Dajaky a orangutany.

Předpokládaje, že sice každý z mých laskavých čtenářů už z dob svého útlejšího mládí se pamatuje, co to orangutan (z malajského: Orang — muž, Utan — les), vím, že jinak tomu se slovem Dajak. Nechť pro svou nevědomost necítí nežádných výčitek. Slovo Dajak stalo se v Evropě nesprávným pojmeno-

váním všech praobyvatel na ostrově Borneu. Podobně i vzdělaný Francouz neb Angličan se slovem Rakušan spojuje představu Němce. Oblast vlastních Dajaků nalézá se na západním pobřeží bornejském a hraničí ve vnitrozemí s bojovnými, velezajímavými kmeny Kajánů, Kaňiaů, Tringů atd. Vyjmenovati všechny, řečí, mravy, krojem od sebe se lišící kmeny dajacké, nebylo by zde vhod, ani kdybych v tomto okamžiku mohl ručiti za úplnou správnost a důkladnost.

V oblasti jižního Saraváku, kde jsem cestoval, napočítal jsem ke dvaceti méně neb více různících se dajackých kmenů. Však účelem těchto řádků není ethnologická stať nýbrž pouze črta ze života přírodopytce sběratele v pralesích bornejských. Často opisují z denníku, často doplňují vzpomínkami. — — —

Dne 27. června. Za tři dny konečně budu v oblasti orangutanů. Již šest neděl nalézám se na půdě bornejské, plahočím se po řekách, brodím se zatopenými pralesy, zlobím se se svým Klingem, Indem Kaneudim, jehož najal jsem v Singapore. Vzal jsem ho s sebou za pomocníka při stahování koží, částečně za lovce, za kterého byl se mi doporučil, však hlavně pro dostatečnou znalost jak malajštiny, tak angličtiny, za tlumočníka s domorodci. Zklamal jsem se ve všem. Jeho malajštině domorodci a jeho angličtině já málo rozumíme; za jeho tvrzení, že jest obratný vycpavač, nejraději stáhl bych mu kůži přes uši, a na důkaz svého lovectví zastřelil dvěma tucty patron tři neb čtyři ptáky, vesměs nejobyčejnějších druhů. A při tom stále zmírá strachy, aby jeho vzácné osobnosti nic se nestalo.

Za to můj »Boy«, Číňan Aj Kin, řádně plní své povinnosti, záležející ve vaření kávy, dvakrát denně rýže a v každodenním praní. Jest tedy kuchařem a pradelnou v jedné osobě, ba kdykoliv jest mnoho na práci, pomáhá i při stahování koží, skeletování a podobném.

Moji čtyři malajští veslaři mají zálibu ve všem, co dělám a s dětinnou zvědavostí pohlíží na podivné konání Tuana (pána).

Dajakové.

Velkou »prau« (loď) najal jsem si v Sadongu za nepatrný poplatek několika dolarů. Veslařům platím deset, Čňanu dvanáct, Kaneudimu dvacet dolarů (dolar = 1 zl. 40 kr.) měsíčně; mimo

to opatřuji potraviny pro všechny a nejnnutnější oděv pro své dva soudruhy.

Se zbožím na výměnu, s denním platem lovcům, s dary Dajakům, s vlastními potravinami, stělivem a materiálem na konzervování přírodnin, mé útraty nejsou nepatrné, vydávám 400 zl. měsíčně. Uvádím to jako sprchu pro ty, kdož život v rajske přírodě tropů, mezi primitivními lidmi představují si jako ideál člověka, jehož měsíčné příjmy v Praze s nároky domácího pána, s přítulností rodinného čápa nenalézají se v patřičném poměru. Bez peněz i v pampě a v pralesích je zle, přáteli milý!

Dne 30. července. Má plavba do Ruma Bunu ze Sadongu měla šťastný průběh. Méně byli s ní spokojeni líný Kaneudi a snadno rozmrzelý Aj Kin, kteří po všechnu dobu musili vylévat vodu z lodi kokosovou skořápkou. Prokletí Malajci! Měli dva dny prázdno, materiálu na správkou dřevěných stěn v lodi hojnost, ale celé dva dny žvýkali »siri« listy, po boku svých též žvýkajících žen, a nemohli se odloučiti od dvou největších životních slastí.

Námořník loučící se s domovem na několik měsícův nemá potřeby tolik času, jako Malajec, vzdaluje-li se na — tři dny.

Cesta po řece Sadongu až skoro k ústí, jako vůbec cestování touto oblastí, poskytuje málo požitkův. Břehy většinou nízké, s bohatou, ale jednotvárnou vegetací, v níž palmy »Nipa« převládají, občas malajské neb dajacké přibytky, svět živočišný poměrně velmi chudý; zvláště motýlů, těchto »okřídlených květů«, dodávajících všude krajině půvabu, zde skoro ani není vidět! Po osmihodinné plavbě a před vplutím do úzkého chobotu říčky Sebanganu, cíle své cesty, bezmála byl by nás zachvátil příboj mořských vln. Neopatrná menší loď snadno tu může přijíti k úrazu. Nám na štěstí zbyl čas, abychom rázným a hbitým veslováním dostali se do zatáčky Sebanganu, kam nikoliv vlny, ale jen spousty vody se valily. Jimi nesení, jako šíp pluli jsme

proti řece a teprve za tři hodiny byli jsme přinuceni veslovati rázněji.

Večer, před samým západem slunce, byl jsem v domě Dajaků kmene »Inikva«, v Ruma (dům) Bunu.

Dům jako skoro všechny domy Dajaků jest zařízen kasárnický, dlouhé obydlí, často překvapujících rozměrů (tak na řece Baram domy zdělí více než 400 stop nejsou vzácností). Budova spočívá na množství silných, solidních kolů z těžkého dřeva druhu »lignum sanctum«, nehnijících, aniž ohrožených termity. Ruma Bunu jest nepatrná, pouze sto stop dlouhá. Výše kolů nad zemí deset stop; podlahu hořejší stavby tvoří obrovské pletivo bambusu a rotangu (španělsky rákos) na příčných silných trámec, na dva, tři prsty od sebe vzdálených. Tím vzduch všude má přístup a všude odpadky házejí se dolů vepřům, jimž vyhrazeno jest celé podbudoví. Na mřížovité »vzdušné« podlaze, jako lože v divadle nalézá se příbytek vedle příbytku, dveře vedle dveří; zde jich pouze osm. Kolik dveří tolik rodin. Stěny jsou opět z bambusu a rotangu, pokryty blátem. Uvnitř každý oddíl spojen jest se sousedním dveřovitými otvory, zastřenými jen rohožemi proti všetečným zrakům! Před těmito příbytky, též střechou úplně kryta, jest »dajacká veranda«, dlouhá, ničím nedělená chodba, kde za dne sedají obyvatelé, kde vykonává se většina práce, kde ženy tlukou a prosévají rýži atd.

V obrovských domech mořských Dajaků neb Kajanů podobná přes 200'—400' i více dlouhá veranda dělá dojem velmi hlučné, loubím kryté ulice.

Před touto 20' (jinde až 40') širokou verandou, ale mimo střechu, běží jiná veranda, určená pro sušení rýže, plodin atd. Činí tedy dajacký dům dosti imposantní dojem. Ale zrak-li potěšen, oč hůře vede se čichu. Vchod k dajackému domu od řeky bahnem po obrovských, účelně sem dopravených kmenech. Schody (s dvou stran) tvoří obrovský, 15—20 stop dlouhý špalek, do něhož udělány zářezy, dostačující pouze k zachycení prstů

malé nohy. Třeba velkého cviku, vyběhnouti bez úrazu v botách nahoru. V některých domech bambus slouží za zábradlí Dajačkám, nesoucím těžké náklady. Vršek podivného toho žebříku zakončen v lidskou, hrubě vytesanou a černě pomalovanou hlavu.

Obdivuhodna jest přizpůsobilosť psů ke všem druhům dajackých žebříků; běhajíť po nich s pravou cirkusovou vervou. A podobné zručnosti třeba jim i při běhu po podlaze. Uvolněný bambus byl příčinou, že jednou nohou okamžitě jsem se propadl — velmi nebezpečný to pád; ovšem Dajakovi asi sotva cos podobného se přihodí. — —

Sedím na rohoži, vedle náčelníka, obklopen několika tucty polonahých postav, světlečokoládové barvy. Čilý hovor, často upřímný smích, přebíhání, tlačení se kolem mé skupiny, všechny oči na mne upřeny. Venku se stmívá. Silnější chrochtání prasat, kvikot štětinatého dorostu, dole pode mnou odpadky chlamstajícího. Psi perou se na verandě o holou košť, s celé dlouhé stěny jedno kvílení ve zvláštních koších na noc pověšeného a cizopasníky trápeného sboru. Malí, ubozí, za krk uvázaní papouškové na bambusových bidélkách marně sebou škubají a nařkají. Dajačky tlukou nebo prosévají rýži »pady«, hlavní potravu většiny Dajakův, a kdykoli možno, odběhnou podívat se na bělocha. Náčelník ustoupil mi polovici své jizby. Pomocí obrovských rohoží, plетенých z listů palmy Nipy neb Pandanusů, tak zvaných »Kandžangů«, místnost jest rozdělena na dvě části, podlaha skorem celá pokryta jest rohožemi výtečnými, někdy jemného pletiva a úhledných, vkusných vzorků. Můj Číňan pomocí ochotných dajackých rukou (jimž javajský tabák byl vřtanou odměnou) umístil má četná zavazadla, rozložil gumovou pokrývku, houně, dva materiálem na vycpávání ptáků nacpané pytle za polštáře, přes to ochrannou síť proti ďábelským komárům — a byl jsem ubytován.

Stal jsem se členem dajacké rodiny náčelníkovy. Scházelo jen, abych se oženil. Ale na to nedošlo! U jiných Dajaků jako

neženatý, cizí, musil jsem spát ve zvláštní budově, určené jen pro mládence; nanejvýše že dovoleno mi, abych na »verandě« pomoci »Kadžungů« sestavil si svou jizbu. Mládenectví jest všude na světě osočováno. Jeden z mých kufrů slouží mi za stůl, bedna s fotografickým přístrojem za židli. Cítím se jako doma. Rohože, jež oddělují od sebe jizby Dajaků, všude jsou odsunuty, a skoro všechno obyvatelstvo Ruma Buun« zevluje na mne. Vzájemné zdvořilosti vyměněny, jídla oboplně nabídnuta, zde a tam sympatie získány dárkem tabáku, skleničkou »Ginu« neb dokonce náhrdelníkem modrých perel a již všestranná spokojenost i důvěra.

Balík lebek, zabalených v listí pisangů a visících nad ohništěm, nerušil harmonii, ani nevzbudil ve mně nepřijemných myšlének. Staré to již trofeje, aspoň u těchto Dajakův a žena již nesmí žádat na muži čerstvé lebky jako důkaz hrdinství. Ó moudrý Ben Akibo! V Evropě i jinde žena nutí muže k výdajům neb ku ctižádosti — jen aby ona tím více mohla se zastkvíti nad méně »šťastnými« družkami. Nejeden dívka klade titul doktorský neb aspoň profesorský za podmínku svého svolení; na dálném Borneu »dobře vychovaná« Dajačka z oblasti řek Batang Luparu, Rejongu atd. nepřipustila by za chotě, kdo by nemohl pochlubiti se aspoň jednou čerstvou lebkou ulovenou v boji, neb na »čekání«. Vezmi, kde vezmi! Ženám k vůli Kajáni a velká část Dajaků mnohému musí se podrobiti.

Listy, jimiž lebky (které jsou neprodejny, aspoň nikoliv, za cenu rozumnou) jsou zahaleny, slouží za výtečný lék; vyléčí prý množství neduhů. Řekl bych, že spíše než nejeden, inseráty v Evropě a v Americe doporučovaný universální lék. I u Dajaků platí: Víra tvá tě uzdravila! —

Po sedmi letech jsem opět první běloch, který zavítal v tyto končiny. Tenkrát byl to saravácký úředník, jenž vyšetřoval jakýsi případ, v němž uříznutá hlava hrála hlavní roli.

Náš hovor pomocí Kanendyho malajštiny a poloangličiny čím dále, tím byl živější. Odkud prý přicházím? Jsem-li domovem

v Singapore? Že nejsem Angličanem? Ani »Oran Blanda« (Holanďan)? Ku podivu! A proč prý neumím malajsky? Což u nás doma nemluvíme malajsky (že bych měl též mluvit dajacky, na štěstí nepředpokládali)? A jakou prý to mám vlajku na lodi? Jaké to podivné zvíře! (Páně Trenkwaldův dar na cestu, bílý český lev na červené půdě.) Proč nežvýkám siri, proč nevykládám zuby kousky mosazi, optala se krasavice již poněkud starší. A což v mé zemi všichni mají tak dlouhé, kadeřavé vlasy? (Nebyly stříhány již po dva měsíce.) To bylo smíchu! A co prý dělám s orangutany, nač chci všelikou tu lesní zvěř? Že za každého »turubonga« *) dám celý jeden cent? To bylo divně se; opět zvonil smích. Již i moskyti byli netrpěliví, kdy na můj pokyn Aj Kin řekl: »Tuan mañ tidor« — pán chce spát — a ty velké děti, jichž život jednotvárně plyne jako voda Sebanganu, mělká a vždy kalná, a jimž můj příchod byl historickou událostí, poslušně šly spat přejíce: »Tabek Tuan«. Jak rád bych brzo usnul. Ač skoro bez oděvu, potím se na celém těle. Nesnesitelný zápach z dola, z ohniště od smrdutých ryb, z neurčitých odstínů jiných výparův pojí se v celek a tíží můj dech. Ó mé bezesné noci!

Dne 2. srpna. Ráno po mém příchodu mezi tak přívětivé »lovce lebek« propustil jsem své veslaře. Myslím, že pomocí těchto Dajáků dosáhnu všeho, čeho mi třeba, a jsou mi desateronásobně milejší než líní Malajci. Již dva celodenní výlety podnikl jsem po řece i po souši za lovem orangutanů, ač opět bezvýsledně. Pochody zarostlými a zatopenými pralesy jsou nanejvýš obtížny. Dnes, churav zimnicí, zůstal jsem s několika ženami, dětmi a starci sám doma. Muže poslal jsem na lov, dívky a matky dorostlejších dětí odešly po práci polní. Po řece, často dvě, tři hodiny daleko, veslují samy a statně. Výtečnému zacházení veslem a »prauou« jak Malajek tak Dajaček již dávno jsem

*) Povšechný výraz pro hmyz, ale také jen pro čmeláka.

se obdivoval. Svým skrovným uměním, jehož jsem nabyt v Africe a v jižní Americe, před nimi bych se nepochlubil; utržil bych výsměšků — a smějí se tak rády. S počátku plaché, již nebojí se mne. I děti zvykly mi a přinášejí mi kobylky pro mého vzácného vězně v bambusové klídce, poloopici nejpodivnějších forem, jejíž jméno *Tarsius spectrum* jest oprávněno.

Zvláštní výtvar bizarních nápadů paní přírody. Přítel P. řekl by, že byla pod vlivem těžkého vína, když tvořila ono podivuhodné noční zvířátko, jehož hlava připomíná na hlavu sovi i netopýří, jehož nohy připomínají žábu a klokana, ocas pak myš. Celá hlava záleží z tří obrovských dutin, očí a širokých úst, prsty jsou přilnavé a pohyb samý skok, jimiž zastíní nej-
obratnější rosníčku.

Velmi zkrotl. Dajakové z pověry bojí se tohoto zvířátka, velikosti mladé veverka. Má sousedka, přistárlá, ohyzdná Dajačka, kterou jsem vídal jen seděti na rohoži, k mému překvapení přiběhala se ke mně po čtyrech. Nohy odhalivši až nahoru, ukázala mi vředy hrozné a páchnoucí a prosila za »obat« (lék). Snad aby prosbě své dodala důrazu, sdělila mi, že jest ženou náčelníkovou, ale jsouc již stará a nemocna že opatřila mu mladší. (Doslovně: Dala jsem mu mladou!)

Ono mladinké, malounké stvoření, stále kojící a stále ukazující se mi v nedbalkách, jež jsem pokládal za nejmladší dcerku náčelníka, staršího již pána, byla tedy vlastně moji hostitelkou! Vředy, na které ihned dal jsem masti, pokazily mi dobrou dosud náladu. Poznalť jsem opět o jednu součást nesnesitelných v noci zápachův více, a umínil si, uskutečniti svůj odkládaný záměr, že odcestuji nazejtří dále po řídce do pralesů a tam zbuduju si loveckou chýš.

Den využítkoval jsem prohlídkou domácnosti a ženských toaletních drobností, které po delším domlouvání mé sousedky Dajačky kus po kuse mi ukazovaly. Jsouce chudší než ostatní, mnou navštívené dosud kmeny, Dajačky sebanganské odívají se

Dajačky v mosazném úboru.

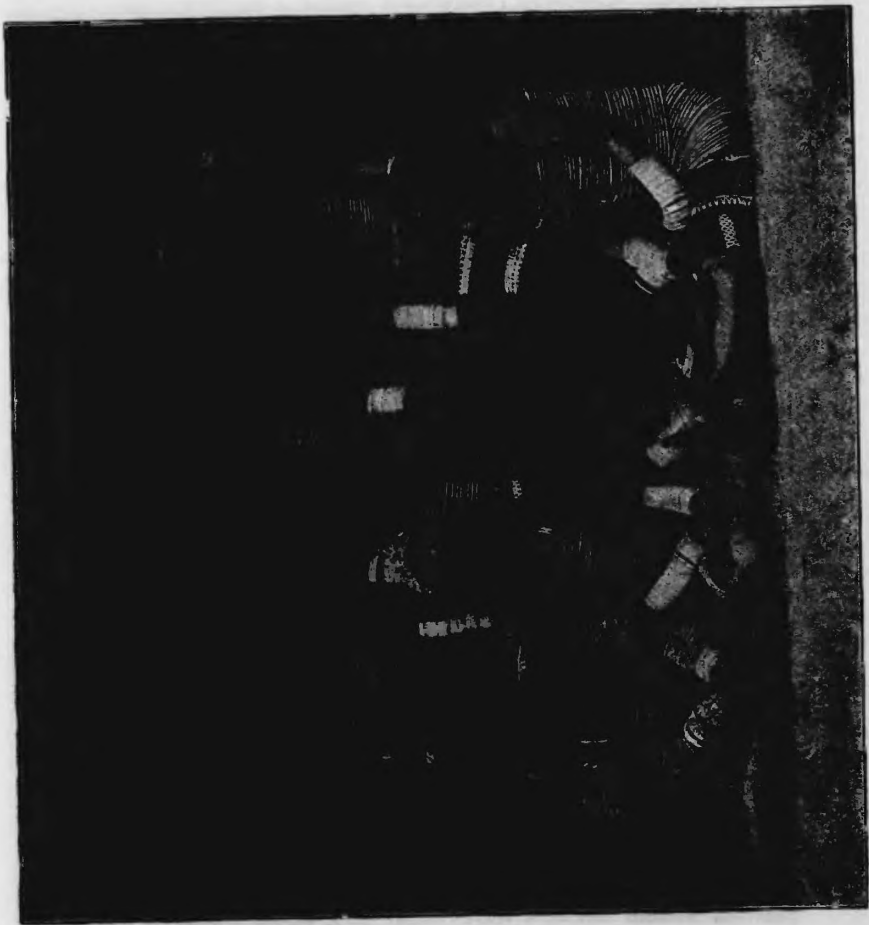
jen úzkými proužky barevného rotangu, mají jen jeden, sotva půl pídě široký, mosazný pás kolem boku a několik koštěných neb z velkých skořepin sestavených náramků. Kus sarongu (malá krátká suknice), nesáhající ani přes kolena, kdežto mužům dostačuje kus látky, kladený kolem ohanbí a nosí se do práce neb doma. Při slavnostní příležitosti nosí se živůtek domácí, pěkně tkané práce. Jak zcela jinak vypadaly ztepilejší, dlouhých černých vlasů a většinou i hezkých tváří Dajačky Sadongu neb mořské Dajačky ve svém bizarním kroji, vážícím často i 40 liber.

Úplně k slavnosti vyzdobená mořská Dajačka jest vlastně s dvou třetin celého těla pokryta mosazným krunýřem. Lýtka, ramena, boky a celé poprsí ovinuto jest silným drátem, často se stříbrnými penězi, střídajícími se s kostí neb s rotangy. Sarongy a kabátky tkané s bohatými vzorky, ve vlasech květ, v tanci vážně se kolébající, viděl jsem je a podívoval jsem se jim. A při tom litoval jsem manžela, jenž měl objímati ten mosaz! Mnohdy Dajačka zaplatila tuto svou ješitnost smrtí!

Ani v nejmenší říčce, překotí-li se »praua«, výtečné plování a námaha mužů nestačí zachránit dívky.

Šíře mosazných »šněrovaček« u rozličných kmenů jest modou přesně předepsána. Nejšířší jest u mořských Dajaček, kde sáhá od boku až přes polovinu řader. Nesličné pohlaví za to nosí mosaz v uších. Dajaci řeky Rejangu mají v každém uchu deset direk a tolikéž kroužků. Kajanové jen jednu, vlastně obrovské rozšíření ušního boltce, sáhající až na ramena. —

Sláva i žal! Večer přinesl mi dajacký můj lovec Pašang (přiliv) prvního orangutana. Zastřelil ho o polednách v pralese pravého břehu naší říčky, když nejlépe si pochutnával na plodech »katau«. Kule proletěvši srdcem, usmrtila zvíře okamžitě — dosti vzácný to případ. Mé nadšení bylo veliké, ale i žal, že jsem nebyl při tom, že jsem neviděl zvíře v přírodě. Byl to pěkně vzrostlý exemplář druhu *Pythecus satyrus*, menší než druh *P. Wurmii*, kterýž svým obrovským lalokem a širokými vý-

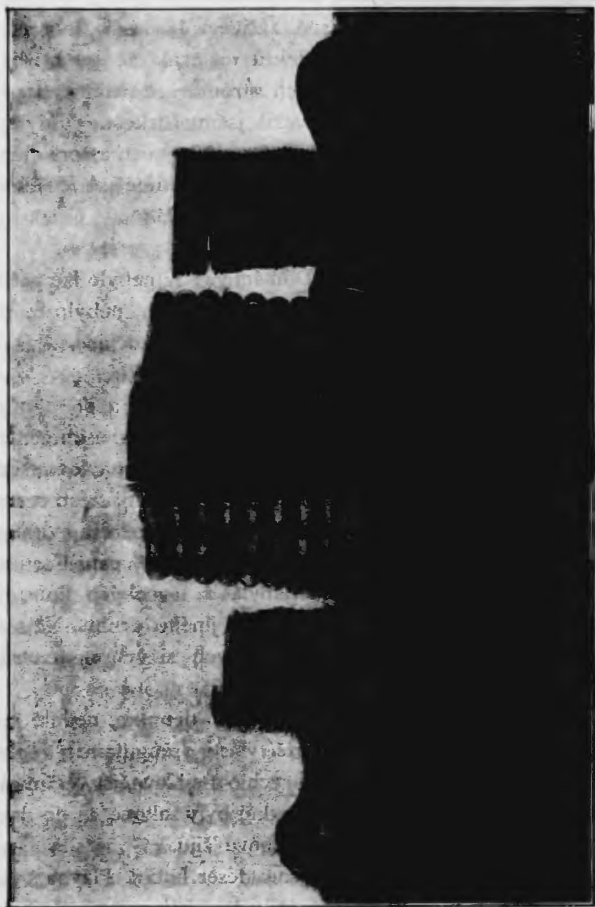

Dajacky v mosazném úboru.

rostky v tváři jest mnohem imposantnější zjev než gorila. To bylo práce při skeletování, všetečných otázek a ran psům, peroucím se o maso!

Dne 3. srpna. Konečně! Kaneudyho nechal jsem v dajackém domě, vzal jsem s sebou pouze náčelníka, mého lovce Dajaka a též Číňana »Aj Kina«. Dvě malé lehké »prauy« (sestry jihoamerických kanoe, podobně vydlabané z jednoho kusu lehkého kmenu) naplnil jsem vším potřebným pro čtrnáctidenní pobyt a sběratelství v jednom z nejhustších pralesů na světě a časně z rána odrazil jsem od břehů opadlé řeky, na jejímž širokém bahně již počaly jak žáby poskakovat mladé, ohyzdné, ale pro přírodopytce velezajímavé ryby *Periophthalmus Schlosserii*. Za močálovitou, travinami porostlou nížinou, asi třicet metrů od břehu, jak veliký, černý stín leželo mé dajacké sídlo, se všemi jeho příjemnostmi i zápachy, se zajímavým lidem, s nářadím podivuhodně primitivním, se vzduchem prosyceným miasmy a moskyty. Co posud mě spojovalo se Singaporem, totiž s civilizací, anglicky žvatlající Kaneudy, zůstalo hlídat má zavazadla a přijímat loveckou kořist od Dajaků, kteří slíbili za mé nepřítomnosti pro mne lovit. Slibu svému nedostáli a Kaneudy prospal 14 dnů; pochybuji, že se hořšíl proto. Byl jsem odkázán na dobrou vůli tří lidí, z nichž byli dva tak zvaní »divoši«, jichž jazykův až na několik rychle sebraných slov a vět jsem nebyl mocen. Ale poněvadž to nebylo ani po prvé, doufám ani naposled v mém životě, co umění mimické musilo mi pomáhati, nepřipustil jsem si proto starosti.

Mlhu zrovna kráječíc, uháněla naše »praua«, tiše vlníc vodu, občas narážejíc na plovoucí shnilý, lehký kmen pandanu, palmy neb bambusu, na kusy podemletého křoviska. Ostřeji a znatelněji vystupovaly formy stromův z vlhkého závoje mlh. Talangau pištivým hlasem někde s větve hlásal jitro, někde zaštěbetalo ptáče, občas basem protestovala proti zakončení koncertu rohatá žába. Hustá, hlinitá voda líně se valíc, nabývala lesku, kdes na

Kolik mosazu elegantní Dajčka nosí na těle.

východě slunce už si dávno zlatilo koruny velikánů, ný posud pluli jsme ve stínu mraků, mlh, lesů i pahrbků, tísnících úzkou říčku. Zde stíny, tam světlo, jasné, zářivé v barvách, koketní a rozmarné světlo tropů s řadou efektů rozlévalo se po hladině říčky, postupně plížíc se po větvích stromův dovnitř pralesů.

Na holé větvi nad vodou spatřil jsem rozkošnou idylku. Opičák (*Macacus cynomolgus*) s nemalou důstojností a spokojeně šťastným výrazem v tváři opíral se o družku, tulící se k němu, tato pak objímala a zahřívala odrostlejší již mládě. — Celek byl vše, jen ne komický.

Vděčnější studie k obrazu: »Domácí štěstí« nebylo lze představit si. Kdyby to byl býval i nejvzácnější druh, nebylo by mi bývalo možno zrušit onu opičí harmonii ranou z ručnice. A jako by to byli věděli, klidně sedíce, hleděli dolů na nás.

Bylo krásné jitra, tenkrát lépe jsem dýchal a po dlouhý čas cítil jsem cosi jako klid a štěstí. Pluť jsem k uskutečnění jednoho z nejvšelejších svých přání. Již v Africe na lovu šimpanze přál jsem si, by osud, tak nevlídný, popřál mi štěstí cestovati na malajský archipelag a mezi jiným »seznámit se s orangutany«. A hle, dosud vše, co jsem si byl předsevzal, paní Fortuna mně vykonati dovolila. Má přání nebyla z loveckých libůstek, zjištných tužeb sběratele; mé popudy jsou jiného druhu. Nejsem řemeslníkem placeným od kusu. Byl bych si vybral řemeslo méně nebezpečné a výnosnější.

Co podrobněji zapisuji toto do svého denníka, neděle minuly od mého prvního pobytu v užší vlasti orangutanů; v pralese tenkrát jen tuškou a jen na rychlo nejhlavnější věci mohl jsem si zapisovat. Leč dojmy oněch dnů byly takové, že do dnes v čerstvé mám je paměti a v nich znovu žiju.

Onoho prvního dne veslovali jsme deset hodin. Plavba s počátku byla volná; později břehy úžily se nádhernými trnitými *Pandanusy* s lákavým ovocem. Na ovoci tomto mohou si pochutnati jen opice, veverky a všelící ptáci. Jak možno opicím

běhati po trnech, dosud mi záhadou. Voda nabývala barvy hnědší, někdy připomínala skoro proslulé jihoamerické vody černé, a v tomto zrcadle, s čistotou obrovského prázdna, odrážely se rozžhavené nad námi báně, zeleň vegetace do nejmenších podrobností, i let nejmenšího nad námi kroužícího šídla. Když jsem pohlížel do vody, zdálo se mi, že vznáším se vysoko ve vzduchu, v nezměrné prostotě, že v obrovské kouli patřím na dvojici stejných světů, až někde zachytl mě trn Pandanusu a nemile probudil mě z polosnění.

Čím dále jsme pluli, tím četněji přicházela místa úplně zatarasená rostlinstvem, křivě rostoucími neb již odumřelými Pandanusy. V levo, v pravo, druh přes druh se tlačíce, spousta vegetačních mrtvol, dosud držných kořeny nad mokrým hrobem, naplaveniny dřev a plodů nejrozličnějších tvarů i velikostí, v to rostoucí rákosiny, vše jako srostlé v jedinou spoustu.

Naše domorodé dlouhé nože »parang'y« ani nepřišly do pochvy. Tu pomocí dlouhých bidel a háků jsme se vlekli ku předu; jinde, a to nejčastěji, bylo nám skočiti do vody, na plovců masu oné bujné tvorby tropické, která něco se ponořivši, přece nás unesla; a takto nohama razíce si cestu, vlekli jsme »prauu«. Zbodané ruce i nohy velmi mě pálily; ale i údy mých soudruhů, mnohem méně poškozené, svědčily, že ani jejich tvrdá kůže není bezpečný pancíř.

Strach před gaviaty, zde ne pŕlíš hojnými a velmi opatrnými (já na pŕ. nemohl jsem uloviti ani jednoho), moji soudruzí neměli, proto neměl jsem je ani já, ač jinak jsem špatný plavec a v tropech hlavně k vodě mám omluvitelnou úctu.

V poledne teplota dostoupila 40° C, při veslování vedro nesnesitelné, pot lil se se mne a krajina připadala mi tím odumřelejší, že i několik rybařůků zasedlo ve stínu houští a podřímlo si. Kdyby aspoň motýl zanesl drobet života v mrtvou jednotvárnost! Jen asi dvakráte zaslechl jsem hlas obrovských, vypašených samečků opice nosaté, připomínající chrochtání vepře,

zahučení býka, a boží vědí co ještě. Po orangutanu jest opice nosatá nejnápadnější opice východu; k vůli nestydatě dlouhému, červenému nosu domorodci zvou ji »Orang blanda« — Holanďan. A opět to jednotvárné, dusné ticho. I k vodě jdoucí, námi překvapená opička jen s nechutí vyrazí ze sebe »kra-kra« — schová se za nejbližší větev a líně a ospale pohlíží na nás. —

Marně slídl jsem i se soudruhy po každém stromu, naslouchal každému šustotu nejmenšího »tikus'a« (veverky): orangutana nikde ani vidět. Za to spatřil jsem několik, již starých hnízd tohoto většinou jen po stromech se pohybujícího veleopa. Obvykle nízko nad zemí (našel jsem jedno hnízdo pouze 5 stop vysoko), často velmi neopatrně na místech, kam nejlépe se všech stran je vidět, skoro vždy na nepoměrně tenkých, pod jeho tíží (až 200 lib.) klátících se větvích, Majas staví si každý večer nové hnízdo.

Majas jest právě jméno orangutana v jeho vlasti, v Saraváku, a říkají mu tak Malajci i Dajakové. Řekl jsem »každý večer« nové hnízdo. V místnosti, kde jest nadbytek ovoce, možná, že v téměř hnízdě přespí i dvakráte. Jinak tvrdí Dajakové, že chce mít své lože vždy čerstvé a že i v poledne k »siestě« staví si nové. Svou silnou obrovskou rukou naláme čerstvých, bohatě listnatých větví i menších haluzí a klade je bez velkého vkusu křížem přes sebe. uživ rozsochaté větve za základ neumělé své stavby.

Hnízdo »Ruma Majas« jest tedy velmi primitivní a ne vždy odpovídá běžným výkresům v knihách přírodovědeckých.

Teprve po čtvrté hodině odpolední (dle slunce; hodinky dávno vypověděly mi službu) přirazili jsme na místo, kde břeh byl povýšen, nezaplaven a skýtal příhodné místo pro zbudování malé chatrče lesní. Než sklonilo se nad námi šero, půda byla očištěna, travinaté rostliny a křoví posekáno, rohože »kadžangy« napjaty na tyče, by nás chránily proti dešti a v tropech tak nebezpečné mlze a rose. Oheň rozdělán, skromná, ale nám všem

znamenitě chutnější večere připravena. Zbudování chatrče dle domorodého zvyku na kolech, aspoň metr zvýší nad vlhkou zemí, zůstaveno na ztřek. Uprostřed pralesů, kam posud nikdy nevstoupila noha bělochova, málo kdy noha domorodce, na březích černých vod horního Sebanganu, spali čtyři lidé, z nich dva domorodci, třetí zrozený v milionovém městě vzdálené Číny, Kantonu, čtvrtý na dalekém západu, v zemi »Oran putey« (bělochů).

Spali spánek lidí unavených, se svou denní prací spokojených. Tři usnuli ihned, jen čtvrtý ještě dlouho zmítal se na tvrdém loži. Myšlenky, protivné, neklidné myšlenky nedaly mu usnouti. Myšlenky mrzouta a škarohlída, jenž dal by vše, co má, i s hrstí nenadále nabyté popularity, za drobet klidu, zvřelosti spokojenosti svých blaženě chrupajících soudruhův.

Světobol v pralese Bornea? A na lovu orangutanů? K smích!

Dne 7. srpna. Včera byl můj druhý »velký den«. Celé tři dny od rána do večera ztýrán a znaven broděním se bahny, pozbýval jsem trpělivosti. Marně upozorňoval mě kopím ozbrojený můj průvodčí na tlupu divokých vepřů, na jelena, naslouchajícího šustotu našich krokův, neb na velkého hada za kořistí se vinoucího po při tlusté liany; marně s větve na větev, obrovským skokem, krásnou blanou v letu zastkvěla se velká pole-tucha; pro mne nebylo tou dobou mimo »Majasa« na celém Borneu jiného zvřete, které bylo by hodno mé pozornosti: Byly to smutné časy, kdy večer s prázdnou vraceli se já i na svou pěst lovíci můj Pasang. Já na smrt znaven bez chuti sedal jsem k večeři, kladl jsem se na lože a útoky moskytů a stěhovavých mravenců tím více jsem byl rozmrzen, čím méně mohl jsem se chlácholiti úspěchy, že svízele, nemoc a výlohy nezůstanou bez odměny. Únava, rozmrzelost, ba i nemoc zmizely, když včera zastřelil jsem svého druhého Majasa, pravého knížete orangutanů.

Časně z rána posilnivše se a vzavše s sebou něco vařeného ryže s rybou, opustili jsme svou chýši, kterou jsem pokřtil »Cha-

lupa«, a veslovali jsme proti vodě. Stáda velikých opic nosatých utíkala před námi, pak čím užší byla říčka, čím prales byl hustší, tím méně zvířat bylo vidět. Jen kvílení černých opic »Bijit« (S. femoralis) ozývalo se v ospalé přírodě. Říčka byla místy jen tak široká jako naše kanoe, jinde úplně zatarasena; práce bylo dosti. Teprve po desáté hodině uvázali jsme »prau« ke kořenům stromu pryžcového na místě, kde několik ne příliš starých »Ruma Majas« (Majasových »domů«) svědčilo o vhodném pro mne okolí.

Až po pás vodou se brodíce, pušku a střelivo nesouce vysoko nad hlavou vkročili jsme do vlastního pralesa, již méně zatopeného a většinou jen prostřední velikosti stromů; na zemi spatřili jsme dužinaté aroidee, na kterých orangutan často si pochutnává. Sušší místa střídala se s bahnem; velice nás znepokojovali moskyti a malé, na listech připevněné, svou kořist očekávající pijavky, které i do bot mi zalezly a zuřivě ssály mi krev. I na rostlinné nože, hřebíky, pilníky, jehly, udice a podobné, v bornejských pralesích skoro jako v Jižní Americe hojně se vyskytující, bylo třeba dávat pozor. Rány způsobené neopatrným krokem, zachycením se o trnovité rostliny, bývají velmi nebezpečny.

Kráčeli jsme pod klenbou mohutné budovy pralesa. Drželi jsme se toku říčky. A opět dvě hodiny, krok za krokem, dolů nahoru, bahnem i po skluzském listí, přes pařezy a pod větvemi, nožem si razíce cestu, neb rukama odhrnujíce roští, každý strom opatrně jsme prohlíželi. Nápadně krásné květy, bezprostředně vyrážející ze kmenu, první, které dnes v pralese jsem spatřil zvábily mou pozornost. Konečně cos, co blaží zrak, nechává zapomenout svízele a blíží se představám o tropech, Krásou zlatožlutých kalíšků opojen, odpočívám na kmeni stromu, odvažuji plechovku a — cítím hlad.

Však co to? To není větev, kterou třel by vítr o jinou neb o kmen! Žádný hmyz, žádná cikáda nemá takového hlubokého

hlasu! A ještě silněji zní mi to, odkudsi s výše přicházející, podivný zvuk. Ba dlouhá řada jednotvárných přesně odměřených zvuků. K čemu jen rychle je porovnat, kde jsem je už zaslechl? Kýho dása, toť pravidelný chrupot, chrupot zde v pralese! Teď slyšet i pravidelný, těžký dech! Trhnu sebou, zvědavě obracím se na svého soudruha. Na mne šklebí se Dajak, kroutí sebou, vrtí hlavou, jak ostříž slídí očima v korunách nejbližších stromů. Pak sebou škubl, popadl mě za rameno a rukou nahoru ukazuje, se šeptem, v němž tlumeno i u něho rozčilení, vyrazí ze sebe: »Majas, Tuan, Majas, tidor ruma, Majas Timbau, basar — basar!« (Orangutan, pane, orangutan, spí v hnězdě, orangutan s laloky, velký, velký!)

Na velké větvi, ani ne sto stop ode mne, na místě rozsochatého odvětví, na loži z několika haluzí leželo cosi obrovského. Několik úzkých, hustou korunou se prodravších paprsků osvětlovalo chumáč dlouhých, červenavých chlupů; třetina obrovské černé dlaně zadní ruky přesahovala větev. Něco se vypnuv, mohl jsem rozeznati lícní lalok. Stál jsem několik minut nepohnut, ač celé tělo mé zimničně se třáslo; několikrátě vzdvihl jsem pušku a opět jsem váhal, málo si všímaje Dajaka, šepotajícího do mne cos nesrozumitelného. Byl rozčilen neméně než já. Slíbil jsem za každého orangutana, uloveného ať mnou neb Dajaky, slušnou odměnu. Jsa si jist, že orangutan mi neujde, nespěchal jsem zastřeliti ho.

Konečně nesměl jsem váhati. Namířiv na záda, která aspoň částečně jsem viděl, vypálil jsem pravou hlaveň své dvojky. Několik větví slétlo dolů, v divokém spěchu vzchopilo se zvíře, uchopilo se jedné větve, stálo zpřímá, pššu výslovně stálo zpřímá, jako splašený kůň vyrazilo ze sebe ryk, dutý, basový a krátký, a na mne pohlížela obrovská ďábelská, černá hlava se zježenými chlupy. Zdálo se mi, že přišera pekel octnula se zde a hrozila vrhnouti se na mne s větve, rozsápati mě. — Rychle se obrátivši, s podivuhodnou zručností obrovskými rukami s větve na větev

se přitahující, zvíře hnalo se do koruny stromu, na němž bylo tak klidně spalo.

Opět rána zahučela pralesem. Jistě jsem chybil; zvíře, obrovský samec, jen ještě výše se vyšplhalo. Konečně, nemohouc dále, přitisklo se ke kmeni a hledělo dolů na mne. Bylo v tom cosi tak přfšerně lidského, kus resignace, trpného podrobení se čemus neodvratnému, co neočekávaně zjevilo se v hloubi pralesa, že zapomněl jsem na lovecké nadšení, a bylo mi toho opičáka líto. Pojednou jako déšť počalo na listy stromu kapat; bylo slyšet každou krůpěj. Ubohé zvíře — déšť krve! To rozhodlo, rychle a opět na plece namřřiv, vypálil jsem ránu třetí. Zaprasaly větve, vzduchem letělo obrovské klubko a s hlomozem, končícím v ohlušující ránu těleso orangutana pláclo do bahna pod stromem. Daleko lřtaly větvičky a střřřkalo bláto.

Rychle běžel jsem k místu — a spěch ten bezmála špatně byl by se mi vyplatil. Jinak jest lov orangutanů jedním z nejméně nebezpečných, zvíře se stromu člověka nenapadá. Když skoro jsem se skláněl nad zvířetem, obluda, kterou jsem měl za mrtvou a pádem rozmačkanou, vstala a jedním ramenem se držíc liana, druhým rozmáchla se po mně, naposledy ze sebe vyrazila dutý zvuk a zjeřila chlupy na hlavě jako hřebřky. Dosud vidím onu obludu a její přfšerné rámě, kterým po mně máchla, aby si mě přitáhla k svému hroznému chrupu. Uskočil jsem a nová rána vypálená do hrudi, několik minut agonie, a jedno drama pralesů bornejských bylo dokonáno. Z umřřajících, malinkých, laloky zarostlých očí nezřelo na mne nic vyčřtavého, jako při mém prvním orangutanu, jen zářř a řřabelský oheň plály z vyhasínajících očí. Zvíře mělo všechny čtyry koule v těle.

Nemálo namáhavou pracř bylo vysekání cesty k řece; co já zvíře vyvrhl a ještě hodinu v mraku much stál nad obrovským tělesem krále pralesů bornejských, mřj průvodčř vrátil se s ločkou a Pasangem, s kterým na řece se setkal, a na dlouhé tyči odnesli jsme svou kořřř k řece a zde jsme ji nalořřili. Zvíře vy-

kuchané vážilo nejméně 70—80 kilogramů. Z pěti mnou zastřešených dorostlých exemplářů tento byl největší. Následující byly jeho dimense: Délka těla (od temene lebky) 88 ctm.; kolem prsou 99 ctm.; kolem krku 66 ctm.; šíře tváře i s laloky 31 cm.; rozepjetí ramen od prstu k prstu přes tělo 2·36 m. Stojíc měřilo zvíře přes 1·30 m.

Byla již noc, když jsme přistáli k chalupě, promočení znavení a hladovi. Ale kdo myslil by na hlad, kdo by cítil unavu, jsa opojen radostí z úspěchu! A byla to opět bezsenná noc; nervy moje byly napjaty a tělem pálila horečka. Teprve když k ránu zchladl vzduch, v houni zabaleného přemohl mě spánek.

Ze Singaporu.

Sto dojmů denně tebe vzruší,
stem dojmů denně schvácen pláš —
leč než ti jeden utkví v duši,
stem jiných zas jej překonáš.

Nepřekonám, pěvče, nepřekonám! Nejsem z poddajného vošku. Léta sice seslabují čerstvost mých dojmů; jich paměť však nevymizí.

Nalézám se v Singapore již několik dnů. Bydlím skoro za městem, na malém návrší, mimo cestu, v indickém »bungaluu«, úplně skrytém ve svěží, bujně, rovinné vegetaci. Najatý Číňan o to pečuje, abychom jednou ráno vstavše, nenalezli snad cestu k městu zarostlou. V tomto vlhkém, věčně teplém vzduchu pučí kromě anglických holí a dešťníků kterékoli jiné neohoblované dřevo. Skvostné Ranavelony tvoří nám na cestě k domovu slavnostní bránu, stezka velkými květy akací posetá, před scho-dištěm malá botanická zahrada velikolistých rostlin okrasných, zadek domu do džungle bambusů ponořen a v popředí četné ovocné stromové, na jehož nejnižších větvích jako velké květy

Domy Malajců v Singapore.

houpají se v bambusových obručích mojí novoguinejští papouškové. Jaké panorama! Ještě před měsícem v chýších divokých pronárodů se povaluje, bydlím dnes jako indický »radža«. Všechna ta krása jde na cizí účet, jsemť hostem mladého prokurátora jedné z větších firem singaporských.

Na dlouho tu mého pobytu nebude. Snad dnes, snad zejtra, odjedu do Siamu. Časné ráno tedy trávím zde, o šesté neb o půlsedmé odjíždím do města. Seběhnu cestkou dolů, kde již čeká můj »protegé«, číslo dvoutisícáté a tolikáté. Číňan s vozíčkem »rikša«. Jak čilý koník rozběhne se a klusá po dobré silnici, se svým zajisté netěžkým nákladem. Se mnou mnoho se nezapotí! Vida, k čemu že nebyly dobré moje poslední choroby!

Na jízdu »rikšou« nemohl jsem si z počátku uvyknout. Zdálo se mi člověka nedůstojno, by za přípřež sloužil. Pak jsem si ty sentimentální záchvaty odvykl. Zde v Asii přes million »běhounů« tím způsobem si lehce vydělává své denní potřeby. Nebýti těchto vozíčků, musili by titíž lidé těžké náklady za bídný peníz vláčeti svým zaměstnavatelům, kterých jsou otroky. Opa-kuji: otroky! Většina »kulisů« jsou v úplné podřízenosti svých pánů. Jako kdysi v Římě, v celém Orientu jest dlužník i se svou rodinou do dnes majetkem věřitele, jenž jej příležitostně a proti náhradě svých pohledávek i jinému pánu může »přenechat«. V Singapore a pod vlajkou svobodné Anglie ten obchod utěšeně kvete.

V Singapore sedí svobodní, »kontraktně« najatí kulisové tak dlouho za mřížemi (aby se nerozutekli), až si budoucí zaměstnavatel »čeledína« vyplatí a odvede. Angličané nazývají to »Licensed trade with kulisy.« *) Volně do češtiny přeloženo: Obchod s tažným dobytčím!...

Cesta vede kolem hřbitovů, pravých zahrad, řekl bych až příliš lákavých. Za hřbitovem vodárna! — Uháníme mezi malými

*) Dovolný obchod s kulisy.

domečky, většinou Indy obydlenými. Ne-li vždy hubené, aspoň štíhlé postavy, pleť lesklá, z tmavohněda až do černa přecházející, vlas havranní, dlouhý, poněkud kučeravý. Mnohá tvář velmi výrazná, mužná. Leč zde tvář klame, jest to lid porobený, bázlivý, pravé skety. Často nápadně připomínali mně slovanské typy — tvář, rozumí se samo sebou. V tak mnohém viděl jsem jen počerněného dráteníka. Ženy stepilé, dosti svůdných forem, zářných, hlubokých očí, pokud jsou mladé. Chůze půvabná, krok a »chic«, jakým roucho kolem těla ovinuto přes prsa a rameno přehozeno i u nejhudší, nešpinavější, je nápadný. Vidno, že to národ, jehož dnové mládí jiným leskem zářily, nežli jest jejich dnešní světlo, zapadajícího slunce.

Nejdříve jedu na trh! To jsou mé každodenní ranní studie lidu i moře, ať kdekoli u slané vody se nalezám. A také není dne, kde bych neviděl nový, pestrý obrázek ze života copatých i necopatých národů. Marně tu ale hledám vzácné ryby. Zpropadené mihule — co jich asi v moři a pro mou sbírku dosud ani jediná! Celý trh mne již zná, kde jaká neprodejná (?) ryba neb mořská obluda, připravena pro mne. Trh jest objemný, dosti slušný, naplněný vedle potravin oním zápachem, jenž arrogantně roztahuje se všude, »kudy čínský klátí se cop«. Trh hemží se lidem; pohlaví mužské převládá, jak vůbec všude, kde »John Chinamen« (čínský Honza) dominuje, nad ženskými desateronásob. Prodaváci jsou skoro vesměs Číňané. Mezi kupci zastoupeny všechny odstíny singaporského Babylonu, od Armena a Araba, od Singhalesa s dívčím hřebínkem až do Malajce a Žaponce; ba i sem tam Evropana, stravovatele z některé válečné lodi, lze uzkřít. Potravin různých hojnost a ceny, vzdor velkoměstským poměrům Singaporu (viz Kořenského »Cestu kolem světa« podrobněji), poměrně levné. Trh je na samém břehu moře. Četné menší i větší lodice neustále přirážejí ku břehu a v koších vynášejí poklady mořské. Jak bohaté jest moře! Od malých lastur až k obrovským moluckým krabům, na naše tri-

lobity upomínajícím, od malých ráčků, jichž na tučet jde dvacet, až k velikým, 6—8 stop dlouhým rejnokům a žralokům, od malých »bělíc« až k obrovským »okounům«. Co tu různých forem, barev, a vše jde svorně a společně do jednoho velkého žaludku. Právě spustila neforemné, neohebné, ale okřídlené své rohožkovité plachty větší čínská džunka, hbitě zatočila a bokem přilehla k nábreží.

Na zem vyskočil patron, mlčky vystoupil po schůdcích nahoru, na malé prostranství, kde očekávalo jej několik zavazadel, jen v modré spodky oděných jeho krajanů. A nyní postřehl jsem děj, před kterým z počátku stál jsem jak před egyptskými hieroglyfy. Muž za mužem přistoupil k patronu, levou rukou objal jeho hlavu, přitiskl tuto jaksi neohybnou k sobě a rty dotkl se jeho levého ucha! Kýho šlaka, kousl jej či políbil? Že by mu byl cos pošeptal, k tomu nezdál se ni čas rychlého, skoro okamžitého děje dostatečným! A přece tomu tak bylo.

Překupník — těmito byli oni rozšafní mužové — pošeptal rybáři nejvyšší obnos, jaký za celý náklad ryb »a prima vista« nabízel, tak aby soudruzi jeho nabídku neslyšíce, vyšší nemohli jej přetrumfnouti a rybář, aniž by za celou tu dobu slova promluvil, poslední obdržev »jídášský polibek na ucho«, bodře kývl si na onoho, jehož nabídka byla mu nejménější. Zamítnutí času nemařili a k jiné, právě kotvící loďce pospíchali. Panujeť mezi Číňany, co obchodních styků se dotýče, dokonalá solidárnost a přísné cechovnictví. Běda tomu, kdo by proti ustáleným zvykům, mocným »ringům«, které poslední své členy často i proti čínské vládě chránily, jednati chtěl.

Sami Angličané v Singapore jich moc již několikrát okusili!

V 8 hodin snídám v blízkém hotelu Adelphi, nalézajícím se v podnájmu Čechoněmce H. od Sněžky. Nemám tam z trhu daleko. »Rikša« propuštěn. Za uběhlou se mnou asi hodinu cesty dostal 15 centů (21 kr. měny). Ten obnos mu již dostačí,

aby se na celý den najedl. Odpoledne vydělá si na zaplacení nájemného za svůj vozík, večer na šaty, dýmku i čínskou dardu. Co Číňan, to kouří a hraje. Kdyby byl vezl domorodce nebo krajana, sotva více jak 10 centů by byl vyzískal! Šťastný člověk. Tři hodiny denní práce! Při 35—37° Celsia denně déle běhat není arci v tropických městech možno. Jinak ovšem ve stinných pralesích — aneb kde »rikš« není.

Hotelier naříká. Před svým odjezdem na N. Guineu prodal jsem mu své dva miláčky »Niño« a »Boye«. Ubožák »Niño« brzo zemřel, »Boye« právě se roznemohl. Přistupuji k jeho kleci. Nešťastný orang-utang leží na schumlaném hadru, druhým se přikrývá. Hlavu má paží podepřenou, smutně hledí na špinavou stěnu konfrny. Nás si ani nevšiml. »Boye, Boye,« volám a mluvím k němu starým způsobem. Otočil se. Otevřel jsem klec, sahám na něj — zrovna pálí horečkou. Hladím jej a malajsky i dajácky pletu páté přes deváté, co zatím on vylézá a kolem krku se mne chytá. Zdaž mne po pětiměsíční odloučenosti opět poznal? Nepoznal mne, ale vycítil dobrý úmysl. Na trávník, pod čisté nebe a mezi stromoví jsem jej posadil, několik listů za hračku mu dal a pacient vůči hledě okřál. Chudáku, mysleli, že jsi králík, že klec a žrádlo ti postačí. —

V 9 hodin k moři, ku přístavu! Zakotvilé včera »Císař František Josef« před Singaporem a nechtěl jsem si nechat ujít příležitost, jednou ve svém životě vstoupiti na palubu rakouské válečné lodi a potkati se na ní snad s některým krajanem, aspoň bratrem Slovanem. Chorvaté nescházejí na žádné rakouské lodi. Náhoda mi přála. Malý parníček, byltě právě před chvílí na zem vysadil pro Čínu určeného vyslance barona Tzikána, chystal se ku návratu. Mladý sympatický kadet, parníčku velící, vzal mne s sebou. Zdvořilosti vyměněny. »Jaké národnosti rácte býti?« táží se zvědavě. »Dalmatínek,« zní odpověď. »Zajisté Chorvat?« dím dále. »Ne, pane, jsem Ital.« Aby tě — pravá slovanšská tvář i jméno — a Ital!

Velitelem »C. Fr. Jos.« je »Ritter von Jedina«? Znamé jméno vychovatel arciknžete. Nemýlím-li se, má bratra kapitánem, o němž pověst dří, že mluví česky. Vstoupil jsem na palubu. Koráb slušný, mužstvo čisté (což při nakládání uhlí není zbytečnou poznámkou), důstojnictvo přívětivé. Lístek můj odevzdán. »Pan velitel nechá prosit!« Stojím před sympatickou postavou muže asi 45letého, výrazné tváře, jenž vlídně a srdečně zve mne k usednutí. Hovor točí se kolem pěti dílů světa. Kde on, kde já jsme kdy byli, o osudu nešťastné, drobet lehkomyšlně podniknuté výpravy z Albatrosa na ostrovy Šalomounské. Hovor německý! Zda neumí česky? Škoda, stálo by za to, aby uměl!

»Dovolte, nežli se ustrojím, musím neodkladně na zem, — zde časopisy, nejnovější. Českých nemám, ale nebude to škodit, nahlédnete-li drobet do nepřátelského tábora,« žertovně podával mi »Neue Freie Presse«. Pozvání na druhý den s díky odmítám, odjíždím ještě dnes do Bangkoku. Škoda, že nucen byl jsem s velitelem na zem se vrátit a nemohl se po krajanech poohlédnouti. Představen mi vyšší důstojník! Pan z V . . . cki. »Račte býti Polák?« »Ano, jsem rodu polského, jsem ale Rakušan.« A já naivní dosud myslil, že vedle loyálního Rakušana může někdo býti také Čechem, Polákem atd. O pane Badeni! pane Badeni! — — —

K desáté hodině jest v Singapore velmi živo. Teprve o půl desáté otevírají se obchody, úřadnictvo i obchodníci přijíždějí ze svých vzdušných obydlí venkovských do masivnějších zdí obchodní a úřední čtvrtě a Singaporem koluje onen čilý ruch, jenž v Asii nalezá sobě rovného leda ještě v Hongkongu. Asiát i Evropan chvátá, spěchá, chce vydělávat a vydělává. Leč Evropan sotva již tu knížecího jmění nabude.

Cop, plémě mongolské, vítězí. Dříve snad malým jen kramářem, jenž nad bednou zboží v některé z kantonských neb šanghajských uliček spával, válí se dnes v přepychu hedbáví,

snad se i — denně myje, nádherné má kočáry, odkud s patra pohlíží na západního barbara.

Za Číňanem pomalu se vtrá Žaponec. Již četně sem vyváží své zboží, a sice po pořádku: uhlí, sirky, prostituci, zrcádka, deštníky a laciné bavlněné zboží. Asie Asiatům! Singapore na papíře jest anglickou kolonií. Ve skutečnosti však jest pokročilým zárodkem nového Pekingu, ne snad nové Číny, najisto ale nové Asie. Kdo v této bude hráti prim? Quien sabe! —

Balil jsem své bedny, rovnal své sbírky. Skvostné rajky kafrem posypával jsem v úřadovně svého hostitele. Vlastní chef firmy a rakouský konsul meškal mimo město. Na malé lavičce, u dveří pisárny seděla drobná postavička. Evropan, chudě, ale čistě oděný. Jistě nemocný námořník, myslím si. Valně jsem si jej nepovšiml. Dusivý kašel, těžké oddychování časem vyrušovalo mne z práce. Kdo pak rád slyší broušení kosy nemilého žence — třeba-li to jen vedle a ne u vlastních dveří bylo. Chudák! Teprve nyní si jej pokradmu lépe prohlížím. Ta zubožená planoucí tvář a mokře lesklé oči. Do sebe stlačen sedí skroucen, s těžce pracujícími prsy. »Jsme to mrzáci,« řekl by nezapomenutelný Vojta Náprstek. Přišoural se ke mně. »Pitšén, wan komt der Herr Konsul?« těžce mluvě tázal se mne. »Dnes již sotva přijde,« odpovídám rovněž německy, »jest zde ale jeho zástupce, přejete-li si čehos, zavolám jej.«

A dle výřečnosti Rakušana z Cislajtanie v něm poznáváje, táži se pln zvědavosti, opět a schválně po německu: Co jste za rodáka? »Ich bin ein Behm!« »Ale, ale! Snad Deutschböhme?« »Oh nein, Stockbehm.« Mlčel jsem chvíli. Dojala mne ta upřímnost. Obyčejně prostý Čech, jenž v cizině u rakouských konsulátů se něčeho doprošuje, rád z atavismu generací se zásadně zastírá. Zde byla výjimka, přímo se hlásil.

»Z kterého kraje pak? A co je s vámi?« spouštím po — českul Jak se mu v očích zajiskřilo! . . . Pekař z okolí Poličky. Býval v Terstu, pak ve Rjece, pak na moři, konečně v Singa-

pore utekl z lodi, pekařil zde čtrnáct měsíců — a dopekali. Silné zimnice, horké ponebí, těžká noční práce a dnes z každého oka mu vykukuje smrt. A chudás dosud doufá. Včera zakotvil v přístavu rakouský »Lloyd« a tu přeje si vymoci od konsula sníženou cenu! Nežebrouf o přeplavbu zdarma. Třesavou rukou hrabe se v několika málo zlaťácích a vypočítává mi, že dá-li se mu za poloviční cenu lístek do Kobe (Žaponska) a pomůže-li mu tam konsul k další lacinější plavbě, vystačí až do Vladivostoku. A dostati se tam, že prý jest zachráněn. Na moři se zotaví, chladný sever dá mu opět sílu, to jen ta horká, singaporská zimnice mu tak nohy podrazila — to se ale vše podá! Ach, kéž by již dýchal ten mořský vzduch! — — —

Přebhám po sni, bedny se mi pletou v cestu. Zpropadené rajky! Vypadají jako pelichající právě kavky. Jsme to mrzáci, jsme to mrzáci, pane Náprstku!

»Proč nejedete raději domů?« tážu se.

»Ach, vědí, pane, na to mi jako moje peníze nestačí. A pak prosím jich — doma mám sestry, bratra a jako chudák bych nerad přišel« — silný kašel přerušil další jeho sdělnost.

Pobíhám a počítám: Vezmeš klobouk, dáš do něj něco. Co na tom, bude-li o jednu vycpanou nestvůru, nebo siamského bůžka méně? Zaklepáš u známých, všude tě nevyhodí, uspořádáš v singaporském klubu přednášku »O nebudoucnosti nové Guineje«, prodáš křiklouny papoušky a — Hm, raději ne! Děk pomoci soucitných Němců firmy D. Brandt odešel ubožák šťasten, všem ruce tisknuv i mně, jehož za konsulárního agenta pokládal, na palubu »Lloydu«. Na své úspory nemusil sahat, i teplého šatstva, prádla a houní pro studený sever se našlo. Popluje na slovanskou Sibiř. Zdaž dopluje...?

V pravé poledne běhat ulicemi singaporskými není ani nutno, ani zdrávo. K tomu jsou zde »Rikšové«. Proč zrovna já jsem běhal, nevím. Mor na lodní agenty! Mor na ně! Již dva dny tropí si ze mne šašky. Každodenně, a sice odpoledne »odjíždí«

moje loď. Má zavazadla dávno jsou zabalena. Se vším jsem se už rozloučil, i s papoušky, orangutanem, tarsiem a kde jaký pes v sousedství, který se mnou byl spřátelen. Prý teprve zejtra! Náklad dosud není dovršen. Marnotratím čas v hotelu a probírám se časopisy. Nachomýtl se mi holandský časopis: »Wereld Kroniek«. Čtu: »Het Boheemsch Strijkquartet« . . . . Op den eersten avond werd vooral het quartet »Aus meinem Leben« van hut landgenoot Smetana. Vida, vida, gratuluji vám, přátelé ze čtverlístku, k holandským úspěchům. A tobě, nesmrtelný Smetano, ku tvému »Aus meinem Leben!« Vesměs německy rozumějící Holanďané zajisté potěšení byli nově nabytou vědomostí, že »Smetana« vzdor svému »uherskému« jmenu byl Němcem. Čechie zahal svoji tvář, máš smůlu, nenapravitelnou smůlu. A trochu jsou na ni vinni přátelé naši, kteří by měli ostřejší slovo promluvit se svým impressariem. »Já jsem muzikant, já hraju a já musím vědět, co hraju a jak se jmenuje kus, který hraju!«

Přál bych vám vidět potulného, bengalského eskamotéra, jakých v Singapore několik pobíhá. Takový jeden sedl si k našim nohous na zem, ve chládek verandy před hotelem, rozevřel roztřepaný pytlík a vytáhl několik kamínků. Odhalil ramena, vzal kamínek do jedné, ukázal druhou prázdnou ruku, pozvedl obě, sevřel je dohromady: Satu, dua, tiga — jeden, dva, tři, foukl a ejhle z polootevřené ruky hlavičku vystrkovala živá ještěřice. Vzal kamínek druhý a přetvořil jej v cvrlikající ptáče.

Pohlížím ven. Vrabci, kterých tu dost a dost, honí se po žlábcích střechy, vtr šustí malými palmami, pestří lidé, pestrých šatů, spěchají neb loudají se kolem. Několik chudých Arménů žene se ku předu. Starce s patriarchální bradou, ale s »prohnáním« výrazem obličeje podpírá špinavý cumploch. Žena a dcerky jiného rousají se v zadu. Nutím se do sympatií s Armény. Včera navštívil jsem jich čtvrt. Nejvíce do očí mi bilo špinavé ženské prádlo. Arménů je zde dost, chudých i bohatých. Asi

dva neb tři milionáři. Kolem kluše šest Číňanů, neprodušně zatmelenou rakev nesoucích. Chudý pohřeb bez bonzů, bez papírových transparentů, modlitbiček, okras. Nejspíš chudý kuli. Hodí ho do jámy na čínském hřbitově.

Nosiči spěchají, jsou veselí a dělají špatné vtipy. Kolik z těch šesti se bude příštího roku smáti? Neb za dvě za tři leta? — — Pan H. představuje mi lékaře z lodě rakouského »Lloydu«. Jest semita, má světoznámé dvojslabičné německé jméno, hlásí se mi za »Moravana« a nutí se ochotně do češtiny. Dnes se s těmi připomínkami na vlast zrovna pytel roztrhl. Studoval v Praze na německé universitě. Žaluje upřímně, že »jeho« lidé v Kyjově prohráli. Žal a soustrast cítím nad pokořenými (Vae victis) i nad češtinou páně doktorovou. Ujišťuje mne, že česky rád mluví, matka prý je Češka, ale měl málo příležitosti. — O páté odpolední opět obživlo evropské město. Obchody se uzavírají, ve vozících i kočárech, též na kolech jede singaporská Evropa domů. Dříve ale, a to valnou většinou, do klubu, neb na velké prostranství k »Lawn-Tenisu«, a »Foot-Balu«, jenž v žádné anglické kolonii nesmí scházeti. Konečně pak na samém pobřeží účastní se »korsa« »lepšího i špatnějšího světa«. Pravá smíšenina. Domorodý malajský radža (kníže) s třemi lokaji, bohatí Parsové, Hindové, jeden, dva Arabové, většinou ale moderní Čína, často »jeunesse dorée« na vlas se stejně nedůmyslnou tváří jako v Evropě, jen že po čínsku oděná a bez monoklů. Několik povozů druhé třídy, soukromých, z daleka křičí svým pestrým obsahem. Prvý den měl jsem to za klec s papoušky. Byly to pouze dámy z baru*) Barmaids. Jest zde v Singapore několik malých hotýlků a restaurantů s damskou obsluhou. Nejsou to žádné české sklepnice, v potu tváří a v bavlněných šatech chleba vezdejší sobě vydělávající naopak dámy v bohatých toaletách. Dámy, které za vlídný úsměv, drobet štěbetání a že k vám si

*) Bar — hostinec.

přisedly (ó kouzlo ženskosti!) vyžadují, byste mizerii denního života, stesk po domovu a špatný kurs stříbra společně s nimi upili v padesátikrejcarových láhvích německého šampaňského, kterého se zde láhev ovšem za jeden — dva dolary čepuje. Že prý se ho v každé místnosti denně láhví až do sta vyprázdní. Ubohé žaludky! Vše to za pouhý úsměv líbezných rtů dozrávajících mláď, jehož jitřenka kvetla skoro výhradně v obvodě rakouských vesnic! Ale »hony soit, qui mal y pense.« Všecko v největší počestnosti! Vlastní »demi monde« má jinde své chrámy . . . Vlastně těch kolem objíždějících kočárů není tak mnoho. Korso bývalo prý jindy živější, ale zdá se, že konečně dámy tak zv. lepší, počínají se straniti smíšené společnosti.

Mne tedy Singapore, vlastně jeho večer, nenadchne nad obvyklou mřínou. Kam dnes? Divadla náhodou a na štěstí tu není. Chraniz nás bozi italských div a vybrakovaných tenorů. Ochotníci hráli včera. Dostali mne tam. Na prknech pohybovalo se několik jiných prken. Pouze hrdinka rozehrála. Měla pro tropy velmi přiměřený kostým. Dnes odpočívají herci na včerejších vavřínech — kam tedy? Jest zde také dámská kapela, kterou neprávem nazvali »Tingl-Tangl«. Skoro vesměs Němkyně z Čech. Požívají i v pomlouvačném okolí dobré pověsti. Mnohá se již mezi Suezem a Hongkongem vdala, málokterá našla, co hledala — slušných úspor. Zbývají čínská, malajská divadélka, zajímavá sice, leč pro dnes bylo těch dojmů příliš mnoho. Zajímavější bude procházka ulicemi. Tu a tam malebný plastický obrázek v genu staroholandských mistrů, jen že jiného zbarvení a jiných tváří. Malé obchody, čínská kuriosa, vykladači karet, prodavači amuletů, čínské pouliční hotélky u nás, pak pravým Babelem a Sodomou, podél krčem opiových, malajských brlohů, mezi domky policií střeženými, kde karban se kryje a pak kolem několika osvětlených ulic. Nemusíte dále chodit, ani bych vám to neradil. Z levé strany není se čeho obáhati. Jen zdvořilé úsměvy, vítání, srdečný smích se rtů žaponských drobných postavicek, zvou

vás, byste vypili koflík čaje, sklenici piva. V pravo rvaly by se o vás, strhly vám a odnesly klobouk. Zní k vám onen pověstný drzý tón námořnických krčm v jazyku anglickém i německém, ač obyvatelky krčm mezi sebou většinou polsky a rusky hovoří. V levo Asie, v pravo Evropa, obě nevěstky. Moderní ženo, ejhle, problém k luštění, záslužnější »bloomers« a bicyklu! — Už celou čtvrt hodinu běhá za mnou Rikša, jak pes za kostí — svezeme se tedy! Domů! Čas k večeři. Doma rámus. Kočku svedly ne-zřízené choutky do obrovské klece mého Kakađu, ale prchla před rozčepýřeným netvorem. Teď chudák mourek se třese a tlačí ke zdi, Kakađu řve, psům to dělá švandu. Venku notují druží papouškové. Můj hostitel proklíná moji menagerii. Večeře na rychlo odbyta, do polévky napadalo nám létavých mravenců, do kávy mur. Jen moskyti se nenapálí, lesk světla je nesvede. Píchají až radost — tedy raději pod síť a do postele. — — —

Sto dojmů denně tebe vyruší. — — Jen kdybych dnes brzo usnul! Přál bych si býti na tvém místě, čtenáři, spal bych již dávno.

Mořské zahrady (De Zeetuinen.)

Zdálo se vám již, že lítáte? Okusili jste již opojného doušku vína, po němž zdá se vám pojednou, že proti všem zákonům tíže vznášíte se ve vzduchu? Tak lehce, svěže, jako byste dávno byli odhodili pozemskou kuklu a vznesli se nad prach a špínu slzavého údolí? Zajisté, že snili jste již takto; rozmarným jediným těšitelem jest Morfeus, ač aetherické vznášení se ve snu končí někdy úzkostlivým pocitem pádu s věže, s hory a se schodů. Kdo z vás kráčel však na dně mořském, ve skvělých zahradách a palácích bradatého Neptuna, třpytných Najad a rozpustilých Tritonů? Ovšem že ve snu! Sázím se, že nikdo. Sny takové rodí se jen na březích slunečného jihu, kde příboj vln k jasnému

snění zve, kde syté světlo očí oslňuje a ohnivé víno bouří krev. Kde však denně stojí vám po boku bledá Starost, kde vedle mrzutostí polykáti vám jest kouř a saze a spokojiti se odvarem sladu, tam staneme se časem zakyslým námořníkem, ale nikoli snílkem o tajemné říši Najad. Avšak veleben buď Hospodin; já nesnil, já viděl. »Blahoslavení, kteří mají oči a vidí! Blahoslavení, kteří vidí a věří.« Já viděl a nevěřil; byl jsem opojen. A předce nebyl to žádný klamný sen.

Věru: já se vznášel, letěl a opět zanícen se zastavil, tu vysoko, tu nízko nad podivuhodnou zahradou, nad světem kouzelným. Nad Edenem plným zářících barev, stromů posetých dletem malých umělců, kteří pracují z pestrého mramoru celé světy, veliké ve své kráse, krásné v nejmenším detailu. Vznášel jsem se nad pestrým kobercem, nad korunami fantastických bizarních zákrsků, které pnuly se nicméně tak vysoko, že rukou jsem jich mohl dosáti, obával jsem se však dotknouti se svatokrádežně kouzelného mlhavého obrazu, aby mně snad nezmizel. Pestrobarevné ryby blížily se zvědavě, střelhibitě však prchaly, spatřivše netvora nad nimi plujícího. Obrnění rytířů, raci پوستevníci, medusy s koketními čepečky, modré a červené hvězdice ledva si nás všimly. Pozvolna pohybovaly se široké lupeny a obrovské kalichy, jemně třpytily se a třásly v neurčitém světle tenounké oživené větvičky. Věčné kolébání, třesení chvění — jen žádný hlásek, ani nejmenší zašelestění neozvalo se z hloubky. Vždy dále vznášel jsem se a stále měnil se obraz — ač se opakoval — v novém půvabu, v nových skupinách, až oči nadšením přecházejí. Podivuhodný pocit, omamující nádhera! — Plul jsem nade dnem báječného moře korálového kol ostrova Amboiny, křídla má byla malá kocábka s daleko odstálými tyčemi opěracími, podobající se vodní vážce.

Dne 24. října r. m. stál jsem již velmi časně z rána na kapitánově můstku hollandské lodi »Loudon«, a srkal ve společnosti kapitána silnou kávu a svěží mořský vzduch. Jitro

bylo krásné, tropické. Pluli jsme východoseverně přímo do zálivu Amboiny na dalekém obzoru se objevující. Severozápadně zvedá se ostrov Buru, hladina moře v zlaté záplavě vycházejícího slunce třpytila se zdánlivě klidná a k plavbě bezpečná. Měl jsem již za sebou ostrovy Javu, Bali, Lombok a Celebes a očekával jsem toužebně den, kdy budu moci vkročiti na ostrovy Molucké, domovinu libovonného muškátového ořechu a hřebíčku, bílých kakaduů, krásného brouka *Euchyrus longimanus*. O osmé hodině vyjíždíme již do úzkého táhlého zálivu ostrova Amboiny, který dělí tento skoro na dvě polovice. Hornaté a lesnaté stráně tvoří líbeznou krajinku, poskytující půvabný pohled. Přijemná to změna po zaprášené ploše města Makarsaru (jižní Celebes), která cestovateli zkušenému v tropech ihned bije v oči. O deváté zakotvíme před hlavním městem velikých Moluk téhož jména, jaké má ostrov. Dvojitý zklamání; předně darmo napínám čich, abych vyhlášenou vůni vzácných koření ucítil, a darmo napínám zrak, abych něčeho z města uviděl.

Jestli viděti sice pevnůstku a několik roztroušených domků u břehu, z nichž těžko souditi na sídelní město. Teprv později na pevnině našel jsem několik ulic Číňanů a domorodců; Tito jsou většinou křesťané, ale nadutí ve směšně temných nebo černých šatech; o něco dále blíže fortu ulice v zahradu proměněné několika zde usedlých Evropanů, míšenců a domorodců! Ulice jsou až úzkostlivě čistě držené, domy malé, ale úhledné a vzdušné, vše zacloněno bujnou stkvělou vegetací. Tu a tam hemžil se nějaký človíček v hlavních třídách, ale vše okázalo, že doba rozkvětu Moluk již dávno minula, a panující zde jindy bujný život utuchl. Díky však rajske vegetaci, zdvořilosti obyvatelstva a krásám přírodním na ostrově vůbec zalíbilo se mně půvabné hnízdo. Kus ráje jako stvořený pro život šťastný a klidný, jež v polosnění blaženém trávení tu možno. Kdyby lidé jako všude i v menších městech hollandského světa koloniálního pro samé klepy a starosti o bližního ke klidu přišli. V Amboině

měl jsem pět dní čekati na parník Kamphnis, jenž jezdí na ostrovy Seran, Tarnate a k cíli mému poslednímu — Nové Guinei. Mimo interest přirodovědecký zajímala mě Amboina též tím, že v letech 1854—60 působil zde znamenitý entomolog, lékař v hollandských službách Dr. Karel L. Doležal (psal se Doleschall), jenž bohužel mlád zemřel. Při loučení se s přívětivým a ochotným kapitánem tázal se mne tento: »Mynheer, heeft U de Zeetuinen soms gezien?« (Pane, viděl jste již mořské zahrady?) »Mořské zahrady? Nu ovšem že je navštívím, nepřeji si nic toužebněji, vždyť nečetl jsem darmo Mohnikea, Wallacea, Rosenberga, Forbesa a jak se všichni jmenují!«

»Musíte tam však jítí teprv zítřa, krátce před východem slunce, když moře při úplném klidu má hladinu jako zrcadlo. Dnes již jest pozdě.«

Druhého dne již o šesté hodině stál jsem na břehu, zul se a pomáhal mohamedánskému majiteli jeho malouňkou loď »prau« šoupnouti na vodu. V zadu usadil jsem se pak, používaje krátkého lžicovitého vesla za kormidlo. Abych ušetřil, najal jsem loďku malou s jediným veslařem. Loďka byla uzounká, nízká, as 3·8 m. zdělá, z jediného kmene zhotovena. Dole je kulatá a bez kýlu, takže by při nejmenším pohybu musila se převrátiti, kdyby neměla duchaplné ono zařízení s přiloženými v jisté vzdálenosti trámci, čehož Afričané a Jihoameričané neznají. Napříč přes loď, pevně s touto spojeny, leží 2—8 (dle délky loď) až na 2 m. od hrany loď odstavající tenké trámce, na něž rovnoběžně s loď běží po celé délce tyče z lehkého bambusu pevně k trámům přivázané. Při nejlhčím pohybu loď narážejí tyto na povrch vody a udržují takto loď v bezpečné rovnováze, tak, že beze strachu mohou se napnouti nepoměrně veliké plachty, a loď letí s ptákem o závod. Klap, klap letěla loďka ku předu, hravě špičkou neb tyčemi prorážejíc klidnou hladinu zátoky. Slunce musilo se ihned objeviti nad vrcholem nízkého pahorku. Pokoušel jsem se započítí hovor lámanou svou malajštinou, po-

Lodka Papuan (Nová Guinea).

kusy se však nezdařily mou neznalostí. Říditi dala se loď hravě, vzduch byl vlahý, pln pikantní vůně solné.

Dýchalo se tak lehce. V klidných liniích táhly se horské hřebety obou břehů, bližší polit dávno již jasným denním světlem, onen dosud ve vlastní stín zahalen. Ni hlásku se neozvalo. Pode mnou dosud temná neproniknutelná hloubeň, tu temněmodrá, tu zelenavá. Pocit sladké teplé rozkoše vtírá se do srdce; zapomenuta jest choroba, žal i podrážděných nervů útrapy, zapomenuta minulost i přítomnost, lhostejná budoucnost; žiji jen okamžiku, pídí času blízkí se hodiny. Jaký to oblažující, starosti zapuzující pocit, slyšeti jen úder křidel neviditelné nedostižné bohyně. Ano, šumění mohutných perutí její několikráte mnil jsem slyšeti, cítiti; kdož by tě mohl zachytiti na krátko, byť následoval pak žal tím větší — ó nadpozemská stále hledaná, nikdy nenalezená?

Rozednilo se. Hladina vodní zastkvěla se v odlesku slunce, velkolepé zrcadlo pro probuzenou právě krásu. As půl hodiny cesty nad městem má »mořská zahrada« počínati a táhne se rostoucí krásou podél břehu, kde není hloubka veliká, za to voda tak průhledná, jako snad nikde na světě.

Byli jsme již skoro u cíle, dosud zíral jsem marně s upjatostí do vody. Najednou stávala se voda jasnější, bylo viděti i různé stíny na dně; v před pádila loďka. Stíny stávaly se hmotnější, dostávaly tvar, letěly k nám, nořily se do hloubky; — ještě několik úderů veslem, pak dost; loďka již jen setrvačností pluje jako racek laškující s pěnou.

A s dechem zatajeným, beze slov, oči opojené, zapomínaje na celý svět, musil jsem stále do hloubky hleděti, kde odrazem hojného nyní světla, lomem barev, pohybem vody bezednými zdály se býti mělčiny. Jaký to podivuhodný báčhorkový svět tam dole! Trásl jsem se rozčilením. Když jsem se naklonil přes okraj nízké loďky a visle hleděl dolů, zmizela zdánlivá rozhraní vzduchu a vody a zdálo se mně, že pluji v jediném vzdušném, jasném,

nikdy nevídaném bezhmotném prostoru, aneb se vznáším oddělen od světa hmotného.

Pluje-li se rychle po hladině, změní se jasný obraz v mlhavý, pitvorný; zastavíme-li nebo jen pozvolna veslujeme, jest illuse úplná. Voda jest zde tak průhledná jako vzduch, takže každý předmět na dně mořském až do značné hloubky 9·5 m. ostře rozeznáváme. Té nádhery barev, toho bohatství tvarů! Nesčíslné druhy stromovitých i houbovitých *Madrepor*, *Astraeid* (korálů hvězdnatých), pak korálů vějířovitých, *Georgonid* s rohovitou korou lesku téměř kovového, plných ozdobných větviček, vedle toho barevné *Tubiporidy* a opět *massivní* varhanice! Zde palčivé *Alcyonie*, živá péra mořská, medusy, na nichž světlo jako na drahém opálu se láme; polypy předčí své barvy jen neobyčejným tvarem, hvězdice červené a modré zdají se jednou tak veliké, ježovky červenavé se nesou vedle odporných sumýšů. Obrovské vějíře z jemných lusků a větviček tu jsou pružné jako kaučuk, tu opět křehké jako sklo. Schází mně slov, vyčítati krásu ojedinele sedících měkkých sasanek; příroda rozmarná dala jim tvar a barvitosť různých květů, karafiátů, růží a sasanek! Podivný rozmar nevyčerpatelné přírody: orchidejím dá tvar zvřítat a nejnižší tyto zvířecí bytosti zušlechťi podobou květů. A květy tyto mají též své motýle. Poměr obou jest ovšem méně přátelský nežli u tvorů pozemských. Motýli těmito jsou četné stříbrolesklé anebo papouškovitě strakaté ryby, mezi nimi i modře lazurové a modravě červené. A stkvělé louky se zlatým pískem a opět oasy porostlé mořskou travou a řasami. Celý věk lidský a dlouhý věk bylo by třeba k vědeckému popisu jen povrchních pokladů těchto podmořských.

Slunce vždy výše stoupající vrhá své vítězné paprsky vždy hlouběji a svisleji, ozařuje tisíce sluje a útesy podmořských lešů, luk až do labyrintu čar a barev, vše září leskem a barvou. Obraz unášející, nevyrovnatelný a živý — nevymazatelně utkvěl v mých upomínkách.

Nejpodivuhodnější jest zahrada tam, kde blíže břehu hloubka nepřesahuje 2·5—3 m, kde nejmenší lastura ostře jest viditelnou. Lhostejný můj průvodce žvýkaje betlový ořech, odplivuje do vody a má mne jistě za blázna! Nebo toužebně natahují někdy ruku po některém zvláště krásném předmětu, úplně zapomínaje, jak hluboko se nalézá. Konečně pochopuje! Rychle shodí jediný kus šatu, skočí obratně s lodě a ponoří se. Obraz před mýma očima počne kolísati, na to kruhy stávají se kratší a užší, a cosi černého, strašidelného, lidské tělo, noří se ke dnu. Vidím každý nejmenší pohyb jeho, obdivuji se klidu, s jakým ruce jeho po žádaném hmatají. Pomalu, jakoby tam dole cítil se doma, odtrhuje potápěč jeden kus po druhém; krabi a ryby přecháží, pak lebkou vodu prorážejí, vynoří se lidská nestvůra na povrch. Hu, jak ohyzdná! Zavalité tělo se čtyřmi odstávajícími hrabájkami okončinami, žabími stehýnkami a hladkou kůží — jak odpudivě ohyzdně vypadá člověk pod vodou vedle něžných průhledných medus a jiných ohnivě zbarvených zvířat mořských. Máme ihned dojem, že člověk do této podmořské krajiny tak málo patří, jako kaňka do akvarellu na hedvábí. Zajisté, že nadarmo nevyvrhlo moře zpěněné Venuši; nehodí se do okolí jejího, radostně vydalo moře božku souši; malíři, kteří tu tichý klid, onde překvapující rozmar hravých vln, rozružený příboj a zkázu moře vlami a tritony ožívujete, spalte své modely!

Nahá těla mužská i ženská jsou posměchem na krásu obyvatel mořských! Chcete-li oživit jimi moře, učíte je průhlednými jako jsou medusy, pestré jako ryby, rozmanité jako les polypový! Jděte do Amboiny, vznášejte se nad hladinou a ponořte se pod vodu. Není podivuhodnějšího atelieru na světě! — Teprv vítr přinutil mne vrátiti se! S toužebností vzpomínám na tebe, báječná zahrado v Amboině!

Koření Moluk.

Souostroví Molucké nazváno ostrovy kořenými: »bohatými ostrovy kořenými«, a těmi též bývaly, pravé zlaté doly pro Hollandány v minulých dvou stoletích, ale též ohyzdnou skvrnou jsou v dějinách evropské hamonivosti, »křesťanské lásky k bližnímu« minulých století. — Dnes jest dávno po bohatství Moluckých ostrovů, žije se již jen z odlesku minulosti a kromě ostrovu Banda, pravého ráje kořeného, jsou všechny ostatní ostrovy více škodonosné pro hollandskou vládu.

Již počátkem středověku hrálo koření důležitou úlohu v obchodě i kuchyni bohatých lidí. V asijském Orientu bylo upotřebením jeho ještě staršího datum. Tak byla na př. skořice Israelitům starého zákona známá a upotřebovaná na libovonné masti a koření též od Foeničanů, Řeků a jiných národů starověku. Mnohými překupníky: Bugisy, Malajci, Javajci a Arabi dostalo se koření pozvolna a velmi draho do Egypta, aneb údolím Eufratským do Malé Asie, a odtud řeckými a italskými obchodníky do všech zemí kol Středozemního moře. Jistě že tisíciletého stáří jest vývoz koření z Bornea, Celebesu a ostrovů Moluckých do jižní Číny. Že zde vždy panovalo čilé spojení, dokazuje veliká záliba i skoro úplně nahého divokého domorodce těchto ostrovů, pro staré čínské vázy, jež možno nalézt u Dajaků, Alfurů, Papuanců, u nichž všeobecně chovají se jako rodinný poklad po předcích. Portugalci, kteří r. 1513 ponejprv Moluky navštívili, byli prvními Evropany, kteří koření tato přímo do Evropy přivezli.

Avšak vláda směělých Lusitanů netrvala dlouho na tomto nejvzdálenějším Východu, zůstavila sice mnohé slovo své řeči, mnohou kapku vlastní krve domorodému obyvatelstvu, proti svěžím činuchtivým Hollandanům nemohla se však na dlouho udržeti. Hollandané, »handelaarové« par excellence, padli na kořist

kořennou jako jestřáb na ptáka. Stará všemohoucí »Nizozemsko-východoindická kompanie« (založena v roce 1602, zrušena r. 1800), zapsala se neblaze do dějin i srdcí domorodců. Nenáležím k t. z. »filantropům«, blouznivcům (à la spisovatelky »Chata strýčka Toma«), kteří si každého »divocha« přistřihli ideálně a románovitě, a aby »člověka přírodního« jako ideal a perlu lidstva sestrojiti mohli, pro tklivý kontrast bělocha efektně jako taškáře a podlého vetřelce líčí, jenž jakmile se objeví, ihned štěstí a klid ráje ruší. Nicméně musím souhlasiti s těmi, kteří o způsobu, jakým Holl. vých. ind. kompanie evropskou kulturu šířila, jen s opovržením se zmiňují. Neboť je-li jen polovice toho pravda, co o hospodářství Hollandanů v době jich lesku a periodě jich libovolné kultury kofení, domorodcům vnucené, se psalo, mohli by staří Mynheerové směle podati si ruce se španělskými Conquestidory, zlata lačnými! Ovšem že mluvím o hollandských kramářích XVI. až do XVIII. století a nikoli o hollandském lidu, který svými boji za svobodu, svým věděním a uměním slavně se zapsal v dějiny blíého plemene.

Avšak milí ti kramáři středověku, ať náleželi jakékoli národnosti, byli vždy roztomilými lidmi, kde běželo o to, ubohým divochům, pohanům, přinést spásu duše a evropskou kulturu. Vše dělo se vysokomyslně, leda že vedle toho malý výděleček hleděl se docílití poctivým křesťanským obchodem. Proto as šli vždy praví nadšení missonáři tam, kde krajané jejich neměli své působistě.

V době Portugalců bylo pěstování stromu muškátového*) a hřebíčkového,**) jimž tato stať jest věnována, obmezeno na několik málo ostrovů, které mocnými tidorskými a ternatským sultány ovládný byly.

*) *Myristica fragrans* Hout, malajsky »Pohon pala«.

**) *Caryophyllus aromaticus* L. malajsky »Čínky« zvaný, jest *Myrtacea* rostoucí na ostrovech Almahera, Ternate, Tidore, Batjan, Makian.

Strom hřebíčkový byl na severních Molukkách, na ostrovech Tidore, Ternate, Batyan, Makian, něco málo na Halmoeře, strom muškátový pěstoval se na malých jižních ostrovech: Banda, Nila, Serna, Damme a jen místy na větších ostrovech Seran (Ceram) a něco na Ternate. Aby zmocnili se kořeného monopolu, a zničili pašování mohamedánských překupníků, Buginerů na Celebesu a j. více, připadli Hollandané na myšlenku, která pro ně měla sice výhodu, ale pro ubohé domorodce byla zkázou: obmezili totiž pěstování drahocenných stromů na několik ostrovů, jež bylo snadno kontrolovati, a výnos odváděti se musil jen holl. východoind. Companii. Byly to as kruté dny pro pohany a mohamedány, když křesťansky vychovaní Hollandané započali své historicky nesmrtelné výpravy (»Hongietogten«) k domorodcům.

Všemohoucí kramářská politika XVII. století přinutila za tím účelem, aby dostala málo sice, ale velmi drahého koření na trh, holl. vých.-ind. kompanii k velmi energickému nařízení, pro domorodce zákazonosnému: aby všechny stromy kořenné, kromě od Hollandanů obsazeného a snadno přehledného území byly zničeny a všechno další sázení jejich zakázáno. Značný počet menších lodí, jak se jich zde užívá, na nichž otroci veslovali, obsazeny byly válečně vyzbrojenými ostrovany, a pod vedením guvernéra Moluk vytáhlo se na cestu inspekční! (Chyběli jen ještě, jak v jižní Americe se dalo, mniši, kteří podobné výpravy španělských Conquestidorů doprovázeli.) Čtěme, jak takovouto výpravu líčí dr. Mohnike:

»Z tisíců mužů, kteří bezplatně a při nedostatečné potravě, hlavně jen ze saga se skládající, na četných lodích jako galejní otroci veslujíce, ve dne v noci mnohdy proti větru a proudu mořskému a vždy největší rychlostí sloužiti musili, zahynulo již mezi jízdou značný počet (snad přehnáno). Značnější ještě část ztratila zdraví a utrhla různé nemoci. Pozůstalé rodiny mezi tím upadly v bídu a nedostatek (může býti tak dalece přehnáno, že na šťastných těchto ostrovech hladověti nikdo nemusí).

Posádka lodí, hladem a nedostatkem nucena nezdržela se nikde plenění a loupení. Neboť ačkoli byli guvernér Amboinský a jeho fiskalové přítomni, nebyli s to, při velkém množství lodí a mužstva a někdy snad ani nechtěli do opravdy případy podobné zameziti. Ještě hůře dařilo se však těm osadám, které panujícím zde blahobytem neb jinými okolnostmi vzbudily podezření, že obyvatelstvo provozuje pašeráctví s kořením. Tu nastalo přísné vyšetřování fiskaly, a jestli obyvatelstvu takové osady nepodařilo se dokázati co nejpřesvědčivěji svou nevinou, nastalo ihned rychlé a nepoměrně těžké potrestání. Při tom trpěli neviní s vinnými a v první řadě pohlaví. Tito, i když byli někdy neviní, pozbaveni jsou úřadu, vytrženi z rodin a v okovech zavlečeni do Amboiny, aby zde jako trestanci pracovali na veřejných stavbách; mnohdy i před tím mrskáni a vypáleno jim znamení. V osadách postižených nebyly jen, jak všude se dělo, sady stromů muškátových a hřebíčkových vyvráceny, nýbrž i palma kokosová a všechny ostatní stromy ovocné, lesíky ságové zničeny a všechna stavení vypálená. Většina obyvatelstva prchala však vždy již dříve, nežli ničení majetku jejich započalo, do lesů a do hor.

Když pak loďstvo (Hongieflotta) po oplutí Ceramu a ostatních ostrovů vrátila se do Amboiny, odbývány zde v kostele, jako po ukončení vítězné bitvy bývá, slavnostní služby boží. Vůdcové a náčelníci výpravy nestyděli se, veřejně Bohu děkovati, že dopřáno jim bylo, prokletým jednáním svým tisíce rodin snad navždy do bídy a nouze uvrhnouti, že hromadně zničili majetek četných bezúhonných, dávno vši obrany pozbavených, vyloupených osad a že zmocniti se mohli většího neb menšího počtu »zločinců«, jichž zločiny byly vždy jen nepatrné přestupky proti kořenému monopolu. Trestající spravedlnosti tyto neušli.

François Valentyn, kazatel reformovaných počátkem 18. století v Amboině, jenž napsal veliké dílo, důležité pro dějiny Nizo-

zemců ve Východní Indii, podotýká výslovně, že po ukončení každé výpravy měli »pochop a kat plné ruce práce«.

Roku 1812, když staly se Angličané pány Moluk, zrušen byl monopol kořenní. V témž roce rozsázeny byly oba kořenné stromy do nejvzdálenějších, klimaticky nejpříznivějších okršků anglické osadnické državy. Brzy na to, r. 1816, vráceny však Moluky hollandské koruně a kořenní monopol opět obnoven. Červánky 19. století pomohly tehdy, že domorodci zůstali ušetřeni výstředností. Když pak osvětlený a lidsky smýšlející baron van der Capellen jmenován byl generálním guvernérem hollandské vých. Indie, zardousena byla konečně r. 1824 soustava tak mnohými prokletá. Dnešní vláda holl. vých. indická zasluhuje celkem jen chválu. Co poměrně malé Hollandsko ve svých velikých koloniích vytvořilo, jest podivuhodné. A jestli i někteří, opakují: chorobně výstřední falešní filantropové (kteří by spíše proti domácímu otroctví pracovati měli), označují poměr mezi Hollandany a domorodci jako poměr pána a otroka (což jest nesmysl a nepravda), jest mně toto »otroctví« (slovo znějící urážlivě) milejší, a shledávám je pro obě strany rozumější a blahodárnější, nežli anglickou liberalitu, která vznikla z nucených poměrů a ze snahy po užitku. Proč neplatí tato svoboda též pro Irsko? Pohledme jen na civilisovaného anglicko-západo-indického černocho, aneb na zbohatlého drzého Singaporského Číňana.

Větší nestvůry, domyšlivějšího exotického »gigrlete«, které si jen některé světlejší stránky evropské superkultury osvojilo a jen o budoucí samovládě sní, nelze si představit. Moderní Žaponec snažil se sice také dosci tento odstín »materiální Nirvany«, ale jest příliš chytrým, aby zjevně stal se hrubým. Ale přenechme úvahy o úspěchem nabubřelém žlutém plemeni evropské diplomacie a vraťme se ke koření.

Ořech muškátový a hřebíčky nalezly mimo dřívější své i značné nové rozšíření. Sází se více méně na všech Molukkách, i v krajinách od původní jejich vlasti daleko vzdálených, tak na př.

na Javě, Sumatře, Ceylonu a jiných místech Vých. Indie, Zanzibaru, Mauritiu, západní Indii, Brasilii a pod. Ký div, že cena tohoto koření, jindy tak drahocenného v posledních letech značně klesla a tím též chuť k zakládání nových plantáží.

Kdežto dle Mohnike na př. r. 1873 vyvezlo se z Moluk ořechů muškátových 8797 pikulů, květu muškátového 2793 pik., a hřebíčku 1086 pik., naloží se dnes na loď sotva dvě třetiny tohoto množství. Kdežto téhož roku 1 pikul (= 130 liber) ořechů muškátových první jakosti stál 200 holl. zlatých, květu mušk. 233 holl. zlatých, a hřebíčku jen nepatrné ceny 62 holl. zlatých dosáhl, stojí dnes v Ternate neb Amboině prvnější 80—100 zl. (druhé jakosti 40, třetí 30 zl.), »fuli« (mušk. květ) 70 zl. a hřebíčku jen 30 zl. jeden pikul.

Nejlepší ořechy vyváží se z půvabného malého ostrova Bandy, kdežto strom hřebíčkový na největším z ostrovů, na Amboině se pěstuje. V posledních letech přiváženy též divoké ořechy muškátové z Nové Guinee na trh, při nehorázné lenosti Papuanců bylo množství jich velmi nepatrné. Měl jsem na ostrově Amboině sice málo příležitosti pozorovati kulturu obou rostlin, za to při zpáteční cestě z Nové Guinee při nuceném svém delším pobytu na ostrově Ternate měl jsem času dost pohodlně pozorovati i koenné stromy a jich plody, ale též zacházení s květy.

Ostrov Ternate, sídlo někdy mocného, nyní jen na pouhého figuranta kleslého sultana, jest osm mořských mil dlouhý a šest mil široký. Nad ostrovem vévodí jediný mocný kužel sopečný, s jehož krásou zápolí jiný vrch ideálně vytvořený — Pic Tidorký — jedenáct mořských mil na jihovýchod odtud položený; jenže jest tento vyhaslý, kdežto sopka Ternatská ještě lonského roku měla silný výbuch. V této vulkanické, silnými tropickými dešti zúrodněné půdě daří se vše bujně, a ačkoli jen strom muškátový se ve značnějším množství vyváží (rajky, kopal, trepang poskytuje hlavně Nová Guinea), daří se na malé ploše skoro všechny kulturní rostliny tropického a subtropi-

ckého pásma. Již kráčíme-li ulicemi domorodců, hlavně mohamedánů, neb mimo několika domů, as dvanácti neb čtrnácti rodinami evropskými obydlených, pozorujeme, že vegetace, pod kterou malé domky a chaty téměř mizejí, náleží několika dílům světa. A jdeme-li pak sady, tu a tam dobře opatřenými, ale často notně zdivočilými, máme snadno klam, jakobychom nalezali se návštěvou v jedné z oněch obrovských botanických zahrad, jež v příznivé poloze a bohatými druhy opatřené viděli jsme v Colombo, na Javě, v Singapore neb Saigonu. Nehledě k některým kosmopolitickým květinám ozdobným, jež potkal jsem druhy v jihoamerických Andech divoce rostoucí, a pak od Prahy až do San Francisca a ze San Francisca až po malý zárodek zahrádky Novoguinejského missionáře všude se vyskytují, pak vyjma rostlin bez domovského listu: ořechu kokosového, pisangu, banánu, východoindického manga, mangustanu, durianu a jiných plodin, jsme překvapeni, vidouce zde v obyčejné zahradě domorodcově asi následující rostliny, rostoucí vedle sebe: Z Asie: strom muškátový, hřebíčkový, skořicovník; z jižní Ameriky: anony, anacardium, kakao, vanilka. Afrika zastoupena zde Liberianským kávovníkem, liliovníkem, bodlavou akací; Australie Eucalyptem a Casuarineami.

Evropa jest ovšem chudě zastoupena jen citroníkem a pomorančí, vlastně asijskému pásmu náležejícími. Mezi tím rostou a daří se pestře promíchané: sagovník, areka, betel, palmy, granátové jablko, rýže, indigo, kukuřice a konečně všechny zeleniny, jež ze všech koutů světa Malajci, Arabi, Europany, Číňany během staletí sem přeneseny byly, a zde ovšem jen v několika exemplářích se pěstují. Vždyť v těchto částech tropů zapotí se domorodci leda při veslování, při polní práci nikdy.

Krásné jsou sady stromů muškátových, méně úhledné stromy hřebíčkové; nic nevyrovná se však krásou v plném květu se nalezající plantáže kávovníku, která z daleka vypadá jako sad

stromů kameliových, na něž náhle napadl snůh; půvabný obraz, jemuž v Japane často jsem se obdivoval.

Strom muškátový jest zjev statný a ozdobný, krásného pravidelného vzrůstu, mnohdy přes 30 stop vysoký, koruny zakulacené, zřídka zašpičatělé, celým svým rázem, též listy jsou podobně utvořené, na naši hrušň upomínající. Jenže listy jsou na hruškový strom poněkud příliš lesklé a tuhé, všechny vybíhají ve špičce a na pokraji jsou vroubkované. Kůra stromu jest hladká, plochá, barvy šedé, uvnitř červená. Listy — kůra méně — rozmělněné voní a chutnají podobně jako plody. Malé, dlouze řapíkaté, velmi křehké, skrovně žlutobílé květy upomínají prý na naši konvalinku (*Convallaria majalis* L.); mně podoba ta nepřipadla. Možná, že ternatské odrůdy druhů bandajských velikostí a vzezřením zakrňují svými nejmenšími, bezvonnými květy kališními. Za to shledal jsem značnou podobu zralého ovoce s malou nezralou neb polozralou meruňkou. Plod jest z počátku zelený, později špinavě broskvově žlutý a potřebuje devět až deset měsíců k úplnému dozrání, načež rozpadne se ve dvě stejné části a na polo jako ušnice se pootevře, ukazuje pěkné nitro a ořech v tlustém dužnatém osemeni sedící. Později, když ještě více se otevře, vypadne ořech, aneb bývá holuby, kteří je rádi vyhledávají, vyklubán.

Vlastní ořech skládá se s velmi tenounké slupky, přes kterou vně opřádá se onen památný, libovonný vláknitý obal — míšek — jenž pod jménem muškátového květu neb macizu v kuchyni hojně se užívá. Jádro ořechu jest bílé, pevné a vyplňuje celé osemení. Též dužnatý obal, ořech obalující, kterého se neužívá, voní velmi aromaticky, jest dosti šťavnatý a chutná ostře a nakysle.

Strom muškátový počne nésti plody v sedmém neb osmém roce: nejvýnosnější jest v periodě 20 až 30 let; stáří stromu přesahuje prý sto let. Zralé, právě rozpuklé plody sbírají se sice po celý rok, neb denně prohlížejí se stromy; jsou však přece

jisté hlavní žně, které dle různých ostrovů do rozličného období spadají. V Ternate jsou to měsíce duben, červenec a listopad. Česání plodu děje se pomocí malého košíku, uvázaného na dlouhé tyči bambusové s ostrými noži, do něhož plody uřezané padají.

Strom hřebíčkový jest méně úhledný a statný. Vzrůstem svým upomíná na jihoevropský vavřín a dosahuje 30 stop výše: koruna v hustou špici vybíhající jest neobjemná. Rozvětvení počíná již poměrně nízko, 4 až 6 stop nad zemí, vystupuje ztuhla do výše, rozbíhá se však v bohaté malé větve, čímž koruna nabude massivního vzezření. Kmen jest sice nepravidelný, kůra ale velmi hladká. Listy vavřínovité, úzké a dole súžené, jsou pevné, na lici zeleně lesklé a tmavé, na rubu mnohem světlejší.

Na konci větví rozdělují se obyčejně vstříčně ve dva páry stopečky květné a nesou tři malé pupeny. Dolní pár tvoří s pupeny kříž, známý to tvar »hřebíčků«. Barva z počátku zelená poznenáhla ztemní, později sežloutne, až konečně živě zčervená. V tomto stadiu úplného rozkvětu trhají se květy a podobně jako ořechy muškátové pozorně se suší, a sice jen ve stínu, ořechy též na slunci. Strom hřebíčkový dosahuje více méně téhož stáří jako předešlý, výnos jeho kolísá dle okolností mnohem značněji. Jsou vyrostlé stromy poskytující jen 6—10 liber, ale také jiné, z nichž až 100 liber se těží. Pravá doba žní v Amboině trvá od října do konce prosince. V době květu má býti vůně tak silná, že cítiti jest prý na palubě lodí dřívě, nežli pevninu jest spatřiti. Amboinské paní dělají ze sušených hřebíčků pékné košíčky, loďky a pod., které však podobajíce se velice svadebním hřebíčkovým kyticím našich selských dívek pro svou poměrně vysokou cenu k vývozu se nehodí.

Psáno na palubě lodi Apenrade, dne 12. března 1897, mez Sulu a severním Borneem.

R a j k y.

Před dvaceti lety procházejí druhdy sně dvorního musea Drážďanského, stanul jsem jako očarován před skříní, v níž umístění byli překrásní ptáci. Na těchto oslňovaly vedle sytých teplých, kovově lesklých barev, smělé netušené tvary. Jakoby lidské ruce polo z rozmaru polo úmyslně různý material, cizí peří slepily v dílo podivuhodné. Rajkami označoval je tučný nápis na skříní.

Viděl jsem sice již dříve několik špatně vycpaných exemplářů, shltal jsem Brehmův »Život zvířat«, skutečnost zastínila však všechny moje představy (a já tehdy měl bujnou fantasií, která často předstihla skutečnou přírodu). Jak mně tu tehdy bylo! Ve snu pohroužen stál jsem tu, pokročil dále, ale vždy opět se vracel; nedbal jsem na ostatní návštěvníky, sotva jsem slyšel poznámky tu chladné tu úžasu, jež ptáci měšťákům i venkovanům vyloudili. Z mého blouznění nic mne nevyrušovalo; až vlnitý hluboký hlas mě vyrušil: »Prosím, museum se zavírá!« — čas i oběd byly zapomenuty — pro pár vycpaných ptáků! S těžkým srdcem sestupoval jsem se schodů, do víru velkoměstského.

Ze sna vytrhla mě holá skutečnost, která ne právě přívětivě na mne se šklebila. Mnohý štulec očekával jsem nejen v tlačenici kolemjdoucích ale i od osudu.

Ale směle a bojovně postavil se mu chlapec vstříc! Zapřísáhl jsem se, že neustanu, nepovolím, až spatřím ráj, zemi báječných ptáků, zemi nejkrásnějších motýlů.

Před dvěma lety kráčet jsem opět známými prostorami Drážďanského musea a zastavil se před třemi zasklenými skříněmi, které byly dnes ještě bohatšími, krásnějšími, nově objevenými ptáky, kteří se obyčejně nevědomky zařadují populárně do čeledi rajek. Jaký rozdíl však dnes a před 18 lety! Usedl

jsem klidně na židli, pozoroval, obdivoval a nutil se i k »duchaplým« poznámkám k své průvodkyni, jako že milá příroda takovéto dílo umělecké zploditi mohla jen ve sladkém ale těžkém opojení.

Ani jsem se nezlobil, když hezká Saská s tupým nosičkem nadšeně zvolala: »Ach Heer Jeses — Papa, toho tak na klobouk.« Usmál jsem se jen, nebyl jsem více chlapcem. Vždyť během evropského pobytu naučil jsem se rukavičkám a salonům —. Ale starou přísahu jsem obnovil. Chladněji sice, ale přece! Sotva jsem opustil půdu matky Evropy, hnula se chlapecká touha. A sotva rozloučil jsem se s kráskou americkou — San Franciskem, již probudila se úplně!

Dostal jsem se sice malou oklikou, přes čtyři díly světa a pomalu, do země rajských ptáků, ale touha chlapce byla konečně vyplněna. Malým hollandským parníkem »Kamphnis« přistál jsem v nejsevernějších z Moluk dne 9. listopadu 1896 na březích jedné z nejzajímavějších, ale nehostinných zemí, která poskytla mně dobrého málo, zlého trojnásob více, nežli jsem očekával. Neb přehlížím-li dnes výsledek své cesty na Novou Guineu, neshledávám ztráty, mrzutosti, zlosti, nemoci, ano i okamžiky nebezpečí života v žádném poměru k zisku; tedy zkrátka deficit! Ale snad přece se mýlím? Vždyť krácel jsem cestami, kudy žádný Evropan ještě nešel, viděl jsem báječné divuplné ptáky v jich domovině, spatřil jsem život a živoření divochů velice zajímavých.

Mohl jsem ve volné přírodě při pohledu na opeřené drakokamy těchto pralesů zvolati s Wallacem, Albertim a Beccarim: »Rozkošná tvorové, při pohledu na vás zapomínám na všechny útrapy a nebezpečí namahavé cesty!« Přišel Wallace: »Celá země jest skalnatá a hornatá, všude pokryta hustými lesy, a staví svými močály, propastmi a zubatými hřbety horskými skoro nepřemožitelné překážky ku vnikání do neznámého nitra. Obyvatelé jsou nebezpeční divoši . . . atd.« A právě v takovéto zemi

s takovým lidem vyskytují se nejpodivuhodnější tvorové, rajky, jichž vynikající krása ve tvaru i barvě, a nejzvláštnější vývoj peří jsou s to vzbuditi obdiv a úžas nejdělanějších a duševně nejpokročilejších lidí, jakož i poskytnouti badateli nevyčerpatelný zdroj ke studiu a filosofovi k přemýšlení.

Vkročil jsem tedy konečně na půdu nejzajímavější země, poklady takovéto chovající, ovšem nejen pro rajky samé, nýbrž maje na cestovním programu též pozorování živých ptáků.

Jaké sklamání mě očekávalo! Avšak nepředbíhejme; držíme se zatím na načrtnutí země. Jeden z nejznámějších, nejméně prozkoumaných ostrovů, též největších na světě jest Papua či Nová Guinea. Objeven byl sice již roku 1526 Portugalcem Menesem; v 16. století nazval Španěl Inigo Ortez pro kadeřavé černochoy na obyvatele západoafrického pobřeží Guinejského upomínající ostrov »Nueva Guinea«; do nedávna byl však pravá terra ignota. Teprv od 20 let, možno říci »dík rajkám«, které svou krásou vzbuzovaly velké naděje na bohatou kořist živočišstva, byly břehy a zvláštní podrobněji prozkoumány. Badatelé jako: Wallace, Mayer, Rosenberg, kteří ovšem do nitra nevnikli, pak Alberti Cerruti, Beccari, Dr. Finsch, Müller a slavný Rus Mikuláš Miklucho-Maclay, kteří pobřeží severozápadní a jihozápadní prošli, dále Chalmers a jiní Angličané na jihovýchodu, ti všichni leccos zajímavého našli a jim děkujem, co známo jest o podivném světě ostrova. Všechny námořní výpravy, které stanovily břehy a podnikaly malé výpravy do země, nelze zde vypočítávati. Nová éra pro poznání Nové Guiney počíná od cesty německé Samoy, která pod zasloužilým Dr. Finschem vedla k zabrání téměř 180.000 čtver. kilometrů velké země císaře Viléma Německem. Speciální prozkoumání mají nyní v rukou osvědčení odborníci. Celkem panuje však značné sklamání; země slibovala více nežli splnila.

Nitro země není skoro pranic prozkoumáno; poslední podnikl Dr. Lauterbach s prospěchem cestu do nitrozemí, na které

bylo mu značných nebezpečí překonati. Hollandané vysílají čtyřikrát do roka parník Kamphnis na severní, čtyřikrát na jižní pobřeží, to však jen aby okázali svou vlajku. Tu a tam cestuje ternatský resident (úředník stojící pod javánským generálním guvernérem) s vládním vyslancem na »inspekci«, může však sotva na 6 neb 8 bodech vystoupiti na zemi. Na domorodce nemá holandská vláda vlivu nijakého. Pokud malá dělová loď stojí před podlouhlými nad vodou vystavenými chatami domorodců, slibují chytří Nuforci, Biakové, a jakkoli se kmenové tu nazývají, nebe i zemi; jakmile však blá, oheň chrlicí nestvůra z očí jim zmizí, platí jen právo a zákon adatu (mravu) domorodců a právo silnějšího! Když obyvatelé ostrova Yobi před nedávnem holandského kapitána zavraždili, záležel podivný trest potutelných divochů v tom, že vraha učinili pohlavěrem, ovšem že pod podmínkou, že bude hodný a vraždy podobné opakovati se nebudou!

E vero, e tristel! Panují tedy v holandské Nové Guinece skoro tytéž poměry jako v době expedice Cartereta a Bougainvillea (1767—1768). Na několika málo místech pobřežních usadili se missionáři a obchodníci malajští, čímž divoké obyvatelstvo poněkud skrotlo (ovšem že zůstalo stejně drzým), uvyknuvše na cizince. Šest účinkujících zde členů missie utrechtské mělo krušný stav a vedlo život osamělý, namáhavý, plný odříkání a nebezpečí. Jistí cestovatelé mluvívali s malým respektem o missionářích; staloť se módou všechny házet do jednoho pytle, do něhož náleží ovšem mnohý »bohobojný« Američan neb anglický »lovec duší«, jenž bez práce svůj chléb a pečení v krásných zemích si vydělávají. Jsou však mezi nimi rozdíly takové, jako mezi cestovatelem, jenž parníkem v I. třídě města přístavní navštěvuje a jiným, jenž pralesy vniká k divokým kmenům, a nemocem i nedostatkům jest dán v šanc. Nejméně jest oprávněn ke kousavým poznámkách o missiích cestovatel, jemuž jedině prací a mnoholetým působením na domorodce se

umožnilo, že zde vůbec za svými študiemi zdržovati se může. Země, které mají svou vlastní značnou kulturu od starodávna, jako v Číně a Žapanu, kdež utvořili si sami dávno svou mravouku, mohli by missionáři ovšem svým působením ušetřiti.

Vydaje nejsou v žádném poměru s pochybným výsledkem i Papuanské vsi, cestovateli neb badateli snadno přístupné, kde může počítati na laskavou pomoc missionářů (jediných to evropských obyvatel na celém ohromném komplexu západní Guiney, mimo mladého jednoho obchodníka) jsou: Mansinam, Doreh Andaj, Roon, Wendest. Mimo to jest ještě několik pustých míst, kde syn nebeské říše aneb tamější obyvatel Celebesu, Moluk, řídčeji nějaký Arab své nejisté živobytí protloukají. Několik hodin stranou neb do nitra a zaniká každý stín nějaké aspoň zdánlivé polokultury, jsme u pravých divochů! Mezi těmito lidmi přírodními, od evropského tisku tu pomlouvanými, tu opět za ideální vzory pravého života lidského vynášenými nalezneš často bezúhonné naivní bytosti, ale též často potutelné, ukrutné a lidožravé bestie. Lidožroutství jest ovšem poměrně vzácné, a spíše poblouznění vkusu nežli zločinem! Co počtí s tolika dobrým masem utlučeného nepřítele? Má se nechat zkaziti? Jsou divoši, mezi nimiž možno klidněji spáti nežli v Evropě, jsou však jiní, s nimiž není radno přijíti do styku. Od staletí proměnily se podobné ve vnitru žijící kmeny Papuanců tak málo, jako jednotlivé druhy tamější vegetace v celkovém rázu!

Spatříme-li ponejprv z paluby lodě skalnatý a hornatý břeh Novoguinejský, docela ve světle vycházejícího rovníkového slunce, jsme mocně dojati novým zvláštním půvabem, který plyne nejen z toho, co očím se otvírá ale i lichotivě se nám vtrajícím pocitu, že dosáhli jsme toho, po čem jiní marně toužili. Vidíme divokou zem, divokou svými slujemi, korálovými útesy, tisícerými malými ostrůvky, pěnicími vlnami, silným přibojem, v jejíž velikém hornatém, skoro v jediný celek splývajícím pralese žije jen několik lidí. A tito lidé, hrdé bojovné postavy, obrovské neb

aspoň nápadné kštice, divokým svým vzezřením, svými pro-
vrtanými nosy, ozdobou lastur, šípy a luky, kamennými sekýrami,

Hatamec (Nová Guinea).

podivnými povozy — náleží tak do celého obrazu, jako barva
k moři!

Od pobřeží Ambevaki zvedá se pobřežní pohoří až do
9000 stop vysokého Arfaku pobřeží Doreiského čarou skoro

nepřetržitou. Krajinářský obraz krásného zálivu Dore, oba malé pěkné ostrovy, památné stavby na kolech v moři, lodě Nuforců s dalekými výběžky; to vše v rámci majestátního pohoří, které

Arfakan v nose vápenec, ve vlasech hřeben (N. Guinea).

zrcadlí se v průhledném na mělčinách různými barvami hrajícím povrchu moře, které brzy klidné, brzy větrem mrskané se dme, náleží k nejkrásnějším východních tropů.

Toť také krajina, která nejdříve Evropanům byla známa, jejíž nitro však, vyjma Arfak a Hattam, tak jest neznámo, jako těžce přístupné pobřeží jihozápadní. Když pak Portugalci a později Hollandané první beznohé a bezkřídle kůže památných rajek do Evropy přinesli, kladena vlast jejich do oněch míst, kde obchodem získány, totiž na Moluky.

Bylo roku 1598, když velice podivné kůže ptáků hollandanem Janem van Linschoten nazvány rajkami; r. 1760 pojmenoval Linné ptáka: *Paradisea apoda*, avšak teprv počátkem a středem tohoto století dostaly se potřebné celé kůže rajek do obchodu zvláště prostřednictvím sultana Tidorského a prvními missionáři. Na to teprv poznány severozápadní pobřeží Nové Guinee a perlové ostrovy Aru jihovýchodně Moluk za pravou vlast ptáků, pro muzea a kabinetní rarity tak hledané.

Ihned obrátila se pozornost evropských sběratelů na tato pobřeží do pohádkového šera zahalená, a záhy dostavili se do zálivu Dore mužové jako Rosenberg, Wallace, Allen, jimž ovšem s menším zdarem nežli šťastnějším d'Albertis a Bec-cari dopřáno bylo, nejen dosud známé druhy okem vědecky vzdělaným živé pozorovati, ale i nové druhy objeviti! Od let sedmdesátých byly však se všech končin celého Novoguinejského ostrova nové, fantastickou výzdobou peří nad jiné vynikající druhy objeveny.

Poznenáhla vyvinula se v Evropě pravidelná poptávka po krásných kůžkách ptačích a poznenáhla vypravovali se malé houfy domorodců ze souostroví Moluckého na Aru, Salavati, Misole, Sorong, ostrovy Waigenovy, později i na pohoří Novoguinejské za vyměnným obchodem. Od té doby, co modistce napadlo místo květin použití celé kůže ptačí neb aspoň nejkrásnějších per za ozdobu klobouků, otevřela se cesta do Nové Guinee; neboť kde jest co vydělati a šachrovati, a kdyby tam šlo o hlavu neb aspoň o cop, tam dostaví se jistě hned Číňan, Arab, Ind, Buginec, Malaj neb mohamedán z Moluk. Ovšem

jsou mezi těmito hlavně dobrodruzi neb lidé, kteří mají příčinu vyhýbat se krajinám civilisovaným. Honilose pak buď na blízku osad aneb kupování ptáci od domorodců. Záhy bylo pozorováno, že žluté rajky stávají se vzácnějšími, a že móda v Evropě má nové kaprice, takže poptávka klesla. Jelikož domorodcům dáván za ptáka nejvýše nůž neb kudla, nevyplácela se honba.

Tu as před 4 $\frac{1}{4}$ roky napadlo malé rozmarné jakés Pařížance, jejíž úsměv a sladké lichocení zakoupiti možno šperkem, kočárem, domem a se vším k tomu příslušenstvím, aby neposadila si jen celého zlatochvostého ptáka na klobouk, nýbrž aby zhotoviti si dala z jemných měkkých per postranních hned celý límec, kterým nabyl by zlatý její vlas teprv pravé pikanterie a přišel k platnosti. Nyní nastalo prolévání krve teprv do opravdy. Smutná heroina nové této noci Bartolomějské zasluhovala by nesmrtelnost, — ale po zásluze míti zajištěnou.

Jako za horečky po zlatě přišlo, přilákáno značnou cenou koží ptačích, na tisíce ničemných barevných dobrodruhů z Celebesu a Moluk, říše bezvousých a dlouhovlasatých, aneb až od hranic arabské pouště a zasněženého horstva Himalajského ke kudrnatým divochům, usadili se tu s rozličným krámem, puškami, prachem, kořalkou do osad přívětivějších domorodců Dorejských a Gelweenských, kteří si byli prospěchu svého vědomi. Tu a tam zemřel některý na zimnici, beriberi neb neštovice, pro změnu některý byl odpraven neb utopen, v celku vydělali však »nehorázné peníze«. Ku komfortu nechyběla ovšem ani doupata opiová ani herny. Všude ani nesměli do vnitrozemí, ani na některá pobřeží, jako na Amberbaki; své drahocenné ptáky obdrželi jen prostřednictvím divochů, kteří až přišli záhy obeznámili se s palnou zbraní. Též v přípravě koží podstatně pokročili. Nechyběly již ani křídla, ani nohy, a jen ještě v Amberbaki podrželi dávný způsob stlačití kůže na dřevo napnuté a udití ji jako šunku. Již nemohl žádný vysoce učený muž, jako klassičtí druhové doby copové, sveden býti k poetickému

názoru o beznohých ve vzduchu se vznášejících ptáčích slunce! Když chladná věda s rozhořčením nad nesmyslem panujícím rájkám opět na nohy pomohla, a naivnost 17. i 18. věku odsoudila, nebylo konce trpkého výsměvu!

Ubozí zneuznaní dobráci! Pokoj budiž popeli vašemu! Ve vás vězelo ještě kus genia, snažícího se opravit přírodu. Jak směšnou zdá se doba, kdy podivín kůži rajky, ulitu zaděnky z Amboiny, aneb napnutého motýle „výše koruny si vážil“, tyto poklady jen vyvolencům ukazoval a se jimi pyšnil — dnes stojí takováto věc u Friče, Schlütra neb Staudingra tolik a tolik, a již tercián mýslil by, že si žádá, kdyby horoval dosud pro pestrobarevné brasílské motýle, jichž možno za pár krejcarů koupiti! Avšak, pardon, zaběhl jsem jinam nežli jsem chtěl! Vraťme se tedy k našim černým neb žlutohnědým »handelarům« (handrlatům) a k jich nevinným obětem.

Započala tedy pravá válka vyhlazovací proti rájkám. Tam, kde jindy tyto bezstarostně, nikým neobtěžovány, kol chat domorodců, v lese aneb na pobřeží poletovaly, kde se zálibou mohly pozorovati kutění neokřídlených, nahých svých mláďat v hnízdech na kůlech místo na stromech vystavěných; kde sotva pozorovaly, že někdy z kruhu samců, o samičku zápasících, tu a tam jeden ubyl, zastížen letícím šípem, aby později peří jeho zdobilo vlasy tvora po zemi se plíživého, počalo jim býti nevoľno. Blesky počaly lítati větvemi; i nejdůvěřivější, láskou opojený tokajcí kohout poznal, že jde mu o krk. Rajky táhly se dále do vnitra, ale pronásledovatelé za nimi. Den ode dne řidly jejich řady, samice osamotněly, již zřídka viděti bylo onen skvostný, vzduchem letící široký zlatý šíp, aneb unášející obraz kohoutů ve větvích se škádlících a při tom péra v křídlech na způsob oheň sálajících vějířů pávovitě roztahujících.

Též o silný ač méně půvabný hlas byl les chudším. Z míst, kde po tisíce let klidně žily, milovaly a v pokoji hynuly, odstěhovaly se rajky do neproniknutelných pralesů, kam sotva

kdy lidská noha vnikne, ani noha bosá hnědá, v pralese zrozená. Ale i tam, kde nejspletitější liany, rotan a květy orchidejí sluní se nad mořem listnatým v tváři Ahamaradzu, i tam zistný člověk pronásledovati tě bude svou vražednou zbraní, ubohý ptáku, jehož jediná vina spočívá v tvé kráse! Tvrdá, perná existence jest ti souzena; — zato počíná se kudrnatému, špinavému, šupinovou chorobou kožní stíženému papuanci vésti skvěle. Již mnohá »stará« čínská váza, mnohý džbán rozmnožuje jeho poklad rodinný; nahá kůže jeho pokrývá se ve svátek křiklavě zbarvenými látkami, cizí tabák se kouří, železa užívá se místo kamene, zakoupí se několik nových žen neb otroků, pozná se podivný silný »spiritus«, jenž v láhvích sídlí, pije se i červené víno, od té doby co dovoz líhu jest zakázán, jedí se sardinky z plechových pouzder, tělo natírá se růžovým olejem, někdy se někdo zabije, neb roztrhá ve vzteku na kusy, co za ptáka vyměnil — to všechno způsobil zlý duch z láhve líhové!

Žije se tu skvěle a v radostech. Víno, žena a buben! Sláva tobě, pařížská demimondko. Hle, jak daleko a blahodárně působí moc tvé oblažující jemné bytosti. Kdyby jen »zboží« nebylo den ode dne vzácnější a »dodavatelé« stále drzejšími a domýšlivějšími. Pěstuje se málo, kdo by též polní práci se děl, honba není však v celé nové Guinei vydatná; puška dávno vše vyhubila a zahnila. Lenost, drahota, nedostatek potravin, beriberi a neštovice řádí — a sem přišel chlapec se zbytkem svých mladistvých snů o ráji a jeho okřídlených obyvatelích.

Tu bylo tedy sklamání houf a trpkých jako laciný anglický, místo ze chmele ze dřeva Cassiového vařený a zbryndaný »Stout«. — Prósu, opravdovou stránku života rajek, poznal jsem již v Makassaru, v Ternate, obou největších přístavech vývozných koží ptačích.

Rajky střílejí se skoro po celý rok, pak se stáhnou, vypou mechem neb podobným, obyčejně bez arseniku; pak suší se na slunci neb vysoko nad ohněm v koších a prodávají se za nepo-

měrně velké ceny (více než $\frac{3}{4}$ ceny evropské) od domorodců na 2—3 překupníky a od těch na obyvatele pobřežní. Zde teprv natrou se uvnitř arsenikem a opět na slunci se suší. Do Ternate, zřídka do Makassaru dále zaslané, bývají zde po sto kusech do beden uloženy a odvezou se do Amsterdamu, později do Paříže, méně do Londýna a Petrohradu a nejméně do Vídně.

Na zásilkách účastní se německá N. Guinea as 10 procenty; anglická jen s 20%, zbytek ubíje se na hollandské půdě, jelikož zde právě většina ozdobných druhů se vyskytá. Nejvíce užívá se oněch druhů s jemnými žlutavými neb žlutobílými péry a aksamitovými, velmi dlouhými péry postranními druhů *Paradisea apoda*, *aruana*, *papuana*. Menší ceny jsou temněji zbarvené a krátkoocasé rajky, rozšířené jak se zdá po vší Nové Guinei. První dva drahocenné druhy vyskytovali se jen na ostrovech *Aru* a *Yobi*, třetí na celém severozápadním pobřeží. Památná rajka červená (*Paradisea rubra*) jest dosud jen z ostrova *Waigen* známa. Jakožto »zboží« jsou poslednějš málo hledané a lacinější, takže na př. krásné exempláře *Yobské* v Paříži po 50 francích se kupovaly. Cena žluté rajky řídí se délkou, čistotou a zbarvením ocasu, či lépe řečeno vztýčitelného perí postranního, které z daleka pozorované ovšem dělá dojem, jakoby tvořilo ocas.

Obchodníci dělí ptáky dle těchto znaků na 8 tříd, jež v Evropě za různé ceny se prodávají. Jako u všech rájek jest to jen samec, jenž skvěje se v rouchu svadebním má pro obchodníka cenu. Samice jsou velmi jednoduše zbarvené, vši krásy postrádající ptáci. Sameček rajky žluté dá se v mládí sotva od samičky rozeznati, teprv při prvním pelichání zjeví se budoucí nádhera a po druhém pelichání jest pták úplně vypeřen, okrášlen vyrostlými péry postranními, a jsa si úplně vědom svého oslňujícího zevnějšku, vyhledává si samičku. Nyní začínají právě zálety, ucházení se, boje o neúhlednou sice, ale vřele milovanou, nyní slyšeti jest křik obou a viděti zápasy soupeřů. Jako v době rytířských turnajů přihlížejí samice dosti klidně, jak druhé pohlaví

pro ně hlavy si rozbíjí. Pověstná shromáždíště na stromech jsou nyní již vzácná, jen šťastným lovcům známa, kteří velmi jsou na pozor, aby poklad jim toliko známý cizímu neprozradili. Naléztí je lze jen v nepřístupných údolích, sám neviděl jsem nikdy podobný strom. Dříve slétalo se prý na takovém stromě třeba tučet nádherných ptáků. Žlutá rajka zdržuje se jen na horkém pobřeží v nížinách a údolích a nejde výše nežli 2000 stop.

Mimo tyto druhy, jež čtenář zajisté z nejobyčejnějších sbírek a školních knih zná, chová Nová Guinea ještě řadu jiných, zdobných ptáků, k rajkám řaděných, jichž líbezné tvary, lesklé neb jednoduché barvy jsou povahy aksamitové, takže rádi nádeheru kovových barev na nich postrádáme. K tomuto hojnému původu přidružují se pamětihodná, skoro fantastická, ale velmi elegantně utvořená péra, jež v klidu k tělu přilehlá, ve zlosti neb při vznětu lásky se vějířovitě neb korunovitě zvedají a ptáka tím jako pravý drahokam opeřenců zdobí. Není zde místa podrobněji líčiti tato umělecká díla přírody. Vyobrazení ve Vesmíru, Brehmovu Životu zvřát a sbírky našeho musea dají nám pojem o nejkrásnějších a nejzajímavějších z rajek, které vesměs až na druh *Semioptera Wallacii* zdržují se jen na Nové Guinei a nejbližších ostrovech. Též severní Austrálie chová několik ptáků, jež sem se řadí. Nejoblíbenější jako ozdoba klobouků nejdráže placené druhy mimo žluté jsou tyto: elegantní dvojvějířovitá rajka plášťová (*Saphorina superba*, atra) a neméně elegantní rajka šestiperá (*Perotia sixpennis*); tyto nosí se na klobouku celé, kdežto z ostatních, dvanáctiperých, dlouhoocasých, šupinoprsých, rajky strakové, jen jistých částí, jistých per se užívá. Všechny jsou drahé a zrazují dobrosrdečné čtenáře i neméně dobráckému manželé neb tatíčkovi kupování těchto per na ozdobu klobouků.

Kdežto rajka dvanáctiperá jest obyvatelem pobřeží, žijí ostatní zde vypočtené druhy jen na vysočinách vnitrozemních, hlavně v okršku Moret-Hattamském. Menší nežné rajky krá-

lovské a nádherné jsou obyvateli pobřeží a méně oblíbené pro ozdobu, aspoň u vyšších devíti tisíc šťastných dcer Eviných — neboť jsou příliš laciné a obecné.

Počet z Nové Guinee vyvezených zavražděných nešťastných ptáků jest ohromný a nikoli lichotivý pro jemnocit jistých módních dam . . . Dle mého důkladného poučení o tom a odhadu vyváží se ročně z Hollandské Nové Guinee a Aru ptáků těchto 80—100.000 kusů. Z těch jest 20—25.000 žlutých rajek a as 70.000 jiných obyčejných druhů. Vzácnější jsou černé plášťové rajky šestipérové. Často 10—15.000 kusů vyveze se jiného krásného, ač něco prosaičtějšího ptáka Nové Guinee: holub, korunáč, jenž zápolí s prospěchem s nejnádhernějšími holuby Orientu. Tento obr všech holubů velikosti prostředního krocana, s krásnou vzpřímenou korunkou, elegantní šedomodrou barvou, krásnýma modrýma očima, má vedle pěkného zjevu svého i výborné chutné maso. Maso zmizí ovšem v žaludku vždy hladových lovců Novoguinejských, celá kůže slouží však též ku povznešení ženských krás severních dcer Eviných a platí se dvěma zlatkami za kus! I tento, dvěma přednostmi k svému neštěstí vyzbrojený pták stává se vždy vzácnějším a pobřeží jím obývaná jsou již dávno této stafáže pozbavená.

Od té doby co móda cenu novoguinejských ptáků uměle vyšroubovala do výše, a konkurence čínsko-arabských obchodníků v přeplácení se to tak daleko přivedla, že skoro nahý synům pralesí, nemajícím žádných potřeb, platila předměty přepychu a hotovými penězi, rozhodnut tím na mnohých místech ortel smrti krásně opeřeného světa ptačího. Nuforci, Arfakové a jiní Papuanci, kteří v zahálce druhdy přivedli to k pravé virtuositě, rozhodli se konečně, vůči tučným výdělkům, že zahálčí místo 12 jen 8 měsíců v roce.

Všichni divoši touží po majetku ručnice, a tato žádostivost jejich přispěla k tomu, že bylo možno při obyvatelstvu poměrně sporém a jen několika zbraních v akkordovém vraždění ptáků

docíliti tak značných číslíc! Kdyby ještě několik let tak dále se dělo, není pravdě nepodobno, že ten neb onen druh rájek, jako se stalo s alkou (*Alca impennis*), buď úplně bude vyhuben neb stane se velice vzácným; na štěstí příroda sama energicky povell: stůj! nic dále! — Neb čím více obchodníků přijde, tím víc neštovic a beriberi — a tím více rajek. Ano, kdyby bylo možno rajky chovati jako pštrosy! Ale ptáci tito snesou sotva zajetí, a těžko jest získati mimo vlast pro ně vhodný zob, plody a hmyz. Do Evropy dostalo se jen třikrát několik exemplárů živých žlutých rajek (*Paradisea apoda*). Nabízeli mně také živého samečka v Dore, já však neměl chuti chladně vyslovenému požadavku polonahého divocha — 100 zlatých holland. aneb krásnou dvojku — vyhověti. Hle, jak civilisace až do nejdle hlejšího kouta světa pozvolna ale jistě proniká. Jak daleko rozcházely se mé mladistvé sny o rajkách a papuanská chladná skutečnost, když podniknutí jsem musil největší námahy, abych tu neb onde jeden neb druhý druh spatřil neb ulovil!

Jak roztrpčen naslouchal jsem vypravování starého missionáře van Hasselta o krásných těch časech, když v nejbližším okolí chat kutění krásných ptáků viděti bylo. Bylo mně potloukati se po týdný v nejvzdálenějších pralesích, nežli se mně konečně poštěstilo, býti svědkem podobného divadla.

A nyní, milý čtenáři, doufáš konečně, že thema toto opustím a líčiti tobě budu stopování, lov, život a šukání ptáků v jich vždy zeleném pralesním okolí? Škoda, zvon na lodi volá k snídání. a slaný vzduch mořský činí divy — i žaludek pro rajky nejmeně se zajímající žádá svá práva. Snad tedy podruhé!

Ze Singaporu na Novou Guineu. *)

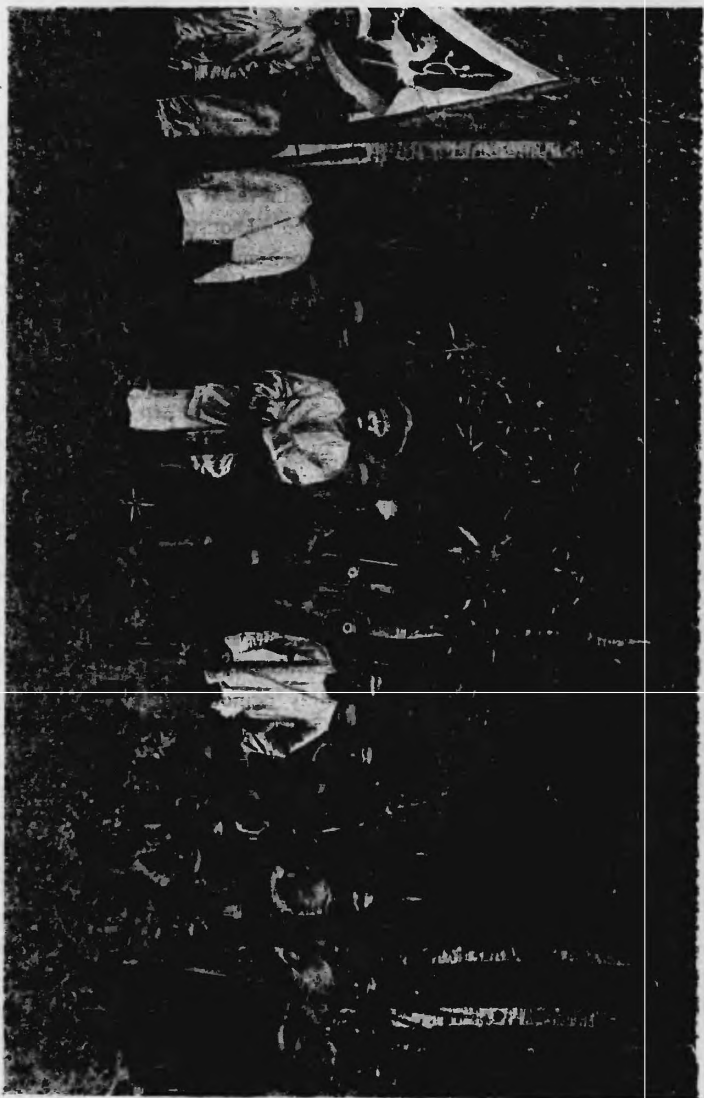
Ač jsem při své cestě na Novou Guineu měl na zřeteli především zoologické sbírky a biologické studium některých živočichů, poutaly mne též otázky zeměvědné a lidopisné. Bude-li mi později popřáno chvíle, abych mohl soustavně zpracovati nasbíraný materiál buď populárně poučným cestopisem nebo črtami cestopisnými, seznámím také zeměvědné vrstvy české s některými novými poznatky, jichž jsem vlastním názorem nabyt o pobřeží i nitrozemí N. Guinee, jejíž hollandská část, jak povědomo, je dosud nejméně prozkoumána.

Pohřbchu nebylo mi ani ze zdravotních příčin ani — a to ještě více — pro nedostatečné prostředky hmotné lze provésti leckterý z prvotních záměrů cestovních, jako na př. proniknouti ze zálivu geelvinckého k Alpám novoguinejským — horstvu Karla Ludvíka. Výprava, která by odtud postupovala obezřele na jihovýchod, majíc deset domorodců z Ternate, opakovačkami opatřených, a třicet až čtyřicet nosičů z Celebesu nebo Javy, a která by se opírala o menší plachetní loď, křižující v řečeném zálivu a vystrojenou všemi potřebnými zásobami, nemohla by se minouti s úspěchem, leč by mužstvo stihly nemoci nad normální míru.

Taková cesta vyplatila by se bohatým nasbíraným materiálem zoologickým, a přirovnání alpské květeny i zvířeny novoguinejské, ojedinelé v tropech australských, se zjevy okolními přispělo by nemálo řešiti mnohé záhady.

Cesta do nitrozemí N. Guinee sklamala mne sice v naději na bohatou kořist zoologickou i v otázkách biologických, tak že jsem na př. pro krátkost času nemohl dokončiti biologii ssavce *Tachyglossus Bruyini*, která by se mi byla, pobýti ještě měsíc v Hatamu, najisto podařila, ježto jsem měl již samce a samice byly na cestě z nitrozemí; ale přes to rozhojnil jsem v ledačem

*) Vyňato ze Sborníku č. spol. zeměvědné seš. 4. 1897.

E. St. Vráz se svými lovci před odchodem do Hatamu (Nová Guinea).

své vědomosti a doplnil přehledný obraz, který jsem si z části dle názorů Wallaceových sestrojil o aequinoktiálních krajích a fauně tamější. Nad to poznal jsem plémě, které druží se k nejzajímavějším, totiž Papuy a pořídil si mimo rozsáhlý material lidopisný také bohatou sbírku snímků fotografických, které poslouží mi — doufám — kdysi k původní české knize. Tedy bez obalu pověděno: Se skrovnými prostředky skrovné výsledky, ale přece výsledky!

Dne 11. října 1896 vydal jsem se ze Singapuru na palubě lodi »Teresy«, která náleží čínské společnosti »Vi Biu« do Surabaje na Javě. Rozumí se samo sebou, že velitel, kormidelníci a řidiči strojů na parníku byli vesměs Evropané; jenom ostatní mužstvo a příjmatel nákladů byli Číňané nebo Malajci. V Surabaji přestoupil jsem s parníku Teresy na »Tamboru« a plul s ní na ostrovy Bali a Lombok, pamětihodné tím, že se tam zachoval hinduismus, věrouka Brahmanů, v Evropě pak známější nedávnými odboji obyvatelů jejich Balimů a Sasáků. Roku 1894 zpustošené, rozstřílené, několik čtverečních kilometrů rozsáhlé a bohaté kdysi město Džagra Nagara na ostrově Lomboku, četné vojenské posádky tamější a pletivem drátům otočené pevnůstky (viz Pavla Durdíka »Na Sumatře«) hlásaly nejdůrazněji, jak tuhý boj o panství nad tímto krásným ostrovem Hollandané vedli s domorodci. V tomto boji za nezávislost nemálo vynikli ženy; sympathií cizího pozorovatele málo se arci zamlouvá perfidní a úskočný způsob boje, kterého proti Hollandanům užívali obyvatelé Džagra-Nagary. Z Ampenanu, vlastního přístavu — vojenský tábor slove Matáram — plavil jsem se dále do jižní části Celebesu, do jehož důležitého a bohatého přístavu Makasaru, kde bylo mi opět přisedati, připlula »Tambora« dne 20. m. října.

Ač večerní část Celebesu (Menado, Minabasa, proslulá přírodními krásami, Gorontalo) jest z nejlepších území »hollandské« (správněji ostrovní) Indie, nezdálo se mi panství Hollandanů tam

a vprostřed Celebesu tuze pevně (ve středu vlastně není ani »na papíře«), a za nedlouho může býti Hollandsko zapleteno zase v novou, snad velmi nákladnou válku. Známý jsou a poměrně dosti úspěšny byly cesty obou bratří Sarasinů Švýcarů, hojnými prostředky vládnoucích, do nitrozemí tohoto rozlehlého a zajímavého ostrova.

Již nazejtř odpul jsem s lodí Laudonem z Makasaru na ostrov Amboinu, kam jsme za krásné pohody dospěli již dne 24. t. m. V tomto rozkošném místečku, jehož jméno i stejný název hlavního města metropole Moluk Hollandané vyslovují »Ambon«, řidčeji »Amboana«, strávil jsem pět příjemných a všelikými dojmy přebohatých dnů. Mne nováčka nejvíce poutaly plantáže vonného koření (hřebíčků a muškátových ořechů) a svými čarokrásnými půvaby nemálo okouzily »Zeetuienen«. Jsou to korálové útesy na dně moře jako křišťál průsvitného, jež rozkládají se po některých mělčinách zátoky amboinské, rozpolťující málem jako dlouhý jazyk všecek ostrov ve dvě, zřetelné při klidné hladině do nejmenších podrobností, »mořské zahrady« oplývající tvary i barvou pestrého živočišstva, kde se mihotají rybky duhových barev na př. ryby rodů Balistes, Holacanthus, Julius a j.

Čtyřikrát do roka plaví se zvláštní výprava parníčkem »Kamp-huizem«, jemuž holandská vláda dává subvenci, na severozápadní i jihozápadní pobřeží (od 133° do 141° v. d. Gr.) holandské Nové Guiney aby rozvinouc tam vlajku holandskou, znázornila vrchmoc Hollandska nad těmi končinami. Parníček ten, jsa zvláště stavěn, aby nemusil ležet teprve vždy po dvou letech býti v dokách čistěn — má železný trup, obalený vespod dřevem na vrchu měděným plechem — vozí vedle četných moluckých domorodců plný náklad potravin i zboží, pro něž byly v posledních letech pobity statisíce ozdobného ptactva. Vypul jsem na parníčku tomto dne 29. října z Amboiny, a 30. zakotvil už na ostrově Cera mu (správně Serayu) při vojenské stanici V a h a j, kde asi osm Evro-

panův, úředníků a důstojníků, vedle několika set domorodců vedou život, jehož dvěma třetinami uctívají boha spánku. Na celém hornatém ostrově, zajímavém podobně jako největší ostrov molucký Halmahera domorodým obyvatelstvem vnitrozemským: Alfury, bylo za mého pobytu jen 10—12 Evropanů. Nevelká posádka má na obou místech, jež jsou primitivně, ale proti domorodcům dostatečně opevněna, asi sto moluckých domorodých vojáků. Pobřežní obyvatelstvo, většinou přistěhovalí mahomedané a Malajci tam již rození, jsou pokojní. Pověstné druhdy námořní loupežnictvo těchto ostrovů dávno již vymizelo. Seran slyne hojností kasuarů a pestrých papoušků, ale jinak jsou lesy jeho chudé, a obyvatelé jsou vedle vývozu saga odkázáni na moře.

Za překrásné noci, v níž nám Venuše vlastním jasem a odleskem v moři nahrazovala měsíc, propluli jsme mimo ostrov Betjan a posléze »Úžinou trpělivosti« (Patientia street) mezi ostrůvky Poko, Lari a j. a hornatým ostrovem Hale-ma-herou, mylně Džilolo zvaným. Dne 1. listopadu zakotvili jsme v zátoce mezi sopkami Tidorem, ideálně dokonalého tvaru sopečného, a Pikem ternátským před vlastním ostrovem a městečkem Ternatem. Tidore je, pokud paměť sahá, vyhaslá, Pik ternátský však častěji — i roku předešlého — poděsil nemálo výbuchy svými obyvatelstvo nevelkého ostrova tohoto (65 km²).

Po jistých, nepříjemných obtížích dostalo se mi od sekretáře »residenta« ternátského, v jehož úřední obvod přísluší také všechna holandská Nová Guinea, dovolení ku šestiměsíční (jen!) cestě a pobytu v severozápadní N. Guinei. Cestovati na jižním pobřeží novoguinejském bylo mi odepřeno; není tam vůbec místa, kde by kapitán lodi mohl cestujícího vysaditi na zem buď z obav před divokými domorodci, buď pro nemožnost v době silných větrů: jihovýchodních musonů neboli musinů (po malajsku), jinak monsunů (po anglicku) přistáti člunem ku břehu, o nějž se vše tříští příbojem vln. Na západním pobřeží, kde loď staví v papujských vesnicích řečených Sekar a Skru,

utonul před několika měsíci odvážný missionář francouzský. Severozápadní hollandská Nová Guinea skýtá cestovateli několik vhodných a bezpečných míst, odkud může konati do nitrozemí další cesty. Jsou to Saonek, Salavati, Sorong, Doré, Mansinam, Roon a Vendsi; v posledních čtyřech žijí Evropané, celkem šest missionářův a jeden obchodník, vesměs Hollandané. Ostatní místa tohoto pobřeží podávají cestovali buď málo nebo žádné jistoty, některá jsou dokonce i nebezpečná. Nitrozemí pak jest venkovcem cizincům, ať bělochům nebo polocivilisovaným překupníkům rajek, Ternatanům, Číňanům, Arabům atd. nepřátelské. Ve veškeré Nové Guineji, zvané hollandskou, osadní vláda nechová ni jediného úředníka nebo vojína; nemá efemerní kolonie tato mimo kůže rajek o nepatrné množství pryskyřice damarové a trepangů nijakého významu obchodního a nestojí za to, aby krom 80.000 zl. roč., kterými se subvenuje parník »Kamphuis«, vláda dalšími summami mrhala přebytek javský. Vůbec se ze všech ostrovů, co jich Hollandsku náleží v souostroví východo-indickém (Insulinde), vyplácí pouze Java a některé přilehlé ostrůvky, východní Sumatra a severní Celebes; z ostatních ostrovů toliko muškátová Banda nepůsobí přímé ztráty.

Dne 3. listopadu zastavila loď v Gani a nazejtří v Patani, dvou nepatrných osadách jižní i východní Halmahery, kde jediný Evropan, vládní úředník zvaný posthouder (= staničný) tráví život samotáře a kde vzat na loď velký náklad sagových placek, aby obyvatelstvo »pobřeží rajek«, líné již i sázeti plody, nemusilo trpěti hladu. Nápadno bylo mi tu množství prázdných, nádherných lastur Nautilu, vyvržených mořem. Dne 5. hned za svítání spatřil jsem pln nadšení poprvé předostroví novoguinejské, ostrovy Bataju a Tameu a ostrůvky jeffamské, a byl tedy v pátém pásmě svých světových cest, v oblasti australské.

Plavba poblíž pobřeží novoguinejského je velmi obtížná a vyžaduje veškeré pozornosti osvědčeného lodivoda, jakým při našem parníku byl sám kapitán, který od první plavby, před

pěti lety »Kamphuizem« na novou Guineu zahájené, konal výhradně tamtudy námořní cesty. Námořské mapy těchto krajín jsou velice nedostatečné a nesprávné, řada ostrůvků — a je jich tu na sta — a korálových útesů vůbec na nich neudána, některé pak výběžky, mysy, polohou i tvarem špatně nakresleny.

V deset hodin parník zakotvil u ostrova Saoneku, kde jest pouze několik chatrčí, obydlených Čňany, Araby, Malajci a Papujci, celkem asi stem obyvatelů, nepočítajíc drobotiny dětské. Saonek jest klíč k ostrovu Vaigeu, neboli Vajgiju nazývanému, na němž sídlí pokojní Papujci. Vaigeu je tím zajímavý, že tam a jedině tam žije nápadná červená odrůda rajky obecné: *Paradisea rubra* a vzácná, též mezi rajky počítaná *Dyphillodes Wilsonii*. Tam vyskytuje se také hojněji vzácnější jinde v N. Guinei obrovský černý kakadu (*Microglossus*). Ze Saoneku plavili jsme se na ostrovy Salavati a Sorong, tolikéž nepatrné s několika málo chatrčkami a praskrovným cizím obyvatelstvem — kramáři. Dne 7. listopadu pluli jsme podél divoce romantického pobřeží, zakončeného mýsem Amberbaki a vroubeného horstvem srázně k moři spadajícím, zvýší přes 1300 m, jehož obyvatelstvo jest nepřístupno. Dva dny cesty do nitrozemí žijí lidojedi »Karoni«, jichž jeden ochočený a civilisací až příliš prosáklý exemplář mne později doprovázel na cestách. Pobřeží novoguinejské jest tu velmi malebné; místo vlastního popisu uvedu slova německého cestovatele dra. S. Müllera: »Slavnostní klid, který vládne v těchto rozsedlinách a skalních bludištích, vzniklých nikdy neumdlévající silou přírodní, nesčetná strmá a hrotitá úskalí, která se jimi tvoří, střídání a ostré kontrasty barev, které způsobují stuhlé skalní obří s nádherně zelenou pokrývkou rostlinstva, širá tmavomodrá průhledná hladina vodní, jejíž povrch čeří jen tichý vánek — anebo, dodávám já, ve vzteku a bouři třští se v mocných bílou pěnou šumících příbojích o skalnaté pobřeží — to vše skýtá pohled, který budí dojem opravdu unášející a okouzlující. Dojem ten zvyšuje se ještě zna-

menitě, když zapadající slunce barevnými paprsky halí jednotlivá místa po krajině a všechny západní obzor nachovou zá-

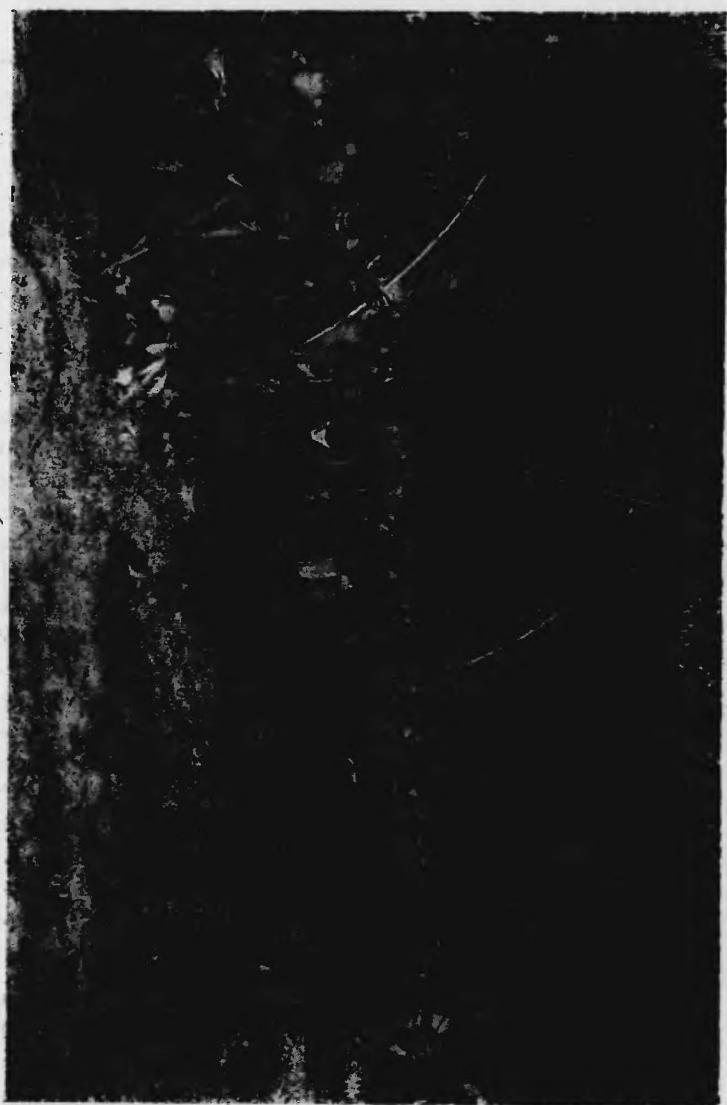
Nafurec v zálivu dorejském ve svátečním úboru (N. Guinea).

plavou, kdežto se hluboké stíny jednotlivých úskálí a výsep tím ostřeji odlišují od jasu tohoto a tím vytvářejí takové střídání světla a stínu až do nejjemnějších a nejmírnějších odstínů, že

reprodukovati je bylo by i nejobratnějším krajinářů úkolem velmi obtížným, ba nikdy úplně vstizitelným.*

Nazejtří — 8. listopadu — dosáhl jsem cíle své plavby; časně ráno zakotvili jsme před malým ostrůvkem Mansinamem naproti Doré. Výspa tato, obydlená jen se strany dorejské, má nyní nemnoho nad tisíc obyvatel, Papujců Nuforců. Cizinců jest asi sto, většinou Ternatané, Tidorští, Čínané, Celebesané a hrstka Arabů, vedoucích s domorodci obchod s kožemi rajek, pryskyřicí damarovou, trepangy, želvinou a perlami ob čas ulovenými. Z Evropanů jsou tu dvě rodiny misijnářů a mladičský zástupce hollandské »Nieuw Guinea Maatschappij«, jež sídlí v Ternate. Mansinam dělí se ve tři vesnice položené nedaleko od sebe po 8—10 chatrčích; jsou to kelové stavby na břehu, ale již v moři stojící, z četných vyobrazení v Evropě dobře známé svou střechou, již se napodobuje překlopená loď. Služí Menu (nuforsky: vesnice) Mansinam, Menu Saraundibu a Menu Babu. Nedaleko od břehu jsou po jedné straně kokosovými palmami úplně kryt, leží Bethel, stanice misijnářská s chýžemi cizinských kramářů, bezprostředně na zemi postavenými. Chybně a všude na mapách jakožto Doré označená protější vesnice papujská, již na pevnině se rozkládající, jest vlastně souborem několika skupin chýží, zase vodních staveb více nebo méně od sebe vzdálených. Jsou to: 1. Kvabi, za kterým stojí na pevnině malá misijnářská stanice, 2. Doreri, kde stával Rumsram, božské Nuforců, které jako typus takových staveb papujských vedle budov ze zátoky Humboldtovy ve všech evropských publikacích o N. Guinei bývá zobrazováno, nyní však pohřbeno již před dvěma lety zcela se rozpadlo a bylo rozneseno, 3. Rasamberi, 4. Randi, 5. Monokvari, 6. Vosi a 7. Sangej.

Slovo Doré znamená v nuforštině »Uvnitř«; míní se tím nejspíše »vnitřní« zátoka mořská mezi obloukovitým pobřežím horstva Arfaku a ostrůvkem Mansinamem.

Nafurci v zátocce dorejské (N. Guinea),

S počátku obmezil jsem sběratelskou činnost svou toliko na Mansinam a Kvabi a teprva dne 24. listopadu 1896 odplul jsem k ústí říčky řec. Andaj, odkud jsem podnikal malé vy-

Hatamec s dýmku a prostrčeným nosem Paniem.

cházký v horstvo Arfak, odeslav dříve posly ku koránovi (náčelníku, tidorsky: koláno) Hatamců. Dne 11. prosince dostavil se náčelník ke mně v průvodu více než 70 osob obého pohlaví, nepočítajíc dětí které s sebou matky vzaly, se psy a vepřiky,

kteří mým potravinám projevovali zřejmou účast; i mohl jsem odcestovati. Hojná přítěž moje musila býti rozdělena na menší

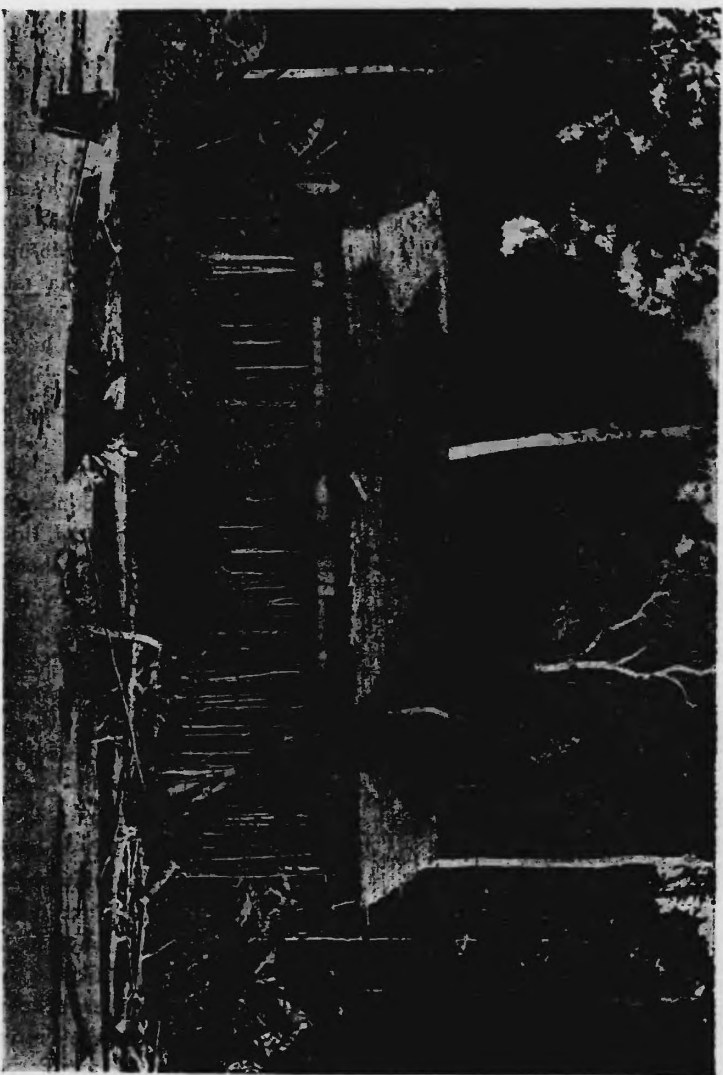
Arfacký otrok (N. Guinea).

kusy po 20 librách; jen výjimkou připustili nosiči některé po 25—26 librách. Ozbrojenou loveckou družinu moji činili 2 Amboinci, z nichž Lopis kdysi doprovázel Rusa Miklucho-Maclaye a Angli-

čana Forbesa, Celebesan z Menada, Papujec kmene Karontů, druhý kmene Arfačanů a třetí Nuforec, úhrnem tedy šest mužů.

Sledující zprvu tok řeky Andaje, překročili jsme ji asi 5 km na západě a obrátivše se více k jihu, jali jsme se slézati horstvo Arfak, jež je tu zvýši 1300 m, i měli jsme je téhož dne (12. prosince) večer za sebou a ocitli se na rozlehlé plošině v nadmořské výši přes 300 m, omezené na jihovýchod horstvem Hatamem a klesající poněkud na severozápad k moři. Plošina tato je poněkud přerývána výběžkem Hatamu a rozdělena tak ve dvě. Přerývka tato jest velmi krátká, ale přes to odděluje vespolek předělem řeky Meni a Prafi, které se pak spojují a vlévají se v mělkou řeku Varmari, líně plošinou se valící. Všecky tři řeky jsou nepatrné a snadno je přebrotiti; za pokročilé doby dešťové ovšem zvětší se mnohonásob a mění často dolní tok svůj tak, že i Meni má koryto čtvrt a Varmari půl km široké. Při takové šíři jest zajisté hloubka i rozvodněných řek velmi nepatrná. Vegetace na plošině byla mnohem řidší než v okolí, různíc se značně od rostlinstva pobřežního i arfackého. Za to byl kraj oživen ptactvem více než smutné pralesy hatamské.

Pokračující proti toku řeky Meni, dospěli jsme třetí den cesty až tam, kde spád její stává se sráznějším a sráznějším, i odbočili jsme na východ, slezli hřeben, přes 1600 m vysoký, řечený Mungrungou, kráčeli po délce jeho a směrem jižnějším i slezli opět několik nižších hřebenů. Pochod byl velice namáhavý; slézání srázných stěn stezkami sotva znatelnými a často za obrovských dešťů živě, ale nemile připomínalo mi cesty moje horstvem okvavuským v Ašantsku nebo prvou část výstupu na peruvské Andy od řeky Huallagy. Příštího, čtvrtého dne dorazili jsme po prvé po svém odchodu z Arfaku k obydleným chatrčím, k osadě vlastních již Hatamců, zvané Mieni. Byl ohromný lijavec, tak že odpočinek byl velice vábný, ale nedošel jsem oddechu, neboť uondané Papujce popudil proti mně zlostilý

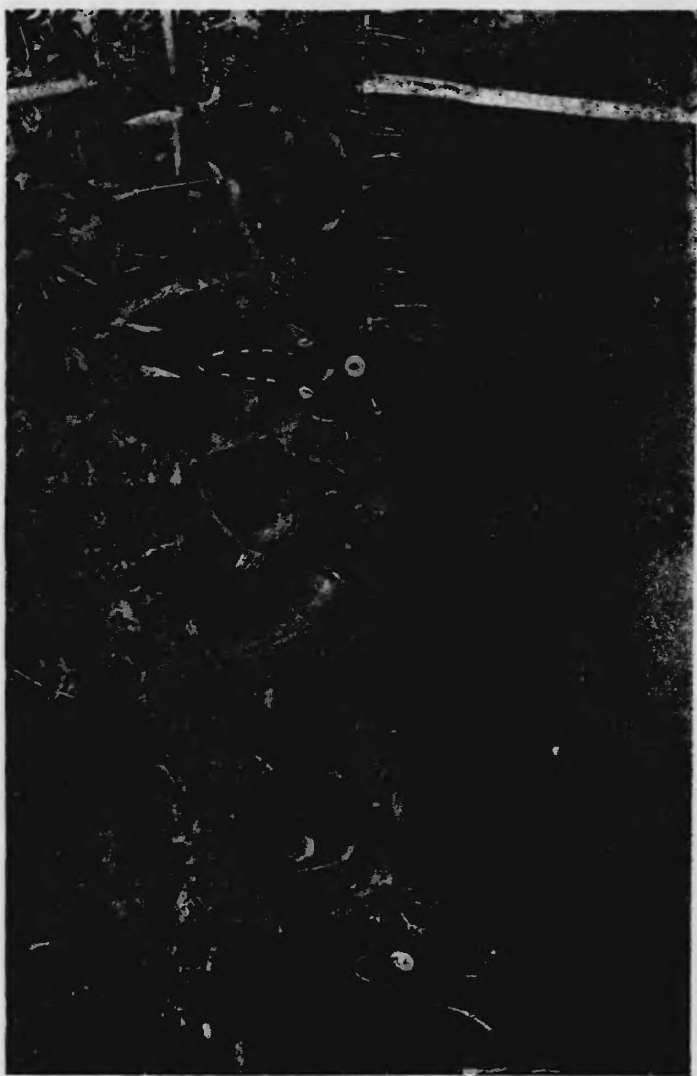

Dům Arakčů, obydlí náčelníka kmene (N. Guinea).

syn koránův Najk, i zdvihli proti mně zjevnou vzpouru. Najk chtěl se zmocnit mé pušky; stav věcí byl vůbec velmi na pováženou. Nicméně povedlo se mi dary a sliby uchlácholiti rozčilené mysli. Stavby Hatamců neliší se ničím od chatrčí Arfačanů. Přespali jsme v hlavní chýži stojící jako volně ve vzduchu na vysokých kolech na samém vrcholu ostrého výběžku pobočného hřebene; dole pod ní byly dvě menší, málo obydlené chatrče. Spánil mého bylo vlastně po málu, neboť jsem se musil mít před družinou na pozoru, a tu asi k půlnoci zalomcovalo silné zemětřesení dvěma mocnými, byť i krátkými záchvěvy chatrčí; s protějšho srázného svahu horského sřítily se spousty balvanů, a úděs Papujců byl nemalý. Nastalo opět rozjitrění myslí, a silný otřes zemětřesení jinak tu velmi hojný, přičten byl bezpochyby na vrub cizinců. Na zpáteční cestě k pobřeží probudil mne při noclehu v téže chýži nový, ale slabý záchvěv.

Cesta z Mieni vedla zase krkolomně dolů do údolí a pak byla dále přes potůčky Mingangoja a Mingantijega (to jest doslovně »Má špatnou vodu« a »Má dobrou vodu«) zvolna vzhůru. Výše kolísala stále mezi 1000—1300 m. Dne 17. prosince, šestý den po odchodu z Andaje, pohlížel jsem s malého pobočného výběžku horského do vlastního pravého údolí hatamského, které činí řeka Ngen a jež nazval jsem údolím d'Albertisovým; na konci jeho rozkládá se vlastní, Velký Hatam, totiž po ploše asi dvou zeměpisných mil roztroušené chatrče, Hatam Kaku, kam nedospěli ani d'Albertis, ani Beccari, ani Hollandan Bruyin, neboť jim průvodci jejich namluvili, že osady Moré a Malý Hatam, den cesty odtud a blíže pobřeží položené, jsou Velký Hatam. Uvádím to jen, aby věc byla postavena na pravou míru; jinak není omyl závažný, neboť nesejde na rozdíl několika kilometrů. Vegetace i zvířena, lid i byt jsou v Moré a Malém Hatamu právě takové, jako ve Velkém Hatamu. Do Moréi a Malého Hatamu pronikl také před 5 lety odvážný zahradník Burke, výtečný sběratel orchideí, ale jinak, žel, bez

Hatanči v pohoří Hatan (N. Guinea).

všelikých vědomostí. Než i jeho návrat na pobřeží, jako vůbec všech těch, kdo tu dosud byli za výzkumy, byl více nucený než dobrovolný.

Morejec s připevněnou na čele ozdobou z lastury (N. Guinea).

Došedše pobočného údolíčka hatamského, narazili jsme na tlupu počerněných v tváři Morejců (na znamení, že jsou na lovu lebky z pomsty za jinou, jim uloupenou*) a několik jimi oby-

dlených chatrčí, rozestavených v levo a v pravo na srázných svazích horských. Až potud a nejdále dospěl Beccari. Družina moje byla již rozptýlena, neboť v posledních dvou dnech zůstala většina nosičů zpět po rozličných chatrčích; dorazil jsem tedy k večeru jenom se zbytky své výpravy do nového sídla svého, špinavé malé chýže náčelníkovy, starce, který kdysi strojíl pikle proti d'Albertisovi a u něhož bydlel Beccari. Tenkrátě měl koráno svůj byt mezi Moréem a Malým Hatamem. Hned po svém příchodu nabyt jsem znovu přesvědčení, že má výprava byla provázena nepřítelnou hvězdou. Mezi Hatamci a hlavně mezi mými hostiteli zavládlo veliké rozčilení. Kmen Ngomou použil koránova odchodu s tolikým lidem a mimo jiný pych odnesl nebo zavraždil mu dítě. Morejci byli v »ráku«, krevní mstě proti několika rodinám Hatamců pro zavražděnou ženu jakousi; nikdo nešel bez velikého průvodu a beze zbraně ani pro vodu, a moji hostitelé měli neb aspoň lžili veliký strach před nočním přepadem. Příchod můj za nedlouho po úmrtí jedné ženy a po onemocnění druhé byl pověřivým domorodcům jen další záminkou k málo ochotnému napomáhání ku případné další cestě do nitrozemí.

Údolí d'Albertisovo nebo vlastně svahy pohoří, ve kterém se rozkládá zvyšl až 2000 m, obydleny jsou vesměs Hatamci, kteří se řečí, ozdobami a účesem podstatně liší jak od Nuforců tak od Arfačanů. S Morejci, zdálo se mi, shodovali se krom nepatrných odchylek úplně, i není pochyby, že jsou obyvateli původními, a jako Arfačané přívalem Nuforců s pobřeží i Arfaku do nitrozemí zatištění. Tvrdá jejich, málo melodická řeč jevila se mi chuda; sestavil jsem si slovníček její, jehož několik listů mi pohřbchu Papujci s bednou příze zahodili. »Osadu« činí u nich často jen dvě chýže, nezřídka i několik set metrův od

*) O lebolovu, který má podklad lidojedský a jest zvláštností plemene malajského sr. Ratzel, Völkerkunde. 2. vyd. I. díl, str. 410—412.

sebe odlehle, ale téhož jména užívající, ve kterých bývá nejvýše dvacet, výjimkou i víc obyvatel; osady stojí většinou vysoko a na sráznějších svazích. Hatamců počítám celkem asi 1000, nejvýše 1200 duší. Stůjtež zde jména všech osad vlastního hatamu: Sreva, Benikion, Tudja, Mančan, Mansrintabe, Metrijeje, Krabuti, Piedib, Snajbu, Bonongbej, Sedim, Nunnaj, Tčeja, Gamuna, Lefia, Dona, Insuona, Glemsendea, Senita, Utoba, Búja, Neubijava, Siouva, Mandéna, Bigveja, Ombroma, Mbríma, Lensomoja, Ssená, Dafa, Bigbijama, Ungapa, Ningiaga, Bitaba, Hunsum-Rintija, Hantoba, Nikenugoa, Numdija, Anana.

Z Velkého Hatamu postoupil jsem dalších 20 km hlouběji do nitrozemí směrem jihozápadním a pak jižním. Třetí s morejským Hatamem rovnoběžné západojihozápadní pásmo horské pojmenoval jsem (totiž navrhuji pojmenovati) Beccariovým, jiné samostatné, hlubokým údolím oddělené pásmo, jež vybíhá s počátku na jih »pohořím Smetanovým«. Dále nebylo mi lze pokračovati. Nemohl jsem zjednatí nosičův, ani dvou průvodců nemohl jsem dostat; z lovců mojich pak Amboinci byli střídavou zimnicí, Papujec, Arfačan a já sám těžkým zápalem střevním oslabeni přes to, že vzuch byl zdravý a svěží a teplota mírná, která za dne dosupovala nejvýše 24° C, v noci však často klesala až na 9°. Za pohořím Beccariovým a Smetanovým krajina není obydlena; aspoň o tom z mých Papujců nikdo nic nevěděl. Jsouť vědomosti Papujců o nitrozemí praskrovné; dále než do Andaje nebo do Manikionu (tři dny cesty z Hatamu směrem východním) žádný Hatamec se neodvážl. Jižně od středu d'Albertisova údolí, čtyři dny cesty (tudíž asi 30 km, neboť Papujec nespěchá) rozkládá se větší jezero »Tčemti«, bohaté rybami i krokodily, na jehož východních (?) březích sídlí Manikioňané, za jezerem pak a do nitrozemí kmen Hiraj, jež viní z lidojedství.

Marné bylo všecko úsilí mé přiměti korána, aby opatřil mně nosiče aspoň až k Manikioňanům; Hatamci ať právem

měli, ať na licho předstírali strach, a několik Manikioňanů, kteří mne přišli navštívit, zmizeli pojednou, aniž jsem byl o jich odchodu zpraven. Stav můj horšil se čím dále, tím více; denně

Hatamec, jenž vyzradil cestovateli nepřátelský úmysl několika Hatamců.

byly sváry s družinou, které zhusta div nepropukly v zjevný boj. Hatamci nebyli potměšilí ani nepřátelští, ale byli popuzováni některými lidmi, zejména Najkem, kteří by se byli rádi

zmocnili mých zbraní a zboží. Nad to ukořistění nové lebky a utonutí dvou mužů v rozvodněném Prafi nikterak nepřispěly utišití mysli. Když i potraviny nám došly, a nebylo mi možno najmouti ani čtyři nosiče, které jsem chtěl poslati pro nové zásoby na pobřeží, moji lovci stále churavěli a já sám velmi zeslábl, a když posléze nám prozrazeno, že se některé rodiny Morejců strojí mne přepadnouti, rozhodl jsem se s těžkým srdcem — vždyť hlavního účelu mé cesty prozkoumati vývoj Tachyglossů nebylo dosud dosaženo — že se vrátím. Úmysl tento bylo si snáze předsevzít než vykonati.

Zanechav část své přítěže v Hatamu — *requiescat in pace* — opustil jsem po mnohých nepřijemnostech a skoro stále se zbraní v ruce uchystán jsa na věci nejhorší, s hrstkou nosičů Hatam, za nímž bohudík vrátil se klid do naší výpravy. Pobyl jsem celkem tři neděle ve smutných a živočišně chudých pralesích nitrozemských a vrátil se zase do Andaje a to z části cestou, kterou šel d'Albertis do Moré. S hořkostí a nemalou dávkou závisťi vzpomínal jsem sběratelských úspěchů Beccariových a d'Albertisových. Pro mne nezbylo mnoho nového, a dvacetileté hubení nejen rajek, nýbrž všeho, co hodilo se za kořist, učinilo Hatam znatelně chudším, než jaký býval. Jestli mezi samotnými Hatamci na 50 pušek, přes zákaz hollandské vlády na pobřeží novoguinejské Číňany podloudně dopravených.

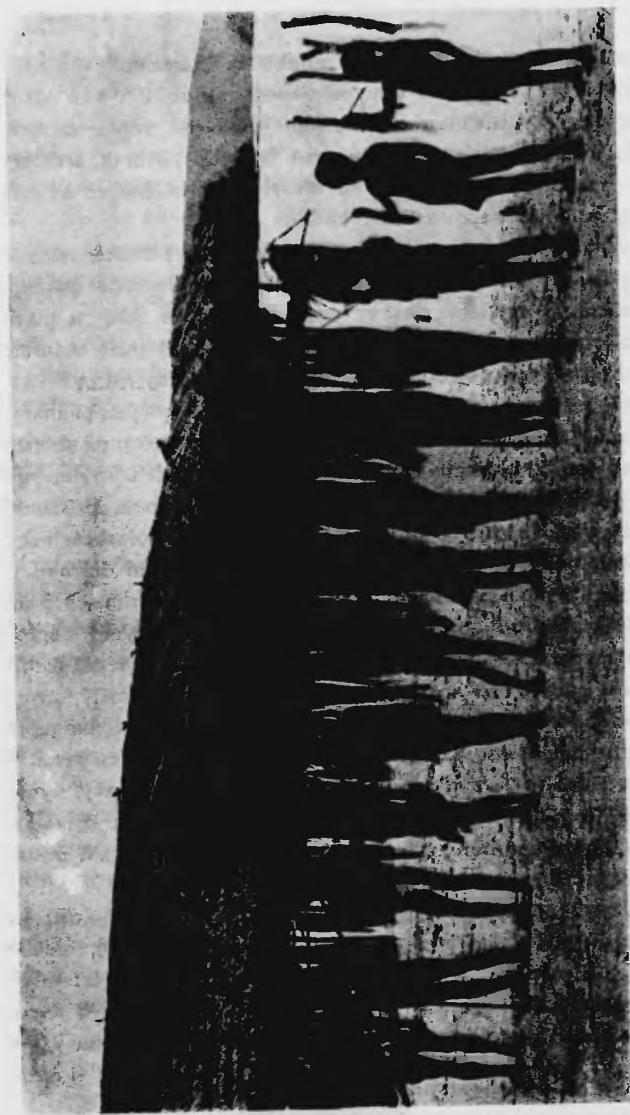
Mezi Hatamci shledal jsem, že se jednotlivci velmi různí barvou pokožky i vlasů. Nemoci na pobřeží hojně jako psoriasis a ichthyosis vyskytují se tu sice také, avšak ne tak zhusta; není tu kůže drážděna slanou vodou; za to procento volatých, hlavně žen, není nepatrné. Také já zastal jsem jako oba vlastní přírodozpytci před dvaceti lety a to jen v několika málo chatrčích osm hluchoněmých nebo koktavých, vesměs mladých ještě lidí. Srovnají-li se k tomu zápisy d'Albertisovy i Hollandanů, zdalo by se nade všechnu pochybnost, že tam hluchoněmota je dědična. Poptáváje se však po rodičích těchto ubožáků, ponej-

více chlapců a mladých mužů, zvěděl jsem, že v šesti případech z osmi rodiče byli zcela zdraví. Bylo by lze podati ještě mnoho zajímavých pozorování, avšak obmezím se tentokrát krátce na dva zajímavé zjevy. Mezi Arfačany a Hatamci spozoroval jsem dva zvyky, nápadně shodné s obyčejí Indiánů Guahibů na Orinoku a Indiánů ucayalských. Na Nové Guinei jako v Jižní Americe požívají totiž se sagem několik kapek destilátu z mrtvol sušených nad ohněm, byly-li to osoby náhle a bez dlouhé nemoci zemřelé, a potírají si těla touto hnusnou tekutinou, kapající z mrtvolky na plytkou nádobu. Druhá shoda jest, že v obou krajích tak odlehklých stejně vyhánějí plod, šlapouce po životě obtěžkaných.

Málo jest asi v Evropě známo, že Hatamci vedle sladkých batat ve velkém množství pěstovaných a kukuřice sázejí naše obecné brambory, které byly před dvaceti lety dány domorodcům andajským missionářem W. a výborně se v jejich kraji daří.

Když jsem se vrátil do Mansinamu, byl v obyvatelstvu nemalý poplach. Beriberi, záhubná a záhadná nemoc, jež ochromovala končetiny a končila se náhlou smrtí, sklátila několik obětí, a mimo to se od východu blížila přísěra neštovic. Missionáři sice zdarma očkovali, a lid nechal se dobrovolně a ochotně očkovati, ale nemocmi nastalo nezbytné přerušení veškerého styku s ostatními místy pobřežními, odkud se hlavně dovážely potraviny do Mansinamu, i není divu, že rostla obava hladu.

Má-li se do nitrozemí Nové Guinee cestovati s prospěchem, třeba nezbytně větší družiny a to ozbrojené i vytrvalých nosičů, nejlépe Celebesanů nebo Javanů, jež nutno přivézt s sebou. Neujde se sice ani tak srážce s domorodci, ale cestovatel není jim pak vydán na milost a nemilost, zejména co se tkne nosičů a potravin. Nesmyslně vysoké ceny za rajky — Papujci na pobřeží žádají až i 13 holl. zlatých za kus — způsobené zbrklou modou pařížskou, mají v zápětí, že obyvatelé »pobřeží rajek« od Vaigeu po Djamnu ještě více zlenivěli a stali se drzejšími

Mansinamští Papuové (Nová Guinea).

než prve, požadující nestydatě mnoho za kteroukoli věc nebo pomoc. V Hatamu bylo mně za slepici dáti zboží v ceně dvou zlatých a v Andaji za nedospělého divokého vepře zaplatiti zbožím v ceně 40 zlatých. Špatně by tedy pochodil leckterý »laik«, který se domnívá, že od divochů v přebohatých na zvět pralesích koupí rajku za hrst koralů.

Zotaviv se poněkud po návratu na ostrov Ternate, vstoupil jsem dne 7. m. března 1897 na palubu německého parníku »Apenrade«, najatého čínskou společností »Lau Son« a plavil se oblastí Evropany málo navštěvovanou a tudíž málo známou. Dne 8. března v poledne pluli jsme mimo sopečný ostrov Siau, který se pne až do výše 700 m a pokryt jest kokosovými palmami, rostoucími i v lávě; vulkán jeho dýmal silně. Na obzoru na severovýchod kupily se temné hmoty horské ostrova řečeného Sanguir. Dne 10. března přistali jsme zrovna při dřevěném přístavišti malého španělského ostrova Siassi v souostroví joloském nebo suluském. Den strávil jsem na koni se španělskými důstojníky, prohlížeje sobě vnitřek této výspy. Kontrast mezi tím, co jsem od Singapuru až potud byl viděl, mezi nekonečnými, neprostupnými pralesy a touto pahrbkovitou krajinou, na níž rostla tráva a rozptýlené stromoví — často jediný, osamělý strom uprostřed širého prostranství, — tak že kraj působil od moře dojmem anglického sadu, z poblíž pak připomínal mi venezuelskou »mesetu«, s pampou hraničící, byl nejen zajímavý, nýbrž — což je lepší — osvěžující. Tu pohrávalo si na stromech klidně několik drobných kakadů na důkaz, že jich tam dosud nestřflejí pro damské kloboučky.

Dne 11. března ocitli jsme se v přístavišti hlavního ostrova souostroví suluského, před vlastním Jolo (neboli Sulu), sídlem četných Evropanů, vesměs Španělů, guvernéra, 26 důstojníků a posádky mající asi 800 mužů, z nichž asi čtvrtina byli Evropané, ostatní pak filipínští mesticové. Guvernér přijal mne velmi vlídně a přidělil mi několik důstojníků a vojnů, abych si mohl

prohlédnouti okolí tří pevností. Jak známo, mají tu Španělové již po dlouhá léta šarvatky s domorodci. Mahomedánští fanatikové (či jsou to duševně choří, jako malajští vykonavatelé „amoku“?), jimž Španělé říkají *conjurados* (spiklenci), vkrádali se buď do města a vraždili tam dlouhým nožem lidi nic netušící a pak se bez odporu nechávali ubíjeti, nebo když Španělé nikomu již nedovolovali, by ozbrojen jsa přicházel ku bráně a dokonce do města, máchající noži stavěli se před branou, a nechávali klidně do sebe pálení a umírali nadšeně v očekávání slasti ráje Mahomedova.

Po dvou dnech zakotvili jsme v Sandakanu v severním britském Borneu, kde bydlí na kolových stavbách, celkem siamským podobných, několik tisíc Číňanů a Malajů; domorodce Dajaka sotva lze spatřiti. Při plavbě ze Sandakanu na sever užíval jsem, ale jenom na několik minut, obra bornejského, prodávajícího se z oblak, Kinabalu (doslovně Čínská vdova) a přistal dne 15. března na ostrově Labuaně v severozápadním Borneu britském. Plavba ze Sandakanu byla ještě více než předchozí plná nebezpečí, a velitel lodi mohl si jedva dopřáti odpočinku. Prostřávají se miliony koralových útesů po této nepřijemné části moře a rozkládají se k jižním Filipínám. Veleúzkými průlivy mezi oblastmi korálů a mořem korálů prostým, musí si loď, stále plnou parou plující, nalézt bezpečnou cestu. Často se s paluby a nedaleko od koralů moře zelenalo mělkčinami nebo bělalo koraly, povrchu dosahujícími. Všude plavaly spousty řas, jež hemžily se vnitř i vně drobným mořským živočichstvem a rybami je pohlcujícími. V noci skýtalo moře často vábný pohled buď dokonalým světélkováním, nebo jednotlivými skupinami pelagických ráček (rodu *Saphirinů*), které zářily jako kousky fosforu.

Konečně dne 17. m. března byl jsem opět po pětíměsíční vzdálenosti uprostřed evropské vytříbené civilisace — v Singapuru. Sotva jsem uspořádal a zabalil své sbírky, zanesla mne

norská loď »Tamarind« do Siamu. Byl už v Japonsku opojen bohatstvím a nádherným uměním buddhistické vzdělanosti a seznal i poklady její v Číně a Kočincině, byl bych rád doplnil paběrkovité vědomosti o ní seznáním perly buddhismu Siamu, ráje chrámův a buddhistických staveb náboženských. Z nedostatku prostředků nelze mi ovšem, jak bych si vroucně přál, ze Saigonu pustiti se po moři nebo pevninou na slonech do Kambodže k pohádkově velkolepým rozvalinám staveb předbuddhovských a pak do Birmy, abych dovršil svou znalost Zadní Indie na míru žádoucí.

S i a m.

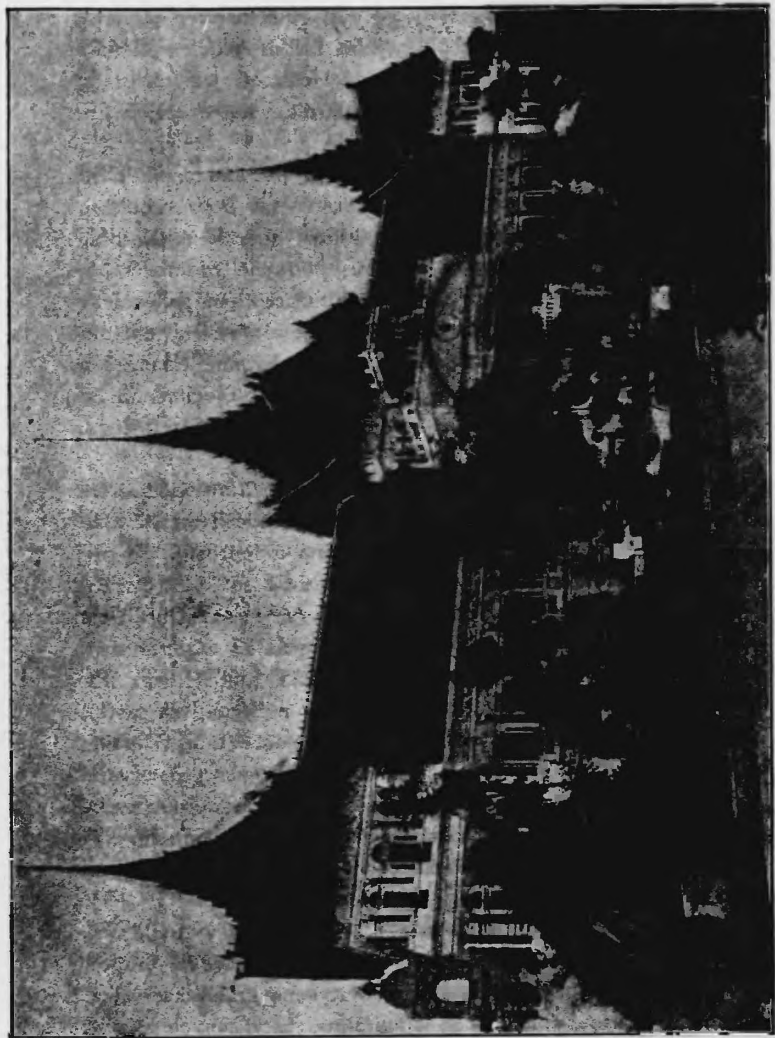
Král Čulalonkorn a jeho sídelní město.

V Bangkoku 8. dubna 1897.

I.

Doprovodil jsem Jeho Veličenstvo Čulalonkorna, či plným titulem: Somdech-Phra-Maha-Čulalonkorn-Phra-Čula-Čom-Klao, krále a pána obou Siamů, to jest severního i jižního, Laos Čiangů, Laos Koj, Malaysu, Kareusu, majitele bílých slonů a t. d. na palubu krásné jeho jachty Mahačagry a přál mu srdečně: »Bon voyage!« Bylo to dne 7. dubna 1897 čili po siamsku šestého dne Duenha, t. j. po Novém roce prvního měsíce Mesajonu roku Pe Vanků t. j. opice r. 1259 letopočtu siamského.

Tak poznamenal jsem si včera večer do denníku a dnes již spěchám se tím pochlubit. Není to tenkrátě žádný z oněch potentátů, s kterými jsem kdysi v Africe neb Jižní Americe z jedné mšy jídal pravici, nýbrž »skutečný« orientální vladař, obklopený mocí, nádherou — a nepřístupností. Abych se totiž hned přiznal, obmezovalo se mé doprovázení jen na uctivé objíždění Mahačagry a slavnostně zdobené tribuny oproti lodi na břehu řeky

Palác krále Čululankorna v Bangkoku v Siamu.

Menam Čau Phya, »Matky řek«, na jejíž obou březích táhne se Bangkok. V onom objíždění v nejbližší možné vzdálenosti nám nebráněno a já pohodlně mohl si prohlédnouti jak na břehu seřaděné, tak na palubě královského parníku hustě stojící komoňstvo i vlastní mocnářovu rodinu.

Tato rodina není zrovna nepatrnou; při požehnané plodnosti siamské půdy jde do set. Jeho Veličenstvo má dobře počítáno 80 zákonných dětí, a jest již »několikrát« dědečkem. K tomu se druží množství jeho bratrů a sester, podobně rodinným požehnáním obdařených, a tu cifra jednoho tisíce členů panovnické rodiny není veliká. A kolik princů, tolik jest ministrů, jenerálů, admirálů a t. d., tolik Krom-Khūn-Somdetč-Kromů, Luang-Čau Phya-Phy Pra Ongů — a jak se všechny ty titule jmenují od místokrále některé provincie až ku dvornímu kuchaři neb kočímu, v jichž žilách též proudí královská krev!

Nebude nemístným poznamenati, že děti krále dělí se ve čtvero tříd. První, nejvyšší jsou tak zvaná Somdet No Putči Čau (doslovně: Nejdůstojnější potomkové pána moudrosti). Ti pocházejí z manželstev s čistokrevnou princeznou, to jest dcerou krále a princezny. Tedy po otci vlastní sestry. — Děje se tak v Siamu od pradávných dob a vzdor našim názorům není degenerace patrnou. Druhá, zvaná Somdet Luk Hluank Ek (dosl. důstojné královské děti první třídy), musí míti za matku princeznu královského původu, třída třetí, pouze Luak Hluang, či »královské děti« zvané, pocházejí z manželstev s princeznami třetího řádu a konečně poslední třída, »Pra Jaovárat« »královské děti« či králova mládež, (slovo Jaovárat připouští mnoho významů) jsou děti králových souložnic. Kolik jich král má, na jisto známo není, cifra ale prý jde do set.

Parník Mahačagra, před několika málo lety v Anglii vystavěný o 2100 túnách, na němž vlál obrovský národní prapor, v červené půdě bílý slon a později vztyčena královská vlajka, odplul pod velením anglickou admirálitou zapůjčených důstoj-

nků. Dřívější kapitán této lodi, Dán, by necítil se odstrěným, jmenován admirálem siamského loďstva (jsou to dvě větší a čtyři menší lodi), nad čímž v Bangkoku ovšem velký smích! Pan admirál se směje nejvíce nad velkým platem, nad titulem, jež mu stačí na více jak jednu náplast na ránu rozbolavěné samolibosti.

Jinak tvoří mužstvo loďní vesměs domorodci. Jest jich prý na lodi dvě stě devadesát — ale ani jedna žena, ani jeden bonz, z čehož prý se dá soudit, že budou na lodi žít v nejlepším mřu.

Loď odjela na dvoudenní pobyt do Singaporu, doprovázena siamskými dělovými lodicemi: »Makut Radžakumar« a »Jong Jotem«, ze Singaporu doprovázena bude najatou lodí »Silonem«.

A cílem cesty?

Barbarská Evropa.

»Není účelem mé cesty zábava, jedu do Evropy, bych poznal veškeré vymoženosti západní a mohl z nich volit to, co by zemi mé prospěchu přineslo,« pravil král doslovně ve své krátké řeči, kterou v den před svým odjezdem a opětně v den svého odjezdu proslavil ku pozvaným reprezentantům evropských mocností a svým vlastním úředníkům.

Byl bych posledním, jenž by slova, na asijské poměry zajiště dosti osvíceného mocnáře, pokroku nakloněného, bral za pouhou frázi. Ale věc má přece jen ještě jiný háček, neb dokonce háčků několik. Proč král, který ovšem již v holandské Jávě a anglické Indii seznal evropskou roztažitosť a její následky, nyní na dlouhou cestu do Evropy se odhodlal (kteréžto útraty nejméně na 8 milionů tikálů — 1 tikal = 85 kr. r. m. — vypočteny), o tom není v Siamu nejmenší pochybnost. Věc jest jasna jako zdejší slunce. Král chce zahájit čilou akci proti stále a stále z Kočínčiny a Anamu posunující se moci Francie. Oslava anglicko-indické vladařky přišla jako na zavalanou. Ostatně i s Německem pilně koketuje. Všude najdou se ostatně lidé pomlouvační, nejhorší ovšem mužové a klepavost perfidního sil-

ného pohlaví bangkokského ukazuje jiný názor, zde o cestě krále dosti kolportovaný a který jsem slyšel z úst muže, jenž svým postavením nucen skoro denně v paláci dlí.

»Víte,« řekl mi, »ten drobet politiky, již třeba ku poštván Angličanů a Němců na Francouze, by si král zde doma mohl také nechat upéci, ale má poslední čas se ženami kříž! Prosím vás, není již mladík, svěžeš lásky a trpělivost s několika sty rozmarných hlaviček, již dávno odpluly s vodou Me Namu, nic už jej netěší, ani tance, ani denní fotografování, ani kambodžanská politika — nu však mi rozumíte. Je rád, že bude mít na několik měsíců pokoj a nebude se muset cukrovat s tolika hrdličkami svého pozlaceného holubníku.«

Zlé jazyky najdou se, jak vidíte, doma i v Siamu.

Šťastnou cestu! Tentokráte nejede loutka, nýbrž skutečný vladař bohaté asijské říše nechat se v Evropě interviewovat, oslavovat — ale též sám pozorovat. Tentokráte netřeba se obávat blamáže. Z cesty siamského autokrata najisto vyplyne užitek, jak Evropě, tak jeho vlastní říši.

Že se poslední dny v Bangkoku mluví jen o nastávajícím odjezdu krále Čulalonkorna, netřeba podotýkati. O čem jiném nežli o rýži, dřevě tikovém a konfliktech Siamů se sousední asijskou Francií by se v Bangkoku vůbec mluvilo? A odjezd krále, v dějinách asijských vedle výletů perského šacha osamocené úkaz doby a nových názorů už i v tomto, našemu ve všem tak vzdáleném světě, nalézá se s oněmi třemi kardinálními otázkami bangkokských, vůbec siamských interesů v dosti úzkém styku. Jeho Veličenstvo se chce zajisté také bavit, ale neudělal na mne dojem takového světáka, jakým byl nebožtík šach — a zajisté, třebas by i jeho srdce na chladném severu neobstálo před střelami tolika jiskrných očí a četných žampaňských přpitků, zbude mu dost rozvahy pracovati ve prospěch siamských firem a pojistiti si dědictví svého otce Maha Monguta.

Zdaž také ještě pro svého nástupce, syna Maha Vajiravnihu, t. č. v Evropě dlíciho???

Zajisté nenasytný evropský žralok spolkně i Siam, ať to již žralok s anglickým neb francouzským chrupem, a poněvadž to bude stravitelnější sousto nežli byl prorok Jonáš — pochopuji, že by je zase vyvrhl! — —

V den »Krut Taj«, siamský nový občanský rok 1.—2. duenha (astronomicky připadá zde letos na den 12. dubna) měli dvorní hádači a astrologové na pilno. Konečně dne 4. dubna jednohlasně za hlubokých »korapů« (lezení k trůnu po břiše s pomocí kolenou a loktů) oznámili svému pánu a vládci, že slunce i hvězdy příznivě mu září na cestu a že stanovený den 7. t. m. jest vhodným dnem k odcestování.

Potom se odebrala větší družina bonzů na palubu královny jachty a dva dny a dvě noci se zde modlíc, vykuřujíc a posvátnou vodou koráb čistíc, proti všem nástrahám zlých mocí jej obrnila.

Měl jsem to štěstí dostat se na palubu a žasnul jsem nad opravdu asijským přepychem, jakým královny komnaty, hlavně ložnice, salon a koupelna, jsou upraveny. Pro samý brokát, zlato, hedváb, mramor, slonovinu a perletí vykládané stěny dřeva nespátříš. Mísy k omývání, plivátka (Čulalonkorn také žvýká betel, ale málo), z krásně ornamentovaného zlata. Ploužil jsem se ven, jako chudák pes, kterého z krámu uzenářova vyhánějí. Co jsem tu viděl za krásných předmětů pro museum!

Ale i mimo jachtu měl jsem příležitost spatřiti, ovšem nepatrně malou, čásť skvostných darů, jež král sebou odvezl a kterými v Evropě bude štědře plýtvati. Nemyslím tím řády bílého slona, kterých prý čtvrt tisíce sebou veze, nýbrž ony originelní, skvostné výrobky siamského zlatnického umění — jehož vrchním mistrem jest — Němec Gräler.

Staré i novější peníze siamské tvoří oblíbený podklad ke vkusným šperkům. Král velice si oblíbil fotografování. Nemine den, aby na zvláštním, v nádvoří paláce zařízeném atelieru, ne-

nechal sebe, neb někoho ze své rodiny fotografovat; na cestu objednal si u známého mi Evropana, fotografa, 80 tuctů svých podobizen.

Řády, šperky, fotografie. Evropo, těš se!

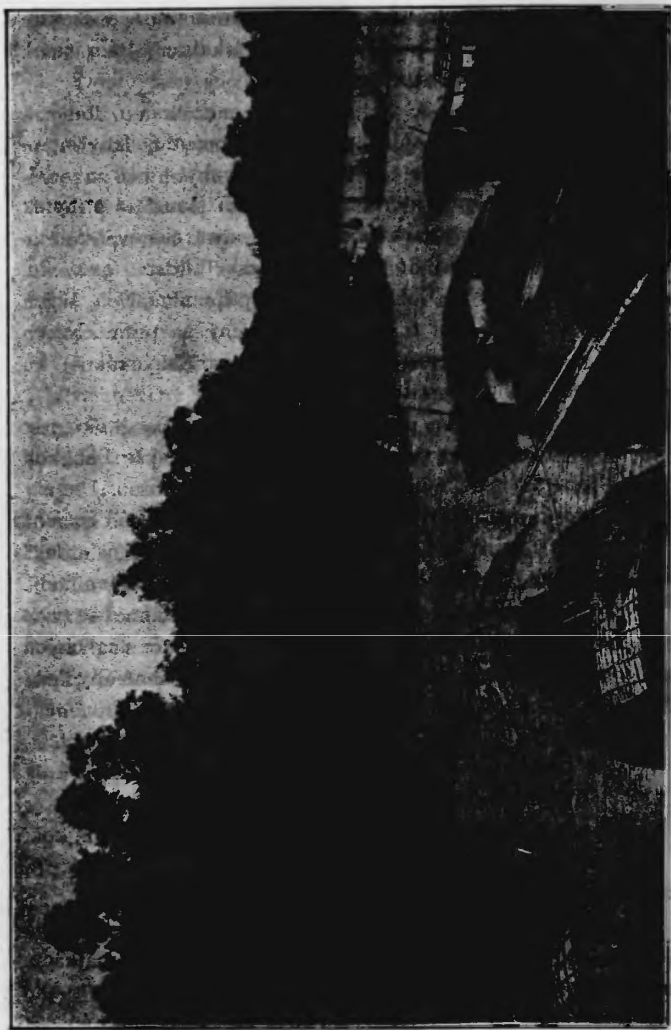
Dne 4. dubna dál se obvyklý pololetní obřad »Tunam« zvláště slavnostně. Jest to přísaha věrnosti poddaných králi, které vykonává od nejvyššího prince až ku nejnižšímu úředníku celý úřední Siam. Vyjmutο je pouze kněžstvo, jichž posvátný úřad sám o sobě jest dostatečnou zárukou. Oficiální název této důležité ve Wat Pra Kau (dvorním chrámu) odbývané ceremonie jest: Kau Phra Racha Fiti Sri Saccha Pana Kon.

Jak vidno, nevyniká Siam zrovna stručností názvů.

Slavnost děje se následovně: Do velké nádoby, v níž nalézají se zbraně, neb jich modely, tak na příklad: Meče, nože, kopí, pušky a t. d. nalito vody, které přísahající poddaní doušek vypíjí a kterou sobě hlavu pokropí. Význam tohoto malebného děje jest, že věrnost přísahající volá na sebe trest nebes (vodou) a zbraněmi krále, kdyby proti slibu svému se prohřešil.

Dne 6. dubna účastnil se král slavných náboženských obřadů a jeho cestě bylo žehnáno; ten samý večer pořádána soirée v paláci, jehož mimo náčelníky domorodé vlády, účastnila se celá, v Bangkoku sídlící evropská diplomacie, konsulové a ovšem oni Evropané, kteří ve službách Siamu zaujímají vyšších postavení a šlechtických titulů.

Dne 7. t. m. vstal jsem již o páté hodině ranní, ne snad ze strachu, že by mi vladař říše bílého slona utekl, nýbrž proto, že jsem již dávno nemohl spát pro palčivou, potem povstalou vyrážku, která po celém těle, i ve tváři mne pokryla. V této nešťastné »sluneční zemi« panují právě nyní, a krátce před započatím deštivého období nesnesitelná vedra, na masavská neb adenská upomínající. Teplota na slunci dosahuje až 48° C, noční (teprve k ránu) minimum v mé jizbě 27·5° C., kdežto večer v 7—8 hodin mívám dosud 32° C., vzdor nejlepší ventilaci mého

Lodkové přibytky Siamců v průplavě řeky Menamu.

pokojtčku. Ven z hotelu (Žel opět jsem v hotelu! Kde jste krásní časové chýšl, pralesů a prázdnot v žaludku?) jsem nešel, pokud mi copatý sluha nepřinesl kávu.

Na to plavil jsem se, jako každodenně, malou lodicí a s jedním veslařem řekou Menamem proti proudu, labyrintem kanálů a onou motanicí malých i větších, v pohybu neb zakotvených domorodých člunů, které tisíce rodinám slouží za příbytek i dopravní prostředek, v nichž množí se i mřou členové stále té samé rodiny, kteří, jako do doupat zalézající lidstvo pravěku, zalézají do bachoratých, ohromné sudy připomínajících svých lodí. Není-li to loď, jest to domek postavený na prámech neb na širokých lodicích, řetězem z rotangu (španělský rákos) ku břehu neb k jinému sousedovi připevněný.

Devět desetin těchto plovoucích příbytků v Bangkoku jest obydleno přistěhoválými, pracovitými Číňany — takže Bangkok plovoucí není Siamem, nýbrž kolonií čínského Kantonu. Dle některých autorů má Siam pouze 12 milionů obyvatelů, z nichž 2 miliony jsou Číňané. Čísla tato nejspíše jest podceňena, zdejší Evropané odhadují pouze čínské obyvatelstvo Siamu na 4 miliony.

Po obou březích Menamu plovoucí město táhne se více méně, tu přerývané, tu kompaktní celých dvanáct anglických mil a v levo i v pravo rozvětňuje se v četné, podobně obydlené průplavy.

II.

Východní Benátky — tak ne nadarmo se zove Bangkok.

Nádherná výstavnost, bohatství, špína a bída — vše to mají obě města společno.

Nad vody vystupuje nejpěknější část města, jež nepodléhá přílivu ani odlivu podobně jako náměstí sv. Marka v Benátkách. Jen někdy přijde záplava, náhlý příliv, jenž vodou zahrne i suché jindy části. Ale tak bývá i v Benátkách. Množství průtoků šíří

se na vše strany, celá jich síť rozprádá se vůkol. Překlenuty jsou můstky a mosty, ale málo úhlednými a také málo solidními.

Domy jsou stavěny v slohu evropských stodol neb skladišť, jen mistry stydlivě vystupuje čínský sloh.

Prostřed špinavého a zaprášeného labyrintu toho jako oasa v poušti zvedají se božstvu věnované stavby, vzlet geniálního ducha k výšinám, pověstné, oslavované chrámy, štíhlé, k Buddhovi do výšin tíhnoucí, překrásné »pračedy« a »paplany«, které tu místo pagod a mahomedánských minaretů zaujímají. Pračedy štíhlé, paplany zaokrouhlené, mosaikou a reliefs, neb pozlácenými cihlami se trpytící.

Dojem, jaký na nově přibylého tvoří Bangkok, jest úchvatný. I světa znavený a dojmy otupený nalezne tu mnoho. Ani moderní strašidla komíny čistíren a mlýnů na rýži, pily atd. v smělé své parodii na půvab tu nechybí. Nedovedou také zničit kouzlo, jakým k nám mluví cizí, ale působivou řečí kus báje východu, kterou Bangkok představuje. Na štěstí leží většina továren a jich komínů jižněji, mimo obvod královského města, paláců Kroni Ma Suangu a bojišť na obou březích, jichž všechna uvéstí bylo by vydávati jazyk čtenářův v nemalé nebezpečí.

Vedle originálnosti celkové a půvabu jednotlivostí buddhistických staveb, jest Bangkok též, či byl by pravým Eldoradem, učiněnou Šlarafí trampoty zapuzující. Oh, slavná městská rado královského města Prahy, kdybys věděla, jak hladce, jak lehce spravuje se tu městské blaho a městský pořádek!

Komise? — K čemu?

Kanalizace? Obstarává »matka řek« Menam!

Otázka pitné vody? — Obstarává tatáž matka řek. —

Veřejné koupelny? — Obstarává tatáž matka.

Komunikaci? — Obstarává tentýž Menam.

Dláždění ulic, asanaci? Rovněž tak atd. atd.

Tatáž řeka skýtá vodu k pití i vaření. Tatáž odplovuje kal a fekálie z města, mrtvoly zvířat, někdy i lidí. V téže vodě a

zrovna pod »salonem« neb ložnicí koupe se a ochlazuje občan i občanka šťastného města.

Na vodní té hladině uhánějí tisíce loděk, neb vleče se za obchodem, procházkou, s pohřbem nebo svatbou celý průvod, hostince i pouliční knihkupci jsou na vodě, tu mají své odběratele, pračky odbudou se převrácením loděk a ochlazením prohrávajícího.

Nelíbí-li se prozřetelné vládě některá čtvrt, chce-li tomu asanace, výpověď, neb exekuce pánů »domácích«, naváží se domky na lano a odvedou se, neb samy odvedlují — kam rozkaz velí, neb vůle a vkus si přeje. Špatné sousedství? K smíchu. Místní nouze o výdělek — neznámo. Jučeť po řece dolu neb nahoru, 30—50 mil dále neb blíž. Něco se již najde. Ovšem za touto přírodou požehnanou oblastí leží město na suchu. S tím má správa Bangkoku větší obtíž, ale i tu postarala se svých synů bedlivá máť příroda, aby tíže těch starostí nebyla nesnesitelnou.

Supové, havrani, vyvrhel lidského plemene i lidstva čistí ulice od masivnějších odpadků, prach mete vítr a neb jednou púletně rozpustí a smyje dešť, a policie má tak málo na práci, že nejčastější případy ve zdejší nemocnici tvoří, nám v Evropě ovšem exotická nemoc »ztuhlost údů«, zaviněná nedostatečným pohybem. S otázkou zdravotní ovšem také někdy potíže. Když na př. umírání na cholera přesahuje obvyklých pět případů denně a dosáhne až někdy sto — dvě stě z 400.000, má slavná správa města všelijaké obtíže. Ale pokrok a dobrou vůli nemožno, co se zdravotních nařízení dotýče, upřít.

Mrtvolý se vesměs spalují! Jen chudšas, který nemůže zaplatit 5 tikálů (4.25 kr.) za dříví a asistenci, bývá odnešen do přišerného Patha Pidib u »cihlové pyramidy« Wat Tciketu, kde katany (Sapale) »otevřen« a rozřiznut, předhozen supům, havranům a psům; ožraný kostlivec částečně se spálí a zbylé pohodí do vedlejšího roští, neb si je přibuzní odnesou

Pohled na »poslední věci člověka« nebývá tu zrovna příjemný.

Již i Bangkok má elektrické zařízení. Tramway jezdí, řidičové jsou Siamci, a div divoucí, dosud nikoho nepřejela. Elektrické osvětlení většinou hlavních ulic svítí sice málo ale přece. Palác nádherně osvětlen a tak i většina lepších chrámů. Sochy a sošky Buddhy s věčným mírem a klidem v tváři lhostejně hledí na tento moderní šum a ruch.

Ještě slovo o mém rozloučení se s Jeho siamským Veličenstvem Čululankornem.

Na 12 hodin a 15 minut o poledni — šťastný to právě čas k odjezdu — byl ustanoven příchod či vlastně přínos panovníka.

Hověl si v pozlacených, drahokamy posetých nosítkách, v nichž pečlivě chráněn proti úpalu slunečnímu nesen z paláce do slavnostně ozdobené a k tomu cíli nedaleko břehu zřízené síně.

V ustanovenou chvíli dostavili se i všichni zástupcové cizích mocí, aby králi přáli šťastnou cestu.

Dvě hodiny před touto pro Bangkok a Siam tak důležitou událostí, které jsem přece chtěl býti svědkem, nastaly pro mne zoufalé chvíle. Zoufalostí nazývám totiž jaderné proklínání. Seděl jsem v malé čínské lodici a jak pochopitelně, obával jsem se, že v takovém všedním capartu k paláci se neproplavím a proplavím-li se, že mne pošlou zase zpět, odkud jsem přivesloval. A zatím komfny královského korábu »Mahačakry« počínaly již dýmat, neklamná známka, že se odjezd připravuje.

Každý Evropan, na němž něco záleží, jezdí tu na malé říční parolodi. A mně záleželo na tom, abych nejen všelike obřady s různými těmi tvářemi viděl, ale také fotografoval. V mém hostinci se nalézající dva parníčky byly již před několika dny zamluveny. Uvážnul jsem tedy se svými nadějemi na dimoucích se tocích Menamu.

Přece však kynula mi naděje. Kdo hledá, ten najde, kdo klepá, tomu bude otevřeno, nebude-li obmyšlen vyhazovem.

Z Birmy přijeli dva Belgové, aristokraté, kteří tam byli na lovu na tygry. Oba byli šťastní nájemci jednoho hostinského parníčku. Ač nerad, předstoupil jsem před ně s prosbou, která nebyla oslyšena. Byl jsem přijat milostivě, při čemž upomínky na Prahu hrály též jistou úlohu.

Oba Belgové byli též v Praze, vlastně jeli Prahou a naším královstvím. Za čilého rozhovoru tázal se mne jeden upřímně, proč česká vláda trpí, aby se od cikána z Belgie unešená kněžna Chimayová v Praze roztahovala. Jest prý to ostudou vši veřejnosti. Otázka ta mne ovšem nepřekvapila. Byl jsem připraven i na jinou, kdy asi bude Ludvík Košut po druhé zvolen za guvernéra království Českého. Cizina má totiž o Čechách a Rakousku znamenitých vědomostí zeměpisných.

Matka řek Menam byla jako vždy lodmi poseta. Podle břehu kotví v hlubinách i mnoho evropských lodí obchodních pod vlajkami všech národů, ač přístup sem mlččinami při ústí v celém okruhu se táhnoucím jest dosti nesnadný.

Letěli jsme po hladině pečlivě všem člunům a lodicím se vyhýbajíce. Slunce zárem svým tavelo a vařilo vše, co paprskům jeho vydáno. I ta voda jakoby se vařila. V úpalném slunečném lesku zdála se i záře věží a vysokých chrámů třpytnější a zlaté cihly majestátního velechrámu jen hořely. Byl to obraz netušených půvabů poledního slunce.

K vůli frakovému úboru svých hostitelů oblékl jsem svůj jediný, černý šat — jinak chodím vždy slunci přiměřeně v bílém, lehkém neb šedivém plátěném úboru. Vařil jsem se, jako ta voda v kotli naší malé »Viktorie«.

Měl-li jsem dříve za to, že přiblížení se k paláci a ke kórábu bude, ne-li nemožným, aspoň obtížným, sklamal jsem se pořádně. Mimo několik nádherných, zlatem zdobených gondolí a dva, tři parníčky, nic nám nebránilo v cestě ku volnému přístání před slavnostní estradu. Asi padesát kroků od břehu táhnou se zdě přednádvorí paláce a chrámů a cesta k tomuto, ku hlav-

nímu východu, jakož i obě křídla nábřeží pokryta byla děly, řadami dosti statečně v sedlech sedících gardistů, červených bohatých uniform, vojskem řadovým, v celku asi tisíc mužů.

Hudba byla připravena k fanfárám a národní hymně.

To bylo ale vše — zástupy lidu na zemi, sta loděk v řece, které jsem očekával, nebylo nikde k spatření. Nejvýše několik set zevlounů, rodin námořníků atd. zaujímalo malé povří břehu a dvoran paláce. K vůli reprezentativnímu svému úboru dostali se moji průvodci, a já jim v patách, do zámku, ne sice k vlastnímu paláci, kde vchodem viděl jsem hemžit se brokátové kroje siamské šlechty, nýbrž do postranního, ministeriálního oddělení.

Tu teprve jsem zvěděl, že oba pánové mají výtečné doporučení na králova bratra, ministra zahraničních záležitostí prince Krom Suang Eevavongse Varaprokara. Šli ho také požádat, aby směli při královu odchodu učiniti tomuto svou hlubokou poklonu. Já zůstal dobrovolně venku, mé Belgičany k princovi odvedl na stráž stojící důstojník.

O běda! Nemít fraj jest dnes morální smrtí kteréhokoli osobní své vážnosti dbajícího společenského tvora.

Takovému nešťastníku jen revolver do ruky! Ani číšník nemá proň úcty.

Býti však šťastným majitelem takového, dokonce ideálního dvouocasého kabátu a nemít ho s sebou v Siamu, nýbrž s kožichem v kafru někde na vodách oceanu — toť katastrofa! Jinak mohl jsem pod záštitou belgické vlajky mít to potěšení, vládci nad 12 miliony žlutohnědých poddaných stisknout ruku a z těchto upomínek trávit v dobách budoucích mizerii. Nu škoda!

Vrátil jsem se k loďce a fotografoval zatím statečné obrance vlasti, tytéž, kteří r. 1893 bezmála byli by přišli do boje proti Francouzům. Balustrada, pro krále čekající plnila se brokátem, řády a bílými punčochami lesknoucím se komonstvem.

Kroj Siamců je dosti malebným, jen nesmí vejít v mesalienci s evropskými kazajkami a klobouky.

Ku dvanácté vrátili se oba pánové, potěšeni, že až král s ostatními hodnostáři se bude loučit, jim jest dovoleno se představit. By nemusili jsme se tak dlouho péci v horké loďce, nehybně u rozpálených zdí nábřeží přivazané, učinil jsem nešťastný návrh, dojeti na rychlo pro mého siamskočínského tlumočníka. Když jsme se po kratinké čtvrthodince vraceli a sotva tři minuty od paláce vzdálení, zazněl první, druhý, třetí atd. výstřel. Dvacet a jeden dohromady s paluby »Makut Radžakumaru« a královská vlajka vztyčena na palubě »Mahačakry«.

Nebesa, král odešel již na palubu, a my přišli pozdě!

Oba Belgičané cupali zlostí nohama a já se krčil u vědomí své viny do koutka. Ale nejen my, celý diplomatický sbor přišel o dvě minuty pozdě — krále již nezastihl a ministr obřadů dvorních neuznal za dobré pozvat pány na loď.

Ten nárek druhého dne v novinách, nad siamskou zdvořilostí! Poprvé co Siam Siamem král přišel v čas. Nemohlť pry se dočkat okamžiku, až bude na lodi.

Na obvyklá opoždění hřešící, či lépe řečeno počítající panstvo se o dvě minuty opozdilo a Jeho Veličenstvo neuznalo za dobré, chvíli posečkati na ty, kteří stokráte již a vždy déle nežli několik minut museli na něj čekati. Jaká to ironie osudu!

Jedinký jenom vyslanec moci, kterou král hodlá navštívit, byl v čas na místě a očekával siamské Veličenstvo — francouzský zástupce pan Hardouin.

A tomuto ruku stisknuv udělil několik milostivých slov! Rakousko přišlo udýchané, ale přece ještě v čas v osobě konsula p. Wiedeho a jeho roztomilé v Siamu, ovšem z evropských rodičů, zrozené choti. Anglie, Italie, Německo se ale zpozdílo. Belgie mne v duchu asi posílala do horoucích, já pokorně se kál.

Volná plula »Mahačakra« proti řece, jednu míli výše, kde řečiště šíře rozlito, zde zvolna se otočila a následována jsouc »Makut Radžakumarou«, rychlejším tempem brázdila řeku.

My, jediní z Evropanů a vůbec jediná loďka, která doprovázela, nutili se udržeti po boku yachty. Král na okamžik na můstku velitele se ukázav, na naše mávání klobouků vládně pozdravil. Měl na sobě uniformu generála a vypadal vesele.

Druhá královna doprovodila jej až k moři, vrátila se druhého dne a převzala otěže vlády! Že ženy vládly, není ovšem v Asii již od dob pradávných novinkou!

V celku byl jsem velmi sklaman, představoval jsem si odjezd mocného asijského vladaře jinak. Mimo několika červených hadrů, pár žlutě oděných bonzů, po celém břehu žádných okras, ba skoro žádných zástupů, ani památky po loďstvu, které jsem na jisto očekával. Nikde volání, mávání, jen u našeho hotelu žactvo francouzské katolické missie vlálo praporem a křížem a hrálo několik siamských dissymfonií. Jen vlajky konsulů ukláděly se v pozdravu.

Jest plovoucí Bangkok ovšem většinou čínským, ale tak ne-loyálními jsem si v Siamu bohatnoucí copatce nemyslíl.

A přece jest lid siamský dost loyální a schopný nadšení — kdykoliv spalují někoho z královské rodiny, nemá radost a veselí konce, celý Bangkok bývá jako opojen. Nejsem zlomyslným. Lid se chce bavit a nádherné upalování jeho vládců zdá se mu zábavnějším, nežli procházky k Evropanům beztoho nepříteliš náviděným! Šťastnou cestu!

Ze života v Siamu.

Cestou siamského krále Čulalonkorna do Evropy posunula se opět jedna asijská říše v horizont evropské pozornosti. Až dosud v Evropě vědomosti širších kruhův o království siamském byly nepatrné a plynuly skoro výhradně z legendárních pověstí, hlavně o modlářství národa prý se klonícího majestátu bílého

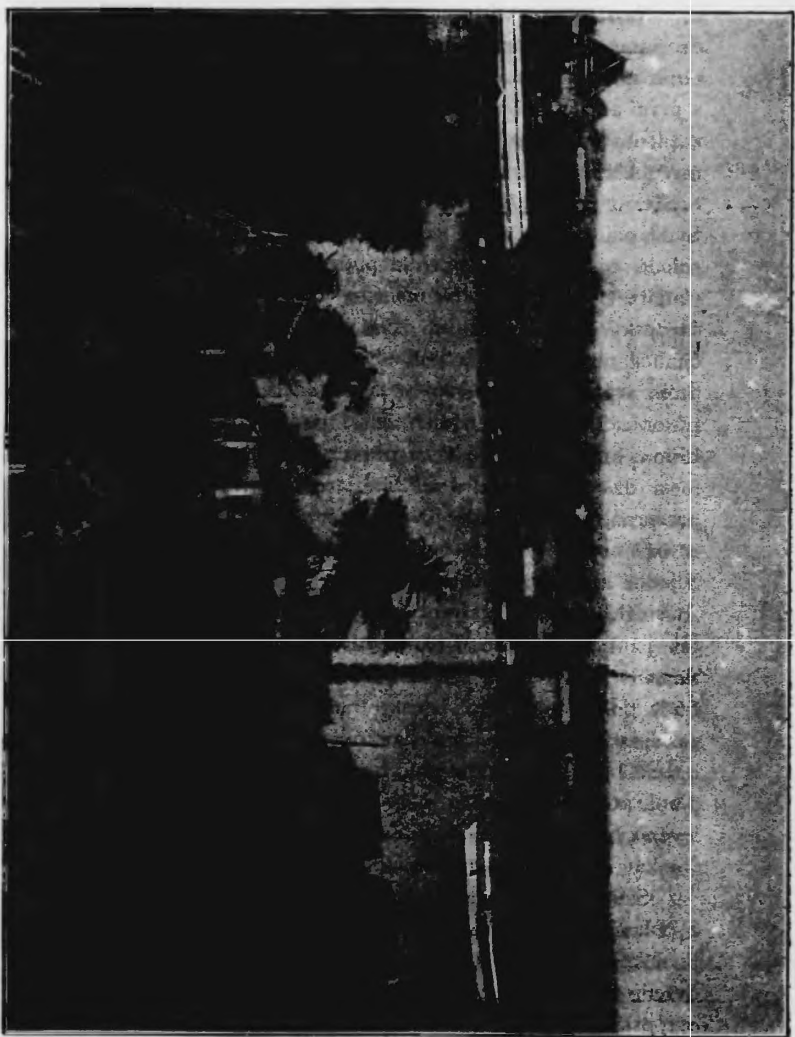
slona. Tu a tam v časopisech objevilo-li se slovo Siam, bylo zahaleno oním rouchem, do jakého navykli jsme odívat vše, co tam na východě v zemích pohádkových nám pouze v představách polomythu nejasně se jevilo.

Milý čtenáři: nač asi obmezují se tvé vědomosti o Číně neb o Zadní Indii? O Číně víš ovšem ledacos; znáš porculán, čaj, mandariny s jich knoflíky a pavím peřím, copy a zmrzačené nohy tamějších krasavic, ale s pagodami asi ukončíš a s papírovými lampiony vyčerpáš studnici svých vědomostí. A co známo ti o Zadní Indii? Nebýt Francouzů a jich vymožeností v Tonkinu, Anamu, Kočincině veřejnost naše sotva dle jména znala by ony velké komplexy zemí a tisíciletých říší, kde mnoho milionů lidí pomalu prociťuje ze své siesty a z umrtené staré kultury, a kde parou i obchodem našeho století nuceni, posunují se zvolna k oné velké silnici mezinárodního světa, po které proudí novodobá vymoženost plemene bílého. Svět jest pořád menší a menší. Parou a elektřinou vzdálenost mizí, přebytek evropské inteligence i průmyslu razí cestu, krok za krokem dobývají půdy a i staroasijské absolutní vladařové, pánové nad životem a smrtí, podrobují se až k nim dosahujícím vlnám mocného novodobého pokroku, všude a ve všem! Jen že přívál tohoto pokroku musí zde zavlažovat, nikoliv zatopovat a ničit všechn dřívější život původní.

Čína dosud otálá, Žaponsko se koupá v jeho vlnách s rozkoš, Indie již dávno nalézá se pod novým panstvím i pod novou dobou; Siam jest nyní na řadě, aby se rozloučil se starými tradicemi a vrhl se v náruč nové vládkyni světa! Když v Bangkoku nedávno viděl jsem krále Čulalonkorna vstupovati na palubu své yachty Mahačakry, plující do Evropy, řekl jsem si: »S bohem, starý Siame — tvůj osud spečetěn.« Ale neradno chváliti den před večerem. Známa indolence Siamců a podplatnost úřednictva, většinou potomků rodiny královské, ještě dlouho bude udržovati vše ve staré dráze.

Navštívil r. 1891 Siam nynější car, nemálo byl i se svou družinou překvapen, snad i zklamán: očekával kus pravé, ničím cizím nezkalené staré Asie, jakou asi poznali Portugalci, Vlaši a první angličtí kolonisační, zatím prvé dojmy, jichž v Bangkoku zažil, byly takého rázu, že neodpovídaly představám o zemi mystického kultu tlustokožce albína. A není divu; čí vědomosti o Siamu přestávají na hlavním jeho městě Bangkoku a kdo zde bydlí pouze v palácích krále a šlechty, nezná Siam. Překvapen shledá, že tato asijská, dosud pod absolutní mocí poloobožského vladaře stojící říše rychle na sebe vzala aspoň nátěr oněch poloevropských a poloasijských zemí, jakými jsou na př. osady Angličanů v obou Indiích a jich »Settlements« v Číně. Však nejen tímto svým přizpůsobením se k požadavkům nové doby, mocně působících až do nejzazších zemí starého konservativního Buddhismu, Siam zasluhuje větší pozornosti v Evropě; svou polohou mezi dvěma v Zadní Indii mezi sebou závodícími soupeři jest určen, aby v nedaleké již budoucnosti hrál důležitou úlohu a utvořil novou východní otázku, jejíž následky není lze podceniti. S jedné strany hraniče na anglickou, již rychle pokračující Birmu (Burmah), s druhé na francouzský Anam a kdysi poplatnou, nyní též již francouzskou Kambodžu, Siam nalézá se mezi dvěma tlamami lačných lvů. A již jednou zdálo se, že tučné sousto bude pohlceno! Aféra siamsko-francouzská roku 1893, kdy Siam zaslepenými svými evropskými rádci a naivním sebepřeceňováním bezmála byl uvržen do války se svým mocným sousedem a zaplatil pošetilostí svou a několik hrdinských řečí ztrátou celého levého břehu největší řeky Zadní Indie Mekongu a třemi miliony franků válečné náhrady atd., jest i širším vrstvám dosud v paměti.

Siamcům pak nemile otevřeny byly oči a byli vyburcováni z pohodlného snění a ze sladkých domněnek, v něž ukolébalo je několik poloúspěchů na poli obecného pokroku záležejícího ovšem někdy jen v pouhém opičení se královské rodiny po evropských zvycích. Dvě malé francouzské lodi s 200 muži do-

Pohled na levý břeh řeky Menamu v Bangkoku.

stačily, aby okamžitě rozplynula se všechna válečná nálada a Bangkok se 400.000 obyvateli třásl se strachy. Tato poslední blamáž nejvíce přispěla, aby pán Siamu rozhodl se napodobit Žaponce: vypůjčit si od Evropy všechny její materiální vymoženosti a přes to zůstat Asiatem a příležitostně házet kameny po svých cizích učitelích.

Král Čulalonkorn rozhodl se a odjel do Evropy. Nevyjel pro zábavu. Ale Siamci nejsou Žaponci; — nedaleká budoucnost to ukáže, zda Siamci vůbec jsou s to, aby utvořili něco nového.

Předpokládaje, že cestou siamského krále, krátce Čulalonkorna, ale plným titulem zvaného: Prabat Somdech Pra Paramindr Maha Čulalonkorn Patindr Tepa Maha Mongut Pra Čula Čom Klas Čau Yu Hua, i u nás Siam nabude zajímavosti, podávám čtenářstvu několik fotografií ze Siamu, skýtajících ovšem jen nevelkou představu velezajímavé, malebné země, která pod žhavým sluncem horkých tropů se starověkou svou kulturou a přizpůsobením se moderním požadavkům již hodna jest širší pozornosti. Hlavní město Siamu jest na obou březích řeky Menamu táhnoucí se Bangkok, nikoliv bezprávně zvaný východní Benátky.

Velká část města, nízké domky stavěny jsou na pramích a na vorech, a mimo to na tisíce bachoratých čínsko-siamských lodí slouží rodinám nejen za prostředek dopravní, hlavně rýže, ale i za přibytěk (viz vyobr. na str. 403). — Nemají přibytku jiného i když úzkými průplavy odbočí od řeky a plují k svým polím, bydlí na vodě a ve svých lodích!

Ač Číňan tu jest jen přistěhovalcem, tvoří velkou většinu bangkokského obyvatelstva, a jest čilejší a pracovitější. Z manželství Číňanův se ztepilejšími dcerami Thaje (Siamu) zplození míšenci tvoří druhou část obyvatelstva. Rozdíl mezi Číňany a obyvatelstvem domorodým, úplně lišícím se krojem a charakteristickým zvykem obojího pohlaví v Siamu, stříhati si krátce vlasy a načechrat je drobet ve zježený účes, jest z daleka nápadný;

Siamka.

i sama pleť Číňanů, hlavně Číňanek, vedle hnědých Siamcův jest jemnější, bělejší.

Jsou-li Číňané ztepilejší a silnější než Siamci, vyniká vzrůst Siamek vedle vzrostu Číňanek, aspoň z jižní Číny, půvabným souladem. Tváře však většinou mají jen drsné tahy. Odporný zvyk žvýkání betelových plodů s vápnem, tabákem a piperaceovou »sirím«, jehož následky jsou hojně vyměšované červené sliny a černá ústa i zuby, ženským tvářím ovšem nedodává půvabu. Oběma pohlavím v Siamu společný jest spodní šat, širokým kalhotám nikoliv nepodobný, »Panum«, kus dlouhé obdélné látky, která kolem boků jednou jest otočena a jejíž jeden konec rozkrokem prostrčen a v pasu upevněn, vypadá dosti malebně. Látka od sprosté bavlněné až do nejdražšího domorodého hedvábí a brokátu. Za svrchní šat muži mají krátké kabátce, ženy buď podobné, neb jen jak u našich dam noční živůtky aneb jen úzký pruh látky, který svou šíří právě dostačí, by zakryl prsa.

Hezké dítky buď podobně svým rodičům oděny, u chudších neb jen pro pohodlí úplně nahy běhají, úplně nahy až na malý stříbrný neb mosazný plíšek srdcovitého tvaru, jenž podobně jako v některých museích u soch i zde má chrániti nevyhnutelné »dekorum«.

Velmi pestrý pohled skýtají bangkokské »Khlongy«, průplavy, kde nejlépe možno pozorovati život smíšeného obyvatelstva, domorodý obchod i řemesla. Tržiště, bazáry nalézají se skoro výhradně na souši.

Bangkok možno dělit na pět čtvrtí: Město lodic, město plovoucích domů, pak část města, která jest jen na souši, a konečně královské město a bojiště. Jsou-li již první dvě čtvrti zajímavé a pro Siam charakteristické, jsou dvě poslední svými monumentálními skvosty siamské architektury a ve chrámech uložených pokladů siamského umění ozdobou a nádherou města a jich nádhera občas zvěsí sem všedního světoběžce, jemuž jinak Siam předně leží z obvyklé cesty a za druhé jest mu pro své

Pouliční prodavačky ovoce v Bangkoku.

pověstné vedro a nemoci, které zde zajisté nejsou horší než v Přední Indii, málo vhodným bodem pohodlného výletu. Však kdo nelek se a neváhal navštívit alespoň Bangkok, bude překvapen svérázností siamského umění! Jako v Evropě kdysi řeckotřmský polytheismus, později katolicismus, tak v Asii náboženství stalo se skoro jediným původcem umění hlavně výtvarného. Filosofický konfucismus potřeboval málo zevnějšího oděvu, a čím více znetvořovala se nauka Buddhova, čím více bohů rodilo se ve hlavách bonzů mysticismu oddaných, — tím více vykvétalo umění, jeho všestrannost a plodnost. A s náboženstvím zavodily k božstvu počítající se hierarchie panovnická i kněžská, jež dávala vznik buddhisticko-feudálnímu umění!

Střední stav, stav měšťanský, v Siamu nikdy neexistoval. Šlechta zde až na malé výjimky obmezovala se na potomky královské rodiny.

Nad nízké střechy Bangkoku a nad hladinu vod nejlépe krásu nábožensko-stavitelského umění hlásají vysoké střechy chrámův a originelní, úhledné pyramidové paplany, neb jehlan-covité pagody. Některé na důkaz svého královského původu jsou úplně pozlaceny. Bangkokských božišť, Vatů, nejkrásnější jest královský, vedle paláce, Vat Pra Keu, kdežto pro své originelní součásti a okrasy nejzajímavější jest Vat Čen, neb jak Siamce jsem slychal vyslovovati, Vat Tčejn — pyramida slonů. Jako vůbec v Bangkoku nic nemožno počítati mezi historické monumentální památky předešlé kultury, nejstarší budova sotva jest starší než sto let, poněvadž Bangkok teprve před 130 lety, a to po zničení dřívějšího sídelního města Ajuthie Birmanci, z vesnice vznesl se na město královské. Staré památky siamského stavitelství nalézají se, vegetací úplně zarostlé, na obrovské ploše nyní na vesnici skleslého města anděly strážného, Kronkau Ajuthije. Touto lesnatou houští, kde několik divokých slonů se potuluje, já se prodíraje, nevěřil jsem zrakům, že sotva

Siamský mladík.

znatelně z dusivé vegetace vyčnávající rozvaliny byly by jediné zbylé stopy a dědictví životů jednoho milionu lidí.

Tak mohutná a z lidské práce posměch si strojící jest vegetace meziobratníkových oblastí, kde řek jest hojnost.

Vat Pra Keu, chrám v Bangkoku.

Vat Pra Keu, tato perla siamských božišť jen ve dni sváteční širšímu obecnstvu jest přístupna; cizinec v nepříznivou dobu sem přišedši otevře si brány zapovězeného ráje zvláštním dovolením ministra prince Devavongsy, a nikým nerušen, chodí z nádvoří do nádvoří, jak by proutek čaroděje byl ho přenesl

v říši pohádkovou. Mlčky chodí nádherou z cihel vystavené, ale kámen a skvosty napodobující, porculánem polepené architektury, která s řezbami ve dřevě a perleti pokrytých ploch a nástěnnými malbami tvoří obrovskou skříňku skvostů fintivé a rozmarné krasavice východní.

Usmějeme-li se často naivnosti názorů umělce i prostředků, jimiž chtěl docílit krásno, tím více smekneme klobouk na počest oněch duchů i ruk, které zde tvořily dílo obdivuhodného souladu. Souladu vzdor liniím přičítám se našim názorům, vzdor postavám i zdánlivé křiklavosti barev!

Buddhistická Asie — kéž ještě jednou bych tě spatřil! Vat Pra Keu oddělen od králova paláce podobně, jak i ode všeho okolí, silnou, nízkou zdí. Již zdáli prozrazuje, že v závodě o krásu nad celým Bangkokem zde vítěz ověnčen laurem — třeba vedlejší božiče, prostorou mnohem větší, stálo »Spícího Buddhy« Vat Po, památkami byl bohatší! Vejdeme-li obrovskými vraty do nádvoří Vat Pra Keu, zdá se nám, že opona nějaké »ferie« odhvrtna a hledíme na obraz rozvíjející se pohádky, ku které plodná fantazie malířů východních dodala dekorace: Co tu kioskových chrámků, věžiček, ozdob, kamenných záhonů, na nichž skrovná vegetace úplně mizí, nerostným dekoracím jen za slabou folii sloužíc. Příšerné, v kámen vytesané, obyčejně z cihel, tohoto jediného stavebního materiálu v aluviální rovině dolního Siamu, dovedně kámen napodobící vystavené střeží východy chrámů i jeho různých oddělení, četné postavy mystických poloosob, poloptáků, polozvířat, male sošky slonů a buvolů; velká i malá různá božstva rozestavena jsou po celém nádvoří, a kolem původních chrámů. Stěny menších pyramidových staveb i chrámků pokryty jsou pestrými deskami z porculánu, z téhož materiálu růžicemi, listy, božstvím Thevedají. Nádherně perleti vykládané dveře chrámového vchodu nejlépe jeví vyvinutý vkus Siamců, korunkovité hlavice oken a dveří ve způsobu královských tiar. Nejslabší vánek rozhoupá pod krovem visící zvonky, neb

v nádvoří rozvěšené, o sebe klepající pozlacené plíšky všelikých okras, a štěbot vrabců a krákorání vran v tomto báhorkovém okolí napomáhá, by dojmy pozorovatelovy odpovídaly oněm, jakých svým dílem docíliti chtěla tvořivá moc.

Hlavní chrám jest prostřední vysoká budova, k níž vede několik mramorových schodů, zvaná odorut, a skrývající »Smaragdového Buddhu«, kterážto krásná soška z nephritu tvůrce Nirvany nalezena byla roku 1436 v Kijang Haji a patří mezi nejposvátnější poklady země.

Dva žehnající Buddhové nadpřirozeně velcí a se skvostými prsteny velebně stojí s obou stran oltáře. Zbožně blíž se poutníků a vonnou vodou omývá malou sošku Buddhy prosebníků neb na zemi se vrhá a v »korápu« (pokloně) vzývá božství!

V den sváteční celé nádvoří chrámů promění se v jedinou velkou hernu. Pod každým loubím, u každé stěny vedlejších krámků Siamec, neb častěji svůdná krasavice rozloží své, většinou evropské tretky: karty, kostky, tombolu, kroužky k vrhání na špice hřebíků, slovem: naše jarmareční tomboly — jen že zde, v ráji hráčů vašeň hry převládá, třeba by si nevedla hlučně.

A za oltářem chrápe na rohoži, překážíce průchodu, ospalý bonz. Mezi svršky oltáře rozvěšeno a rozestaveno jest evropské haraburdí, jakým sedlák neb maloměšťák kdysi plnil své skleněné skříně, od voskové růžičky až po vycpaného králíka a venku v nádvoří k bizarním postavám bůžků v kameni vytesaných druží se z Evropy dovezené kamenické nestvůry Venuší. Pánem ve fraku a cilindru počíná ono zajímavé pořadí a končí jeptiškou, hollandským vojákem a ženským duchem ze hřbitovní scény »Mlynáře a jeho dítě«. Nežertuji! Přes hlavice strážcův bran (yaků) a na ozdoby stěn připevněny táhnou se a jako pavouk své síť nad chrámem rozestírají se elektrické dráty — máť chrám elektrické osvětlení. Poesie Buddhismu, prósa evropských továren — charakteristika bangkokského Siamu.

Palác krále Čulalonkorna, cizincům nesnadno přístupný, jest šťastnou sloučeninou evropského vkusu se střechou a věžicemi slohu národního. Až ku vratům nádvorním každému možno se dostat, a odtud pohled na hlavní křídla paláce dostačí každému, kdo skromné má požadavky, chce nabyti aspoň přehledného názoru o sídle »Pána bílých slonů«. Celá stavba jest nejen půvabná, ale i majestátu asijského samovládce dosti přiměřena.

V budovách vedlejších, za vysokým palácem poloskrytých, umístěn proslulý harem královský, v jehož střed jen jednou a nahodilým »pádem« dostal se muž větroplavec, a konečně malý dvorní chrám, v němžto nalézá se na nádherném lešení dosud ve zlaté rakvi chovaná mrtvola předloni zemřelého korunního prince, přichystaná ku spálení v Siamu obvyklému. Náklad a přípravy k ceremonii spalování jsou tak veliky i složity, že třeba mnohdy dvou let, než k jejímu uskutečnění se přikročí. Tentokráte má tak se státi po šťastném návratu »Jeho Veličenstva ze země západních barbarů«.

V době nesnesitelných veder král opouští palác a odebrá se buď k moři neb do Ban Pa Inu, hodinu cesty drahou (Siam má již asi 200 kilometrů železničních tratí) na letní pobyt, kde na ostrůvcích Menamu, v bujném zelení přírody a ve svém buď evropském, neb pekinském paláci odpočívá od státních starostí. Ženy, jež béře s sebou, mají zvláštní osamocené malé vilky. V takové bydlil kdysi nynější ruský car; v druhé řecký korunní princ!

Do polozapomenuté Ajuthie král jezdí jen v době chytání a poutání divokých slonů, nádherného to podívání, jež samo o sobě stojí za cestu do Siamu.

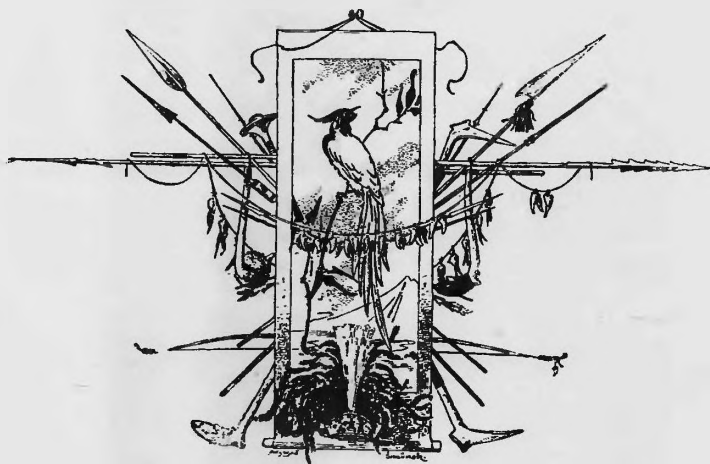
Již měsíc, dva měsíce před určenou dobou, pomocí zkušených lovců na silných, vykrmených krotkých slonech shoní se od hořejšího Siamu, Laosu, malá stáda divokých, královským zákonem před nástrahami domorodců chráněných slonů. Někdy podaří se až 200—300 kusů těchto králů siamských rovin i hor

Zábavy se slony v Siamu.

přihnati až před vlastní Ajuthii, zde nejlepší kusy slonů vženou se do ohrady, kolem které na vysokých lešeních sedí dvořanstvo i lid a pohlíží na zajímavé divadlo, jak síla i moudrost ochotných, každého slova svých »Kamagů« poslušných zvířat překoná divoké své soukmenovce a jak do úzkých ohrad je vehnavše, pomáhají člověku, aby se spoutal. A sotva uplyne několik neděl, rozumní lesní obři zmoudřeli a přivyknají svému okolí. Mnohdy sám král si vybírá nejlepší kusy — spíše pro dvorní luxus — než pro potřebu.

DOSLOV.

Jsme u konce s črtami z cest, jež tvoří pravý kaleidoskop dojmů z nejrůznějších končin zeměkoule; cestovatel nemohl sám opravit, vytkřibiti a doplniti, co zůstalo místy kusé, neúplné a snad pouze naznačené. Není též uspokojen vlastní prací; některá nedopatření v tisku jmen cizojazyčných promine již laskavý čtenář, uváží-li, že črty psány běžně na lodích, v pralesích, ve vagoně, a v listech denních nedošly vždy správného otisknutí; a ani nyní při obtíži transskripce různojazyčných jmen nebylo lze vše vybrousiti.*) — Avšak právě v této bezprostřednosti dojmů a autopsií, v nichž črty tyto vznikly, leží jich největší půvab a originálnost. E. St. Vráz dle amerických listů docílil znamenitého úspěchu v poslední době přednáškami, jež oživil projekcí pohledů a typů dle fotografií na cestách ním zachycených. Poslední zprávy ze dne 5. ledna r. t. datovány jsou z Mexika: »Opět jedno z nejvřelejších přání mých uskutečněno! Procházím zemí Montezumy, na půdě, kde tragedii svou odehrál národ skoro mythický, ač nedávné minulosti náležející. Doufám, že nejen na jih, ale i do Yucatanu pocestuji, a to po boku drahé družky, s kterou v mateřtině dojmy své vyměňovati si můžeme! . . . .«

Těšíme se, že v době blízké Vráz vrátí se do vlasti a veřejnost naši obeznámí s bohatými zkušenostmi svými nejen živým slovem, ale i novým cestopisem, k němuž kniha tato zajisté jest nejlepší příprava.

B.

*) Na str. 361 čti místo pvozy: *plavidly*.

OBSAH.

	Str.
Úvod	3
Přehled cest Vrázových	5
Z Maturina, dopis	7
Venezuelou	15
Llanos	15
Do Caripe	37
V pampách	45
Jak sbírám ve Venezuele	60
Z cest napříč jižní Amerikou	74
Něco o Evách v tropech Ameriky	74
Po Orinoku	80
U Indianů Guahibů	99
V pralese	107
Pozdrav české vlajce na brasílské hranici	114
V Andech	117
Španělské chrámy v Cajamarce v Peru	124
Z cest západní Afrikou	130
Vzpomínky na Marokko a Saharu	130
Na hořejším toku Gambie	154
Od zlatého pobřeží afrického	163
Mezi Ašanty	200
Na kanárských ostrovech	208
Z cest po Žaponsku a Číně	216
Epištoly ze Žaponska I.	216
II.	222
Žaponsko nové I.	225
II.	231
Když kvetou třešně	237

	Str.
Žaponský průmysl	249
Na Jank-Ce-Kiangu	257
V Nankingu	265
Na Borneu	282
Mé »Baby«	296
Mezi Dajaky a orangutany	306
Ze Singaporu	327
Mořské zahrady	339
Koření Moluk	347
Rajky	356
Ze Singaporu na N. Guineu	371
Siam	396
Král Čulalonkorn	396
Bangkok	404
Ze života v Siamu	411
Doslov	427

Seznam vyobrazení.

	Str.
Iniciálka, kresba E. Boháče	3
Vignettka, kresba E. Boháče	7
V pampě Venezuelské, kresba E. Boháče	9
Vignettka, kresba E. Boháče	14
Indiani Caribové	16
Rančo z okolí Maturina	17
Indiánka Caribka	18
Rančo, indianská chatrč	20
Zambo	22
Mestiz	26
Mestiz	30
Mulatka	33
Rybolov na Orinoku	35
Zříceniny kláštera a kostela v Caripe	43
Lovec v pampě	48
Připravky k noclehu na březích Orinoka	51
Kanoe »Praha na Orinoku	61
Indian Inakuši	63
Mestizky Lola a Pepita	77
Život Guaraunů na Híčkách	81
Indiáni Orinočtí na lovu	85
Katesichace Indianů na Rio Negro	88
Kanoe Praha na Orinoku	93
Čarodějník kmene Guahibů	101
Guahiba Indian z okolí Randalů	104
Ukázka vegetace na Orinoku	108
Pozdrav české vlajce	115
V Andech	119

	Str.
Chrám sv. Františka v Cajamarce	123
Starošpanělský chrám Belen tutéž	125
Starošpanělský chrám v Cajamarce	127
Initialka	130
Levhard	135
E. St. Vráz se svou družinou v Akvapimském pohoří	162
Zbrojnoš z Okvava	165
Králův úředník z Okvava	167
Major domus z Okvava	169
Ženy tlukoucí »fufu« v Aburi	171
Pohlavár kmene s družinou	175
Účesy okvavských žen	183
Hudební nástroje v Begoro	189
Okvavští před svými domy	191
Shromáždění lidu s králem uprostřed	194
Obětní mísa v Kumase hlavním městě Ašantu	205
Obydlí v Santa Cruz	210
Vignetta: jeřábi	216
Kamenní obři na cestě k hrobům císař. v Nankingu	229
Vignetta (květoucí slívy)	237
Kong-Vje, vchod k »síním zkoušek«	240
Kakemo s havrany	251
Síně zkoušek	266
Cesta k hrobům v Nankingu	271
Kamenné sochy na cestě k hrobům	279
Příbytky Dajakův na Borneu	285
Břehy ostrova Bornea	289
Loď s českou vlajkou na Borneu	293
Dajakové	308
Dajačky v mosazném úboru	315
Dajačky v úboru	317
Kolik mosazu elegantní Dajačka nosí na těle	319
Domy Malajců v Singapore	328
Loďka Papuanů	343
Hatamec	361
Arfakan	362
E. St. Vráz v Hatamu	372
Nafurec	378

	Str.
Nafurci v zátocě dorejské	380
Hatamec	381
Arfacký otrok	382
Dům Arfacků	384
Hatamci	386
Morejec	387
Hatamec	390
Mansinamští Papuové	393
Palác krále v Bangkoku	397
Loďkové přibytky v Bangkoku	403
Pohled na levý břeh Menamu	414
Siamka	416
Pouliční prodavačky	418
Siamský mladík	420
Vat Pra Keu	421
Zábavy se slony v Siamu	425
Mapa cesty napříč Amerikou	
Mapa cesty východní Asii	
Podobizna.	

REJSTŘÍK.

Abetifi, město v Okvavu 178	Atabapa, řeka 112, 114
Afra, pták hodin 201	Atahnalpa, Ink 126
Aisauini, sekta v Marokku 147	Atlas 131
Ajuthia 419	Atures 82
Akiemové 172	Baby mé 296
Akra, město v záp. Africe 199	Bahník 11, 12
Akimský prales 200	Bali 373
Akvapim, pohofí 163	Balistes 374
d' Albertis 391	Banán 210
Alligator 32	Banda, ostrov 347
Alžír 8	Bangkok 404
Amazónas 24	Baobab 157
Amboina 341, 374	Beccari 388
Ampenan 373	Berbefi 12, 140
Anakonda 68	Beriberi, nemoc 392
Andy 117	Bermudez 16
Anomalurus Peleyi, ssavec 203	Betjan 375
Apure (řeka) 56	Bílý slon 411
Arabové 130	Blechy »niguas« 28, 71
Arachis, zemní ořech 157	Bolivar 18
Aras 80	Borneo 282
Areg, poušť 134	Boží soudy Ašantů 188
Arfak 381, 383	Brázda Jaroslav 10
Arméni 336	Brook James 283
Aru 369	Buceros, zoborožec 198, 201
Astraeidy, korale 345	Buddha 221
Ašanti 10, 12, 200	Bulbul, čínský slavík 281

- Buru, ostrov 341
Caciquiare, rameno Orinoka 114
Caicara 92
Cajamarca 122, 123
Caligo, motýl 112
Calle (údolí vyschlé řeky) 29
Caracas 11, 15
Caribe (ryba) 25, 68
Caribka 18
Caribové 16
Caripe 41, 43
Caryophyllus 348
Casiquiare 11
Catana, papouškové 111
Cataño 83
Cattleya, orchidea 113
Celebes 341
Ceny žaponských výrobků vývozních 256
Ceram 374
Cibetky 198
Cochenilla na Kanar. ostrovech 211
Cocuhy, pomezí stanice 116
Cordillery 12, 118
Crax alector 66
Čaj čínský 260
Čajárny v Tokiu 246
Čaroděj Guahibů 101, 102
Čína 259
Číňané v Singapore 333
Čulalongkorn, král Siamu 396
Dahomejci 10
Dajaci 306, 308
Daman 197
Delfin sladkovodní 91, 98
Démanty na Borneu 286
Dikobraz 197
Divadlo žaponské 222
Doležal dr. Karel, entomolog 342
Domy Malajců 328
Doréh 360, 379
Dům Dajaků 291, 310
Dumka Kanárců 215
Dvabin, město ažantské 173
Dyphillodes Wilsoni 377
Džagra Nagara 373
Sir Edvin Arnold o Žaponsku 233
Eskamotér 336
Eucalyptus 353
Euchyrus longimanus 341
Evropané v Číně 263
Evy tropů 74
Foukačky 110
Frič Václav 10
Fudži-no-jama 218
Gambia, řeka 8
Gambie 154
Gavial 321
Gavilan (sokol) 56
Gibraltar 8
Goláš, brook 198, 202
Gorgonidy 345
Guahibové 83
Guagnugnomové 94
Guarapiche 12, 15
Guaraunové 32
Guzman Blanco 21
Halmahera 375
Hatam 371
Hatamci 381, 392
Hato el 25
Helikonie, motýlové 111
Hojeda 18
Hokko 66
Holub korunáč 369
Hřebíček 348 374
Hroby císařů v Nankingu 276
Hroch 156

- Hvězdice 345
 Hydrocherus Capybara 65
 Hyrax 197, 203
 Chaima, kmen indiánský 38
 Chamberlain B. H. o Žaponsku 233
 Chov dobytka 24
 Chrámy v Cajamarce 123, 126, 127
 Chřestýš 58
 Chubascos, bouřky na Orinoku 95
 Iguana 32
 Indové 330
 Inikva, kmen Dajaků 310
 Inkové 126
 Jaguar 29
 Jalca, průsmyk 113
 Jank-Ce-Kiang 257
 Java 376
 Jezuité v Číně 261, 263
 Jízda čínská 270
 Jolo 394
 Kakadu 377
 Kakao 353
 Kakemo 251
 Kamelie 243
 Kamenné sochy u hrobů Mingů 279
 Kanárské ostrovy 10, 15, 208
 Kassava (chleb) 69
 Kasuar 375
 Kheil Napol. M. 112
 Kinabala 395
 Kola, ořech 155, 187
 Kolibřici 113
 Kordillery 37
 Koření 347
 Kořenský Jos. 219, 226
 Krajta, had 198
 Kreolky 79
 Kroj Žaponek 246
 Krunýře Dajaček 316
 Kuching, město na Borneu 284
 Kukujo 37
 Kulišek prérizní 37
 Kulisky 75
 Kulisové 329
 Kůlové stavby na Borneu 284, 285
 Kumasi, hlavní město ašantské 203
 Laso 47
 Lebky jako trofeje 312
 Lenz dr. Oskar 134
 Lepidosiren paradoxa 11
 Levhart 198
 Lhostejnost Číňanů 277
 Liány 110
 Liberia 10
 Liška stepní 54
 Llaneros 34
 Llanos 15
 Loď »Cisař F. Josef« 339
 Loď Papuanů 342
 Lombok 373
 Lophornis ornata 67
 Lotos 278
 Lov v rovině afranské 162, 198
 Lovci lebek 288
 Luskoun 197
 Mac Carty, ostrov 154
 Macacus cynomolgus 320
 Madrepory 345
 Makassar 341, 373
 Mandingové 12, 154 a d.
 Mandril 159
 Manihot 23
 Manikioňané 389
 Manis Temminckii 197
 Mansinam 379
 Maraňon 124
 Marokko 130
 Maturin 5, 7, 16

Mauritia 24
 Maurové 141
 Mausoleum císaře Cho'a 281
 Medusy 345
 Menam, řeka 404
 Mestiz 26, 30
 Mestizky 77
 Mela (řeka) 86
 Mexiko 426
 Missie v Gambii 164
 Mogador 8, 131
 Mohnike dr. 349
 Moluky 347
 Monsun 375
 Morejci 387
 Morpho 69, 111
 Mořské zahrady 339
 Moskyti 28
 Mpraeso, město v Okvavu 178
 Mravenci stěhovaví 176, 177
 Mravenčík 28
 Mravy a obyčej Okvavských 190
 Mulatka 33, 76
 Mungo Park 10
 Museum české 13
 Muškátový strom 348
 Mustangové (koně) 53
 Myristica 348
 Nafurec 373, 380
 Nang-King 260
 Nautilus 376
 Nopo (tabák šňupavý) 90
 N. Guinea 371
 Novotný, puškař 27
 Nymphalidy, motýlové 111
 Obětování lidí 188, 206, 207
 Ocelot 28
 Okvavu, země 163, 179
 Okvavští 187

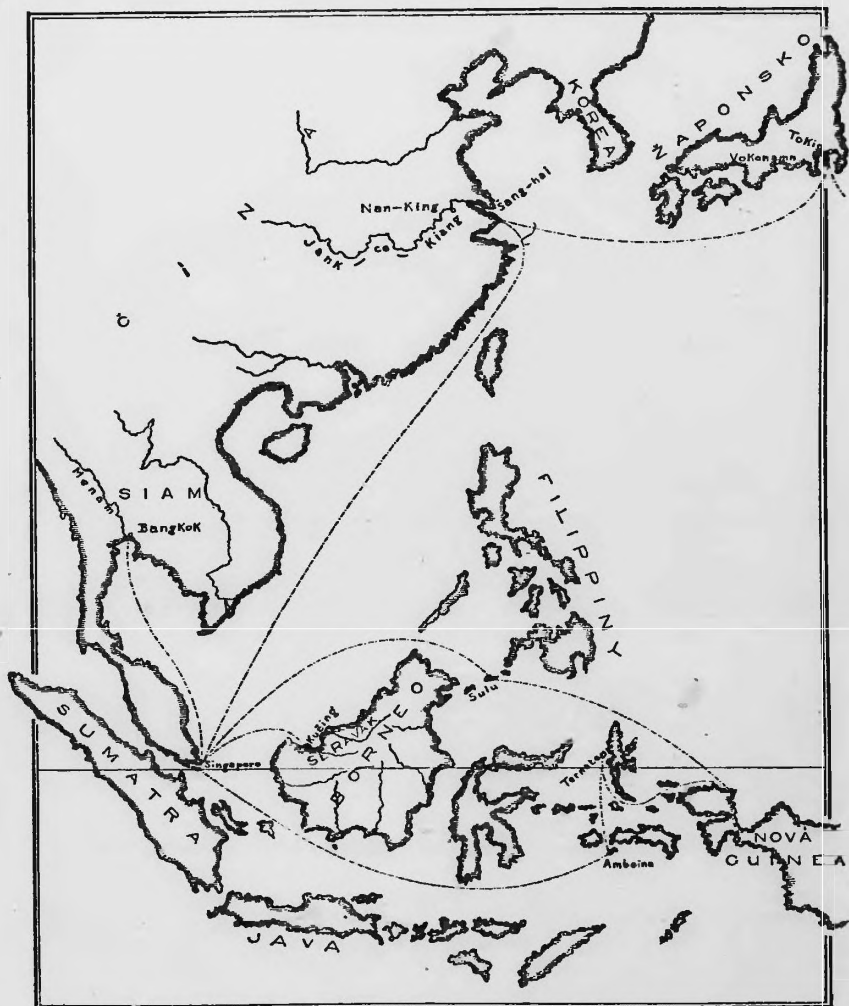
Opice nosatá 321
 Orangutan 294, 298, 320
 Orchideje 12, 111
 Orinoko 11, 80
 Otolicnus galago, poloopice 197
 Paez, generál 18, 34
 Pampa 9, 45
 Pandanus 320
 Papelon (cukr) 19
 Paradisea apoda 370
 Paradisea papuana 367
 Paradisea rubra 367
 Pasovec 27, 67
 Pekari (vepř pižmový) 60, 67
 Pekař z Čech v Singapore 334
 Peoni (pastýři) 63
 Perieo 82
 Periophthalmus Schlosseri 318
 Perotia sexpennis 368
 Piaroa, kmen Indianů 90
 Pic de Teyde 210
 Pimichino, řička 110
 Plži jedlí 202
 Prah, řeka v Gambii 164
 »Praha« Kanoe 82, 93
 Prales americký 39, 107
 Prales bornejský 297
 Prales západoafrický 176
 Prau (loď) 308
 Protopterus annectens 12
 Průmysl žaponský 249
 Průvod krále ašantského 203
 Puma 40
 Rajky 356
 Rančo 17
 Raudaly 80
 Rikša, běhoun 329
 Rio Negro 11, 114
 Rohlf's Gerhard 133

- Rosenberg 363
 Rybí trh 330
 Rybolov na Orinoku 35
 Sadong, řeka 290
 Sadong 305, 309
 Sago 286, 375
 Sahara 136
 Saké, žaponské víno 248
 Sakura, divoká třešeň 221
 Salangana, jedlá hnízda 286
 Samoa, něm. loď 358
 Sandakan 395
 Saonek, ostrov 377
 Saphorina superba 368
 Sarasinové 374
 Sarávak 283
 Sasanky 345
 Savany 60
 Sebang, řeka 294, 296
 Semioptera Wallacei 368
 Senegambie 8
 Siam 396
 Siamky 417
 Siau 394
 Sierra Leone 10
 Singapor 327
 Síně zkoušek 276
 Siri, listy ku zvykání 309, 417
 Skofice 347
 Skoficovník 353
 Slavnosti Okvavských při vyjednávání o protektorát anglický 193
 Slavnost třešňová 244
 Sterculia acuminata, kola 201
 Sloni divocí 424
 Smetanovo pohoří 389
 Spalování mrtvol 406
 Svatá Trojice 15
 Supové 64
 Surabaj 373
 Světelkování moře 395
 „Šereda“ 301
 Šváb americký 73
 Tabangan 290
 Tachyglossus 371
 Takarú 197
 Talangau 318
 Tangerang 130
 Tapír 36
 Tarsius spectrum poloopice 314
 Tčemti 389
 Temiche, palma 110
 Tenerifa 8
 Ternate 352, 375
 Tidor, sopka 375
 Tigre, řeka 36
 Tokio 237, 239
 Trepang 379
 Trinidad 14
 Třešně, když kvetou 237
 Trogon 67
 Turupial (troupial) 37
 Tvrdý Jan 264, 267
 Účinek styku Žaponska s Evropou a Amerikou 227
 Úhoř elektrický 36, 68
 Uňiana, posvátný vrch Guahibů 100
 Upír 28, 66
 Válečné úspěchy Žaponců 353
 Válka siamsko-francouzská 413
 Vanilka 353
 Vat Pra Keu 421
 Vědátoři žaponští 255
 Vegetace na Orinoku 109
 Vejce želví 97
 Venezuela 11, 18
 Vesmír 13
 Vespucci 18

Vipera idolum, zmije 198
Vistarie 243
Volta, řeka 164
Vřešťan 40
Wallace 357
Yarake, opojný nápoj 103
Yavita 107
Yuca 23, 80
Zambo 22
Zeetuinen 374
Zelendinci, kmen indianský 118
Zimnice 66, 164

Zlaté pobřeží 10, 163
Zvonař, pták 41
Žába rohatá 318
Žaponci, milovníci přírody 241
Žaponsko, soupeř světového průmyslu 226
Žaponsko 216
Žaponsko nové 225
Želva »morrocoy« 31
Ženy Dajáků 291
Ženy v Marokku 149
Židé v Marokku 142

..... Cesta Vránova po východní Asii.

